

T.C.

MARMARA ÜNİVERSİTESİ
SAĞLIK BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ

**FEMİNİST TEORİLERİN
SPORLA İLGİLİ YAKLAŞIMLARININ
TÜRKİYE’DE ELİT SPOR EKSENİNDE ANALİZİ**

PINAR YAPRAK
YÜKSEK LİSANS TEZİ

BEDEN EĞİTİMİ VE SPOR
ANABİLİM DALI

DANIŞMAN
Doç. Dr. M. TAYFUN AMMAN

İSTANBUL-2006

I. Teşekkür

‘En başından’ beri böyle bir araştırmayı yapmama imkan verecek yolu kolayca bulmamı sağlayan aileme teşekkür borçluyum. Kelimeler dilimde dönmeye başladığı andan itibaren beni saygıyla dinleyen önce ailem, sonrasında “öğretmenlerim” olmuştur. Bana inanan ve ilham veren tüm öğretmenlerime teşekkürü borç bilirim. Danışmanlığı süresince sadece bu tezin ortaya çıkmasında değil, yüzlerce kitap okuyarak ulaşabileceklerimden fazlasının farkına varmamda ve spor sosyolojisini kendimi bundan sonra geliştireceğim “alanım” olarak benimsememde çok büyük emeği olan Doç. Dr. M. Tayfun Amman’a değerini ölçemeyeceğim kadar kıymetli zamanlarını paylaştığı için teşekkür ederim.

Araştırmamı gerçekleştirmede ihtiyacım olan kaynak dökümanlara, kişi ve kurumlara erişmemde her türlü yardımını esirgemeyen ve konumla ilgili benimle sıkılmadan saatlerce tartışarak görüş alışverişlerinde bulunan spor bilimcileri Patrick H. Williams ve Nilgöl Ertekin’e ve ayrıca M.Ü. öğretim elemanlarından Yrd.Doç.Dr. Ümit Kesim, Yrd.Doç.Dr. Ali Demir, Arş.Grv. M. Fatih Karahüseyinoğlu, Arş.Grv.Dr. Ali Aycan, Arş.Grv. Abdurrahman Kepoğlu, Yrd.Doç.Dr. Cengiz Karagözoğlu’na paylaşımlarından dolayı teşekkür ederim.

Burada, görüşmeyi kabul eden spor yöneticisi, antrenör ve sporcu kadınlara, araştırmaya anket yoluyla gönüllü olarak katılan Marmara Üniversitesi öğrencilerine ve elektronik mesajlarıma yanıt vererek çok uzaklardan bilgilerini paylaşan kişilere değerli katkılarından dolayı teşekkürü ayrı bir borç bilirim. Son olarak Bilimsel Araştırma Yöntemleri, Spor Yönetimi ve Spor Sosyolojisini bana ilk sevdiren Yrd.Doç.Dr. H. Birol Yalçın’a ve bu tezin oluşmasında adını zikretmediğim emeği geçen herkese teşekkür ediyorum.

II. İçindekiler

I) Teşekkür.....	II
II) İçindekiler.....	III
III) Tabloların Listesi.....	V
1. ÖZET.....	1
2. SUMMARY.....	2
3. GİRİŞ VE AMAÇ.....	3
4. KURAMSAL ÇERÇEVE.....	5
4.1. TARİHSEL SÜREÇLER: GELENEKSEL VE MODERN TOPLUMLARDA KADIN VE SPOR.....	5
4.1.1. Geleneksel Dönemlerde Kadın.....	6
4.1.2. Geleneksel Dönemlerde Kadın ve Spor.....	9
4.1.3. Modern Dönemlerde Kadın ve Spor.....	12
4.1.4. Modern Toplumun Gelişim Süreci Ve Kadın.....	17
4.1.5. Feminist Hareketler.....	19
4.1.5.1. I. Dalga Feminist Hareketler.....	20
4.1.5.2. II. Dalga Feminist Hareketler.....	24
4.2. FEMİNİST TEORİLER VE SPOR YAKLAŞIMLARI.....	26
4.2.1. Liberal Feminizm ve Spor.....	34
4.2.2. Kültürel Feminizm ve Spor.....	40
4.2.3. Marksist Feminizm ve Spor.....	47
4.2.4. Sosyalist Feminizm ve Spor.....	55
4.2.5. Radikal Feminizm ve Spor.....	62
5. UYGULAMALI ARAŞTIRMA.....	73
5.1. Araştırmanın Yöntemi.....	73
5.2. Evren ve Örneklem.....	73
5.3. Verilerin Toplanması.....	75
5.4. Verilerin Analizi.....	75
5.5. Sayıtlı ve Hipotezler.....	76
5.6. Bulgular.....	77
5.6.1. Nitel Araştırma Bulguları.....	77
5.6.1.1. Grubun Genel Özellikleri.....	77

1. Yaş.....	77
2. Eğitim.....	77
3. Uğraş.....	78
5.6.1.2. Türkiye’de Spordaki Kadına İlişkin Algı.....	79
5.6.1.2.1. Okullarda Spora Katılım Fırsatları.....	79
5.6.1.2.2. Toplumda Kadının Spora Katılım Fırsatları.....	83
5.6.1.2.3. Medya.....	98
5.6.1.2.4. Spor ve Cinsiyet Roller; Erkeksileşme ve Eşcinsellik.....	103
5.6.1.2.5. Taciz.....	110
5.6.1.2.6. Sporda Kadının Yerini İyileştirmeye Yönelik Öneriler.....	116
5.6.2. Anket Bulguları.....	121
5.6.2.1. Genel Özellikler.....	121
5.6.2.1.1. Sınıf, Bölüm.....	121
5.6.2.1.2. Yaş.....	122
5.6.2.1.3. Branş ve Cinsiyet Dağılımı.....	123
5.6.2.1.4. Lisanslı Sporculuk.....	125
5.6.2.1.5. Spora Yönelten Faktörler.....	127
1. Okul.....	127
2. Aile.....	128
3. Medya ve Seyir.....	128
4. Arkadaş ve Kendi Seçimi.....	129
5.6.2.1.6. Yapmak İsteddiği Diğer İşler.....	131
5.6.2.2. Spordaki Kadının Durumu ve Sorunları.....	132
1. “Spordaki Kadının Durumu ve Sorunları”na İlgili Düzeyi.....	132
2. Kadınlar ve Erkekler İçin Uygun Olmadığı Düşünülen Sporlar.....	133
3. Kadının Çalışmasına Yönelik Tutum.....	136
4. Kadının Spor Dünyasında Çalışma Fırsatları.....	139
6. TARTIŞMA VE SONUÇ.....	143
7. ÖNERİLER.....	167
8. EKLER.....	168
8. KAYNAKLAR.....	173
9. ÖZGEÇMİŞ.....	183

III. Tablolar Listesi

Tablo 1.: Görüşme Grubu Genel Özellikleri

Tablo 2.: (Anket Grubu) Sınıf ve Bölüm

Tablo 3.: Yaş

Tablo 4.: Branş ve Cinsiyet Dağılımı

Tablo 5.: Lisans

Tablo 6.: Branşlar ve Cinsiyet Dağılımları

Tablo 7.: Sporla İlgili Bir Alana Yönelmede Okulun Etkisi

Tablo 8.: Sporla İlgili Bir Alana Yönelmede Ailenin Etkisi

Tablo 9.: Sporla İlgili Bir Alana Yönelmede Medyanın Etkisi

Tablo 10.: Seyir

Tablo 11.: Sporla İlgili Bir Alana Yönelmede Arkadaşın Etkisi

Tablo 12.: Sporla İlgili Bir Alana Yönelmede “Kendi Seçimi”nin Etkisi

Tablo 13.: Yapmak İsteddiği Diğer İşler

Tablo 14.: İlgi Düzeyi

Tablo 15: Kadınlar İçin Uygun Olmadığını Düşündüğü Sporlar

Tablo 16: Erkekler İçin Uygun Olmadığını Düşündüğü Sporlar

Tablo 18: Kadınların Çalışmasına Yönelik Tutum Ölçeği

Tablo 18: Kadınların Spor Dünyasında Çalışma Fırsatları

1. ÖZET

Bu çalışmanın amacı feminist teorileri Türkiye’de spor bilimlerinin gündemine getirmenin ötesinde Türkiye’deki elit spora katılan kadınların feminist söylemlerde yer alan durumları ne oranda ve ne şekillerde tecrübe ettiklerini keşfetmeye ve tartışmaya çalışmaktır.

Çalışmada birden fazla yöntem ve teknik kullanılmıştır. Anket, görüşme ve dökümantasyon tekniklerinden yararlanılmıştır. Araştırmada teorik bilgiler konuyla ilgili yazılı kaynakların incelenmesiyle oluşturulmuştur. Ankete, Marmara Üniversitesi B.E.S.Y.O. öğrencilerinden kotalı örnekleme metodu ile seçilen 125 kız 125 erkek katılmıştır. Görüşmeler, çoğu elit sporcu olan antrenör, spor yöneticisi ve sporcu 16 kadınla yapılmıştır. Anket ve görüşmelerde toplanan veriler bilgisayarda çözümlenerek sistemli bilgiler halinde sunulmuş, yorumlanmış ve tartışılmıştır.

Anket ve görüşme gruplarının her ikisinin de sporda “kadınsılık” ve “erkeksiliğe” ilişkin görüşlerinin toplumsal cinsiyetten bağımsız olmadığı görülmüştür. Görüşmelerde, sporda kadın sorununu daha önce hiç düşünmediklerini dile getirenler olmuştur. Bu nedenle kadın sorununu başka konularla birlikte ele alma, diğer genel problemleri kadın sorunundan üstün tutma veya genel sorunlara kadın sorunundan daha fazla odaklanma gibi genel eğilimler tespit edilmiştir. Önce “ayrımcılık yaşamadım” diyen bazı katılımcılar sonradan güçlü cinsiyet ayrımcılığına ilişkin tecrübelerden bahsedebilmişlerdir. Ayrıca spora katılım düzeyi ve biçiminin, spordaki cinsiyet ayrımcılığına ilişkin algıyı kısmen etkilediği tespit edilmiştir. Bunun yanında anket sonuçlarından, kadın ve erkeklerin cevapları arasında önemli derecede farklılıklar tespit edilmiştir. Anket grubunda kız ve erkeklerde kısmen benzer sonuçlar elde edilse de, erkekler kadının geleneksel rollerine daha fazla vurgu yapmış ve kadınların spor yöneticiliği ve daha çok antrenörlük mesleği ile ilgili güçlüklerle baş edemeyeceklerini, bu mesleklerde başarılı olabilmek için erkeksi nitelikler geliştirmeleri gerektiğini düşündükleri, sporu daha fazla cinsiyet temelli tanımladıkları ortaya çıkmıştır.

Anahtar Sözcükler: Elit spor, kadın, feminist teoriler, toplumsal cinsiyet.

2. SUMMARY

ANALYSIS OF TURKISH ELIT WOMEN SPORT REGARDING FEMINIST THEORIES' SPORTS PERSPECTIVES

In this study the objective is to examine approaches and theories of feminism related to sport. A second objective is to discover an elite Turkish sportswomen's experiments regarding approaches and theories of feminism related to sport.

This analysis based on multi-methods approach that includes interview, survey, documentary data. A thematic analysis of newspaper's sports pages and written feminist documents produced themes in the categories of Liberal, Culturel, Marxist, Socialist, Radical Feminism and their sports approaches. Turkish women's sports. 125 Male and female student at M.U. (Total 250) P.E. and Sports Department participated in questionnaire. Datas from the questionnaires were analysed in computer programs and findings were discussed. Also totally sixteen female athletes, coaches and sports administrators -most performed an elite sports- were interviewed.

The findings clarified that both interview and questionnaire groups' definitions of "femininity" and "masculinity" regarding sports participation were found gendered. At the interviews, some expressed that they had never thought about women's issue in sports before. As a result the interviews indicated that there was a tendency to determine the gender/women with other sports issues together -as the same or as a lesser important problems- in Turkish elite sports. Also many types of gender inequalities were pronounced, with some not being perceived initially. The level of sport participation reflects perceptions of gender inequality in sports. There was a significant difference between males and females in the questionnaire results. Although there was a partly similarities with the results of both; males in the questionnaire group placed a greater emphasis on the traditional roles of women and thought that women can not be able to manage the challenges of sports administration and more of coaching. Also it revealed that males thought that women have to create a masculine characteristics in order to be successful in these occupations and the sports were determined gendered more.

Key Words: Elite sports, women, feminist theories, gender.

3. GİRİŞ ve AMAÇ

Spor, tarihsel süreç içinde çeşitli anlamlar yüklenen ve farklı işlevlerine vurgu yapılan bir faaliyettir. Bir zamanlar üst tabakaya özgü, tembellik ve savurganlık göstergesi iken, teknolojinin gelişimine bağlı olarak geniş halk kitlelerinin katıldığı, “kaliteli yaşam”a katkı sağlayan bir faaliyete dönüşmüştür. O kadar ki, artık sporun “temel hak”lardan biri olduğu hukukçular arasında tartışılmaktadır. Spora ilginin artması, onun yüksek performans çıktılarına verilen ödüllerin de artmasını beraberinde getirmiş, böylelikle sporun daha karmaşık yapıları oluşmaya başlamıştır. Günümüzde spor, özellikle elit spor düzleminde olumlu işlevlerinin yanı sıra çeşitli olumsuzluklar da içermektedir. Örgütlü ve performans odaklı biçimleriyle doping, aşırı yüklenme, (sporcu olarak) kendi bedeninden ve (seyirci olarak) gerçek hayatın sorunlarından yabancılaşıma, saldırganlık, vb. gibi olumsuz hiçbir yanını göz önünde bulundurmadan, ‘bu olumsuzluklara rağmen’ bile demeden bugün sporu temel bir hak ilan etmek, modern görünümleriyle “spor taraftarlığı” yapmak olabilecektir. Şampiyonluklar ve dereceler geçmişten günümüze aktarılırken “elit”, “amatör”, “spor”, “sporcu” kelimelerinin “yüksek kişiliğe” işaret eden gerçek anlamları, az okuyan kitlelerin ulaşamayacağı spor tarihinin detaylarında gizli kalmıştır. Şimdi moral sahnesinde; “stratejik faul” gibi mantıksal uyarlamalarla ve holiganizmi, şiddeti, ırkçılığı, saldırganlığı, cinsiyetçiliği üreten boyutları olan çıkarıcı profesyonellik anlayışıyla “yüksek ahlak”a ilişkin imajı yaralanmış (*elit*) spor ve sağlığı hiçe sayma pahasına da olsa modern beden kültürüne ulaşmada aracı olarak kullanılan (*kitlesel*) spor görünümüleri göze çarpmaktadır. İşte bu görünüm, insanların sporu yaşam kalitesini arttıran bir etken olarak değerlendirmelerinde çelişkilere yol açabilmektedir. Sporun popüleritesi karşısında çoğu zaman üzeri örtülen ve görmezlikten geline bu olumsuzluklar spordaki kadınlar söz konusu olduğunda çok daha rahatsız edici boyutlara ulaşabilmektedir. Oysa spora doğru biçimlerde ve aktif katılım yoluyla fiziksel, bilişsel, psiko-sosyal gelişime artan bir katkı söz konusu olmaktadır. Nitekim kadınlar toplumsal hareketlerle sporda “aktif” biçimde varolabilmenin ötesinde ona “doğru” şekillerde katılabilmenin de savaşını vermektedirler. Bu araştırmada feminist teoriysen ve aktivistlerce bildirilen kadınların spora katılımlarında olumsuz ve güçlü bir etkiye sahip olan ataerkil ideoloji ve bu ideolojiye eşlik eden unsurlar ele alınacaktır.

Feminist teorilerin sporla ilgili yaklaşımları üzeri örtülen olumsuzlukların görünür hale gelmesinde önem taşımaktadır. Özellikle kadınların spora katılımını kısıtlayan sosyo-kültürel faktörlerin belirlenmesi, kadın sporlarında erkek yönetici ve antrenörlerinin çoğunlukta olmasının nedenleri, kadınların spora katılımdan dışlanması ve uygulanan ayrımcı politikalar, kadın sporculara yönelik baskı ve tacizlerin boyutları, kadın sporcuların medyada takdim biçimlerinin eleştirel analizi, sporun kadınların baskılanmasına dolaylı olarak katkıda bulunmada oynadığı roller gibi konular feminist teorisyenlerin üzerinde durdukları bazı başlıklardır. Bu durumların ele alınışı özellikle *ikinci dalga* feminist hareketleri ile artarak devam etmiş ve zamanla toplumsal farkındalığın arttırılması, bu alandaki bilimsel araştırmaların gelişmesi, yasal değişikliklerin gerçekleşmesi gibi önemli sonuçlar elde edilmiştir. Bu nedenle de 1960’lardan bu yana daha da etkili biçimde devam eden genel ve sporla ilgili feminist çalışmalar ve kadın hareketleri, üzerinde önemle durulması gereken dönemlerdir.

Batı dünyasında geniş bir literatür oluşturan ‘kadın ve spor’a yönelik araştırmalar, spor bilimlerinin henüz gelişmekte olduğu ülkemizde yok denecek kadar azdır. Özellikle Amerika’da feminizmi spor araştırmalarına taşıyan girişimler oldukça eskiye dayanmasına rağmen, diğer feminizmin bazı alanlarda araştırmalarının oldukça ilerleme gösterdiği ülkemizde spor boyutunda neredeyse henüz başlamamıştır.

Bu araştırmada nitel ve nicel araştırma yöntemleri birlikte kullanılmıştır. Araştırmanın birinci bölümü teorik, ikinci bölümü uygulamalı kısımdan oluşmaktadır. Teorik çerçeveyi oluşturmada tarama yöntemiyle konuyla ilgili yazılı kaynaklardan bilgi toplanmıştır; bunun için çeşitli istatistiklerden (örn. GSGM), içerik analizi tekniği ile -kadın sporcuların medyadaki takdim biçimleri- gazetelerden, daha önce yapılmış benzer bilimsel araştırmalardan, yabancı kitap ve makalelerden ilgili teorik bulgular elde edilmiştir. Nitel boyutu ağırlıklı olan bu çalışmanın iki amacı vardır: Birinci olarak feminist teorilerin sporla ilgili yaklaşımlarını değerlendirerek Türk spor bilimleri literatürüne katkıda bulunmak; ikinci olarak Türkiye’de spora özellikle elit düzeyde katılan yönetici, antrenör ve sporcu kadınların sorunlarını söz konusu yaklaşımlar ışığında keşfetmeye çalışmaktır. Araştırmamızda amaçlardan ikincisine ulaşmada

görüşme tekniği öne çıkmaktadır. Görüşmenin amaçları biraz açılacak olursa, elit spor dünyasından seçilen görüşme grubunun spordaki kadının sorunlarına bakış açılarını kavramak, bu konudaki bilgi düzeylerini saptamak, elit spordaki kadının yanı sıra genel olarak toplumdaki -okullar dahil- kadınların spora katılım fırsatları hakkında fikir sahibi olmak, nelerin yapılması gerektiğine ilişkin ipuçları elde etmek şeklinde özetlenebilir.

Uygulamalı kısımda Türkiye’de “elit spor”a sporcu, antrenör ve/veya spor yöneticisi olarak katılan veya katılmış kadınlar ile yapılan görüşmelerin sonuçlarından başka üniversitede sporla ilgili bölümlerde okuyan öğrenciler üzerinde uygulanan anketlerin sonuçlarına yer verilmiştir. Sonuç kısmında, elde edilen veriler tartışılmış ve genel olarak çalışma değerlendirilmiştir.

4. KURAMSAL ÇERÇEVE

Bu araştırmanın ilk bölümünde, “Tarihsel Süreçler” ana başlığı altında sırasıyla ve özetle “Geleneksel Toplumlarda ve Modern Dönemlerde Kadın ve Spor” konuları ele alınmış, ardından “Feminist Teoriler ve Sporla İlgili Yaklaşımları” başlığı altında teoriler analiz edilirken tarihsel gelişime ve feminist teorilerin genel ilkelerine atıfta bulunularak sporla ilgili yaklaşımlar desteklenmiştir.

4.1. TARİHSEL SÜREÇLER: GELENEKSEL VE MODERN TOPLUMLARDA KADIN VE SPOR

Rönesans, Reform, Aydınlanma ve Endüstri devrimi süreçlerinden geçerek şekillenen modern dünya, gerek Batı gerekse Batı dışında kalan ülkelerde yolaçtığı dönüşümler nedeniyle dünya tarihinin modern ve geleneksel dönem biçiminde ayrıştırılarak incelenmesine yol açmıştır.

Bu ikili yapı bir taraftan günümüz dünyası ile geçmişteki dünyanın farklılıklarını anlama kolaylığı sağlarken diğer taraftan her iki dönemdeki çeşitlilikleri yok sayarak yanıltıcı bir görünüm oluşturmaktadır. Bir başka ifadeyle modern dünyanın kendi

içinde ortak özellikleri olduğu gibi toplumdan topluma değişen sayısız farklılıkları söz konusudur. Aynı şey geleneksel adı verilen geçmiş dönemler için de geçerlidir. Geleneksel toplumlar uzaktan bakıldığı zaman benzerlikleriyle yakından incelendiğinde ise farklılıklarıyla görülmektedir. Üstelik bu farklılıklar yalnızca toplumlar arasında değil aynı toplumun değişik tarihsel dönemleri için de söz konusudur.

Araştırmamızın ana konusunu oluşturmaması nedeniyle biz bu farklılıkları incelemeyecek, geleneksel ve modern toplumlarda kadınlarla ve sporla ilgili olarak dikkati çeken genel özellikler üzerinde duracağız.

4.1.1. Geleneksel Topumlarda Kadın

Geleneksel toplumların temel özelliklerinden birisi cinsiyet eksenli bir yapılanma göstermesidir. Pek çok araştırma geleneksel dönemlerdeki bu cinsiyet eksenli yapılanmanın statü farkı oluşturmayan bir işbölümüne dayandığına işaret etmektedir (13; 51; 83). ‘Toplumsal cinsiyet’ farkları olarak genellikle kadının ve erkeğin sadece üstün özelliklerinin vurgulandığı, cinslerarası anlaşma ve uyumun da o oranda yüksek olduğu dönemlere ve toplumlara ilişkin kayıtlara sıklıkla rastlansa da bu bilgileri tüm topluluklara veya dönemlere genellemek mümkün değildir. Mills’in de dediği gibi incelediğimiz şeyi ve insanoğlunun biyografisini, tarihini, aynı anda yaratıkları ve yaratıcıları olduğumuz toplumlarını ne kadar az bildiğimizi unutmamalıyız. Nitekim tarihin gösterdiği gibi, insan hakkında bildiklerimiz, onun türlerinin etrafını çevreleyen gizem unsurlarını bütünüyle yoketmemektedir (82: 164). Konunun bu boyutu araştırmamızın özünü oluşturmadiğundan, burada en azından bizim bakışımızdaki gizem unsurlarını yokedecek bazı örneklerle değinmek ve genel olarak konuyu toparlamakla yetineceğiz.

“Paleolitik ve Neolitik Çağ”dan bugüne aktarılan biyolojik kalıntıları, duvar resimleri gibi kanıtları o zamanlarda kadınların üstün ya da en az erkeklerle eşit statüde olduğu yönünde değerlendiren araştırmacı bilim adamlarının sayısı, aksini iddia edenlerden çok daha fazladır. Yakın dönem araştırmacıları Orta neolitik çağa (İ.Ö. 6000

ile 3000) kadar anaerkil, nüfusu az, “çok dağınık ve barışçıl” uygarlıkların varlığını da doğrulamaktadırlar (83: 17).

Bu üstünlüğün sebepleri bilim adamlarınca, sağlık koşullarının yetersizliği nedeniyle anne ve çocuk ölümleri, dolayısıyla sayılarının azalması ve kadının soyun devamındaki rolü, bu dönem insanların doğadan sadece temel gereksinimlerine yeten şeyleri almakla yetinebilmeleri, savaşların olmayışı, avcılıkla ve sonraları ticaretle uğraşacak olan erkeklerin başarılı ya da başarısız olarak dönecekleri yerel yaşamın devamlılığını kadınların sağlaması gibi yorumlar ile açıklanmıştır (83).

Teknoloji, tıptaki gelişmeler, nüfus artışı ve bunların psiko-sosyal ve ekonomik sonuçları tarihin her döneminde kadının toplumsal konumunun şekillenmesinde etkili olmuştur. Nitekim İsa’dan on bin yıl kadar önce 1. neolitik çağdaki tarım, iplik, dokuma, çömlekçilik gibi yeni teknik gelişmelere ek olarak, orta neolitik çağda gerçekleşen teknik devrim (yeni enerji kaynaklarının bulunuşu, taşımacılık yöntemlerinin gelişmesi, yelkenli gemi, yel değirmeni gibi ileri tekniklerin icadı, bazı kimyasal süreçlerin anlaşılması vb.) ardından gerçekleşen nüfus patlaması, kadınların toplumdaki yerini de değiştirdiği söylenmektedir (83).

“Hobbes’ın değişiyile doğal durumdaki (statüs naturalis) insan öbür insanlara karşıdır”. Diğer yandan varlığını sürdürebilmek için insanların bir aradalığı, dayanışması, işbölümü...vs. gerektiğinde hak anlayışı ortaya çıkmaktadır. İnsanların ve dolayısıyla “hakların çoğaldıkları bir ortamda birbiriyle çatışmaları ne ölçüde olağansa, hakların korunması da o ölçüde bir sorundur” (40: 1, 2). Önceleri toplumsal sahnede erkeklerle eşit şartlarda varolabilmelerinde önemli bir etken olan insan soyunun devamındaki rolü, artan nüfus ile zamanla kadınların haklarının yerini yasaklara terk ettiren bir faktör olmuş, dengenin korunması sağlanamamıştır.

Geleneksel toplumun temel yerleşim birimi olan (6: 18) yerleşik düzene (köy) geçildiğinde egzogaminin (dışarıdan evlenme) yerini endogami (içeriden evlenme) almıştır. Böyle bir değişimin gerçekleştiği toplumlarda artık kadınların doğurganlıkları evin büyümesi için değerlendirilmek üzere -barış sağlayıcı bir etken olarak diğer

kabilelerden biri yerine- kuzenler ile evlendirilmesi söz konusu olabilmıştır. Mitchell'e göre "kadınların kapatılmasının başlangıcı" işte bu değişimlerin ortaya çıktığı orta neolitik çağa dayanmaktadır (83: 18).

Kadınların ihracı yoluyla kurulan ittifakların yerini savaşırlara bırakması, komşunun toprağını zorla ele geçirmek gibi gelişmeler sonucu "kadınlara giderek araççı bir açıdan bakılmaya başlanmıştır; kadın aile grubu içinde doğurgan ve üretici hizmetçi rolüne" indirgenmiştir (83: 18). Buraya kadar anlatılanlardan kadınların aşağı kategoriye indirgenmesinin sebeplerinin en başından beri varolan kadın ve erkeğin doğal farklılıklarından değil, üremeyi kısıtlayan sağlık sorunlarının çözümü sonrası yaşanan nüfus patlamasından ve teknolojik gelişimin ardından, üstün olma ve kontrol altına alma gibi güdülere yenik düşenlerin sonradan ürettikleri geleneklerden, yaptırımlardan kaynaklandığı anlaşılmaktadır. Buna göre artık geleneksel toplumlarda statüler; yaş, mezhep, cinsiyete dayalı kurulmakta ve genel olarak ataerkil özellik göstermektedirler. Toplumsal alandaki kadının rolü gittikçe daha çok aile ile sınırlandırılmıştır. Geleneksel toplumlar böylece genel olarak cinsiyet eksenli kurulmuştur.

Tüm bu gelişmelerin tüm toplumlarda çok farklı dönemlerde farklı biçimlerde gerçekleştiği söylenebilir. Nitekim "Göçebe Oğuzların yaşayış tarzları içinde kadının statüsünün erkeğinkinden aşağı olmadığı, kabilenin idaresinde, çocukların yetiştirilmesinde, kabile mallarının bölüşümünde eşit haklara sahip olduğu", cinsiyete göre iş bölümünün de sadece kadına kolaylıklar sağlamak amacıyla yapıldığı ve bir statü farkı meydana getirmediği bildirilmektedir (13: 11). Bununla birlikte kadınların da at bindiği, ok ve kılıç kullandığı, Hakan ve Hatunun yan yana yer alması gibi her iki cinsin eşit şartlarda yaşadığına ilişkin bildirilenler doğru olsa da bu tür durumları Türk kavimlerinin hepsine ya da bir topluluğun tüm tabakalarına belli bir dönem için bile olsa genellemek doğru olmaz (13: 9-11).

Bununla birlikte 12. yy. öncesinde Doğu ve Batı'da kadının durumunun benzerliği dikkat çekicidir. Kültür, siyasi sistem, din gibi büyük farklılıklara rağmen "kadının toplumsal yaşamdan dışlanmışlığına ilişkin yerleşik inanç" Batı'da ve

Doğu’da henüz doğmamıştır. “Bu toplumların hepsinde kadınlar, cinslerine sonradan yasaklanacak hemen her rolü üstlenebilmişlerdir” (83: 28). Geleneksel toplumların din ekseninde şekillenmesinin de kadının toplumsal konumuna ilişkin Doğu’da ve Batı’da etkileri olmuştur. Alınan kararlarda sosyal hayatı belirleme gücü yüksek dini kuralların kadınların ikincilliğini meşrulaştırıcı etkisi sözkonusudur. Ortaçağ’da Batı dünyasında kadının kiliseden dışlanması, kadınlara “cadı” gözüyle bakılması gibi örneklerde bu durum açıkça görülmektedir.

Onikinci yüzyıldan itibaren kadınların baskılanması, toplumsal alandan, eğitimden, yavaş yavaş pek çok başarılı oldukları mesleklerden alı konmaları ve bunlara karşı kadınların tepkileri bariz biçimde başlamıştır. 16. Yüzyılda evli kadın artık tamamen hukuki anlamda kısıtlı bir konumdadır. Zamanla hala çalışabilmekte olan kadınlar da evlerine dönmeye ya da önce erkeklerin kazandığının dörte üçünü sonra yarısını ve daha azını almaya zorlanmışlardır (83). 17. ve 18. yy.lar boyunca artık kadının evin sıkı çalışan hizmetçisi ve eş ve anne olarak evine ait olduğu, erkeğe itaat etmesi gerektiği, riskli doğumlar yapmak zorunda oluşu, kendinin veya mirastan gelen mülkiyete erişememesi ve toplumsal hayata çeşitli katılımlarının yasaklanması gibi durumlar neredeyse evrenseldir (33: 19; 15: 3).

Bu dönemde örgütlü olmayan, ancak öne çıkan kadınların yüksek sesle dile getirdiği kadın haklarının mücadelesinin şekillenmeye başlaması ve güçlü itirazların oluşması sözkonusudur*. Geleneksel dönemler anaerki toplumlara ev sahipliği yapmış, zamanla erkeğe eşit durumdaki kadının konumunun kötüleşmesine ve bu duruma karşı hareketlerin şekillenmesine de şahit olmuştur.

4.1.2. Geleneksel Topumlarda Kadın ve Spor

Geleneksel toplumlarda savunma ve mücadeleye hazır hale gelmek ve halk arasında eğlenmek amaçlı uygulanan aktiviteler, zamanla düzenli oyunlar ve yarışmalar şeklinde yapılmaya başlanmıştır. Ondördüncü yüzyılda İngiltere’de başlayan

* 1630’larda Massachusetts’de cezalandırılacağını bilerek verdiği vaazlarla mevcut düzeni tehdit eden Anne Hutchinson’ın sürgüne yollanması; 1648’de Maryland’da yasama meclisine giderek oy hakkı talep eden Margaret Brent’in geri çevrilmesi gibi (15: 3).

ulusallaşma hareketiyle ortaya çıkan ‘spor’ kavramının işaret ettiği anlamlara koşut etkinlikler antik çağa dayanmaktadır (47: 138; nkln.: 39: 59). Antik çağda spora ilişkin etkinliklerin sadece elit tabaka ve aristokratlara ait olduğu, Yunan Olimpiyatlarına bir dönem kadınların izleyici olarak bile katılamaması gibi bazı geleneksel dönemlerde ve/veya toplumlarda spordan dışlananların varlığına işaret eden geçmişten günümüze aktarılan belgelerden, sporun başlangıçta da herkese ait olmadığı ve belirgin bir ayrımcılık alanı olduğu anlaşılmaktadır. Kadının tüm diğer alanlardaki gibi spordan da dışlanışının örneklerine Kraliçe Victoria dönemine* (1819-1901) dayandırılan kültürün izine rastlanan uygarlıklardan Yunan Olimpiyatlarına ilişkin kayıtlara, genel ayrımcılığın tespit edildiği hemen her yerde rastlanabilir.

Modern sporun “demokratik ve endüstriyel Batı dünyası için bir örnek, sömürgeleri açısından da bir otorite durumundaki” İngiltere’de doğup tüm diğer Batı ülkelerine ve diğer kıtalara yayıldığı bilinmektedir (6: 55). Pek çok modern spora kadınlar erkeklerle eş zamanda ancak çeşitli engeller nedeniyle benzer olmayan imkan ve oranlarda katılmaya başlamışlardır. Özellikle modern sporlara giderek artan biçimlerde katılım gerçekleşse de kadınların geçmişte -nadiren ya da güçlkle- katılıp da günümüzde katılamadıkları geleneksel -güreş, beysbol gibi- sporlar da vardır.

‘Sporun geleneksel dönemlere özgü biçimleri’ ile ‘geleneksel sporlar’ farklı anlamları olan ifadelerdir. Modern dönemlerde genel formlarını koruyarak gittikçe azalan biçimde uygulanan ‘geleneksel sporlar’ modernleşmenin etkisiyle belli oranda değişime uğramakta ve sporun geleneksel dönemlere özgü biçimlerinden uzaklaşmakta hatta kopmaktadır. Bu kopuş modern spor örgütleri sisteminde yer almak isteyen sporlar için kaçınılmazdır.

Modernleşmekte olan ülkelerin “modern sporlar” olarak ele aldığı ancak doğduğu ülke için gelenekselleşen ve gelişimini modern dönemlere uygun biçimde tamamlayan, günümüzde popülerliğini korumakta olan “modern-geleneksel” sporlardan da

* Bu dönemde “Değişmeyen sportif özellikler, sportif performansın psikolojik boyutu, sağlıkta egzersizin önemi, sporda yaş, cinsiyet ve kültürün rolü ağırlıklı olarak ele alınan konulardı” (58). Örneğin , kadınların erkeklerle bir arada ya da kendi başlarına spora katılmaları, bisiklete binmeleri, pantolon giymeleri, vs. geleneksel rollere ilişkin gerekçelerle yasaktı.

bahsedilebilir. Hatta günümüzde sporun yarışmacı, rekabetçi, emperyalist yüzüne karşı yeni ve çoğunlukla geleneksel izler taşıyan sporlar da ortaya çıkarılmakta ancak daha sonra bu uygulamaların ‘spor’ kapsamına giremeyeceği tartışmaları - yoga örneğinde olduğu gibi- ‘spor otoriteleri’ tarafından yapılabilmektedir. Dolayısıyla tanımlanmış bir spor, doğduğu yer, uygulanış biçimleri, ortaya çıktığı dönem, uygulandığı süre, bir topluma özgülüşmesi gibi unsurlar göz önünde bulundurularak ‘modern’ ya da ‘geleneksel’ diye adlandırılabilir; ancak, bu koşullar her zaman birbirleriyle ilişkili olmak zorunda değildir; biri varsa diğeri olmayabilir ya da birkaçının bir arada olduğu da görülebilir. Dolayısıyla çok göreceli olan “geleneksel/modern” kavramlarının kullanımında baz alınan niteliklerin belirtilmesi şart gibidir. Sporun geleneksel dönemlerden modern dönemlere geçişte ve sonrasında ne gibi değişimler gösterdiği ve bu değişimlerin yönünün incelenmesi ayrı bir çalışma konusudur. Ancak bu değişimler ekseninde kadının yerinin anlaşılması feminist çalışmaların konusudur ve gerekli yerlerde bahsedilecektir.

Bugün gelenekselcilerin modern sporun görünümlerine yaptığı eleştiriler, feminist analizlerle buluşabilmektedir. Feminist düşünce sporu, modernleşme sürecinde kadının dışlanışını ve daha fazla baskılanmasını üreten yeni dinamiklerin ortaya çıktığı bir alan olarak (endüstrileştirilmesini, profesyonelleşmesini, rekabetçi, çıkarıcı yüzünü, cinsiyetleştirilmesini, vs.) eleştirmektedir. Geçmişte yaygın olarak zevk için, hevesle yapılan amatör sporda bile artık günümüzde büyük kazançlar elde edilebilmekte, amatörlük içi boşaltılmış bir isim olarak kalmaktadır.

Bugün kadının sporda yetersizliğinin göstergesi kabul edilen katılımlarının erkeklere göre büyük oranda az oluşu, -yine bugünlerde feministlerin hatırlattığı- “geleneksel zamanların” engel ve baskılarının etkisiyle görmezden gelinen kadınların spora ‘katılımlarının baltalanışının’ bir sonucudur. Geleneksel dönemlerde kontrol ve gücü elinde tutmak isteyen ataerkil ideolojinin uygulayıcıları, kadını güç, prestij ve kontrol gibi çıktıları belirgin spora önce her türlü katılımdan men ederken sonraları seyrine ve daha sonra ise sınırlı katılımına izin vermiştir.

Bu engellemelerin nedenlerinin başında bedensel güç farklılıklarının geldiği pek çok kaynakta öncelikli dile getirilebilmektedir. Bu farklarda daha çok kadının kırılgan, narin yapısının spora uygun olmayışı vurgulanmaktadır. Atalay “Geçmişten Günümüze Geleneksel Türk Sporları” adlı yayınında Osmanlı’lardaki sporun karakteristiğinden bahsederken bireysel gücün geleneksel dönemlerdeki önemine dikkat çekmektedir: “Orta Asya kökenli ve Osmanlıya kadar ulaşan Türk sporlarında ferdi yetenek daima ön planda olmuştur” (8). Dini, fiziki ve akli yönden zayıf olan kadın dinle çok ilişkili olan güreş gibi geleneksel sporlara kabul edilmemiştir.

Kadının spora sınırlı katılımında kültürel bariyerlerin mirasçılarının oluşturduğu toplumsal baskılar gerek okullarda gerekse okul dışı etkinliklerde kısmen etkili olmuştur. Batı’da da kadının geleneksel rollerine yakıştırılmayan sporlarda varlık göstermesi, özellikle okullarda eğitimciler tarafından daha rahat engellenebilmiştir. Bu örneklerle modernleşme sürecinde de rastlanmaktadır.

4.1.3. Modern Dönemlerde Spor

Modern toplumlarda spor, sosyolojik açıdan göze çarpan özellikleriyle çeşitli araştırmacılar tarafından incelenmektedir. “Modern toplumun bir olgusu olarak spor”un özelliklerini Amman “Modernleşme Sürecinde Kadın ve Spor” çalışmasında şu ondört başlık altında açıklamaktadır: “Sporun kitleselleşmesi, örgütlenmesi, farklılaşması, küreselleşmesi, çeşitlenmesi, siyasallaşması, sekülerleşmesi, profesyonelleşmesi, endüstrileşmesi, ticarileşmesi, bilimselleşmesi, cinsiyetsizleşmesi, estetikleşmesi ve erotikleşmesi” (6: 47). Feminist yaklaşımlar modernleşme sürecinde sporda gerçekleşen bu değişimlere söylemlerinde çeşitli açılardan yer vererek hak arama çabalarını güçlendirmektedirler.

Erkek sporundaki sorunlar ve artan ticari ve rekabetçi yaklaşım, kadın sporu hakkında tartışmaların tekrar çözümü için zemin oluşturmıştır. Son yüzyılda kadınların spora katılıma ilişkin destek arayışlarında vurguladıkları sporun özellikle kişisel gelişime, fiziksel uygunluğa, beceri gelişimine, başarıya, sosyal gelişime, toplumda tanınmaya olan katkısı ile erkek tabanlı oluşan ve gelişen bir organizasyon

olarak günümüze profesyonelleşmiş, endüstrileşmiş, ticarileşmiş biçimleriyle gelen sporun vaat ettikleri arasında büyük fark vardır. Nitekim Amerikan sporunda kadın tartışması, erkeklerin sporda hem profesyonel düzeyde hem de kolej düzeyinde yaygınlaşması döneminde yeniden artmıştır. Bu dönemde erkek kolej sporları aşırı şiddet ve kâr amaçlı bir etki altına girmiş bulunmaktadır. Bu problemlili süreç, artan kitlesel ilgi ve meslekleşmenin doğal bir sonucu olarak 1906'da "erkek spor bedenini yöneten" Ulusal Kolej Sporları Birliği'nin (National Collegiate Athletic Association) oluşumunu izlemiştir (103: 509). Artık sadece spora katılımın kısıtlanmasıyla değil, henüz yeterince katılamadıkları sporun, spor olmaktan çok öteye, istenmeyen biçimlere ulaşması ve bu biçimleriyle kadının sporda varlık göstermesinin gittikçe zorlaşmasıyla da uğraşmak gerekecektir.

Tarihsel süreçte sporun çıktılardan erkeklerin daha çok yararlandığı bir gerçektir ve zamanla sporun değişen ve eleştirilen ticari uygulanış biçimleri, yukarıda bahsedildiği gibi sporla daha çok ilişkide olan erkeklere maledilmektedir. Örneğin sporda başarı yoluyla sınıf atlama, kadının dışlandığı Yunan Olimpiyatlarından Modern Olimpiyatlara ve günümüz toplumuna aktarılan erkeklere özgü ancak değişime uğrayan özelliklerden biridir. Geleneksel toplumlarda baskın olan ödül ve sınıf atlama yolu, statü ve toplumda kabul görme şeklindeyken günümüzde geliştirilen yeni değer ve liberalist yaklaşımların bireyselci etkileriyle elit sporda maddi anlamda kazanç sağlama öncelikli hedef olarak karşımıza çıkmakta, sporcu için toplumda kabul görmekten çok ulaşmak istediği gelir düzeyi yüksek sınıflardan birinde kabul görmek yeterli olmaktadır. Bourdieu, elit sporun başlangıçtaki karşılıksız ve fairplay anlamından bu kadar uzak yatkinlıklarını anlamak için sportif kariyerin ezilen sınıflardan çocuklar için toplumsal yükselmenin tek yolunu temsil ettiğini hatırlamak gerektiğini savunur (19: 172).

Yunan Olimpizmindeki başarılı sporcunun çevresindeki gördüğü kabulün boyutları ya da Türk güreşçilerinin toplumda edindiği itibarın psiko-sosyal ve ruhsal dinamikleri gibi öğeleri bazı iç ve dış zorlamalar yoluyla modernleşme sürecinde geleneksel sporlara, dolayısıyla geleneksel toplumlara özgüleştirme başka bir deyişle artık geçerliliği olmayan öğeler olarak addetme eğilimi ortaya çıkmış ya da Guttman'ın

dediği gibi bu törensel, ruhsal yanı ağır basan öğelerin geçerliliği, vazgeçilmezliği sorgulanır hale gelmiştir (46). Bunun yanında yukarıda bahsettiğimiz kadının spora katılımını destekleyen, sporun yararlı işlevlerini vurgulayan nedenlere ve çok yüksek kazançlı kadın sporcuların sayısının oldukça düşük olan oranına bakılacak olursa kadınların spora katılım biçimlerinin dejenere olmuş bir spor kültüründen ibaret olmadığı söylenebilir. Ancak bir zamanlar Yunan Olimpiyatlarında başarı sağlayan erkek benzerleri gibi kişisel gelişimlerinin ve statülerinin garantisini sağlarken kadınların da pek çoğu aynı zamanda bilerek veya bilmeyerek sporun sonuçları yoluyla bazı ‘otorite’ ve çıkar sağlayıcılara katkıda bulunabilmektedirler. Çağdaş spor örgütlenişi, bu sistemde yer almaya çalışan kadınları sadece ‘destekleyen’ role, ikinci bir mevkiye indirebilirken, insanları, erkeksiliği fiziksel güç ve duygusal olarak etkilenmeyen olarak tanımlamaya yönlendiren anlamları üretmektedir (25: 31). Her ne kadar sporun bilimselleşmesiyle ilk feministlerce reddedilen bu idealler, bilime uzak olmayan toplulukların zihinlerinde bile yerleşik inançlar haline dönüşebilmiştir.

Geleneksel dönemlerde spora katılım fırsatı bulamayan kadınlar modernleşme sürecinde sporun bilimselleşmesinin ve giderek yaygınlaşmasının yanı sıra Batı ülkelerinde kadın hareketlerinin etkisiyle spora sınırlı da olsa giderek artan biçimde katılım fırsatı bulabilmişlerdir. Pek çok sporun ortaya çıktığı ve yaygınlaşmaya başladığı 18. ve 19. yüzyıllarda -bazı çevrelerde hâlâ tartışıldığı gibi- spora katılımın kadınlar için gerçekten doğru bir karar mı olduğu; yoksa, sporda, sistemler, sağlık ve kadının doğal yapısına uygun olmayan ve/veya doğal yapı olarak atfedilen güzelliklerini yıpratacak kadar aşırı heyecan, yorucu çabaları içeren hareket yoğunluğu gibi nedenlerle kaçınılması mı gerektiği tartışılmaktaydı (29: 25-29). Amerika’da tüm spor karşılaşmalarının kızlara yasaklandığı ve sadece rekreatif amaçlı uygulamalara izin verildiği 20. yy.’ın başlarında bu tartışmalar etkili olmaktaydı. Örneğin Iowa, kız basketbolünde oluşan yoğun ilginin geri çevrilerek turnuvaların durdurulmasına ve basketbol branşı yerine voleybol gibi kızlara daha uygun organize etmeye hazır oldukları sporlara katılmalarının teklif edilmesine tanıklık etmiştir. Ancak karşı bir hareket olarak 1924’te okul yöneticileri, ilk bağımsız kızlar eyalet örgütü olan ‘Iowa Liseli Kızlar Spor Birliği’ni (Iowa High School Girls’ Athletic Union) kurmuştur. Bu birlik adı altında yapılan kız basketbol turnuvaları erkek turnuvalarını çok geride

bırakan eyaletin en büyük olayı haline gelmiştir. Buna benzer durumların başka yerlerde gerçekleştiği bilinmektedir (23: 91). Nitekim II. Dünya savaşı, kadınları geleneksel rolleri dışına çıkmasını gerektiren koşulları oluşturması ve yeteneklerinin yeterliliğini kanıtlayarak dışlanmış ve savaş sonrası dışlanacak kadınların yeniden başkaldırmasına zemin oluşturması açısından önemli bir dönüm noktasıdır. Savaş sonrası patlak veren özgürlük hareketlerinde, kadın hareketlerinin ve kazanımlarının önemi büyüktür. Geleneksel sporlarda pek varlık gösteremeyen kadınların modern sporla birlikte katılımlarında özellikle Amerika'daki 1972 tarihli Title IX adlı yasa ile açıkça görülebilen bir artış gerçekleşmiştir. Ancak özellikle profesyonel spor performans farklılıklarına vurgu yaparak cinsiyetçiliği güçlendirmektedir. Katılımın sürekliliği için özellikle fon desteği sağlayan bu yasanın olmadığı durumlarda kadın sporlarına çeşitli müdahaleler yapılarak erkek performans sporu karşısında ezilmemesi, ilgi çekmesinin sağlanması amaçlanmıştır.

Yukarıda bahsedilen, kadın basketbolünün Amerika'daki buhran dönemlerinde okullarda oldukça mütevazı, kapalı olan kadın basketbolcülerin kıyafetleri, daha sonraki yıllarda voleyboldakine benzer özellikte kısa, dar şort veya taytlı üniformaya doğru değiştirilmesi bu müdahalelere örnek olarak verilebilir. Ayrıca spora katılanların kadınsılıklarından bir şey kaybetmediklerini kanıtlamak amacıyla maç sonrasında güzellik yarışmaları ile en güzel görünümlü oyuncunun seçilmesi, makyajsız maça çıkılmasına izin verilmemesi gibi uygulamalar da yapılmıştır. Günümüzde de böyle bir değişimle kadın sporuna ilgiyi arttırmayı arzulayanlar benzer tartışmaları canlandırmaktadırlar.

Modernleşme sürecinde, hemen her gelişmekte olan ülkenin gündeminde geleneksel sporların modernleştirilmesi ya da modern -Batı'dan getirilen- sporların geleneksel sporlara tercih edilmesi gibi süreçler yaşanmaktadır. Geleneksel sporların 'erkeksi' niteliği her durumda bu süreçlerde kendisini göstermekte, modern spora ve sporun kadını kapsayışına ilişkin tolerans düzeyleri toplumdan topluma değişebilmektedir. Sonuçta, bir sporun benimsenmesi/ kabul edilmesi yönünde olsa da kadınların katılımına ilişkin önyargıların ortadan kalkmasının daha çok zaman aldığı, sporun örnek uygulayıcılarının genelde erkekler olduğu ve katılımdaki artışın

erkeklerin lehine gerçekleştiği görülmektedir. Örneğin, kurucusunun kadın-erkek herkes tarafından uygulanabilir olarak tanıttığı ve yaygınlaşmasını desteklediği basketbol sporu, ulaştığı diğer ülkelerde bu haliyle kabul edilmekte; ancak, Avrupa’da basketbol uluslar arası boyutta örgütlenmeye başladığında doğduğu ülke olan Amerika’da kadınların katılımına ilişkin tartişmalar hâlâ sürmekteydi. Yine Amerika’da kadın ve erkek ilk milli basketbol şampiyonaları arasındaki 3 yıllık fark, Türkiye’de yaklaşık 30 yıldır. Buna 19. yy. sonları ve 20. yy.’ın başlarında Batı’lı endüstriyel toplumlarda ortaya çıkan modern spor ile feodal patriarkal sistemi birlikte barındıran geleneksel in kültürünün sürekli atışması başka bir örnektir. in’de uzun süren tartişmalar sonunda geleneksel ve modern spor diye bir ayırım olmaksızın ülkede sporun her türlüsünün gerçekleşmiş gelişiminin kabul edildiği bir model benimsenmiş ve spora hem kız hem de erkeklerin katılması gerektiği ilk spor yasalarında belirtilmiştir (54: 200-212).

Türkiye’de modern sporun ilk uygulayıcıları sadece erkekler olmamış; ancak Türkiye’de yaşayan Batılı kadınların nclklilerine rağmen kadınların spora yeterli katılımı sağlanamamıştır. 1900’lerde hız kazanan yabancı, azınlık ve ğretim görevlilerinin ailelerinin katıldığı spor etkinliklerinin Türk kadınına uzak kalmasında “din, politik, ekonomik ve sosyal etkenlerin ağırlığı” önemli rol oynamıştır (53: 138-9).

in gibi Türkiye’de de kadının spora girmesi Cumhuriyet ile birlikte, sporun devlet tarafından desteklenip okullarda Beden Eğitimi derslerinin zorunlu kılınmasıyla olmuştur. “Cumhuriyet’in ilanından sonra sayısı 14’e yükselen kulüplerde gerçek faaliyet gösteren 827 sporcu tespit edilmiş ve ilerinde paraşütçü, uçman dahil 52 kadın sporcu görülmüştür”. Ancak daha önce bahsi geçen nedenlerle Türk kadının spora katılma isteklerini gerçekleştirmesi pek mümkün olmamıştır. Sadece “arama bilincine erişmiş ve para kaygısını üzerinden atmış” olanlar, yüksek öğrenimleri sırasında spora ‘takım’ olarak katılabilmislerdir. Ayrıca spora katılabilen azınlıktaki kadınların ya eşleri ya da babaları sporda n yaptığından mali olanakları ve evre baskıları olmayan veya bu baskılarla başa çıkabilecek şartlarda kadınlar olduklarına dikkat çekilmektedir (53: 139).

4.1.4. Modern Toplumun Gelişim Süreci ve Kadın

Onsekizinci yy.'ın ortaları ve özellikle 19. yy.'ın başlarında ortaya çıkan tarihsel dönüşümler ve özellikle de sanayi devrimi ile birlikte makineleşmiş fabrikalar ve ev ekonomisinin çöküşü, “işin kamusal dünyasını, evin özel dünyasından daha önce hiç olmadığı kadar” ayırmıştır. Endüstriyel kapitalizmin yükselmesiyle akılcılığı kamusal alanla, akıl dışılığı ise ahlaki özel alanla ve kadınla özdeşleştiren aydınlanma düşüncesi gelişmiştir (33: 19). Dolayısıyla kadını, “eksik nitelikli (işçi)” olarak üretime dahil eden anlayış bu dönemde yaygınlaşmıştır.

“Sanayi devriminden önceki ekonomik düzenler içinde de kadın ve çocukların üretim çalışmalarına katıldıkları bir gerçektir”. Fakat Sanayi Devriminde çocuk ve kadınların büyük fabrikalarda çalışma hayatına katılmaları ve ekonomik yaşamda yer almaları ile bedenleri güçlerinin üstüne çıkartılarak bozulmuş, en ağır ve yıpratıcı koşullar içinde çalışmaya zorlanmışlardır. Bunun nedenlerini üç başlıkta özetlemek mümkündür (100: 71-72):

1. *İşçinin (erkeğin) tek başına geçinememesi*; bu sebeple evlenmesi, birkaç yıl içinde çocukların da anne-babanın ücretini tamamlayacak olması.
2. *Teknik*; İşbölümü ve makineleşmenin işin öğrenilme ihtiyacını azaltması hatta gereksizleştirilmesi, işlerin yapılabilirliğinin kolaylaşması.
3. *Kadın ve çocukların emeğinin ucuz olması*.

Kadının işçi olarak çalışma hayatına katılımını takiben, I. Dünya Savaşı'ndan sonra 21 ülkede kadınlara oy hakkı tanınmıştır (83: 72). I. Dünya Savaşı sırasında İngiltere, Fransa gibi ülkelerde savaşa katılan erkeklerin yerine silah fabrikalarında çalışmak gibi, kadın-erkek rolleri arasındaki farkları ve “kutsal ev kadınlığı” ilkesini unutturan pek çok koşulda kadınlar başarı ile görevlerini yerine getirmişler ve savaşı lanetlemek ve barışı sağlamak için göz ardı edilmeyecek etkide baskı unsuru oluşturma girişimlerinde bulunmuşlardır. Ancak bu girişimler o zamanın medyası, tarihçileri, hükümetleri, vs. tarafından ya görmezlikten gelinmiş, ya lanetlenmiş ya da önemsenmeyecek kadar basit olaylar olarak lanse edilmiş ve kadınlara yakıştırılan

“askerlerin yaralarının sarılmasındaki başarıları” gibi geleneksel rollerde zaman zaman ön plana çıkarılmışlardır. Kadınların, pek çok savaşta barışı sağlamaya yönelik çabalarının, müzakerelerdeki yapıcı rollerinin tarihe geçmeleri kasıtlı olarak engellenmiştir (83: 70-82). Hatta II. Dünya Savaşı sonrası Fransa’da “kadınlar kendilerini öncelikle anti-kolonyalist mücadele içinde bulduklarından, savaş öncesinin feminist hareketini yeniden oluşturacak zamanları olmamıştır”. 1945-1962 Yılları arasında Cezayir ve Hindini ile savaşan Fransa’da kadın aydınlar, işkence olaylarını saptamışlar, gerçekleri gün ışığına çıkarmışlar ve burada ezilen milletlerin mücadelesini harekete geçirmede önderlik etmişlerdir. Bu iki ülkede, “Fransız sömürgeciliğine başkaldıranlarla savaşmak yerine, onlarla karşılıklı görüşmenin yollarını bulmak için” ve bu iki ülkeye açılan savaşlarda barışı sağlamak için işçi ya da orta sınıftan pek çok kadın büyük gösteriler ve grevler düzenlemişler, çaba harcamışlardır (83: 80).

Savaş zamanında daha düşük ücretlerle “erkeklerin” işlerinde çalışan kadınlar zamanla yine mücadeleler, grevler sonucu bu eşitsizliği daha aza indirebilmişlerdir. II. Dünya Savaşı sonrası kadınların “faşizm”e direnişleri ve üretime katılımlarına ilişkin şükranlar dile getirilmekte iken bir taraftan da kitleler halinde savaştan dönmekte olan erkeklere yer açılabilmesi için kadınların işlerinden ayrılıp eve dönmeleri beklenmekteydi. Savaş sırasında ücret farkları önemli ölçüde azalmışsa da savaş sonrasında kadınlar işlerini kaybetmemek uğruna erkeklerden daha düşük ücretle çalışmayı kabul etmişlerdir. ABD’de kadınların evlerine dönmesi için geniş kampanyalar başlatılmasına rağmen kadın işgücünde “beklenen hız ve ölçüde” bir azalma gerçekleşmemiştir (83: 79).

II. Dünya Savaşı’nı izleyen yirmi yıl göstermiştir ki, “savaş zamanı kadınları üretimde ve orduda kullanan toplum, artık ihtiyacı kalmadığı dönemlerde onları gerisin geriye eve yollamakta hiç duraksamamıştır” (83: 82).

Modernleşme sürecinde -ve öncesinde- en kötü dönemlerini yaşamış olan kadınlar, bu dönemlerdeki çabalarının sonucunda elde ettikleri haklarla günümüzde daha rahat ve erkeğe eşit olma yolunda daha iyi bir konumda gibi görünmektedirler. Ancak özellikle Türkiye’de kadının hukuki durumu ile gerçek durumu arasında farklar

vardır. Bilinen temel ve hukuki haklara rağmen toplumda gündelik tecrübe ve pratiklerde belirginleşen toplumsal roller ve buna bağlı işbölümleri karşısında durabilmiş kadınlar -özellikle kamusal alanda- “hak ettiği” ile değil de “pozitif ayrımcılık” sayesinde statüsünün yükseldiği üzerinde yapılan vurguların altında ezilebilmektedirler.

4.1.5. Feminist Hareketler

Kadının toplumsal konumunu iyileştirmeyi amaçlayan toplumsal hareketlerin genel adı olan feminizm, 19. yüzyılda Avrupa’da başlamış; 20. yüzyılda yeni boyutlar kazanarak toplumsal etkinliğini sürdürmüş, zamanla kendi içinde alt disiplinlere ayrılmıştır (28: 300). Genel olarak feminizmin, kadın konularıyla ilgilenen “aktörler” tarafından ortaya atılan bir felsefe, yaklaşım ve politik fikirler (28: 299) olarak geliştiğini söylemek mümkündür.

Kendi içinde farklılaşan, hatta çatışan değişik yaklaşımları içeren feminist hareketler özellikle 1960’lı yılların başlarından itibaren aktivist programlar olmanın ötesinde, bilime yeni açılımlar kazandıran akademik bir çalışma alanı haline gelmiştir. Farklı alanlarda uzmanların birlikte çalıştıkları multidisipliner bir konu olma özelliği gösteren bu çalışmalar “kadın araştırmaları” (woman studies) olarak isimlendirilmektedir (14: 29). Günümüzde pek çok araştırmacı toplumsal cinsiyet ve spor araştırmalarında, feminist analize sürekli ve sistematik olarak başvurma gereğini duymaktadırlar (48: V). Ayrıca teorinin eylemi destekleyen boyutu feminist hareketler açısından çok önemlidir. Nitekim kadın hareketleri bir gün eylemlerinden vazgeçse bile feminist teori gerekli durumlarda kadın hareketlerini dolaylı ya da doğrudan başlatan ve besleyen bir unsur olabilecektir (64: 284). Feminist teorilere ve spora ilişkin açılımlarına ileriki kısımlarda değinilecektir.

Feminizm, temelde cinsiyetçiliğe ve ataerkilliğe karşı bir duruştur ve erken dönemleri, bilinçlenen küçük grupların ve ifadelerin oluşarak artması şeklinde gelişmiştir. Amerikan feminist hareketlerin tarihi incelendiğinde, kadının toplumsal konumunu iyileştirmeye yönelik 1600’lü yıllarda hatta daha öncesinde de bireysel

eylemlerin ve girişimlerin yapıldığına ilişkin kayıtlar bulunabilir. Ancak bu dönemde örgütlü hareketler serisi henüz başlamamıştır. İlerleyen dönemlerde ABD, Avrupa'daki kadınların kurtuluşu hareketlerinin başlatılmasında hem itici hem yol gösterici rol oynamıştır. Ancak "ABD'de olduğu gibi Avrupa'da da kadınların durumlarından hoşnut olmamaları, örflerde ve kurumlarda varolan cinsiyetçiliğin bilincine varmaları ve bunları yok etmek istemeleri için gerekli sosyo-ekonomik, eğitsel ve psikolojik koşullar zaten vardı" (83: 86).

Kadınların durumunun çözümlenmesi amacıyla yeni kavramlar geliştiren (83: 6) çoğu feminist kuramcı, 19. yy. erken feminist hareketleri ve çağdaş feminist hareketleri göstermek amacıyla sırasıyla I. Dalga ve II. dalga terimlerini kullanmaktadır (33: 11).

4.1.5.1. I. Dalga Feminist Hareketler

Kadın hareketleri başlangıçta tek bir önemli noktaya odaklı feminist hareketler değillerdi. I. Dalga feminist hareketler ırk ve toplumsal cinsiyet temelli ayrımcılığın birlikte mi yoksa ayrı ayrı mı ele alınması gerektiğinin sorgulandığı ve çoğunlukla bu iki konuya birlikte odaklanıldığı bir dönem olmuştur. Ancak radikal yaklaşımlarıyla Stanton ve Anthony gibi düşünenler -bazı köleler de dahil- kesinlikle ayrı ele alınması gerektiği konusunda kararlıydılar. Dolayısıyla bu hareketler, kölelik karşıtı hareketleri yükseltmek yerine pek çok üst ve orta sınıf kadını feminizme yöneltmiştir (7: 280; 15: 5; 30: 192-195; 31: 224; 33).

1780'lerde Judith Sargent Murray ve Mary Wollstonecraft gibi isimlerin erkeklerle eşit haklara -özellikle eşit eğitim fırsatlarına- sahip olmak için başarısızlıkla sonuçlanan girişimleri '*kadın* hareketleri' olarak adlandırılmış; başlangıçta köleliğe karşı çıkan kadınlar olarak, Afrikan Amerikalı'ların baskılanması ile kadınların baskılanması arasındaki paralelliklere dikkat çeken Elizabeth Cady Stanton ve Lucretia Mott'u da kapsayan I. Dalga Feminist Hareketler 1840'larda başlamıştır (70: 374). Ancak diğer pek çoğu gibi Amerikalı kadının da daha adil bir düzen için bireysel çabalar olarak kurallara karşı koyma serüveninin 1600'lere, İngiliz otoritesindeki günlere dayandığından bahsetmiştik. İlk olarak 1765-1769 yıllarında yayımlanan,

kadının hiçbir yasal ve kamusal varoluşunun bulunmadığı görüşünü evlilik sözleşmesiyle kanun haline getiren (Blackstone'nun Commentaries on The Laws of England adlı eserinde vurguladığı), evli kadının mülkiyet hakkının olmadığı, miras ve çocukları üzerinde hiçbir kontrolünün bulunmadığı medeni hiçbir hakkının olmadığı anlamına gelen İngiltere Kanunları ve bu dönemde gerçekleşen diğer baskılar 19. yy. kadın hakları hareketinde ortak payda olmuştur (33: 20). Bağımsız Amerika'da da hak ettikleri muameleyi görememenin kadınların tahammül sınırlarını zorlayışının isyana dönmeye başladığı gerçeğini 1776'da Abigail Adams, hanımlara hak ettiklerinin karşılığı ödenmez ve sorumluluk verilmezse bir İsyan için kararlı olduklarını ve kadınların sesinin ya da temsilinin yer almadığı yasalarla kendilerini sınırlandırmayacaklarını bildirerek dile getirmiştir (15: 8).

Modernleşen Amerika 1820, 1830'larda, erkeklerin sarhoşluğu ve kadına karşı şiddet kullanmasına olduğu kadar pasif ve sessiz kadın idealine de karşı çıkan artan sayıdaki (beyaz) kadınların mücadelesine tanıklık etmiştir (15: 5). "Feminist" başlı başına bir kelime olarak nasıl bugün hâlâ tepki çekiyor ise o günlerde öne çıkan kadınların da akîbeti, toplumdan uzaklaştırma gibi hep daha zor bir baskılanmayla sonuçlanmaktaydı. Ancak kabul görmeyeceğini bilerek de olsa tarihi süreçte kadınlar mevcut yönetime karşı haklarını savunmaktan vazgeçmemişlerdir. Feminist hareketler Amerika'da 1840, İngiltere'de 1850, Fransa ve Almanya'da 1860, İskandinav ülkelerinde 1870'li yıllarda gelişmiştir (31: 562).

Bireysel çabalardan öte 1840-1920 yıllarına denk gelen örgütlü erken dönem feminist hareketleri ile, eğitim, ekonomi, meslek eğitimi, sendikalaşma gibi birçok alanda değişim sağlanabilmiştir. Ayrıca bu dönemde, spora ilişkin güçlü öneriler de geliştirilmiştir (85: 13). 1920'lerde kadın hakları için hareketler oldukça güçlüydü ve pek çok kadın toplumsal cinsiyetin sınırlarını zorlamaktaydı. Toplumdaki bu değişim ve başkaldırma girişimleri, 'erkek sporları' olarak tanımlanan oyunları da içine almıştır (85). Kimilerinin katılmanın, doğaya ya da ahlaka aykırı olarak tanımladığı sporlardan kadın futbol ve beysbolü, bu dönemde seyir açısından sıklıkla büyük kalabalıkları çekmekteydi (28: 83).

Amerikan erken dönem feministlerinin pek çoğu, kadınların eğitime kabul edilmesi gerektiğine vurgu yapan eşit hakları savunmaktaydılar. Emma Willard, 1920’lerde kadınlar için eğitimin erken savunucularından biridir ve kadınlar için kolejlerin kurulması için aktif olarak kampanyalar yürütmüştür (7: 278). Frances Wright da kadınlar için eşit eğitimsel uygulama hakkının oluşturulmasında aktif olarak rol almış bir kadın sözcüdür. Bu kadınlar, genel anlamda ve insanlığın gelişimi için, insan haklarının (rights of man) bütün kişilere sağlanmasını istemişlerdir (7: 278). Onların çabalarının sonuçları olarak 1833’te Oberlin Kolejine kadınlar da alınmıştır. Daha sonraki yıllarda bu kolejlerin sayısı, çok yavaş da olsa artarak devam etmiştir. Yine, ilk önceleri eğitime ulaşabilen kadınlar yalnızca üst sınıftakiler olabilmişse de bu kurumlar sayesinde eğitilmiş kadınlar sınıfı oluşabilmiş ve bu kadınların çoğu kadın hakları taraftarları olarak çalışmışlardır (7: 278).

Daha önce de değinildiği gibi, feminizmin çıkış noktası yalnızca eğitilmiş (beyaz) kadınların hareketlerine dayanmamaktadır. “Feminizmin politik kökenleri ayrıca 1830’lardaki köleliğin kaldırılması (abolitionist movement) ve kadın haklarına yönelik mücadele eden siyah ve beyaz, kadın ve erkeklerin hareketlerinde yatmaktadır” (‘Abolisyonistler’ köleler için özgürlük ile kadınlar için özgürlük arasında açık bağlantı olduğunu görmüşlerdir) (7: 278). Mücadele eden isimler arasında, kölelik karşıtı platformlarda yer alan Ellen Craft; sisteme karşı yazılarıyla mücadeleyi sürdüren Harriet Jacobs; ‘Philadelphia Kadın Kölelik Karşıtı Topluluğu’nu kuran siyah kadın reformcu ve Charlotte Forten (1784-1884) ve onun yetiştirdiği kölelik karşıtı ve feminist hareketlerde aktif rol alan üç kızı Margeretta, Harriet ve Sarah Louise; 1830’larda seyahatler edip, kölelik karşıtı ateşli konuşmalar yapan, köle sahibi bir ailenin kızları olan Sarah (1792-1873) ve Angelina Grimke (1805-1879) kardeşler; kadın hakları için uzun yıllar destek veren ve ‘siyah’ ayrımcılığı konusunu ikinci plana atma pahasına da olsa kadın hareketinin destekleyiciliğini üstlenen eski bir köle ve ateşli bir kölelik karşıtı Frederick Douglass; kadınların potansiyel güçlerinin genel olarak tartışıldığı Londrada’ki ‘Dünya Kölelik Karşıtı İttifakı’na (1840) katıldıktan sonra Amerika’ya dönerek toplanmaya ve kadın haklarını kabul ettirecek stratejileri tartışmaya devam eden ve yalnızca beş günlük duyurudan sonra, birisi kadınlara oy hakkının verilmesi olan 12 önerenin geçirileceği New York’taki Seneca Falls’ta

‘Kadın Hakları İttifakı’ nı (14 Temmuz, 1848) gerçekleştiren Lucretia Mott ve Elizabeth Cady Stanton (7: 278-280; 15: 4-5; 33; 64) bulunmaktadır.

Çok kısa süreli duyuruya rağmen, Seneca Falls’taki toplantıya üç yüz kadın ve erkek katılmış ve orada, ‘bütün erkekler ve kadınlar eşit yaratılmıştır; kesin olarak alınamaz haklar Yaraticı tarafından bağışlanmış ve bunlar: yaşam, özgürlük ve mutluluğun peşinden gitme haklarıdır.’ diyen ‘Duygular Bildirgesi’ni onaylamışlardı (7: 279; 33).

I. Dalga kadın hareketlerinin öncelikli odağı oy hakkı ve kadına toplumsal her alanda eşit haklar elde etmek olmuştur. Bazı kaynaklara göre 60 yıl devam eden feminizmin 1. dalgasında savunulanlar ile zamanın koşulları göz önüne alındığında aslında mücadele eden kadınların devrimci olarak adlandırılmaları yerinde olacaktır. Victoria çağına uygun genel ahlakın hüküm sürdüğü 19. yy.da sadece kadınlar değil herhangi diğer baskılananların namus, günah, görgü çerçevelerini aşarak hak sorgulaması yapması toplumsal dinamiklerce engellenerek kontrol altına alınmaktaydı. Kadının spor yapması, oyun sırasında pantolon giymesi bir yana pantolonun lafını etmesinin büyük suç sayıldığı (113: 92) bu dönemlerdeki kadın hakları hareketleri “kadınla erkek arasındaki ilişkiyi hiyerarşi içermeyen arkadaşlık ilişkisine dönüştürmeye” çalışmaktadır (31: 560). Bu nedenle 1. Dalga Feminist Hareketlerini 19. yüzyıldaki oy hakkı mücadelesi, kadının eğitimi ile ilgili çabalar, sosyal, çalışma, hukuki eşitliğin sağlanması için girişimler ile açıklamak mümkündür. Bununla birlikte 19. y.y. feminist hareketlerle eşzamanlı eşcinsellerin özgürlüğü için çabaların olduğu da belirtilmektedir (30: 227). Kuzey Amerika ve Avrupa’da kadın hareketlerinin yeniden ortaya çıkış sebebi özetle kadını ikinci cins olmaktan kurtarmaktır. Bazı feministler eşit haklara odaklanırlarken diğerleri 1930 ve 1940da aktif kalarak işçi hakları, ekonomik istismar, doğum kontrolü, barış, eğitim gibi konular için mücadeleyi oluşturmaktaydılar. Ancak “II. Dünya savaşı sonrası sürüp giden diğer olumsuzluklar, değişim için görüşmelerin sonuçsuz kalması”, 1960’larda başlayıp günümüze dek devam eden II. Dalga Feminizmi harekete geçirmiştir (70: 374).

4.1.5.2. II. Dalga Feminist Hareketler

Feminizm kavramını, “kadınların toplum içindeki rolünü ve haklarını genişletmeyi öngören bir doktrin” olarak açıklayabiliriz ancak “kadınların toplum içindeki rolünü ve haklarını genişletmek üzere” gerçekleşen bir dizi “eylemi” bu kavramdan, düşünceden ayırmak olanaksızdır. “Bunun için, feminizmin tanımı, yalnız öğretiyi değil, eylemleri de içermek zorundadır” (83: 6). Ancak feminizmin II. dalgasının en belirgin özelliği “eylem”lerden ziyade “kelime”lere verdiği önemde yatar. Nitekim feminist teorik çalışmaların yoğunlaşması, yayınların artışı ve ABD’de multidisipliner bir alan olarak “Woman Studies” adı altında çalışma yapmayan, bölüm kurmayan neredeyse hiçbir üniversitenin kalmayışı bu dönemin önemli özelliklerindendir. Türkiye’de ise feminizm genel olarak 1980’lerden itibaren gelişmeye başlamıştır. İlk Kadın Sorunları Araştırma ve Uygulama Merkezi 1989 İstanbul Üniversitesi’nde kurulmuştur. 1993 İstanbul Üniversitesi’nde ilk Kadın Araştırmaları Ana Bilim Dalı açılmış ve yüksek lisans programı vermeye başlanmıştır. Bugün bu merkezlerin sayısı yurt çapında 13 civarındadır ve Kadın Çalışmaları Ana Bilim Dalı açarak Yüksek Lisans Programı veren üniversite sayısı dörde ulaşmıştır.

Batıda 1960’larda başlayan bu ikinci dalga feminist hareketler, farklı uçlarda görüş ve hareketleri içermektedir (7: 311). Diğer baskılanmış gruplardan bağımsız sadece kadın sorununa odaklanamayan I. Dalga Feminist Hareketlerden farklı olarak, tamamen kadın sorununu merkezine alan hareketleri kapsamaktadır. Ayrıca bu dönemde ortaya çıkan yeni feminist akımlar öncekiler gibi eşitliğe değil, kadını toplumsal her alanda özgür ve bağımsız kılmaya vurgu yapmaktadırlar.

II. Dünya savaşı sonrası artmaya başlayan hareketlerin en önemli nedeni, modernitenin cinsiyetler arasındaki ayrımı yok eder gibi yaparken yeniden ve daha etkili üretmesidir. 1960’larda patlak veren eşcinsel erkeklerin, öğrencilerin, siyahilerin, vb. özgürleşme hareketleri, ikinci dalga feminist harekete de ilk kez ciddi anlamda yeniden yön vermede itici bir güç olmuştur ve bu akımın iki önemli noktası, kadın cinsel yaşamı ve aile hayatıdır. Bu anlamda, feminist hareketin önceki jenerasyonundan Betty Friedan tarafından 1966’da kaleme alınan “Feminine Mystique”, aile hayatına

dokunan önemli bir eserdir (15: 8). Friedan, bu ev hayatına ilişkin kabulleri eleştiren bildirgesiyle, II. Dünya savaşı sonrası, “sıcak banliyösünde rahatça oturan” ev kadını idealini bozarak modern feminist hareketin alt yapısını hazırlamıştır. Cinsiyet bağlantılı tüm geleneksel rolleri terk etmenin temel amaç olarak ortaya koyulduğu (28: 560) bu yeni fikir dalgası hızla gelişmekteydi.

Bunun yanında aynı yıl ABD’de kurulan NOW’un (National Organization of Women-Ulusal Kadın Örgütü,1966) ev kadınlarının sürekli eğitim yoluyla çalışma hayatına yeniden getirilmeleri, eşit işe eşit ücret hakkı, aile hukukunun eşitlikçi bir temelde yeniden gözden geçirilmesi, cinsiyetçi yayınlara son verilmesi gibi hedefleri vardı (83: 84; 15: 6). Bu tür kazanımların da elde edildiği bir dönem olarak feminizmin II. Dalgası çok farklı uçlarda ve çeşitlilikte yaklaşımları ve girişimleri birlikte barındırmaktadır.

Kimya ve tıp gibi bilimlerin ilerlemesi, kadınların güvenli doğum kontrolü sağlayan araçları elde etmesine olanak vermiştir. Kadınlar, cinsellik ile doğurganlığını birbirinden ayrılabilmesi için, bunları ve daha sonra da kürtaj haklarını elde etmek uğruna, yıllarca mücadele vermeleri gerekecektir. ABD’de Margaret Sanger, İngiltere’de Mary Stopes, İsviçre’de Elise Ottesen-Jensen, Fransa’da Mme Weill-Hallé bu amaçla büyük mücadele veren öncülerdir. Kürtaj hakkı Amerika’da 1973, İngiltere’de 1967, Fransa’da 1975 İtalya’da 1978’de, Türkiye’de 1983 ve çoğu Avrupa ülkesinde son 20 yılda tanınmıştır (83: 82-83).

Femnizm, II. Dalgasında teoride olgunlaşmış hatta onu aşarak “pratiği şekillendirmeye çalışan siyasi bir hareket” olarak kendisini kabul ettirme yoluna girmiştir (31: 563). Amerika’da 1960’ların sonundan 1970’lere kadar (feminist bir disiplin olarak) politik yaklaşımın önemle odaklandığı konulardan biri milyonlarca kadının spora katılımını sağlayan yasa Title IX ve bir diğeri de yine milyonlarca kadın için spor yapma fırsatlarını yaratan ve geliştiren AIAW’nın (Association for Intercollegiate Athletics for Woman, 1971) kurulması olmuştur (28: 59, 300; 27: 237). II. Dalgada yer alan “kadının kurtuluşunu siyasi bir proje olarak kabul eden feminist

gruplar bilinç oluşturma, alternatif yaşayış yollarını deneme, karşıt bir kültür ve literatür geliştirme gibi faaliyetlere yönelmişlerdir” (31: 560).

Tüm saldırılara rağmen 1970 ve 1980’lerde feminist hareket hayatta kalabilmiştir ve bazı kadınlar post-feminist bir Amerika’da yaşadığına inanmaktadırlar (15:8). Bununla birlikte hayatın her alanında sürekli gerçekleşen değişim, feminist müdahalenin ve hazır oluşun gerekliliğini kanıtlamaktadır. Çünkü cinsiyet farklılıklarına dayalı alınan kararların (örneğin; iş bölümleri) meşrulaştırıldığı sistemin her geçen gün bir döngü halinde varlığını yeniden gerçekleştirdiğini göstermektedir.

4.2. FEMİNİST TEORİLER VE SPOR YAKLAŞIMLARI

Pek çok kadın hakkının elde edilişinde yalnızca aktivist çalışan kadınların değil üniversitede okuyan, bilimle uğraşan kadınların da katkısı olmuştur. Avrupa ve Amerika’da, kadınların hak elde etme mücadelesi, 17. yüzyıldan itibaren -çoğunlukla kadınlar tarafından- tekstler, broşürler ve daha sonra 18. yy.’da daha çok deneme, bilimsel makale ve bildiri, doktrinler şeklinde kaleme alınmıştır (33: 42-43). Başka bir deyişle 18. yy’a kadar daha çok aktivist bir yaklaşım içinde devam eden kadın hakları mücadelesinin bu tarihten itibaren feminist teori için başat olabilecek yayın geleneğinin oluştuğu bir dönemi başlamıştır. “Feminist akımın, ‘aydınlanma’ ya da ‘akılcılık’ çağı olarak adlandırılabilen bu dönemde (17. yy. sonundan 18. yy. sonuna kadar sürer) ortaya konan kuramlar, 18. yüzyılda uygulanmaya başlanmıştır” (33).

Kadınların genellikle etnograflar veya sosyal bilimciler tarafından pek ciddiye alınmayışlarının ve yapılan araştırmalarda “kadınları bastırılmış, ezilmiş, güçsüz ve çocuk doğurmaları haricinde insan ilişkilerinin ilginç yönleriyle alakasız olarak algılayan ataerkil bir dünya görüşü tarafından yaratılan ön yargılarla, büyük oranda çarpıtılmasının” (34: 110) feminist bakış açısını özgün kılan etkileri olmuştur. Erkekler tarafından ve erkek merkezli olarak yazılmış olan tarih, feminist çalışmalar sayesinde kadınlar tarafından ve kadın gözüyle yazılmaya başlanmıştır (87: 45). Daha önce değinilmemiş olan kadın tecrübelerindeki büyük farklılıkların farkına varan feminist tarihçiler, feminist teoriye önem vermeye başlamışlardır (48: 36). Bu nedenle kadın

merkezli feminist teori araştırmaları, kadın tecrübeleri ve konumlarının kadın gözüyle oluşturulan eleştirel ve aktivist yaklaşımların temsili oluşu ile diğerk tarih ve sosyal teorilerden ayrılmaktadır (93: 80).

Kadınların seslerini duyurma çabaları ile ortaya atılan kuramlar ve yayınlar ile feminist politik felsefe ve sosyal düşüncelerin temelleri oluşturulmuştur (7: 278). “Kadınların kurtuluşu karınlarında başlayacak” diyen Simone de Beauvoir’un 1947’de yazdığı “İkinci Cins” adlı kitap, “Kadınların Kurtuluşu” hareketlerini başlatan ABD’li ve Fransız kadınlar için itici bir unsur olmuştur (83: 81). Bunun yanında çağdaş feminist politik felsefenin temellerini oluşurmada toplumsal görüşleri etkili olmuş Avrupalı düşünürler arasında Mary Wollstonecraft, John Stuart Mill ve Harriet Taylor Mill de bulunmaktadır (7: 278).

Tarihsel olarak sosyolojiden bağımsız olarak gelişmiş olan feminist teori (106: 10) bu süreçte sosyoloji ile yakınlığını arttırmış ve sosyoloji teorileri arasında yer bulmuştur. Feminist araştırmalara yönelik, çoğu disiplinlerarası olan Women’s Studies International Forum gibi feministlerin görüşlerini uygulamak isteyen sosyologlar için yeni yayınlar çıkmıştır (107: 340).

Coackley de tüm disiplinlerdeki feminist teorilerin erkeklerin tecrübeleri ve değerkleri ile ilgili bilgiler üzerine temellenmiş ve kadınlara önem vermeyen veya kadınların tecrübelerini ve kavrayışını ciddi olarak ele almayan entelektüel gelenekler ile genel hoşnutsuzluk nedeniyle ortaya çıktığına değinmektedir (27: 51). Nitekim halen gelişmekte olan sosyolojide yer bulabilen kuramları çoğunlukla kadın hesaba katılmadan geliştirilen veya kadını açıklamada yetersiz kalmış varolan sosyoloji teorilerine atıfta bulunanlar ve yeni teori ve metotlar geliştirenler şeklinde ikiye ayırmak mümkündür. Feminist incelemelerin daha uzun yıllardır dile getirdiği ve ancak “çağdaş” sosyoloji teorilerinde yer alabilen feminist açılımların ilgilendiği konuları, ayrı ayrı incelenmesi gereken aşağıdaki başlıklar altında özetleyebiliriz (107):

1. “Sınıf”tan ayrı bir bağımsız tabakalaşma ve eşitsizlik kaynağı olarak - toplumsal- cinsiyet.

2. Ataerkillik ve kapitalizmin birbirini destekleyen yapısı.
3. Daha yüksek eğitim ve pozisyona rağmen daha düşük ücretli kadınlar.
4. Beden sosyolojisi.
5. Erkek egemenliği ve kadının düşük statüsü.
6. Kadının mesleki yönelimini olumsuz etkileyecek koşullar.
7. Toplumsal bir özne olarak kadını görmezlikten gelen sosyoloji kuramları ve yöntemleri.
8. Kadını pasifleştiren rollere itilmesinde etkili olan dini ön kabuller.

Feminist yaklaşım, kadınların ve erkeklerin kişisel deneyimlerini toplumsal cinsiyet merceğinden izler (70). “Bütün feminist teoriler; ‘eğer insanların davranışlarını ve sosyal hayatlarını anlamak istiyorsak, insanların toplumsal cinsiyete verdiği anlamları ve bu anlamların toplumsal kurumlar ve sosyal tecrübelerle birleşme şekillerini anlamalıyız’ hipotezi üzerinde temellenmiştir” (27: 51). Kadın araştırmaları; çıkış noktası olan feminist hareketleri ile birlikte, kadının toplumdaki statüsünü geliştirmek ve dönüştürmek için politik sorumluluk içinde araştırma ve teori üzerinde odaklanmıştır (7: 9).

Kadın araştırmaları ile ilgilenen pek çok araştırmacı, feminist teorinin liberal feminizmle başladığına vurgu yapmaktadır. Feminist yaklaşımların sınıflandırılmasında, liberal perspektiften önce yer alan bir bakış açısı adlandırılmamıştır. Ancak, feminist kelimesinin ortaya çıkışından çok sonra şekillenmiş olmasına rağmen, liberal feminist yaklaşıma, kitaplarda, ‘Aydınlanmacı Liberal Feminist’ olarak ta ifade edilebilen ‘liberal’ öncesi bu süreci kapsayacak şekilde yer verildiği de görülmektedir. Liberal feminizmin bu adı hak ediş serüveni, sadece eşit haklara vurgu yapmasından değil, pek çok feminist yaklaşımları arasından eşit haklara vurgu yapmasından kaynaklanmaktadır. Başka bir deyişle, ilk baştaki feminist duruş -doğal- ‘hak’lara vurgu yapmıştır ve bu bağlamda tüm feminist bakış açılarının temelini oluşturacak nötr bir yapıdadır. O dönemde kadının oldukça ağır haksızlıklara karşı direnişinin doğal bir sonucu olarak, ‘eşit’ olabilmenin değil eşit haklara sahip olabilmenin yollarını aramak ve buna vurgu yapmak ilk adım için geçerli bir düşünce örüntüsüydü. Yani, bazı feministlere göre, gerçek ifadelere ulaşabilmek için, önce

mevcut durumun talihsizliği ile uğraşılması gerekliydi. Benzer bir içiçelik Marksist ve sosyalist feminist teoride görülebilir.

Örneğin feminist yaklaşımın entelektüel döneminde Wollstonecraft, kadınların erkeklerden farklı olduğunu ve bu şekilde görülmelerinin daha iyi olacağını savunur. ”Bu görüş, burada, ‘tüm insanların esasen aynı oldukları ve ‘nesnel’ akıl yürütme gücüne sahip’ olduklarını belirten liberal inanç ile ters düşer” (33). Diğer taraftan, bu görüşle, kültürel ve radikal feminist bakış açısıyla birleşir. Ayrıca Wollstonecraft, eşit eğitim hakkına sebep olarak, ahlaki ve düşünsel öz açısından aklın, kadın ve erkekte aynı olduğunu dile getirerek, bu noktada temel liberal feminist duruşu ortaya koymaktadır (33: 32). Yine, görüşleri; kadınların, eğitim ve eleştirel düşünme yoluyla, kendi hayatlarına ilişkin kontrole sahip olabileceklerine vurgu yaparak Marksist bakış açısına ulaşmaktadır. Burada dikkat edilmesi gereken liberal feminist yaklaşımın temellerini tarihi liberal düşüncenin esaslarından alırken, radikal feminizmin köklerini erken aydınlanmacı ve politik temelden almasıdır (7: 313).

Klasik Marksist yaklaşım üzerine kurulmuş feminist açıklamaları yetersiz bulan ve ötesine giderek Marksist bakış açısını kadının konumunu görmezlikten gelme pahasına da olsa yeterince açıklayamayışıyla eleştiren sosyalist yaklaşım geliştirilmiştir. Pek çok kaynakta sadece sosyalist ya da sadece Marksist yaklaşım adı altında her iki yaklaşım kapsanarak bahsedilebildiği gibi, bazı kaynaklarda bizim burada yaptığımız gibi kronolojik ve kuramsal olgunlaşma süreci içinde ayrımı vurgulama yoluyla yapılmış açıklamalara da rastlanmaktadır. Ancak bu feminist teoriler her iki düzende de Marksist yaklaşımdan temellenen neo-marksist, eleştirel teorilerdir. Başka deyişle, belirgin farklılıkta görüşlere sahip olmalarına rağmen, feminist teorilerin sınıflandırılmaksızın sürece dayalı bir şekilde sunulabilmesi gibi bu neo-marxist eleştirel feminist teorilerin ele alınış şekli yönetime ilişkin bir husustur.

Feminist tarihçiler, “belirli bir zamanda belirli bir toplumda cinsler için uygun olduğu varsayılan davranışların kültürel tanımı” olan ‘toplumsal cinsiyet’ kavramını kullanmaya başlamışlardır (14: 29). Biyolojik temelde sınıflandırılmış ‘cinsiyet’le (sex), toplumun her iki cinsiyete ilişkin anlamlandırdığı roller temelinde

sınıflandırılmış ‘toplumsal cinsiyet’i (gender) birbirinden ayırt eden toplum bilimciler, toplumsal cinsiyet ve toplumsal cinsiyet ilişkilerini, özellikle 1970 ortalarından beri spor sosyolojisi alanının merkezi bir konusu olarak ele almaya başlamışlardır. Spor sosyolojisi alanında çalışanlar; dünya çapında çoğu sporların ”erkek uygulamaları” olarak tanımlanmasının, hemen hemen yirminci yüzyıl boyunca dünya nüfusunun yarısını oluşturan kadınların pek çok spora katılımlarının kabul edilmeyişinin ya da dışlanmalarının ve özellikle Amerika’da 1970 ortalarından beri spora katılan kadın sayısındaki büyük artışın nedenlerini açıklamanın öneminin farkına varmışlardır (27: 236; 50). Bu farkına varma sürecine feminist hareketlerin katkısı göz ardı edilmemelidir. Nitekim Amerika’da 1972’de yürürlüğe giren önemli yasa Title IX ve beraberinde getirdiği büyük değişime ve sporun sosyolojik bir olgu olarak incelenmesi gerektiği bilincinin oluşmasının (3) üzerinden en az yirmi yıl geçmesine rağmen pek çok spor sosyolojisi kitabında –örneğin, 8, 1982- “Kadın ve Spor” ya da “Toplumsal Cinsiyet (Gender)” konusu, bugün olduğu gibi bir bölüm veya ayrı bir başlık olarak ele alınmamaktaydı. Ancak, cinsiyetler arası eşitsizlik verileri, “Sporda Toplumsal Eşitsizlik” gibi konuların temelini oluşturmaktaydı.

Aktivist yönü ağır basan feministlerin 1980’li yıllardan itibaren akademik tartışmalara taraf olması (4: 144) ile kadının spordaki görünümü de değeri artan biçimde ele alınmaya başlanmıştır. Artık, spor sosyolojisi kitaplarında kadının spora katılım oranından başka gerçek bir analizle ele alınmaya başlanmıştır. Ülkemizde de artık yeni bir bilinçle yapılan kadına yönelik spordaki atıf ve araştırmaların -6, 2005; 52, 2005 gibi- ilk örnekleri henüz görülebilmektedir.

Birrel (2000), eleştirel feminist teoriyi kullananlar tarafından yapılmış araştırmaların genellikle aşağıdaki bir ya da birkaç konu üzerine odaklandıklarını söylemektedir (17: 52; nkl.: 25):

- Kadınlar spora katılımdan nasıl dışlanmışlardır veya cesaretleri kırılmıştır ve bazı kadınların diğerleri üzerinde ayrıcalıklı olduğu sporları teşvik etmeden veya spor yapan kadınların sağlığını ve fiziksel iyi oluş hallerini tehlikeye atmadan nasıl toplumsal cinsiyet eşitliği sağlanabilir?

▪ Katı ve agresif erkeklerin ayrıcalıklı olduğu toplumsal cinsiyet ilişkileri sisteminin üretilmesindeki gibi, spor, nasıl oldu da toplumda, erkek olmak için ne anlama geldiği hakkındaki fikirlerin üretilmesi ile karıştırıldı?

▪ “Kadınlar ve erkekler spor medyasında ne şekilde yer almışlardır, nasıl tasvir edilmiş ve gösterilmişlerdir? Toplumdaki cinsiyet hakkında baskın fikirlerin üretilmesinde bu betimlemeler nasıl rol oynamıştır?”

▪ İnsanlar, en çok örgütlenmiş yarışma sporları yüzünden üretilen ve teşvik edilen baskın toplumsal cinsiyet ideolojisine karşı koymak veya göğüs gerebilmek için ne gibi stratejiler kullanabilir?

▪ Spor ve sporun katılımcıları, fiziksellik, cinsellik ve vücut hakkındaki toplumsal cinsiyetleştirilmiş fikirlerin üretilmesi ile nasıl karıştırılmıştır?

“Spor sosyolojisi” başlığından bağımsız, sadece kadın ve spor konusunu irdeleyen pek çok yayına artık günümüzde Batı literatüründe rastlamak mümkündür. Bunlar başta genellikle belli sınıflandırmalara gidilmeden sporda kadın üzerine yapılmış yorumlara feminist söylemin serpiştirilmesi şeklinde görülmektedirler. Bu nedenle bu verilerden yola çıkarak sınıflandırmaya gitmektense spor bilimcilerin kendi çıkarımlarını ortaya koyması en yararlı yol olabilir. Bununla birlikte spor alanında zamanla sınırları belirgin feminist yaklaşımlar üzerine yazılmış yayınlar da Batı literatüründe artmıştır. Bailey’e göre (1993) ‘yarışma’ spor için temel bir olgudur, oysa feminizm işbirlikçi modeli onaylamaktadır. Bu iki grup ayrı dünyalarda gibi gözükmemektedir (11). Bu nedenlerle mevcut “feminist hareketlerden ve kadınların spor hareketlerinden betimlenen örneklerin aynı köprü üzerinde birlikte durması kolay değildir”. Bu apayrı gözüken alanlar arasında köprü oluşturmak için beden eğitimi ve spor içinden kadınların kendi feminizmlerini kurmaya ve bu konuda aktif olmaya ihtiyaçları vardır. Bailey, bu köprüyü oluşturmada aktivizmin önemini vurgular (28: 297).

Cinsiyetçilik, ataerkilliğin doğurduğu bir sonuçtur ve XX.yy. ortalarında ortaya çıkmış, erkeklerin kadınlar üzerindeki egemenliğini ifade eden ataerkil sistem, feministlere göre, yalnızca bir egemenliği anlatmaz. “Bu ayrıca, erkeklerin kadınlar üzerindeki egemenliklerini yeniden üretmek için, ellerindeki tüm kurumsal ve ideolojik olanakları (hukuk, siyaset, iktisat, ahlak, bilim, tıp, moda, kültür, eğitim, kitle iletişim araçları, vb.) açıktan açığa ya da üstü örtülü biçimde kullanan bir sistemdir” (27: 6-7). İşte bu noktada sporda kadın cinsine karşı ayrımcı bir tutumun uygulanıp uygulanmadığından ayrı ve ileri bir görüş olarak spor yoluyla üstü örtülü biçimde erkek egemenliğinin yeniden üretilmesinin söz konusu olup olmadığının sorgulanmasının gerekliliği ortaya çıkmaktadır.

Cohen’e göre, “spor, kadınların, cinsiyet ayrımcı tavırlara ve ayrımcı uygulamalara meydan okudukları yerdir” (28). Ancak özellikle spora aktif katılmamış kitlelere, hukuki, siyasi, iktisadi, ahlaki, çoğunlukla da kitle iletişim araçları aracılığıyla açıktan açığa benimsetilmesi hedeflenen şey; erkeklerin kadınlar üzerindeki egemenliklerini garantilemek ve bunu üstü örtülü biçimde yeniden üretmek amaçlı cinsiyetçi sportif gerçeklerdir. Cohen’in vurguladığı gerçeğin bu ataerkil sistem süzgecinden geçen gerçekleri aşarak kitlelere ne kadar ulaşabildiği tartışılır.

Pek çok spor sosyoloğu tarafından ifade edilen, (örneğin; Curry, 1991; Kidd, 1987; Messner, 1992; Sabo, 1989) ‘hegemonyacı erkeksiliğin listesi, çoğunlukla yaygın sporlarda rastlanılan fiziksel üstünlük, saldırganlık, yarışma, cinsiyetçilik ve homofobi ile doludur (11). “Bunlar sıklıkla erkek sporcuların, kendileri hakkındaki görüşlerini, diğer erkeklerle ilişkilerini ve kadınlar hakkındaki tutumlarını etkileyen erkeklik ideali olarak görülmüştür” (11). Bu erkeklik ideali çoğu ataerkil toplumlardan ibaret dünyada kadınlar açısından karamsar bir tabloyu gözler önüne sererken bazı toplumlarda hukuki önlemlerle bu ideali sınırlandırma çabaları farklı bazı dinamikleri ortaya çıkarmış, ancak, yine de sporda kadın ve erkeğin varlığı sürekli bir mutlu sürece ulaşamamıştır. Nihayet bazı toplumlarda okullarda eşit fırsatlara ulaşabilmektedirler ancak eşit fırsat bağlamında yine kadın sporları seyredilmemektedir, kadın antrenör ve yöneticilerin sayısı artmamakta hatta azalmaktadır, televizyonlar kadın sporlarını ve başarılarını görmezden gelmektedir. Pek çok çalışma magazin, spor gazeteleri ve gazetelerin spor

bölümlerinin, kadını görmezden geldiğini veya onların cinsel farklılıklarını uydurma kanıtlarla ifade ederek, kadın sporcular ile ilgili şahsi, hayal ürünü yanılsamalara vurgu yaptığını ortaya koymuştur (69).

Bugün hemen hemen dünyanın her yerinde kızların ve kadınların spora katılmaları, güçlü, becerikli, vs. olabilmeleri için daha çok fırsat var gibi gözükabilir (24: 26). Ancak “değişen tarihsel koşullara karşılık olarak spor, erkeklerin “tam olarak” eril/erkeksi (masculine) oluşunu sağlamlaştıran önemli bir değer olarak yaygınlaştırılmıştır (11: 3). Elit spor düzeyinde erkek ve kadın performans derecelerindeki farkların, bu eşitsizliği psiko-sosyolojik anlamda da meşrulaştırıcı etkisi ilgi çekicidir.

Feminizm basit bir tanımlama değildir ve bir çok farklı feminist bakış açısı ve uygulaması mevcuttur (28). Bazı araştırmacılar 10’un üzerinde olduğunu belirttiği bu yaklaşımları (temel hedefi eşit haklar olan) “kadın hakları hareketi” ve (1960 sonrası gelişen) “kadının kurtuluşu hareketleri” olarak iki genel kategoriye ayırmaktadır (31). Bizim bu çalışmada ele aldığımız liberal, kültürel, Marksist, sosyalist ve radikal feminist yaklaşımların spora bakışları da çeşitlilik arz etmektedir. “Genel olarak eleştirel ve çatışmacı teorilere yakın duruşlarıyla dikkati çeken feminist teorilerin temel konulardaki farklılıkları spora da yansımaktadır”. Toplumsal eşitlik yönünde “reform” talepleriyle tanınan liberal feminizm, “kadınların spora en azından erkekler kadar katılabilmeleri yönünde gayret gösterirken; “devrim” niteliğinde köklü değişimler arzu eden radikal feminizm”, sporu, erkek egemen toplumsal sistemleri sürdürmenin gizli araçlarından biri olarak suçlamaktadır (4: 144). Son noktada gerek kuramsal düzeyde, gerekse uygulama alanında spor dünyasındaki kadınların sorunlarını irdeleyen, sorgulayan ve eleştirel yaklaşımlar geliştiren bu analizlerin spordaki kadınların ve kadın sporlarının gelişiminde önemli etkileri bulunmaktadır (48: 29). Feminist teorilerin sınırlarını oluşturan belirgin ifadeler dışında kesin olarak nerede durduklarını saptamak bazı durumlarda oldukça zor olabilmektedir. Ancak, sporda cinsiyetçi uygulamaları ve bu uygulamalardan kaynaklanan spordaki kadın hareketinin gelişim süreci incelendiğinde elde edilebilecek veriler bize ışık tutacaktır. Batıda da pek çoğu

gelişmekte olan bir süreci yaşayan spora ilişkin feminist söylemler aşağıda beş farklı kategoride genel feminist yaklaşımlarla birlikte ele alınmıştır.

4.2.1. Liberal Feminizm ve Spor

Liberal Feminizm, bireylerin kendi yeteneklerini geliştirmekte ve kendi ilgilerini takip etmede özgür olmaları gerektiğini ifade eden klasik liberal düşüncede temel bulur (70: 376). Aşağıda bahsedilecek yayınların önemine burada geniş bir şekilde yer vermek mümkün olmayacaksa bile, liberal feminizmi en iyi şekilde anlamanın yolunun dönemin bu önemli yayınlarının* incelenerek mümkün olacağının bilinmesi gerekir.

Mary Wollstonecraft'ın, feminist tarihindeki ilk önemli çalışma olan 'A Vindication of The Rights of Woman' (Kadın Hakları Savunusu, 1972) adlı eseri, feminist teorinin klasiği olarak kabul edilmektedir (33: 15). Wollstonecraft'a göre feminist gündemdeki en önemli madde, "gerçek anlamda bir eğitim ve eleştirel düşüncenin geliştirilmesi"dir (33: 30). Bu görüş ile, kadınların bilinçlenmesini ve kendi durumlarına ilişkin gerçek anlamda farkındalıklarını arttırmayı amaçlamaktadır. Wollstonecraft'a göre, "kadının aklını geliştirmesine engel olan her eğitim sistemi, onun...olgunlaşmasına engel olur, onu maddi ihtiyaçları peşinde" bilinçsizce yaşayacağı haksız bir yaşama mahkum eder. Ona göre, "kadının akla ulaşması, gerçeği gizleyen araçlarla –erkekler- sürekli uğraşması gerektiğinden dolayı engellenmektedir" (33: 31).

Bu dönemin eserlerinde detayları keşfedilebilecek tüm bu hak arama çabaları süreci içerisinde ve sonrasında, kadınlar, belirli belirsiz bir feminist duruş kazanmaya

* Feministlerin ve kadınların bu dönemde etkilendiği, kaleme aldığı ya da atıfta bulundukları, etkili olmuş diğer eserlerin başlıcaları şunlardır; **Amerikan Bağımsızlık Bildirisi** (1776), Blackstone'nun '**İngiltere Kanunları Üzerine Yorumlar**'ı (*Commentaries on The Laws of England 1765-1769*), **Fransa İnsan Hakları Bildirisi** (1789), **Doğal Haklar Doktrini**, John Locke'un '**Hükümet Üzerine İkinci İncelemeler**'i (*Second Treaties of Government* 1960, bu kitap "Doğal Haklar Doktrininin ve Bağımsızlık Bildirisinin temel ideolojik kaynağının İncili olarak kabul edilmekteydi" [33: 20-21]), Temel Haklar Doktrini'ni ilk defa kadınlara uyarlamaya girişen Elizabeth Cady Stanton'un kaleme aldığı '**Duygular Bildirgesi**' (*Declaration of Sentiments*, 19-20 Temmuz 1848, New York'ta yayınlanan bildiri Bağımsızlık Bildirgesi üzerine kelime kelime oturtulmuştur. "Bunun kesinlikle radikal bir belge olduğunu belirten bir tarihçi, bu belgenin toplumsal düzende derin değişimler olmadan karşılanamayacak talepler ileri sürdüğünü söylemektedir" [33: 24]), 19. yy. Amerikan kadın hakları hareketinin temel liberal doktrininin yararlı bir özeti olarak hizmet eden ve "oy hakkı ile ilgili birçok teklifin kabul edildiği" (33: 27) **Seneca Falls Kongresi bildirileri**.

başlamıştır. Liberal yaklaşımın hazırlık aşaması olan bu aydınlanmacı açıklamalar, zaman zaman radikal feminist teori dahil diğer feminist teorilerle buluşmuştur.

“Aydınlanmacı liberal feministler aşağıdaki temel düşünceleri paylaşmışlardır” (33: 28):

- “Akla inanç.”
- “Kadının ve erkeğin ruhları ile akılcı yeteneklerinin aynı olduğu inancı”.
- “Toplumsal değişime ve toplumun dönüşümüne etki etmenin en iyi yolunun eğitim-özellikle eleştirel düşünebilmek için eğitilmek-olduğuna inanç”
- “Bireyin diğer bireylerden ayrı olarak gerçeği arayan, akılcı ve bağımsız bir aktör olarak hareket eden ve haysiyeti ve bağımsızlığına bağlı olan yalnız bir varlık” olduğu görüşü.

Liberal feminizm, neredeyse tamamıyla özel bazı önemli noktalarla ilgilenmiştir. Bu önemli noktalar, onların eşitlikçi inançlarını ve kadınların acil problemlerini yatıştırıcı insancıl endişeleri yansıtmaktadır (18). Liberal feministlerin üzerinde durdukları bu temel problemlerin başında eğitim ve medeni haklara ilişkin kadının durumu gelmektedir. Nitekim, Duygular Bildirgesi’nde, kadınlar için, oy verme hakkı, yönetime hizmet etme hakkı ve bu tür hizmetlere imkan sağlayacak düzgün bir eğitim hakkından bahsedilmiştir (33: 25).

“Liberal feministler, sosyal yapının yeniden yapılandırılması ile cinsiyete dayalı ayrımcılığın sona erebileceğine inanmaktadırlar” (33). Liberal feminist yaklaşıma göre bu reformların başarılı olabilmesi, kadınlar için **politik, yasal ve eğitimsel** fırsatları içermesine bağlıdır. “Onlara göre bu hak ve fırsatlar yasallaştığında; ırk, yaş, cinsel tercih, etnik, sosyal sınıf, medeni hali ne olursa olsun tüm kadınlar eşit olarak tüm fırsatlara sahip olabilecek ve yeteneklerinin karşılığını eşit olarak alabileceklerdir” (28). Görüleceği gibi liberal feministlerin çok sık dile getirmedikleri ‘toplumsal yapının yeniden yapılandırılması’ konusu, bu yaklaşımda yalnızca politik, yasal, eğitimsel fırsatlar şeklinde mevcut düzen temelinde, kabul edilebilir ve sosyalist, radikal yaklaşımlara göre daha ılımlı içeriğe sahip ifadeleri içermektedir. Dahası, liberal feministler, aileyi sosyal bir kurum olarak desteklerken, hem erkeğin hem de kadının

isteklerinin uzlaşacağı bir değişimin gerekliliğinden de bahsetmektedirler (70: 376). Macionis de (1997), liberal feministlerin toplumun temel örgütlenmesini kabul ettiklerini ancak kadın hak ve imkanlarının geliştirilmesi için uğraştıklarını belirtir (70: 376). Bu bağlamda sporun mevcut örgütlenmesi temelinde de hata görmeyerek erkeklerle eşit fırsatlara sahip olmayı, kadının spora dahil edilmesini isteyen liberal yaklaşım zamanla bu girişimin yüzeysel kalabildiğini tecrübe etmiş ve daha radikal kararları destekleyebilmişlerdir.

Tüm kadınların üremeye ilişkin özgürlüklerini savunan, ancak, ileriki bölümlerde görüleceği gibi radikal yaklaşımdan farklı olarak, aileye sosyal bir kurum olarak saygı duyan liberal feministler, çalışmak isteyen kadınlar için çocuk bakımı ve hamilelik izninin sağlanması için geniş çapta çağrılarda bulunmuşlardır. Nitekim 1992’de Amerika’da yapılan kongrede, katılan yüzden fazla ülkeden pek çok ülkenin aksine Amerikalı liberaller, ücretsiz izni önermişlerdir ve bu kongrede tüm çalışan kadınlar için hamilelik iznini garanti altına alan Aile İzni Yasası onaylanmıştır (70: 376).

Liberal feministler, bireylerin haklarına olan güçlü inançlarına rağmen, bütün kadınların, herhangi bir politik amaca doğru kilitlenip ilerlemeye ihtiyaçları olduğunu düşünmemektedirler. Onlara göre, eğer toplum, toplumsal cinsiyet kökenli yasal ve kültürel engelleri basitçe sonlandırmış olsaydı; bireysel olarak çalışan erkekler ve kadınlar, kendi yaşamlarını geliştirebileceklerdi (70: 376).

Liberal feminist yaklaşımın daha çok üzerinde durduğu esas politik hedef, kadınların erkeklerle eşitliğinin sağlanmasıdır. Sporda eşitlik için liberal yaklaşımlar sıklıkla erkeklerle aynı kaynak ve olanakları kadın ve kızlara da oluşturma, engelleri yıkıp katılımlarını zorla kabul ettirme arayışındadır (48).

Coackley’e göre (2004), ‘toplumsal cinsiyet ilişkileri ile spor’ hakkındaki tartışmaların çoğunlukla odaklandığı *eşitlik ve adalet*e ilişkin konular şu başlıklar etrafında toplanmaktadır (27) :

- Kadınlarda spora katılımın örnekleri,

- Fırsatlara katılmada, sporcuların desteklenmesinde ve antrenörlük ve yöneticilik işlerinde toplumsal cinsiyet eşitsizliği,
- Kızlar ve kadınlar için eşit fırsatlara ulaşabilmek için stratejiler.

Geçen son kuşakta, spor dünyasındaki en dramatik değişim, kız ve kadınların katılımındaki artış olmuştur. Bu değişim en çok, post-endüstriyel zengin uluslarda meydana gelmiştir. “Değişim, geleneksel, işçi-yoğunlukta, fakir uluslarda da gerçekleşmiştir ancak, pek çok faktör onları, hareket serbestliğinde devrimci olmaktan alıkoymuştur”. Pek çok ülkedeki yoğun direnişlere rağmen, kızlar ve kadınlar bundan 35 yıl öncesine kadar varolamadıkları okullar, topluluklar ve kulüplerin çeşitli spor programlarına şimdi katılmaktadırlar (27: 236, 2004).

Şüphesiz kızların ve kadınların sporcu olarak katılımlarındaki bu artış büyük oranda, birtakım politik baskıların ve 1972’de (Amerika’da) yürürlüğe giren yasanın (Title IX) etkisi ile olmuştur. Medeni Haklar Kanunun IX. Maddesinde yapılan bu değişiklik ile, eğitim kurumlarında federal fondan yararlanmada cinsiyet ayrımcılığı yapılması yasaklanmıştır. Amerikan Bölge Yargıcı üniversitelerden ve tüm eğitim kurumlarından gelen birtakım baskılar karşısında net bir tavır sergileyerek, finanssal problemlerin cinsiyet ayrımcılığı yapmak için bahane olamayacağını buyurmuştur. Yasadan önceki ve sonraki rakamlar incelendiğinde, katılımdaki büyük fark oldukça heyecan vericidir.

Kadın sporlarına ve “fitness’e” artan ilgi, spor giyim endüstrisinin de işine yaramıştır. Amerika’da 60 milyon dolarlık bir endüstri kadını kapsamaktadır ve bunun 18 milyon doları ayakkabı yatırımdır. Örneğin Nike firması kadını destekleyici mesajları sayesinde kadın spor pazarının %37’sini elde etmiştir. Ekonomik, sosyo-kültürel pek çok alanda etkili sonuçlarına rağmen, nasıl olduysa televizyon ve mağazinin, kadınların spordaki yükselişine yanıt vermedeki yavaşlığı dikkat çekicidir (69). Bu boyutta, kadınlar spora katılımlarının arttığı dönemlerde medya gibi etkili kurumlar aracılığıyla üretimden yoksun bırakılırlarken tüketici olarak varolabilecekleri fırsatlar yaratılabilmektedir.

Amerika’da erkeklerin sporda sayıca üstünlüğü “Title IX” ile 1972’den sonra kadınların katılımı ile azalmaya başlamıştır ki 1981’de bu oran yüzde 4’ ten yüzde 26’ya yükselmiştir (97). Title IX’dan önce kolejlerdeki kız sporcuların oranı sadece yüzde ikiyken ve bu oran 2001’de yüzde kırk üçe yükselmiştir. Liselerdeki kız katılımcıların sayısı, 294,000’ den (1971) 2.8 milyona (2002) yükselmiştir (24: 26). Title IX liberal feminizmin, ataerkil sistemce zor da olsa kabul edilebilir ve somut olan isteklerine hitap eden bir sonuçtur. Sporu erkek egemenliğini devam ettiren bir araç olarak gören yaklaşımlar tarafından bu sonuç oldukça eleştirilmiş pek çok feminist taraf gibi sonraları liberaller tarafından da eksik bulunmuştur. Zira Title IX’ dan beri artan katılım fırsatlarıyla orantılı radikal bir artış gösteren kadın sporcu sayısına rağmen aynı şeyi kadın antrenörler ve yöneticiler için söylemek mümkün olmayacaktır. Kadınlar 1970’li yılların ortalarından beri kadın programlarında antrenörlük ve spor yönetimi alanlarında yenilgiye uğramıştır (102). Oysa 1972’de kadın takımlarının yüzde 90’ı, kadın antrenörler tarafından çalıştırılmaktaydı (84). Ayrıca yapılan bir araştırmaya göre 1932’de, kadın basketbolünde 1 erkeğe karşılık 6 kadın antrenör bulunmaktaydı (74) ve kız kolej basketbol antrenör kadınların oranı Title IX’dan önce %90, Title IX’ dan sonra % 50; kadın sporlarındaki kadın spor yönetici oranı önce %98 sonra ise %31’den de az olmuştur. Bunun sebebi kadın koçların aldığı ücretin erkeklerinkiyle eşitlenmesi ile birlikte tecrübe sahibi erkek antrenörlerin işlere hücum etmesidir (28). Yönetici olarak, popülaritesi artan ve çekici hale gelen 2. sınıf statüsündeki bayan takımlarına kadın antrenör koymak, artık yararsız bulunmuştur (102). Oysa 1990’da Cynthia Hasbrook’un yaptığı araştırmada nitelik, deneyim ve eğitim olarak kadınların en az erkekler kadar etkili oldukları saptanmıştır (84).

1994’te kadın sporlarında %52, erkek takımlarında %99 erkek koç koçluk yapmaktaydı. Basketbolde kadın koçlar, erkeklerden 23 bin dolar daha az kazanmaktaydılar. 1. lig NCAA’da 298 okulun 289’unda erkek spor yöneticisi bulunmaktadır (86).

Görüldüğü gibi Title IX’ dan sonra kadın sporcuların sayısının artmasına rağmen tersine kadın antrenörlerin ve yöneticilerin sayısında belirgin bir azalma gerçekleşmesi ataerkil sistemin alışılmış uygulamalarından biridir ve şaşırtıcı değildir. Bu dengesizliği

kolayca oluşturabilen ataerkil dinamikleri hesaba katmadan eşitliğin gerçekleşeceği beklentisiyle yapılan liberal değişimler, kadının özgürleşmesine geçici ve uzun vadede yararsız çözümler üretmiş olmaktan öteye gidemeyeceği, liberal feminizme yapılan en önemli eleştiridir.

Tüm eleştirilere rağmen kadınlar Title IX'dan önemli maddi manevi kazançlar sağlamıştır. Yasa değişikliği ile kadınlar için Federal Fonların kullanılması ve kadınların spor yaparak toplum gündeminde statü elde etmeleri sağlanmıştır. Her ne kadar feministlerin 1972'de Eğitim Islah Hareketi ile bekledikleri kanun hükmündeki düzenlemeler tam 16 yıl sonra 1988'de gerçekleşmiş olsa bile bu süreç içerisinde, okullarda kız spor programlarının yaygınlaşması, kızlar için düzenlenen okul müsabakalarının yaygınlaşması ve kızlar için düzenlenen organizasyonlara daha fazla kaynak ayrılmasına neden olmuştur (86: 41).

Coackley'e göre çoğu taraflarca sıklıkla şikayet edilse de eğer (Amerika'da) yerel ve ulusal düzeyde eşit haklar yasası emredilmeseydi, abartısız milyonlarca kız ve kadın bugün sporda varolamayacaktı (27: 237). Bununla birlikte liberal feminist açılımların başarısında radikal baskıların payı vardır. Erkek egemen toplumsal kontrol merkezleri ve spor örgütleri, daha kabul edilebilir ve uzlaşmacı olan liberal isteklere *1960'lardan* sonra cevap verme gereği veya lûtfunu göstermiştir.

Spor reformunda liberal yaklaşımın diğerlerine göre daha yol alabilmiş olmasının bir nedeni de sonuç olarak siyasi oluşu ve uygulanabilirliği ile ilgilidir. Sporda toplumsal cinsiyet eşitliğini çabuk elde etme isteği, mali kaynakların erkek sporculardan kadın sporculara doğru büyük bir yeniden dağıtımın olmasını gerektirmiştir (86: 106).

Bu değişimleri eleştiren radikal feministlere göre liberaller, erkeklerin saldırgan, yarışmacı, hiyerarşi üzerinde duran erkek-tanımlı sporunun doğal temellerini şüpheli olarak görmemektedirler. Liberal feminizm, geçmişten gelen kültür, ırk, sınıf, yaş, yetersizlik, cinsel tercih gibi aradaki büyük farklılıkların farkına varmaksızın, kadınlara homojen bir kategori olarak muamele etme eğilimindedirler (48). Oysa günümüzde

Messner gibi pek çok sosyologun da açıkça dile getirdiği, sporun otoriter, militarist, aşırı rekabetçi, baskıcı, cinsiyetçi erkek idealini gerçekleştirmek için yaygınlaşmakta olduğudur. Dolayısıyla liberal yaklaşımların görmezden geldiği yönleriyle sporun eleştirisini yapan “sosyalist feminizm ve radikal feminizm, liberal feminizmin iki radikal alternatifi” olarak gelişmiştir. Ancak yaklaşımları, süregelen tartışmaları kapsadığı için (7: 310-311) Marksist ve kültürel teorilere değinilmediği takdirde bu teorileri tam olarak anlamak mümkün olmayacaktır.

4.2.2. Kültürel Feminizm ve Spor

Modernleşen dünyada artarak devam eden kadını küçümseyen ifadeler ve görüntülere karşıt olarak kültürel feminizm “kadın”ın mirasının farkına vardırma ve hak ettiği değere sahip çıkma temel ödevini üstlenmiştir. Brook’a göre (1980) kültürel feminizm, kadınların, diğer kadınların kültürü yoluyla özgürleştirileceği inancıdır (64).

Kültürel feminist ise kadın kültürünü savunmaya ve onu sürdürmek için güçlendirmeye yönelik mücadele eden kişidir. Kadın kültür ve deneyimleri, ataerkil toplumsal ilişkilere dirençli olarak görülmüştür. Lucia Valeska’ya (1975) göre kültürel feminist; müzik, sanat, şiir, din, sinema, bilim, tıp gibi kadın temelli bütün gerekli ek unsurlar ile güçlü bir kadın kültürü oluşturmaya odaklanan kadındır (64). Kültürel feministler genellikle otorite, liderlik ve yapı karşıtı olduklarını açıkça dile getirmektedirler. Kültürel feministler “kadınlarla erkekler arasındaki benzerlikleri vurgulamak yerine, kadınlık niteliklerinin kuvvet, gurur ve kamusal yenilenme kaynağı olarak kabul edilen farklılıkları üzerinde dururlar” (33: 69).

Ondokuzuncu yy.’da liberal ve kültürel her iki kuramı da destekleyenler olmuştur ancak yüzyıl dönümünde kültürel feminizm daha etkili olmuştur. Liberal duruştan farklı olarak, kültürel bakış açısına göre; “bireyin serbest dışavurumunu ve büyümesini engelleyecek her şey, toplum ve yönetim de dahil olmak üzere” kötü sayılmaktadır. “Liberal görüş ise yönetimi, bireyi diğer tiranlıklardan koruyucu bir unsur olarak görmektedir” (33). Bu sebeptendir ki, liberal ve kültürel feminizmin iç içe görüldüğü bu dönemde, liberallerin kültürel kurama atıfta bulunan “kadınların mutlaka kamusal alana

girmeleri ve oy kullanmaları gerekir çünkü politikanın çürümüş (eril) dünyasının arıtılması için kadınların ahlaki bakış açılarına ihtiyaç vardır” gibi söylevleri, bütün kültürel feministler tarafından benimsenmemiştir. Kültürel feministler, liberallerin akılcı ve yasal hamlelerinin ötesinde daha geniş kültürel bir dönüşüm aramaktadırlar (33: 69-70).

Feminist yaklaşıma özel bir yöntemle, eleştirel teorisyenler toplumsal cinsiyet ideolojisinin (erkeksilik ve kadınsılık idealinin), kadın ve erkeklerin günlük tecrübelerinde ve tecrübeleri yoluyla nasıl biçimlendirildiğini, yeniden üretildiğini, karşı konulduğunu ve dönüştürüldüğünü incelemişlerdir (27: 51). Radikal feministler gibi kültürel feminist tasarılarının da değişim için çoğu stratejisi, kadın merkezli bir kültürün yaratılması yoluyla sosyal ilişkilerin yeniden tanımlanması şeklindedir (7: 341). Temelinde anaerkil bir bakış açısı olan kültürel feminist teori, din, evlilik, aile gibi kurumlara alternatifler düşünmektedir. “Temelde dişil etki ve değerler aracılığıyla yönlendirilen kadın toplum görüşü”nü savunmaktadır. “Barışseverlik, işbirliği, farklılıkların bir aradalığı ve kamusal hayatın uyumlu bir şekilde düzenlenmesi bunlara dahildir” (33: 70).

Kültürel feministler geleneksel cinsiyet rollerini benimseyen kadınların bilinçlenmeleri ve yerleşik yanılgılı toplumsal cinsiyet rollerinin farkına varmaları için çabalamaktadırlar. Sosyal Darwinizm içinden giden anaerkil kuramcılardan Gilman, Wollstanecraft ve Grimke ile aynı sonuca vararak “kadınların başat enerjileri ekonomik bağımlılıklarından dolayı erkekleri memnun etmek için kullanıldığından, yanlış yönlendirilmiştir” demektedir (33). Kültürel teoriye göre, liberal pek çok atılımları da yanlış yönlendirilen enerjiye dahil edebiliriz. Liberal girişimlerden etkilenen kadınlar, çoğu zaman salt erkek kültürüne ait unsurları benimsemeyi özgürleşme zannettikleri gibi, bazı kadın kültüründe varolan unsurları ise salt erkeğe özgü addederek, onlara sonradan sahip olunuyormuş gibi sürekli erkeğe ulaşma emeli içinde eksik cins olmayı baştan kabul etmişlerdir. Bu yanlış kabuller kadının potansiyelini ortaya çıkarma çabasının, kadının kapasitesini zorlayarak erkek gibi olabilme arzusu olarak algılanmasına yol açmaktadır. Kültürel feminist bilincin oluşmadığı erkek tanımlı dünyada bu tür algılamalara olan eğilim artacaktır. Spor da bu anlamda en belirgin

toplumsal kurumlardan biridir. Kültürel feministler gibi diğer tüm feminist yaklaşımlar da “kız gibi topu savurmak” klasik deyimindeki gibi, spora katılan kadının da başarılı olmak için erkek gibi olması gerektiği ya da başarılı ise tam olarak kadın olmadığı düşüncesini eleştirmektedir.

Spor, serbest zaman gibi kültürel pratikler (uygulamalar) eril standartlarla tanımlandığından “toplumsal cinsiyet ile kültür arasında çatışmanın var olduğu tek yer kadınla ilgili alandır. Hall (1996), Ataerkil taraflarca oluşturulmuş kültürel yapıda kadının “hizmet eden”, erkeğin ise “bencil” bir varlık olduğuna, ataerkil yönetimin rekreasyonel kaynakları nasıl kullandığı ve kadını bu alandan nasıl dışladıklarını örnek göstererek vurgulamaktadır (48: 19). Erkeğin -spora ilişkin- yenilikleri tecrübe ettiği ve kadının evden çıkamadığı bu örneklerde kadının erkeğe mutlak itaati sözkonusudur. Gilman kadınların doğal olmayan aciz kadınlık durumunda tutulup bağımlı yapılmalarının şekillerini; “vücutlarının fiziksel gelişiminin engellenmesi, yaşam alanının küçücük bir parçasından başka bir şey düşünmemeye zorlanmış olmaları, gelişmelerinin bütün yollarının tıkanması, elbiselerinin aptalca ve sınırlayıcı oluşu, eve bağlantıları, yaratıcı ve bilgi gerektiren işlerle ilgilenmelerinin genellikle engellenmesi” olarak betimler ve ekonomik bağımlılık durumunu düzeltmek için çeşitli değişiklikler önerir (33). Burada erkeğe ekonomik bağımlı olmaktan kurtulmanın ötesinde geleneksel cinsiyet rol tanımlarının baskılanmayı tetikleyen biçimlerinin reddedilmesi gibi daha karmaşık bir durum sözkonusudur. Kültürel feminizm bu noktada kadının kurtuluşu için “kadınsı olan” a odaklanmaktadır.

Kültürel bakışın en önemli özelliği kadınsı özelliklere vurgu yapmaksa, burada, ‘hangi özellikler kadınsı değildir, bunun sınırları bilinebilir mi, belirlenen yeni tanımlamalar yeni bir toplumsal cinsiyet bilinci oluşturur mu, cinsiyete özgü nitelikleri gözlemle belirleyebilmek mümkün müdür, kişiyi erkeksi tavırlara eğilimli olarak tanımlamak gözlenebilen davranışlarla tespit edilebilecek bir durum mudur’ gibi çoğaltılabilecek pek çok soru akıllara gelebilir.

Her ne kadar kadın erkek rollerinin doğuştan getirilmediği, toplumsal çevre tarafından öğretildiği savı baskın olsa da, tarihte pek çok olayda kadının barışa, erkeğin

savaşa olan eğilimi açıkça gözlenmiştir ve bu noktada kadının yaşamda önemli rolleri olabileceği gerçeği kültürel feministler tarafından vurgulanmaktadır (33: 109-110). Nitekim geleneksel dönemlerdeki anaerkil ya da her iki cinsin eşit statüde olduğu toplumlarda bu farklılıklar uyum içinde değerlendirilebilmiştir. Ancak modernleşen dünyada bu uyumun yeniden oluşması öyle kolay görünmemektedir. Birçok insan, erkeğin doğal saldırganlığını onların kadınlardan üstün olduğunun kanıtı olarak ve erkeğin performans sporundaki ve güçteki başarısını da onların kendi hazırladığı sosyal ve fiziksel pozisyonlardaki iddia ettikleri hakların kanıtı olarak göstermektedirler. Bu noktadan hareketle spor geleneksel cinsiyet düzeni anlayışına katkıda bulunan bir pozisyonda yer almaktadır. “Dünyevi olgular tarafından zorla kabul ettirilen bu seçim, modern spor dünyasının mantığına, sabit bir şekilde yerleşmiştir” (67) ve değişimi kolay olmayacaktır.

Bir görüşe göre, erkeksiliğin egemen olmaya ilişkin tanımları, pek çok kişiyi şiddetin, kadınlara kıyasla erkekler için daha doğal olduğu yönünde bir algılamaya itebilir. Bu durum da erkeklerin sporda şiddet kullanmaya daha eğilimli olmaları beklenebilir. Gerçekten de sporda şiddet içeren uygulamalar yoluyla sporcunun, ‘*çıt kırıldım, oğlan, kız gibi, hanım evladı*’ tarzında yakıştırmalardan kaçınma beklentisi vardır (27: 209). Gözlenen uygulamalarda bu tarz yakıştırmalardan kaçınan ve şiddete eğilimli kadın sporcu örneklerine rastlansa bile yapılan araştırmalar göstermiştir ki (Germone&Frust, 1991; Pedersen&Kono, 1990; Wedzig, 1990; Wrisberg, 1990) kadın sporcular zannedildiği gibi çok fazla rol çatışmasına girmemektedirler (48). Burada aslında sporun kişiliğe katkısı ötesinde, öyle olmak zorunda olmamasına rağmen cinsiyet rollerinin işe koşulduğu görülmektedir ve yeni bir erkek kimliği geliştiği düşünülebilir. Yapılan bir deneysel araştırmada grup etkileşimlerinin analizi, kendi rollerine uymayanlara ya da bağımsız davrananlara diğer üyeler tarafından yapılan baskıların bu sonucu hızlandırmada etkili olduğunu göstermiştir. Deney, yaşamın çeşitli alanlarında üstlendiğimiz rollerin, “bireylik” özelliklerimizi tehdit edici noktalara ulaşabilmesindeki dinamiklerin ayrıntılı çalışmasını gerektirmesi açısından sosyal bilim araştırmalarına da yeni bir kapı aralamıştır (20: 154).

Spor -özellikle de elit sporlar- gibi katı biçimsel yapılarda davranış, kişilik özelliklerinden daha çok “rol etkenleri” tarafından belirlenir. Sporun tarih boyunca ataerkilliğin ve “Victoria” çağına özgü geleneklerin takipçilerinin baskıları altında kadının doğal yapısına uyup uymadığı daha sonraları da ne ölçüde uygun olduğu tartışılmalı ve ataerkil taraflarca fiziksel ve görsel boyutu sürekli kurcalanarak erkek uygulamalarına olduğu kadar kadın potansiyeline de yabancılaşacak şekilde defalarca biçimlendirildikten sonra ve çoğunlukla yetersiz koşullarda kadınlara uygulatılan boyutları, kültürel feminizmin işlediği dikkat çeken konulardır. Diğer toplumsal alanlarda olduğu gibi sporda da erkeklere tarih boyunca böyle bir çelişki yaşatılmamıştır.

‘Kadın ve aynı zamanda sporcu olmak çatışan bir durumdur, bu yüzden psikolojik, fizyolojik, sosyal açılardan kadının spora katılması sağlıklı bir durumdur’ gibi hipotezlere -feminist hareketlerin başladığı zamanlarda (40:19)- karşı konulmuş ve sorgulanmıştır. Bu anlamda spor ortamı tarih boyunca kadının doğal potansiyelini küçümseyerek çoğunlukla elverişsiz kalıplara sokan ataerkil baskının etkisi altındaki bir kültüre evsahipliği yapmıştır ve bu kültür kadınların dışlandı ve erkeklerin sahiplenildiği sporun yanlıgılı bir sonucudur.

Güreş İ.Ö. 3000 (42: 18) ve Basketbol İ.S. 1891 örneklerindeki gibi değişik sporlar çok değişik zamanlarda ortaya çıkmış, farklı şekillerde ve hızda gelişim göstermiş ve yayılmıştır. Yine IYRU (Uluslararası Yelken Federasyonu, 1875) ve FIL (1957) örneklerinden de görüleceği gibi, bağımsız uluslararası spor örgütleri de çok geniş zaman aralıklarıyla kurulmuşlardır (42: 18). Spor dallarının Olimpiyatlarda varoluşu da kurucuların uygun gördüğü geleneksel sporlarla, uluslararası yaygınlık göstermeleri ve örgütlenebilmeleri sonrası başlamıştır. Bir sporda kadının -örgütlü olarak- var olabilmesi ise, o sporun ne kadar erken ortaya çıktığı ile ilgili olmaktan çok, spor dalının ne kadar erkeksi veya kadınsı olarak algılandığına bağlı olduğu söylenebilir. Erkeksi olarak algılanan sporlarda kadınların daima daha geç örgütlenebildikleri, uluslararası, Olimpik veya ulusal düzeyde katılımlarının o oranda geç olduğu ve yayılmasının engellendiği bilinen bir gerçektir. Oysa kadınlar çoğu erkeksi tanımlı sporlarla, erkeklerle eş zamanda tanışabilme fırsatı

yakalayabilmişlerdir. Aynı gelişimi sağlamalarını engelleyen bu ket vurma projeleri, söylemler, politikalar, ekonomik boykotlar gibi çok çeşitli yollardan işletilmiştir. Bu stratejiler tıp ve diğer bilimsel taraflar, din adamları, siyasiler, hatta eğitimciler tarafından uygulatılmıştır. Modernleşme sürecinde spor, kadınsılık özelliklerinin zarar gördüğü abartılı söylemler, kurallardaki müstemilatların ürettiği ikincillik konumu, medyanın ve sponsorların kadın sporlarını görmezden gelirken diğer taraftan erkek sporlarını yüceltişi gibi basit ama ataerkil amaca hizmet eden katkılar yoluyla kadın boyutunun itibarı sınırlandırılarak olgunlaşmaktadır.

Çoğunlukla sporu erkeğe maletme çabasının bir ürünü ya da destekçisi olabilecek, spora katılım yoluyla kadınsı yapının zarar görüp görmediğine ilişkin araştırmalarda, esas konu olarak ‘lezbiyen olup olmadığı’ni ele alan ya da araştırmada vurgulayan bir adalet anlayışı hakimdir. Oysa “bulgular kadın sporcuların kadınsı olmadığı ya da olamayacağına ilişkin popüler söylenceyi güçlü bir şekilde çürütmektedir”. Kadınlar daha az ‘kadınsı’ olmadan da daha fazla ‘erkeksi’ olabilmektedirler ve kendini tanıma-güven düzeylerini yükseltmek için özellikle en çok sporla ilişkili alanlara yönelmektedirler (48: 20). Victoria geleneğinin etkisi altındaki yıllarda, kadınsılıklarını korumak adına, kadınların sporda erkeklerden farklı uyarlamalara adapte edilişindeki yok oluş gibi toplumumuzda da namus ve ulusal çıkarlar sebep gösterilerek kadının spordan uzaklaştırılmasının meşrulaştırıcı gücü zamanla azalmaktadır. Örneğin Amerika’da kadın basketbolü onu ilk oynayan erkeklerle neredeyse eşzamanlı başlamasına rağmen tarihi süreçte sadece spor üst yönetimlerindeki tartışmalardan değil, “kadınlık ile uyum içinde olan bir sporu erkeksi yapmak için sürekli çabalayan bazı eğitimcilerden ve popüler destekleyicilerden etkilenmiş” (23), ancak ısrarla, gerektiğinde okul ve devletten bağımsız örgütlenerek kadınların spora katılımı günümüze kadar artarak devam etmiştir. Bugün kadın sporcular en azından “özgürce” spora katılmak için fırsat bulabilmektedir. Bu özgürlük her kültüre, ülkeye özgü açılımlara sahip bir özelliktedir. Bugün bazı İslam ülkelerinde, erkeklere kapalı alanda bile saçlarının örtülmesi kuralı spora kadın olarak katılabilmenin bir kriteri iken, 1930’ların “Batısı” maçlara çıkan kadınlara makyaj yapma, maçlarda güzellik yarışması ile en güzel görünümlü oyuncuyu seçme şeklinde izleyenlere ‘kızlar “bu şekilde” basketbol oynasalar da onlar gerçekten kadınsılar’

mesajını verme zorunluluğunu hissetmiştir^{*}. Böylece spora katılmaya ilişkin seçimi ya da spora katıldığı için kadının kadınsılığına ilişkin kuşkuları ortadan kaldırmanın yolları aranmış ve bulunmuştur. Öyle ki bunun bilimsel araştırmalar yoluyla kanıtlanması ihtiyacı doğmuştur.

Yapılan çalışmalar, kadın sporcuların psikolojik sağlıkları açısından hiçbir eksikliklerinin olmayışının yanı sıra sporcu olmayanlardan daha kendinden emin olduklarını göstermiştir (48: 19). İşte bu nedenle kadınsılık ve spor arasındaki çatışma ilişkilerini araştırmakta olan bazı spor araştırmacıları, “kadınsılık değerleri kaybedilmeden de kadının spora katılımının pozitif psikolojik yarara sahip olduğunu kanıtlamaya çalışmaktadırlar” (48: 19).

Spora katılımda kadınsı özelliklerin korunduğu gerçeği yaygın olarak kabul görse bile, spor, bugün hala “ideolojik olarak erkek egemenliğini teşvik eden önemli bir araçtır” (75). Araştırmacı Hasbrook, kadın antrenörler daha fazla ortada görünene kadar, sporun kadınlardan çok erkeklere özgü görüleceğini belirtmektedir (102). Kadının kendine özgü niteliklerini spora yansıtması ve yeterli sayıda model oluşturması gereklidir. Nitekim varolan şekliyle spor daha çok erkek mirası olarak gelecek nesillere devredilmektedir.

Farrell, romantik kültürel feministlerden kaynaklanabileceği gibi daha çok liberallerin yolu üzerinde durmakta olan, erkek mirası olan risk alma ve kadın mirası ‘sakınma’dan gelen çift cinsiyetli öğrenim yaklaşımını şöyle örnekleyerek açıklamaktadır (41):

“Erkeğin mirasından, birilerinin kemiklerini kırmaktan korktuğu için kendini sınırlandırmamayı; kadının mirasından, kendini birilerinin kemiklerini kırmadan kanıtlamayı öğrenme”.

^{*} www.womensbasketballmuseum.com

Farrell, bir okul uygulaması önermektedir ve bayanların ve erkeklerin karışık oluşturacağı takımlarla başarı sağlanabileceğini vurgulamaktadır. Böylece erkekler daha dikkatli (düşünerek) hareket etmeyi, bayanlar ise agresif olmayı öğrenebileceklerdir. Bu yolla Farrell cinslerin birbirinin güçlü taraflarını birbirlerine katmalarını başarmayı amaç edinmiştir. Buradan hareketle erkeklerin daha fırsatçı bayanların daha centilmen davranışları söz konusu olacaktır (41).

Cinsiyete özel programlara karşı çıkan, kadın sporlarını destekleyenlerin çoğuna rağmen, bütünleştirme (karma programlar), cinsiyet eşitsizliği problemine çözüm olarak görülmemektedir (67). Kültürel yaklaşımdan esinlenen pek çok eleştirel feminist için hedef; *işbirliği* ve diğerleri ile *birlikte* yarışma fikri üzerinde durmak için sporun anlamını, örgütsel yapısını ve amacını değiştirmektir. Onlar, *hükmetme* ve diğerlerine *karşı* yarış fikrine vurgu yapan spor anlayışına karşıdır” (27: 52).

4.2.3. Marksist Feminizm ve Spor

Pek çok toplumsal hareket, Marksist veya değil, onun kavramlarını kullanmıştır. Feminizm hareketleri de Marksist dil/kavramlardan yararlanmışlardır. Feminist teorilerin sunumuna ilişkin, pek çok kaynakta sadece sosyalist ya da sadece Marksist yaklaşım adı altında, her iki yaklaşımı kapsayacak biçimde değerlendirmeler yapılabildiği gibi, bazı kaynaklarda bizim burada yaptığımız gibi kronolojik ve kuramsal olgunlaşma süreci içinde ayrımı vurgulama yoluyla yapılmış açıklamalara da rastlanmaktadır. Ancak bu teoriler her iki düzende de Marksist yaklaşımdan temellenen neo-marksist feminist teorilerdir.

Burada ele alacağımız-Marksist yaklaşımı ilk çözümleyen feministler-; “Karl Marx ile Friedrich Engels’in teorilerinin çağdaş feminist teori ile ilgili yanlarını betimlemişlerdir” (33: 130). Bundan sonra ele alınacak kısım ise “Çağdaş ‘Marksist Feminizm’in artık katışıksız bir marksizmden çok, (temelde) radikal feminizm tarafından değiştirilmiş bir marksizmi temsil ettiğine işaret etmek için ‘sosyalist feminizm’ olarak adlandırılan” (33: 130) Marksist feminist yaklaşımın eleştirisine değinilecektir.

Monique Witting (1981) “feminist” kelimesinin, “femme” kelimesinden türetildiğini ve “kadınlar için mücadele eden” anlamına geldiğini bildirmiştir. Marksist feministler için ise bu; “bir sınıf olarak kadınlar için ya da bu sınıfın kaybolması için mücadele eden kimse” anlamındadır.

Temelde Marksizm, “kadınları, kadın sorununu ya da feminist teoriyi temel bir referans noktası olarak almamaktadır”. Erkeklerle özgü, belirli birtakım koşullara ilişkin geliştirilmiş bir teorinin feminist teoriye uyarlanabilirliği kuşkulu ve zor olabilir” (33: 129). Ancak Marksist teorinin, feminist teorinin gelişmesinde ve ona alternatif yöntem sağlamada etkili olduğu, hemen her eleştiride karşılaşılabilecek bir gerçektir. Ayrıca çatışma teorisi, tüm olarak toplumda gerilim ve çatışma yaratan eşitsizlik biçimlerine olduğu gibi sporda da önemli ekonomik konulara dikkat çekmede çok yararlı olmuştur (27: 41-42). Özellikle (spor ve) sosyoloji literatüründe daha geniş yer bulabilmiş olan çağdaş feminist yaklaşımların özünde Marksist öğretinin, daha doğrusu neo-marksist eleştirel yaklaşımların yer aldığı açıkça görülebilir.

“Marxism kadın sorununu özel mülkiyet, aile ve devlet bakımından ele almaktadır”; bu bakış açısından kadının tarihteki yeri ve konumu bu üç faktörle yakından bağlantılıdır (73). Yine Marx’ın fikirleri üzerinde temellenmiş çatışma teorisine göre-sonradan Marksist feministlerce kadına uyarlanacak olan- “sınıf ilişkileri çatışmaları; sosyal eşitsizlik ve toplumdaki değişim sürecinin sonuçları üzerinde odaklanmaktadır” (27: 41). Dolayısıyla Marksist teoriyle bağlantılı olarak, feminist teori; toplumsal cinsiyet (gender) nasıl toplumsal olarak üretildi ve (çoğalarak) yeniden üretildi ve bu, sınıf çözümlemesi ile nasıl bağlantılıdır sorusunu sorar (7: 311). Çatışma teorisinde sınıf ilişkileri, ekonomik güce kimin sahip olduğu, bu gücün nasıl kullanıldığı ve bundan toplumun ekonomik kurumları aracılığıyla kimlerin çıkar sağladığı, kimlerin zarar gördüğü şeklindeki sosyal süreç etrafında oluşmaktadır (24: 41). Marksist feminist yaklaşım sınıf baskısının ve ataerkilliğin bir sonucu olan kadınların baskılanmasının, ‘sınıf’ ilişkileriyle olan bağımlı inceler (7: 311). “Cinsiyet önyargısının sebebi, Marksist savunuda bahsedilen sınıfsal önyargılardır ve buradaki alt sınıf, ‘kadın’ demektir” (33).

“Marxçı feministler, mülkiyete verilen ağırlığı muhafaza etmekle birlikte, mülkiyetin tanımını genişletmişlerdir”. Onlara göre “marxçılık kapitalizmde sömürünün bir çözümlemesidir ki, burada sömürü, *artık değer*-karşılığında ücret almadan ev işlerinde çalışan insanlar (genellikle kadınlar) dahil-üreticilerden ayrılması olarak tanımlanır. Bu sömürü, üreticilerin (ve yeniden üretenlerin) üretim araçlarına sahip olmadıkları yerlerde mümkündür. Böylece işçiler karşılığında ücret almadıkları değerleri ürettikleri (mal şeklinde) derecede sömürülürler...Kadının ücret almadan yaptığı ev işi, yeniden iş gücü üretmekle, tıpkı üretken iş tarafından üretilen *artık değer* gibi, *artık değer* üretmektedir...ister ücret karşılığı ister ücretsiz olsun, “sermaye” tıpkı erkeklerde olduğu gibi, kadınların emeğini sömürür” (107: 100).

Çatışma teorisi, sporun nasıl ekonomik baskı ve istismarın maşası olarak hizmet ettiğinin yanı sıra, toplumdaki elit grubun güç ve ayrıcalığını nasıl güçlendirdiği ve devam ettirdiği ile ilgili araştırmalar ve tartışmalardan esinlenmektedir (27: 41). Toplumun üyelerince gereksinim duyulan maddi kaynakları üreten ve dağıtan bir kurum olarak “ekonomi” cinsiyetler arasında adil davranamamıştır. Aksine kadını erkeğe bağımlı kılarak köle, veya az ücret vererek ikinci sınıf konumuna itebilmiştir. Bu adaletsiz düzeni en iyi dile getirebilecek ihtiyaç duyulan feminist ifadenin Marksist temellerden yükselmesi kaçınılmaz olmuştur. Bu Marksist çözümlemeden yola çıkılarak, spor örgütlerinin sınıf bilinci oluşturacak kadar cinsiyet ayrımcılığına uğramış kurumlar olduklarını söylemek yanlış olmaz. Spora katılımda kadının alt sınıf olarak algılanmasına yol açabilecek etkenler aşağıda özetlenmiştir:

Sporcu, antrenör, spor yöneticisi gibi spor alanların hepsinde erkekler sayıca üstündür: Kadınların spora katılımlarının erkeklere oranla önemli bir farkla daha az oluşu, var oluşlarının da kısa bir geçmişe dayanması; bu alanda söz sahibi olamamalarının bir nedeni olabilir. Ancak incelenmesi gereken, kadınların uzun yıllar spora katılmalarına engel olan nedenlerdir. Nitekim Amerika’da kadın sporunda varolan kadın yönetici ve antrenörlerin artık eskisi kadar varolamamalarını tamamen ekonomik nedenlerle açıklamak mümkündür. Yeni yasa ile erkek takımları antrenör ve yöneticileriyle eşit ücret alması kararlaştırılan kadın takımlarının antrenör ve yönetici

kadroları öncesinde ilgi görmezken ve kadınlar tarafından idare ediliyorken, çıkar sözkonusu olduğunda erkeklerin “tecrübe” çoğu zaman ise cinsiyet avantajlarının akınına uğramıştır.

Maddi kazancı daha fazladır: Çatışma kuramcılarına göre sosyal düzen, ekonomik çıkarlar üzerine kuruludur ve bazı kişiler, doğru bakış açısı olarak kendi dünya görüşlerini kabul ettirmek için diğerleri üzerinde baskı yapmak ve onları ustalıklı yönetmek yoluyla ekonomik güçlerini kullanmaktadırlar (27: 40-41). Modernleşme sürecinde profesyonelleşen spor, katılımcı profesyonellerden erkek cinsine oldukça cömert davranırken, kadın cinsine cimri davranmıştır. Bu durum şimdi yavaş yavaş değişmekte olsa da kadınlar hala erkeklerin elde ettiği nakit ya da diğer maddi kazançları elde etmenin çok uzağındadır. Bunun önemli bir nedeni olarak karşımıza çıkan pek çok kadının bile yaygın kabulü olan “fiziksel” faktöre aşağıda değinilecektir.

Spor görünüşte/çoğunlukla fiziksel aktivitelerdir; erkeklerin fiziksel “gücü” kadınlardan daha fazladır: Sporun, fiziksel boyutu ile ikna aracı olarak kullanılması ve bu bağlamda kadını spor dışında da erkeğin üstünlüğünü kabullenmeye zorlaması, özellikle radikallerin dile getirdiği sporun olumsuz bir işlevi olarak karşımıza çıkabilmektedir. Erkeğe spora ilişkin her türlü imkana doğal olarak sahip olma hakkını kazandıran, kadını ise sporda ikincil, yedek, rekreatif olan, yatırım yapmaya ve emek harcamaya değmeyen aşağı cins olarak ortaya çıkaran bir faktör olarak erkeğin fiziksel gücünden hareketle spora ideolojik anlamlar yüklenmiştir. Bu ideoloji; kadınlara sponsorlar tarafından desteklenmemek, politikacılar, diğer otoriteler, hatta bazen eğitimciler tarafından desteklenmemekten öte engellenmek, her türlü sportif imkandan mahrum bırakılmak ve zamanla tüm bunları hak ettiğine inandırılmaya malolmuş, bu oranda da katlanarak ataerkilliği beslemiş ve beslemeye devam etmektedir. “Spor, özellikle de seyircili sporlar; rekabet, üretim ve tüketim gibi kapitalist değerleri onaylama çabasındaki paralı ve ekonomik gücü olanlar tarafından organize edilmekte ve masrafları karşılanmaktadır” (27: 41).

Uzun yıllar erkeklerin uygulamalarından ibaret oluşu ile erkek cinsine özgü kültürel öğeler geliştirilmiştir: Benzer şekilde “kadın işi olmama” durumları tarihte diğer alanlarda da karşımıza çıkmıştır. Erkekler sporla yakınlığını arttırdıkça onu kadına ait olmaktan çok uzak olarak betimleyecek “hanımevladı”, “oğlan”, “kız gibi oynama”, “çıtkırıldım”, “kızlar oynamaz, makyajları bozulur, eli yüzü çizilir” gibi yakıştırmalar ile sporun erkeğe ait olduğunu destekleyecek toplumsal cinsiyetleşmiş kültürün temelleri atılmaktadır. Messner, sporun erkeklik idealini gerçekleştirecek öğelerle dolup taşıdığını dile getirmiştir. Ataerkil etkinin söz konusu olduğu kadının bu ikincil konumunu açıklayan teori aslında sosyalist feminist ifadedir*.

Çatışma teorisine göre, toplumda sporun baskın olan şekilleri, son tahlilde paralı ve ekonomik güce sahip insanların ilgilerini yansıtmaktadır. Sporun tüm biçimlerinde, gerçeklerden kaçan seyirci olaylarındaki “toplumda hiçbir şeyi olmayanların” güçlü duygularına ve dikkat kesilmelerine odaklanılmaktadır. Bu sayede insanların dikkatleri, ekonominin değişme ihtiyacından başka yöne çekilmektedir (27: 41). Nitekim bu literatürde çok kez tekrarlanan sporun afyon özelliği benzetmesi, yönetenler tarafından kullanıldığı yine bazı yönetenlerce de dile getirilmiştir. Sporun televizyon gibi araçlarla ‘izleyici’lere ulaştırılmaya başlanmasından bu yana spor yoluyla gerçeklerden kaçmaya çalışan erkeklerin erkeklik ideallerini geliştirmek adına kadınlar medyada, aşağılanmış, beceriksizleştirilmiş, erkekleştiği ölçüde başarılı addedilmiş, erotikleştirilmiş örnekleriyle yer alabilmişler veya hiç yer alamamışlardır. Bu gerçekdışı örneklerle karşı tepki oluşturan kadınlara bu örneklerle yetişen ve bilinçleri şekillenen yeni neslin de eklenmesiyle kadınlar bile kendi içlerinde farklı kutuplarda yer alabilmişlerdir. Yine kurulan spor sisteminde daha fazla tecrübeyi edinebilmiş, daha fazla parayı, ödülü, medyada fazla yeri, zamanı, görüntüyü, vs. alabilmiş erkeklerin, “gücü” sembolize etmesi sağlanırken, kadınların bu güce mümkün olduğunca belirli bir mesafede kalması çeşitli dinamiklerle sağlanmıştır. Sonuçta, başlangıçta öyle olmayan kadının yetersiz, diğer özel alan dışındaki işlerden olduğu gibi spordan da anlamayan, bu konuyla ilgisiz eksik etek olmaları -amaçlı ya da değil- sağlanmıştır. Sporda olduğu gibi diğer tüm toplumsal kurumlarda da benzer bir eğilim görülmekte ve tüm bu benzer tutumlar birbirini destekleyerek güçlenmektedirler. Aktivite ve gösteriler olarak spor; zengin ve

* Bknz. bu çalışmada, sayfa: 54, “Sosyalist Feminizm ve Spor”.

ekonomiyi kontrol eden kişilerin pozisyon ve ayrıcalıklarını devam ettirirken, gerçekleşen ekonomik istismara yönelik, güçsüzler arasında farkındalığı azaltan veya yok eden bir etki yaratmaktadır (27: 41). Spor yoluyla erkeklerin gerçekleri görmeleri engellenmeye çalışılırken kadınların gerçekleri görmeleri de erkeklerin sahip oldukları özgürce spora katılma haklarının peşinde koşmaları sağlanarak engellenebilmektedir. Sporun ona ait olamayacağı-yabancılaşma- duygusuna eriştiğinde kadının sporun araç olduğu durumları daha iyi anlayabilmesi, elde edeceği kazanım olabilecektir.

“Yabancılaşmanın az çok insanlık durumuna içkin olduğunu varsayan ve bu varsayıma uygun bir yönetim kuran liberal teorisyenlerin aksine marx, yabancılaşmanın son bulacağı bir dünya tasarlamıştır” (33: 140). Marksist teoriye göre, sporda problemlerin varolmasının sebebi, spor katılımcılarının, kendi katılım koşulları üzerinde etkili şekilde kontrollerinin olmayışıdır. Buna göre tahmin edileceği gibi sporda, ekonomik çıkar güdülerini kontrol altına alan veya yok eden programlara ve politikalara destek veren bu yaklaşım; sporcuların, spor üzerinde ve spora katılım koşulları üzerinde daha fazla kontrolleri olması gerektiği fikrini savunmaktadır (26: 42).

Çatışma teorisinin inceleyip tartıştığı spor konuları aşağıdaki gibidir (Coakley, 2004);

1. “Sporcular nasıl ve ne zaman kendi bedenlerinden yabancılaşmaktadırlar.
2. Toplumda sosyo-ekonomik eşitsizliğin varolmasında sporun nasıl bir payı vardır.
3. Ticaretleşme süreci, sporu nasıl değiştirmektedir ve toplumdaki ilişkileri nasıl etkilemektedir.
4. Ekonomik güce sahip insanlar, kendi çıkar ve ilgilerinin ilerlemesine yardımcı olmak için sporu nasıl kullanmaktadırlar”.

Marxçı kuram, kadınları daima kapitalist toplum ve burjuva aile tarafından baskı altında tutulmakta olarak görür. “Marx ve Engels’e göre, burjuva karısını, yalnızca bir üretim aracı olarak görür” (107: 101). “Marx ve Engels, kadın ve erkek arasında her zaman bir işbölümü olduğunu kabul etmiş olsalar bile, aileyi üretim ilişkilerinin tayin

ettiği üst yapının bir ürünü olarak ele alırlar” (107: 102). “Burjuva aile mülkiyetin bir ürünüdür”; bu nedenle sermayenin ortadan kalkması ile burjuva aile ortadan kalkacaktır ve böylece kadına uygulanan baskı da yok olacaktır; “kadın kamu endüstrisine geri getirilecek ve cinsiyetler arası ilişkinin temeli sevgi olacaktır” (107: 102).

“Marxçı Feministler bu çözümlemeye karşı farklı tutumlar almışlardır”. Örneğin Shelton ve Agger, ev işlerinin çözümülenmesi gerektiğini, ancak “kadınlara uygulanan çifte baskının (evde, ikinci kez ücretli işçi gücünde olmak üzere) yalnızca kapitalizmin bir işlevi olarak kavramlaştırılması gereğine inanırlar” (107: 102).

Diğer bir bakış açısı yukarıdaki görüşe katılmamaktadır ve onlara göre ataerkillik açıklamalarda kapitalizmden ayrı ve ona ek olarak ele alınmalıdır. Onların savına göre kadının üzerindeki baskı, proletaryanın üzerindeki burjuvazi baskısına benzememektedir; “çünkü, ev köleleri, ücret köleleri gibi sömürülmezler. Bunun geçerli olması için onlara da ücret ödenmesi gerekir.” Bu yüzden de sosyalist bir ifade ile; “kadının durumunun erkek üstünlüğü bağlamında ele alınması gerekmektedir” (107: 102).

“Kültürel feminizmdeki ‘yanlış bilinç’ kavramı, burada, egemen sınıfın düşüncelerini eleştirmeden özümsemektir” (33). Kültürel feminizmin Marksist feminist yaklaşımdan ayrılan çarpıcı bir özelliği şüphesiz Marksist yaklaşımın uzmanlaşmanın (işbölümü) yabancılaşmayı arttırıcı dolayısıyla kapitalizme (egemen güçlere) hizmet edici etkisine vurgu yaparken kültürel feminizmin kadının kadına özgü yaşamları tecrübe etmesindeki yüceliği vurgulamasıdır. Marksistler sporu, insanların bedenlerini üretimin oyuncakları olarak (33) farklı alanlarda profesyonelleşme yoluyla tanımlamayı öğrendikleri ve süreç içinde kendi bedenlerinden yabancılaştıkları yer olarak görmektedirler.

Marksist yaklaşıma göre belirli sosyetik-sosyalist feminizme göre ayrıca ataerkilli ihtiyaçlar tarafından yönlendirilmiş ve biçimlendirilmiş, toplumsal hayatın en önemli ve eski kurumlarından biri olan sporda “alt sınıf” olarak kadının en fazla yer aldığı alan “sporcu” kümesidir. Bu sporcu kümesinin dikkat çeken fitness uygulayıcılarının bir

kısmı, uygulamaların sonuçlarıyla kadının ikincilliğini devam ettiren işlevini gizli ya da açık yollarla işletmektedirler. Diğer taraftan, kadınların sporda bir şekilde alt sınıf olarak varolmaları sağlanarak, sanki gerçekte spordan dışlanmadıkları süsü verilmektedir. Böylece kadınlar, sporda varolmanın gerektirdiğinden daha ağır ve adi bir serüvene itilmişlerdir.

Kapitalist ekonomili ülkelerdeki pek çok insan, çatışma teorisinin iddialarından ve sonuçlarından rahatsız olmaktadır. Bu kişiler, çatışma teorisinin olumsuz havasının, onların toplum ve spora ilişkin fikirleri ile uyuşmadığını söylemektedirler ve spor ve toplum örgütlerinin varolan yapılarının işaret edilmesinin sonuçlarından tedirgin olmaktadır (27: 41). Bununla birlikte çatışma teorisi, sporun, toplumdaki az güç ve varlık sahibi insanların ilgilerine hizmet edebilecek biçimleri de alabileceğini kabul etmemektedirler (27) ve elit sporun kitle sporuna olan itici etkisini görmezden gelmektedir.

“Çatışma teorisinin önemle odaklandığı bir diğer konu, sporun, toplumdaki ekonomik kaynakların ve gücün eşitsiz dağılımını nasıl yansıttığı ve bu eşitsizliği sürdürdüğüdür” (27: 41). Çeşitli sınıflandırmalar arasından eşitsizlikte en çok dikkat çeken-iyileştirme çabalarına rağmen- cinsiyet kategorisi olmaktadır. Sporun bu olumsuz sonuçlarının önemi, sporun ve bütün olarak toplumun radikal bir değişime olan ihtiyacına ilişkin yargıyı güçlendirmektedir (27: 41).

Görüldüğü gibi Karl Marx’ın fikirleri üzerinde temellenmiş olan çatışma teorisi; ekonomik faktörler, sınıf eşitsizliği, örgütlenmiş sporlar ve toplumlarda değişim için ihtiyaçlar üzerinde önemle odaklanmaktadır. “Bu değişimler; ekonomik seçkinlerin kişisel çıkarları ve karları için, sporcular ve seyircilerin nasıl baskılandıklarının ve ustalıkla yönetildiklerinin farkına vardırma üzerinde durmaktadır” (27: 42).

Çatışma teorisyenlerine göre bu değişimlerin hedefi, insancıl ve yaratıcı bir toplumun gelişmesine neden olmaktır ve bunun için spor, ruhun, yaratıcı enerjinin ve fiziksel sağlığın kaynağı olabilir (26: 41).

Tüm bu klasik Marksist yaklaşım üzerine kurulmuş açıklamaları yetersiz bulan ve ötesine giderek Marksist bakış açısını kadının konumunu görmezlikten gelme pahasına da olsa yeterince açıklayamayışıyla eleştiren sosyalist yaklaşım geliştirilmiştir.

4.2.4. Sosyalist Feminizm ve Spor

Sosyalist feminizm yukarıda da değinildiği gibi genel olarak, kadın ve aileye ilişkin klasik Marksist yaklaşımdan hoşnut olmayan feministler tarafından ortaya atılan eleştiriler ile 1970’lerde şekillenmiştir. Sosyalist feministler; Marx ve Engels’in, kendi vurguları olan sınıf çatışmasının ilk biçimi olarak emeğin cinsel bölümünü ciddi anlamda ele almadıklarını vurgulamaktadırlar (7: 323). Başka deyişle, “ Feministler Marxçı kuramı, cinsiyeti (ırk da dahil), sınıftan ayrı bir bağımsız tabakalaşma ve eşitsizlik kaynağı olarak ele almadığı için eleştirirler” (107: 109). Dahası, sınıf analizi sosyal eşitsizlikleri açıklamada bir temel olarak yetersiz kalmaktadır; sosyal pozisyonu belirlemede birçok unsurun kombinasyonu sözkonusuyken böyle çoklu faktörlerin etkisi altındaki eşitsizlikleri, “sınıf” gibi tek bir kaynağa bağlı açıklamak mümkün olmayacaktır (71: 48). Ayrıca sosyalist feministlere göre Marksistler, kadının toplumdaki yerini tanımlayan en kritik ilişkilerin, ekonomik ilişkiler olduğunu çok basitçe kabullenmişlerdir. Bu durumda “sınıf-öncesi toplumlarda kadınlar erkeklere göre ikincilleştirilmiş miydi”, “neden kadınların baskılanması, sosyalist toplumlarda bile devam etmektedir”, “gelişmiş kapitalist toplumlarda, Marxist sınıf tanımlamasının içerisinde kadının yeri neresidir” (7: 323) gibi pek çok soru bu yeni yaklaşımla açıklanabilecektir.

Bu örneklerdeki gibi sorular, sosyalist feministleri, kadının baskılanması sorununun tek başına kapitalizme indirgenememesine rağmen kadının baskılanmasının yüksek önemdeki kaynağı olarak kapitalizmin kalması gerektiği şeklinde çözümlemeye yönlendirmektedir (7: 323).

Marksist feminist teori yani sınıf sistemi, bu yaklaşımda sınıf/cinsiyet sistemi teorisi olmuştur. Bu teori kadınların ekonomik ikincilliği sonucunun, erkeklerin kadınlar üzerindeki biyolojik ve psikolojik baskılarından ileri geldiğini söyler (18).

Kadının statüsünün belirlenmesinde **ekonomik sınıf ilişkileri** önemli olsa da **toplumsal cinsiyet ilişkileri** eşit derecede önemli olabilmektedirler (7). İşte sosyalist feminist yaklaşım bu noktada ortaya çıkmaktadır. Sosyalist feministlere göre gelişmiş kapitalist toplumlarda toplumsal cinsiyet ve sınıf ilişkileri kesişmektedir ve bu sınıf ilişkileri sosyal yaşamda erkeğin ve kadının konumunu açıklamada tek başına yetersizdir. Bundan başka, bu yaklaşıma göre, yalnızca sosyal sınıf eşitsizliğini ortadan kaldırmak, cinsiyet ayrımcılığını mutlaka yok etmeyecektir (7: 323).

Sosyalist feministler, feminist teoriler içinde bağımsız bir kuramsal gelenek olmalarını sağlayan şu soruları sormuşlardır: (7: 323-324):

- Biyolojik ve sosyal yeniden üretim, üretim tarzına nasıl bağlanmıştır?
- Ataerkil ilişkilerle sınıf ilişkilerinin gelişmesi ve meşrulaştırılması arasında nasıl bir bağ vardır?
- Kadının baskılanması ilk olarak sınıfın mı toplumsal cinsiyetin mi sorunudur?
- Irk, sınıf ve toplumsal cinsiyet baskı sistemleri birbirleriyle nasıl etkileşmektedirler?

Birinci konuda, Marksist teori *yeniden üretimi (reproduction)* işçilerin (fiziksel olduğu kadar) sosyal üretimi olarak tanımlar. Ancak feministlerin tartıştığı nokta, Marx ve Engels'in, üretim ve yeniden üretim formlarının sosyal organizasyon için temel oluşturduğuna ilişkin kendi ifadelerini görmezlikten geldikleri hususudur. Kısacası "Sosyalist feministlere göre, Marx ve Engels üretken birim olarak ailedeki tarihsel değişimleri kaydetmenin dışında, ne kadının ailedeki yerine ilişkin bir analiz geliştirmişlerdir ne de mülkiyet ilişkileri dışında herhangi bir koşula ilişkin ailedeki kadın-erkek ilişkilerinin cinsel politliğini açıklamışlardır" (7: 324). Bunun yanında Marksist yaklaşımlar genellikle spora katılımının psiko-sosyal boyutunu, kişisel olarak özgürleştiren ve yaratıcı tecrübeler olduğunu veya ekonomik olarak güçlü olan grupların ilgilerine başkaldırmanın ve toplumsal yaşamda gelişmiş alışkanlıkların dönüştürülmesinin bir yolu olduğunu v.b. gibi durumları da göz ardı etmektedir (27). Oysa Hall (1996), nadiren değerlendirilen kadın sporunun, anlamlı bir insan tecrübesi

kümesi olduğunu ve özerk olarak kendi haklarında bir şeyler yapmaya değer olduğunu savunmaktadır.

Sosyalist yaklaşıma göre gelişmiş kapitalist toplumlarda toplumsal cinsiyet ve sınıf ilişkileri kesişmektedir ve bu sınıf ilişkileri sosyal yaşamda erkeğin ve kadının konumunu açıklamada tek başına yetersizdir. Gerçekten de spor, maddi anlamda sınıf atlama işlevindeki gibi çoğunlukta -özellikle ülkemizde- erkekleri kapsayan işlevsel bir yapılanma içindedir ki -özellikle ülkemizde- kadınların erkekler kadar spor yoluyla 'sınıf atlayabilme' olasılığı yoktur. Dolayısıyla bu Marksist yaklaşımda ifade edilen sınıf ve katı ekonomik yaklaşımdan daha öte bir farklılaşma durumudur. Bu da toplumsal cinsiyet ilişkileri ile açıklanabilir.

Firestone'nın 'The Dialectic of Sex' çalışması, cinsiyetin diyalektiğine ilişkin boşluğu dolduran ilk feminist teorilerden biridir. Firestone kadının statüsünü analiz etmek için diyalektik materyalizmin metodundan yararlanmıştır. "Marx ve Engels'i (tarihi, sosyal hareket ve reaksiyonun oluşum süreci olarak gören diyalektik yaklaşımlarını) övmektedir ve ekonomik ilerlemenin doğru bir analizi olarak materyalist önerilerini kabul etmektedir." Ancak kadının baskılanması hususunda verdikleri katı ekonomik yorumlarını o da hatalı bulmaktadır. Kendi analizinde ekonomik sınıfları yok etmenin yolu olarak üretimin yöntemini alt sınıfın ele geçirmesi gerektiğindeki gibi, 'kadınlar yeniden üretimin yöntemlerini kontrol etmelidirler ki cinsel sınıfların eşitsizliğini yok etsinler' görüşünü ele almaktadır (7: 324). Sporda kadın ve erkek arasındaki en çok muhtemel eşitsizlik alanları arasında da tesislere ulaşım, elde edilebilir programların sayısı ve oranının yanısıra programlardaki görevlerin dağılımı bulunmaktadır" (27) ve spor örgütlerindeki yönetim kadroları ya erkeklerden ibaret ya da nadiren sayıları en asgari olacak kadar kadınları da kapsamaktadır. Title IX sonrası kadınların sporcu olarak varolabilmelerinde kadın yargıçların önemi büyüktür. Erkek antrenör ve diğer erkek çalışanların sayılarının kadroların tamamı ya da tamamına yakınına kapsadığı örgütlerde de erkek yöneticilerin etkisinin büyük olabileceği düşünülebilir. Eskiden beri spor örgütleri içinde haksız bir erkeklik ideali, erkeğe ait bir kültürün oluşumu sağlanmış olabilir. Kadınların da oluşan bu toplumsal cinsiyet önyargısını günümüz koşullarında aşması, kendi bireysel

imkanları ve hakkı olana sahip çıkma girişimleriyle yıkmaya çalışması çoğu kez başarısız sonuçlanabilir. İşte sosyalist yaklaşım, küçümsenen bu önyargıları ve ataerkil baskıyı aşmada etkili olacak politikaları belirlerken (toplumsal) cinsiyet ayrımı/önyargıları yoluyla tanımlanan kadının ikinci sınıf konumu gözönünde bulundurulduğu oranda başarılı sonuçlar elde edileceğini vurgular.

Araştırmacı Hasbrook, kadın antrenörler daha fazla ortada görünene kadar, sporun kadınlardan çok erkeklere özgü görüleceğini belirtir (84). Coakley de benzer bir analizle; kızların ve genç kadınların, kendi programlarındaki güç ve otorite pozisyonlarında kadınları görmeden, sporu tanımlamada ve katılımda isteksiz olabileceklerini dile getirir (27). Ancak, sporda kadınlar için örnek teşkil edecek güçlü konumdaki kadınların varlığı sorunun giderilmesi açısından yeterli değildir. Önemli olan örnek olma konumundaki kadınların ‘bilinç düzeyleri’, yani zihniyetleridir. Bu açıdan bakıldığında Türkiye gerçeği oldukça trajiktir. Kadınların bu pozisyonlarda varolamayışlarının esas veya öncelikli sebebinin kadınların ilgisizliği ve doğal yetersizliklerinden ibaret olarak düşünenler arasında sporda güç ve otorite pozisyonlarına yükselebilmiş kadınların da varolması dikkat çekicidir.

“Zillah Eisenstein ataerkil toplumu ‘erkek hiyerarşisi düzeni’ olarak tanımlar ve ekonomi veya tarihten çok, biyolojiden kaynaklandığını savunmaktadır”. “Ataerkil kültür ‘cins ayrımına dayalı işbölümü’ yoluyla denetim sağlar ve rolleri, amaçları, faaliyeti, insan emeğini ayrı ayrı olarak belirlemektedir. Bu yüzden kapitalizmden önce gelir ve onu aşar, ama bu ikisi birbirini karşılıklı olarak güçlendirmektedir.” “Böylece, ataerkillik toplumun siyasal denetimi için cinsiyete dayalı hiyerarşik düzenlemeyi yaparken...bir ekonomik sınıf sistemi olan kapitalizm...bu ataerkil düzeni besler” (107: 102).

Görüldüğü gibi istemeyen ‘işbölümü’ sosyalist feminist yaklaşıma özgü dinamiklerle belirginleşir ve burada bahsedilen işbölümü -sınıfa ek olarak- cins ayrımına dayanmaktadır. Bu da bizim mercekleşimizi sporda cinsiyet ayrımcılığı yoluyla gerçekleşen çarpık istihdam örneklerine çevirmemizi gerektirecektir ve karşımıza erkek hegemonyası altındaki spor örgütleri, bunlar arasına serpilmiş tek tük

yardımcı ve ikinci, üçüncü sınıf rolündeki kadın -çoğunlukla- gönüllüleri, başarısına rağmen cinsiyeti nedeniyle belirli pozisyonlara yükselemeyen ve zamanla bu pozisyonlara erişememeyi kabullenen “bayan” destek elemanlarını çıkaracaktır.

Sosyalist feministler, ücretli ekonomi içerisinde olan kadınlar için bile cinsiyet ayrımına dayalı işbölümünün geçerli olduğunu savunurlar. Onlara göre “kapitalizm evi işyerinden ayırarak cinsiyete dayalı işbölümünü yoğunlaştırmıştır” (107: 102-103).

Coackley çatışma teorisinden esinlenen sosyalist (ve radikal) eylemler ve politikaların; parasızlık, güçsüzlük ve spor örgütlerindeki geniş kapsamlı radikal bir değişime olan ihtiyaç gibi maddi koşullara vurgu yapacağını söylemektedir (27: 42). Oysa radikal söylemlere gidildikçe ataerkil baskının ve hatta biyolojinin daha baskın ele alındığı, ekonomik vurguların ikinci plana itildiği ve ayırt ediciliklerinin buralardan kaynaklandığı bilinmektedir. Bu nedenle burada bahsedilen eylem ve politikalar Marksist temellerden kopamayan ve özgün politikalarına yoğunlaşamayan sosyalist ve radikal eylemler ve politikalar olabilir.

Son çalışmaları “kadının durumu ve özellikle emekçi pazarında kadının geliri” ile ilgili olan sosyoloji profesörü Erik Olin Wright, çatışma kuramlarına ilişkin çalışmalarıyla ilgi çekmektedir. Wright feministlerin Marxçı kuramla ilgili, “kapitalist gelişmenin herhangi bir düzeyinde, sınıfa dayalı olmayan baskının sınıf baskısına dönüşeceğini, kapitalizm içerisinde sınıf ilişkileri ne kadar baskıcı ve sömürücü ise, diğer baskı şekillerinin de o kadar fazla baskıcı olacağı” şeklindeki açıklamalarını kabul etmektedir (107: 105-109).

Wright araştırma sonuçlarını yorumlarken; iş gücündeki kadınların çoğu işçi sınıfında ve çok küçük bir kısmı idareciliğe giren işlerde çalıştığı için, “cinsiyet eşitsizliğinin sınıf eşitsizliğine dönüştüğü” sonucuna varır (107: 109). Ayrıca, kadın profesyonel ve idareci olsa bile yetkileri sınırlandırılmış olacaktır ve “sahip oldukları eğitim düzeylerinden beklenilenden çok daha az sayıdaki kadın yüksek yetkili işlerde” bulunmaktadır. Bu sonuçlar; ‘cinsiyete dayalı eşitsizlik, sınıf eşitsizliğinin daha çok olduğu yerlerde fazla olacaktır’ fikri ile çatışmaktadır (107: 109).

Sosyalist feministler, liberal feminizm tarafından ulaşılmak istenen reformları yetersiz bulmaktadırlar. Çocuk bakımı ve ev işleri adı altında onay görmüş ‘aile içi köleliği’ sona erdirmek için burjuva ailesinin yeniden yapılandırılması gerektiğini savunmaktadırlar. Bu bağlamda, hedefe ulaşmanın yolu, “tüm ihtiyaçları karşılamak için çalışan devlet merkezli ekonomiyi oluşturacak bir sosyalist devrimdir. Böyle bir toplumsal dönüşüm, liberal feministlerin savunduğu gibi bireysel özgürlükten çok, erkek ve kadınların kişisel özgürlüklerinin peşinden koşmalarını istemektedir” (70: 376). “Onlara göre kapitalizmi ve burjuva egemen sınıfını ortadan kaldırmak, kadının ezilmesine tek başına çözüm olmadığından... kadının potansiyel gücünü öne çıkarmak için sosyalizm gerekli bir ön şarttır” (107: 103).

Liberal feminist yaklaşımın odaklandığı esas politik hedefi, kadınların erkeklerle eşitliğinin sağlanması ise, bu yaklaşıma belirgin bir tezatlıkta olan sosyalist ve radikal feminizm, liberal yaklaşımın sosyal ekonomik ve politik analizine karşı çıkar. Liberal yaklaşıma alternatif olarak bu iki yaklaşım; ‘baskılanmış (toplumsal) koşulları dönüştürmeden sadece bazı kadınları erkeklerle eşit şartlara koyuvermek, sınıf ve ırk ilişkileri gibi toplumsal cinsiyet unsurunu üretir’ şeklinde eşitliğe öneri getirmektedir (7: 311). Sosyalist feminist teoriye göre, ideolojik ve örgütsel yapılanma anlamında değişim olmadan sporda veya tüm toplumda, toplumsal cinsiyet eşitliğinin sağlanabilmesi mümkün değildir (27: 52). Dönüştürülmesi gereken baskılanmış koşullar arasında kültürel feministlerin değindiği yanılı, kadına özgülleştirilen zayıf niteliklerden, Marksistlerin değindiği ucuz/ücretsiz emek olarak sömürülmeye, pek çok yerleşik unsur yer almaktadır.

Kültürel pratiklerin tartışıldığı feminist yaklaşımdan hatırlayacağımız gibi “spor dünyasında, bir kişi eğer, çetin, agresif ve duygusal anlamda yarışmacı başarıya odaklanmışsa, “nitelikli” olarak bir sporcu, bir koç veya yönetici olarak tanımlanmaktadır” (27: 52).

“Eğer kişi nazik, özenli, yardımsever ve duygusal açıdan diğerlerine karşı sorumlu ise, bu kişi yalnızca amigo, taraftar kulübü için gönüllü çalışan veya

muhtemelen halkla ilişkiler veya pazarlamada bir asistan olmak için nitelendirilmektedirler” (27).

“Sıklıkla kadınlar ve zayıf erkeklerle birleştirilen bu nitelikler çoğu spor organizasyonunda değerli nitelikler değildir (27). Bu inanışa göre zayıf olan erkekler ve tüm kadınlar ikinci sınıf, diğer erkekler ise birinci ya da üst sınıf olacaklardır. Çünkü çıkar amaçlı yapılan sporda daha fazla getiriye agresif ve rekabetçi erkekler sağlayabileceklerdir. İşte bu sebeplerle sosyalist yaklaşım, zengin spor kulüplerindeki gibi çıkar amaçlı sporları desteklememektedir. Burada profesyonel sporun maddi anlamda oluşturduğu farklılıklar ve bunların sonucunda gelişen maddiyattan öte olumsuz işlevleri eleştirilmekte, sonuçta profesyonel spor reddedilmektedir.

Bu yaklaşıma sahip olanlara göre, oyuna daha fazla ve işe (business) daha az vurgu yapılabilir, bu sayede de spora katılım, daha önemli sayıda insan için serbestleşen ve güçlenen (empowering) şekilde olabilirdi (27: 42). Yine, sosyalistler belli bir topluluk insanın ve taraftarların ilgilerini temsil eden organizasyonlara halk parası ile yapılan ve zengin kulüp sahipleri kontrolüne giden büyük miktardaki hükümet desteğinin, sporcu birliklerine yapılmasını istemektedirler (27).

Sosyalist feministler her zaman ifade etmeseler de kadınlar ve proleterya arasında bir benzerlik olduğunu kabul ederler; benzer biçimde erkek ve yönetici grup çıkarlarına hizmet eden ‘yanlış bilinç’ ya da ‘erkekle özdeşleşen’ ideolojileri açığa çıkarma sürecinde, kendi ezilmişlik durumlarının doğru bir bilincini geliştirme yönünde olan kadınları teşvik ederler (33: 133). Sosyalist feminist teorinin eleştirilen bir yönü cinsiyet ayrımı ile sınıf ayrımı arasındaki sınırı her zaman koruyamaması, ataerkil baskıyı açıklarken sınıf farkından doğan haksızlıklara vurgu yapmasıdır. Bu nedenle sınıf farkı, kapitalist ve ataerkil baskı ortadan kalksa bile kadının baskılanmasının devam edeceği fikrinde kararsız tutum sergileyen sosyalist feminist teoriye karşı radikal feminist teori tutarlı tavır sergilemektedir. Başka bir deyişle ilk olarak güç ve sosyal yaşamdaki toplumsal cinsiyet ilişkilerinin dinamikleri ile ilgilenen sosyalist yaklaşım toplumsal cinsiyet ilişkilerinin erkekleri kadınlar üzerinde veya erkekleri diğer erkekler

üzerinde nasıl daha ayrıcalıklı yaptığı ile yakından ilgilenirken, sınıf ayrımcılığı ile cinsiyet ayrımcılığı arasındaki üstünlük farkını her zaman koruyamamakla radikal feminizmden ayrılır. “Feminist akımlar içinde en büyük krizi Marksist ve sosyalist feministlerin yaşadığını söylemek mümkündür. Çünkü bu iki akım da salt kadına özgü bir fikir geliştirmek yerine kadını aşan makro düzeyde analizler yapmıştır” (31: 567). Sosyalist feministlerin spordaki cinsiyet ayrımcılığına ilişkin analizleri özgün yaklaşımlar olarak üzerinde çalışılarak geliştirilebilir.

4.2.5. Radikal Feminizm ve Spor

Radikal Feminizm, 1960’larda, bu dönemin baskıları altında devam etmekte olan geleneksel politik teori ve II. Dalga Feminist -kadın özgürlük- hareketleriyle birlikte ortaya çıkmıştır. Yeni ve kendini radikal feminist olarak tanımlayanlar, farklı olarak, kadınların sıkıntılarını kendi kişisel “teorik ve politik” problemlerinin merkezine almışlardır (55). Radikal feminist yaklaşım, kadın merkezli açık bir anlayışı kabul etmektedir. Bu yaklaşım ile kadınlar arasındaki farklılıklar, aynı zamanda erkek egemen ve erkek tanımlı sporlara ilişkin ciddi sorunlar tanımlanmakta ve vurgulanmaktadır (48).

Radikal sözcüğü “kök” anlamında Latince bir kelimeden gelmektedir. “Radikal”ın “kesin”, “kökten”, “temelli”, “daimi” gibi anlamları, radikal feminizmin işaret ettiği farklı boyutlardaki “değişim”leri tanımlamaktadır.

Radikal kuramda, “radikal değişim” farklı şekillerde sıklıkla rastlanan bir ifadedir. Örneğin bir radikal feminist hareket, eşit hakların, sadece kültür, toplum ve insan doğasında *tümüyle bir devrim* olduğunda gerçekleşebileceğini öngörür (15). “Mary Daly’e göre radikal feminizm, ataerkilliğin dışında bir dünyanın hem keşfedilmesi hem de yaratılmasıdır” (33).

Radikal feminizm de sosyalistler gibi liberal ve marksist feministlerin hedeflediği reformları yetersiz ve yüzeysel bulur (70: 376). Ayrıca radikal feministlere göre sosyalist devrimler de devrim olabilmeye yeteri kadar yakın değillerdir ve sosyalist

devrim ataerkil yapıyı sonlandıramayacaktır (18; 7: 376). Liberaller spora katılan kadın sayısını arttırmaya çalışırken sosyalist ve radikal eylemler ve politikalar, izleyicili sporların gelişmesini ve büyümesini engellemek isteyecekler ve fiziksel oyunların, oyuncuların kendileri için olması gerektiği fikrini teşvik edeceklerdir (27: 42).

Kadınların kurtuluşu hareketini, kendilerini sosyal problemlerin kökenine inmek anlamında radikaller olarak sayan kadınların başlattığını söyleyen Kathie Sarachild'ın (1973) Radikal Hareketi açıklayıcı yalın ifadesi, bize radikal yaklaşımı diğer hareketlerle de kıyaslama imkanı veriyor (64);

“Durumu anlık iyi görünür yapmak için sadece üstteki yaprakları kaldırmak değil, bahçedeki zararlı otları kökleriyle birlikte çekip çıkartmak istediğimizi söyleyebilirsiniz”.

Bu bağlamda varolan sosyal düzenin korunması yoluyla kadınların erkeklerle eşitliğinin sağlanması esas politik hedefi olan liberal feminist yaklaşıma belirgin bir tezatlıkta olan sosyalist ve radikal feminizm, liberal feminizmin bu sosyal, ekonomik ve politik analizine karşı çıkmaktadır (7: 311).

Radikal feminizmin politik görüşleri, bize, sahip olduğumuz her tecrübenin ve aldığımız her kararın politik anlamlar içerdiğini öğretmiştir. Bu yüzden, bu yaklaşıma göre, kadın sporcuların kişisel tecrübeleri ve fiziksel programlara katılımındaki artışları, erkek güç ve egemenliğindeki sistemlere karşı çıkmak anlamına gelmelidir. Ancak, radikal feministlere göre sporların kalıntılarında yer alan kadınların devrimci potansiyeli, vahim olarak ulaşılabilmekten uzaktır (24: 26). Atkinson çözümlemesinde, “baskı altında tutmanın, yaşamın kendini onaylamadığı önermesine dayandığını tartışır ve erkekler için de yeni kimlik kavramlarının geliştirilmesi gerektiğini öne sürer” (33).

Farklı feminist teoriler olduğu gibi her feminist teori de kendi içinde farklı görüşleri içerebilmektedir. Ancak farklı feminist yaklaşımları belirli bir başlık altında toplayan temel bazı ifadelerin ortaklığı sözkonusudur. Örneğin radikal feministler için kadının baskılanması temel olarak vurgulanan bir kabuldür ve farklı radikal feministler bu baskılanmayı farklı yaklaşımlarla açıklamaktadırlar.

Yukarıda bahsedilen “radikal değişim”ın kaçınılmazlığı düşüncesinden “kişisel olan politiktir” varsayımından başka; kadının baskılanmasının neredeyse bilinen tüm toplumlarda ve en yaygın olarak varolan baskı şekli olduğu ve kadınların tarihsel açıdan ilk baskılanan grup oldukları diğer bazı temel radikal feminist yargılardır (64: 378).

Spor en eski ve en etkili toplumsal kurumlardan biridir ve -radikal feminizme göre toplumdaki en basit herhangi bir diğer öğe gibi- ataerkil tanımlamadan bağımsız gelişmemiştir. Radikal feminist uygulama, önceden normal, standart, kabul edilebilir öğeler olarak alıp, onaylayıp itaat ettiğimiz yaşamın her bir yönünün sorgulanmasını gerektirmektedir. Bu nedenledir ki en az sporda kadının kusurlandığı ölçüde radikal analizde spor kusurlu bulunmuştur. Spor, sübjektif yani erkeğe özgü, erkek tanımlı ve ataerkil değerlerle yüklü olduğu ölçüde kadına ait olmaktan, kadınsı değerlerden uzak ve kadının ifade aracı olmada yetersiz; içinde geliştiği ataerkil toplumsal dinamiklerinin etkisinde bağımlı olduğu ölçüde kayıran ve yanlı, eşitsizliklerin barınağı olacaktır.

Sporun olumsuz ve radikaller tarafından tereddütsüz reddedilmeye müsait, kadını dışlayan otoriter, aşırı rekabetçiliğin getirileri olan işlevleri yanında, Hall nadiren değerlendirilen kadın sporunun, anlamlı bir insan tecrübesi kümesi olduğunu ve özerk olarak kendi haklarında bir şeyler yapmaya değer olduğunu savunmaktadır (48). Bununla birlikte Coackley radikal ve sosyalist eylemler ve politikaların en temel seviyede eğlence için yapılan yeni spor örgütlenmelerini desteklediklerini ve bunu paralı insanlar tarafından çıkar için örgütlenen sporlardan uzakta yapmayı teşvik ettiklerini söylemektedir (27: 42).

Bir başka radikal temel görüş kadının baskılanmasının en derin ve yok edilmesi en zor baskılanma biçimi olduğudur (64: 378). Ayrıca radikal feminizm, “kadının baskılanması sınıf toplumunun ortadan kalkması gibi diğer sosyal değişimlerle yok edilemez” temel görüşü ile özellikle Marksist feminist yaklaşımdan ve Marksist temellerden kopamamış sosyalist yaklaşımlardan ayrılır.

Sosyalist feministler, kadının baskılanmasının temellerini kapitalizm ve onun ataerkil toplumsal cinsiyet ilişkileriyle olan bağı içinde incelerken, radikal feministler kadınların baskılanmasının öncelikli nedeni olarak ataerkil sosyal ilişkileri görmektedir. *[Liberal feministler ise “kadının baskılanmasının öncelikli nedeni olarak öğrenilmiş toplumsal cinsiyet rollerine ve engellenmiş fırsatların önemine vurgu yapmaktadırlar” (70: 310)].* Warren (1980) radikal feminizmi açıklarken kadını baskılayan ve ikincil sosyal statüde değerlendirenin sadece kapitalizm olamayacağına, ataerkil ailenin tarihsel olarak kapitalizmden daha önce geldiğine ve kapitalizm öldüğünde de yaşamaya devam edebileceğine vurgu yapmaktadır (108).

Donovan’a göre radikal Feminizmin ana gövdesini yayınlar ve evlilik kurumunun reddi oluşturmaktadır (33). Radikal feministlerin kavramsal çalışmaları çok çeşitli bir indekse sahiptir ve kendilerini birçok yolla tanımlamaktadırlar. Ancak, 1960 sonlarından erken 1970’lere kadının ikincilliğinin kaynağı olarak teorilerinde yer etmiş evlilik kurumunun reddini de açıklayan özellikle ilgilendikleri bir konu vardır ki bu, ‘problem ve çözüm olarak kadın biyolojisi’ konusudur (55). Başka bir deyişle, bazı radikal görüşler, kadınlardaki baskı unsurunun temel sebebi olarak biyolojik yapıyı göstermektedirler. Çünkü kadın bebek sahibi olmak içindir ve bebek sahibi olabilme potansiyeli onlarla sınırlıdır. Bu durum kadınları erkeklere bağlı yapmaktadır (15; 33; 70: 377).

Sporda da bedeni cinsiyetçi yaklaşımların temeli olarak belirleyen, hatta spordaki cinsiyet ayrımını salt erkeğin bedensel üstünlüğü ile açıklayan ve bu yargıyı çürütmeye çalışan araştırmacılar vardır. Özellikle Türkiye’deki doğumun sporu bırakmada önemli bir etken olarak algılanması önyargısının son zamanlarda yıkılmaya başladığı göze çarpmaktadır. Kadınların pek çok diğer alan gibi spora katılımına da doğumun engel oluşturmayacağı vurgulanmaktadır. Burada çeşitli çalışmalarda vurgulanan erkeğin bencilliğinin aşılmasının fiziksel üstünlüğünün yarattığı huzursuzluk ortamından daha önemli olduğu (Hall, 1996; Reed, 1994, nkl.: Webster) akla gelmektedir. Bu nedenle yalnızca kadınlardaki bilinçlenmenin yeterli bir çözüm olmayacağı da açıktır. Tüm gelişmelere rağmen Türkiye’de kadınların yüzde 40’ının halen kocalarının onları dövmesini makul karşıladığı, yüzde 86’sının ev içi şiddet kurbanı olduğu örnekleri de

sanırım spor programlarını sadece kendileri için sahiplenerek ve kadını bu alanlardan uzak tutan erkeğin fiziksel üstünlük ve bencilliğinin birbiri ile etkileşimini açıklayabilir. Burada ayrıca dikkat çeken radikal feminizmin farklı ideolojiler yerine birbirine katkıda bulunan ve birbirini güçlendiren farklı ataerkil ideolojik koşulları harmanlamasıdır.

Atkinson da Frestone'nun bu biyolojik yaklaşımından esinlenerek 'bu biyolojik sınıflama nasıl politik bir sınıflamaya dönüştü' sorusu üzerinde durur. "Atkinson, erkeklerin, kadınları kendi endişelerini hafifletmek için tahsis ettiklerini, böylelikle de erkeklerin, psişik güvenliklerini kadınların pahasına kurduklarını söylemektedir" (33).

Kadınların ikincillik durumunu değiştirmek için onların psikolojisinin değişmesinin yeterli olmayacağı, biyolojik değişme de ihtiyaç olduğunu söyleyerek radikal yaklaşımla yakınlığını arttıran psikanalist feministler, kadının ikincilliğinin kaynağını -oidupus karmaşasıyla- psikolojik ve onun arkasında yatan biyolojik durumla açıklamaktadırlar. Psikanalistlere göre anneye koruyucusu gibi pre-oidupus döneminde bağlanan bebek, dört-beş yaşlarına geldiğinde oidipus karmaşası ile tanışır, annesinin dünyasından ayrılarak babasının kültür dünyası ile bütünleşir ve doğaya ve kadına hükmeder (31). Kişilik kuramlarından tanıdığımız Karen Horney ise kadın ve erkek arasındaki farklılığın, cinsel organ farklılığından ileri gelmediğini söylemektedir. Freud'un ve Adler'in kadını aşağılayan tutumlarına karşı çıkmaktadır. Ona göre oidipal çatışma babaerkil toplumlarda görülür, anaerkil toplumlarda görülmez. Bu da erkek 'cinsine' imrenme özelliği olmadığını, erkeğin gücüne imrenmenin olduğunun kanıtıdır. Bu gücü ona toplum verir. Buradan Horney "yanlış eğitim çocuğu sorunlu kılar" sonucuna varmaktadır.

Önyargıları değiştirebilmenin önünde ataerkil sistemlerin durduğuna dikkat çeken Radikal feministler, neslin devamına yönelik gereksiz geleneksel heteroseksüel ebeveynliği değiştirmek için yeni üreme teknolojileri araştırmaktadırlar. Ancak sosyalist ve liberal feministler biyolojik soruyu içinden çıkılmaz ve konu dışı olarak ele almaya yönelmişler ve sanki tüm varoluşa ilişkin kadın-erkek arasında farklılık yokmuş gibi eşitlik tartışmalarını sürdürmüşlerdir (33). Onlar ezme-ezilme ilişkisini kadın

bedeninden değil, kadın ve erkeğin içinde bulundukları ekonomik koşullardan kaynaklandığını savunmaktadırlar (31: 566).

Bilim artık beden dışında gebeliğe izin verdiğinden, çocuk doğurma ve kadın bedeni arasında gerekli bir bağ yoktur diyen Radikal feministlerin bu biçimde anneliği sona erdirmekteki nedenleri, tüm aile sistemini (annelik, babalık ve çocukluğun geleneksel tanımları da dahil) geride bırakarak, kadınları, erkekleri ve çocukları; aile, toplumsal cinsiyet ve cinsiyetin kendisinin baskı ve zorbalığından kurtarmaktır (70: 377). Böylelikle radikal feministler ‘kişisel olan politiktir’ sloganı ile aile ve cinsellik kavramlarında değişimi hedefleyen, uygulamaya dönük yeni politik girişimlere odaklanmışlardır (55).

“Anthony Radikal Feminist bir duruşu benimsetmek için doğal haklar öğretisinin ötesinde demokrasi anlayışını benimsemiş varolan yönetimin de nefretlik bir cinsiyet oligarşisi olduğunu savunur. Bu yönetimde erkekler egemen-efendi, kadınlar köledir” (29). Bu bağlamda, “radikal analiz; toplumsal cinsiyet, ırk ve sınıfsal baskı yoluyla örgütlenmiş egemen kuruluşları tartışarak; sosyal kuruluşlarda yer alan kadınları kapsama hedefinin ötesine gider” (7: 310). Toplum sporlarına ilişkin, eleştirel feminist yaklaşımların temellendirildiği “sporun, toplumsal cinsiyetleştirilmiş aktiviteler olduğu” hipotezinden yola çıkarak “amacı ve yapısı; erkeklerin değerleri ve tecrübeleri üzerinde temellenmiş ve toplumdaki ‘erkeksi’liğin baskın biçimleri ile birleşen beceriler ve doğal özellikleri övmek için” (27: 51-52; nkl.: 17) olarak tanımlandığı şekliyle spor radikal analizin kapsamındadır.

Liberal feminizm ve özellikle radikal feminizm arasındaki en önemli fark mevcut sisteme ilişkin duruşlarında belirginleşir; radikaller, sistemin değişme imkanlarını reddederek onu yıkmaya çalışırken liberaller, sistemin değişime uygun olduğuna inanmaktadır (86: 105). Bununla birlikte bazı radikal feministler okul, üniversite ve spor organizasyonlarındaki ayrımcı rol ve uygulamaları değiştirmeye çalışmaktadırlar. Diğer taraftan, geleneksel erkek değerleri tarafından düzenlenen ve erkekler tarafından kontrol edilen (koçluk, yönetim gibi) liderliklere karşı alternatifler olarak sadece-

kadınlar için spor aktivitelerini kurmaktadır. Radikal feministler, bağımlı davranan güçlü sporcu kadınların eleştirilerinden gelen fikirlere karşı çıkmaktadırlar (67).

Bununla birlikte, Cohen'e göre radikal ve liberal feminist baskıların eşzamanlı olarak sistemi etkilemesi, sistemin ölümüne neden olmaktan çok, onu değiştirecektir. Bu tez, sistemin yok edilmesi gerektiğini savunan radikal görüşü geri çevirmektedir ve sistemin değiştirilebileceğini savunan liberal görüşü desteklemektedir. Bu gidişin temellendiği inanç, bütün feministlerin radikal olmayı istemelerinin mümkün olamayacağı düşüncesidir (28: 106).

Kadın sporundaki radikal reçeteye ilişkin uygulama ve teori arasında, önemli bir boşluk bulunmaktadır ve her iki konuya da temas eden yollar bulunması gerekmektedir. Aksi taktirde erkek tanımlı ve erkek egemen spor dünyasında önemli değişiklikler getirmek uzun bir zaman alacaktır (48).

Spor ve harekete katılım yoluyla kadınlar, toplumsal ve fiziksel sınırlamaların üstesinden gelmektedirler. Ancak bunun erkek egemen yaklaşıma alet olması kaygısı radikal yaklaşımı bu anlayışa sporun, sporcunun yeniden tanımlanması genel düşüncesini oturtmaya zorlamaktadır. Tüm diğer feminist teorilerin de gözünden kaçmayan erkeklik idealini sürdürmeye yönelik yanılgılı, toplumsal cinsiyetleştirilmiş ifadelerin ortadan kaldırılmasından öte hedeflerini hep yüksek tutan radikal yaklaşımda yeni bir dilin kurulmasına da vurgu yapılmaktadır.

Nancy, 'Eleştirilerin Eleştirisi: Spor Üzerine Radikal ve Feminist Yazılar' çalışmasında, feministlerin işaret ettiği, spora yaklaşımlarının iki önemli bileşeninden bahseder; birincisi cinsiyet eşitliği ve ikincisi, erkeksi uyarlamalardan uzak değişimdir ki sporun daha az eşitsizliğin aracı olabilmesi sağlansın (103). Radikallere göre, sporda "kadınlar tarafından, kadınlar için organize edilen kadın sporları, erkeklerin sporları ile olan tüm problemleri durdurabilir demek mümkündür". Fakat bu doğru veya yeterli olmayabilir. Kadınlara önerilen tek cinsli sporlar -Nancy'nin de üzerinde durduğu gibi- erkek modeline alternatif olmalıdır (67).

Erkeklerin programlarıyla aynı spor programlarına sahip olmanın eşitlik olmadığına inanan radikal feministlere göre liberal feministler, tahammülen ve uzlaşıcı stratejiler ile hareket ederek anlamlı bir değişim ve devrim karşıtı olarak çalışmaktadırlar. Onlara göre, bu stratejiler, kadınlara karşı ayrımcılığı etkili biçimde devam ettiren sistemin daha da yaygınlaşmasını sağlayacak sonuçlar doğmaktadır (86: 105). Erkeklerin programlarından sonra yapılandırılan bayanların programı, kendi belirlemelerine sahip olan radikal feministler için bir fikir olmamıştır (28). Liberal feministler ise radikallerin bu çabalarını kınamakta ve aşırı uç olan çabaların sistemin değişim için direncini arttıracığını iddia etmektedirler (86: 105).

Kadının spor aktivitelerine katılım şekli ile ilgili ilk feminist analiz aerobik üzerine odaklanmıştır. Bu radikal feministler için çelişkili bir yaklaşım olmuştur. Çoğunlukla kadınsı aktiviteler olarak algılanan ve erkeklere yakıştırılmayan aerobik (6), erkeksi uyarlamalardan uzak gibi görülse de bir başka görüşe göre “fitness kadınsı değildir ancak değeri şüphelidir. Birçok kız onun sayesinde sporda üstünlüğe yalnız katılmaktan hoşlanarak sosyalleşmiştir”*. Hall’un araştırmaları açıkça göstermiştir ki egzersiz sınıflarındaki bireysel katılımcı kadınlar kendi kendilerine anlamlar geliştirmişlerdir. Ancak, bu anlamlar da yine toplumun egemen güçleri tarafından kurulmuş ve dile getirilmiş olanı devam ettirmektedir. Kadınlar kendileriyle bütünleştikleri aerobikte kendi potansiyellerini aramakta ve güçlendirmektedirler. Fakat aynı zamanda ideal kadın vücudunun toplumsal kurgusu ile uyumu arzulamaktadır (48). Yine Odabaş (2005) Ankara’daki güzellik salonlarında yaptığı araştırmasında da aynı sonuca varmıştır. “Beden odaklı bu mekanlar, gövdesel öznelere özellikle de kadınların modern beden kültürüne eklemlenmesine katkıda bulunmaktadır” (88: 179).

“Kültürel radikaller”e göre de “spor, gençleri baskın değerlerle dolduran toplumun aynadan yansımasıdır” (103: 342). Alternatif spor modelinin mevcut egemen kültürün bu otoriter ilgilerini ve değerlerini devam ettiren sosyal baskı aracı olmasını engelleyecek dinamiklerin göz önünde bulundurulması gerekecektir. Bu bağlamda sporun olumsuz işlevlerine radikal yaklaşan akademik çalışmalarda dile getirilen benzer tanımlamalar dikkat çekicidir: spor “militaristik, otoriter, cinsiyetçi, ırkçı, aşırı

* Green Green C.H., Lindon B.: Changing The Future. S.: 222-227, Twayne Publishers, N.Y., 1993

rekabetçi, baskıcı ve devrim karşıtı"dır (11: 3; 103: 342). "Ordu ve spor, erkeklerin erkeksi (masculinity) egemen ideallerini yaşamalarının geleneksel olarak desteklendiği iki sosyal kurumdur" (11: 3; nkl.: 61). "Bu idealler, militarizmi, otoriterliği, ırkçılık ve cinsiyetçiliği; devrimci dayanışmanın başarısına engel olan ve 'kalabalık kitlenin yanlış bilinçliliğini' devam ettiren telkinleri içermektedir" (89: 342). Dolayısıyla radikal alternatiflerinin tüm bu olumsuzlardan sıyrılmış bir spora işaret etmesi gerekmektedir.

Radikal feminist yaklaşımın önerdiği alternatif spor aktiviteleri, birçoğu sadece kadınlar klüp ve liglerini kapsayan, bazı lezbiyen veya lezbiyen sempatanlarına açık olan; arkadaşlık, eğlence ve rekreasyona katılımda açıkça feminist ilkeler içindeki oyunların organize edilmesi ve kurallarda değişikliğin serbestliğini kapsamaktadır (48).

Cinsiyete özel programlara karşı çıkan, kadın sporlarını destekleyenlerin çoğuna rağmen, bütünleştirme (karma programlar), cinsiyet eşitsizliğinin problemine çözüm olarak görülmemektedir. Radikal yaklaşıma göre, bir arada spor yapabilmekle, karate tarzı güç sporlarını başarabilmekle erkek hegemonyası aşılamaz, karşıtlarına güçlü olabilmenin anlamı bu değildir; karşıtlarına güçlü olabilen kadınlar, feministlerin radikal grupları ve alternatif tecrübeler için hazır olan kadınlardır (67).

Uygulamada önerilen, radikal feministlerin sporları -Lynskj'nin de önerdiği gibi- tamamen devlet kontrolü dışında özerk kulüpler ve ligler kurmak, amatör spor sistemleri oluşturmaktır (48; 67).

Hall'a göre "pratik tecrübelerin oluşacağı, hareket bileşenlerini kapsayan akademik kurslar teklif etmeye" ihtiyaç vardır. "Belki de kadın sporu taraftarı grup veya gay ve lezbiyen spor liginde stajyerlik veya ekranlardaki görüntü ve haberlerde kadın sporlarını yerel medya seyri ile desteklemek gibi sonsuz yapılabilir uygulamalara" ihtiyaç vardır (48).

Theberge'ye göre, sporda eşitlik ve erkeksi yönlendirmeyi azaltma girişiminde bulunanlar (radikaller), eşitliğin anlamını ve yeniden gözden geçirilmiş spor modelinin örgütsel belirleyici niteliklerini açıklamada başarısız kalmışlardır (103: 341).

Gerçeklik dil yoluyla kurulduğuna göre dilin radikal biçimde yıkılması ya da ‘yapısının çözülmesi’ Mary Daly’nin çizdiği yoldur: “Ataerkil toplumun sahte, somutlaşmış imgelerini tahrip ederek de olsa yeni bir farkına varma, yeni bir dişil gerçeklik duygusu yaratmaya çalışan ‘jinomorfik’ bir dildir bu”. Bu süreçte ilk yapılması gerekenler, ataerkilliğin yalanlarını, yanlış adlandırmalarını ve mistikleştirmelerini bozmaktır (33).

Bu kaygılardan hareketle Hall, bir an önce yeni uygulama örneklerinin önerilmesinin gerekliliğini vurgularken, bu harekette bu kişilerin-öğrenciler, eğitimciler, yöneticiler, sporcu kadınlar, gönüllüler- çok fazla gürültü yaptıklarında da, “feminist” kelimesine yeniden etiket olarak yerleştirilen pis, kötü yakıştırmalara maruz kaldığını belirtiyor (48).

Feminizmin yeni uygulamalar oluşturmak için şu an içinde bulunduğu periyoda göz atacak olursak, feminist karşıtları büyüyen bir karşı inanç geliştirme konumundalar. Böylelikle, kötü etiketin yanında, “Gelişen yeni hakların aşırı müsaadekarlığının moral paniği, bireysel özgürlüklerin kaybı, aile değerinin çökmesi” (48) gibi feminist karşıtlarını tetikleyen değişimlerin etkileriyle de uğraşmak zorundalar. Ayrıca Hall’un da tespit ettiği gibi, “kadın sporcular ve beden eğitimi öğrencilerinin; bazı feminist olma hakkı talep eden çevrelerin kendilerini lezbiyenlik ile eşdeğer ilan etmelerinden dolayı” feminizm kelimesini kullanıp etiketlenmeyi göze almadıklarının farkına varılmıştır (48).

Radikallere göre, kadın sporları, ilerlemenin durdurulması problemiyle mücadele etmelidir. Feministlerle bağlantısı olan ve spor programlarıyla direk ilişkili insanlar; bunlar yöneticiler, koçlar, vs. bir takım kurarak alternatif oluşturmalıdır. Radikallere göre açıkça yapılan ayrımcılık kötü hislere sebep olmaktadır ve bu ayrımcılığı aşabilmek için kadınlar, birlikte hareket etmelidirler (28).

Christian’a göre spor, Amerika’da güçlü bir sosyalleşme aracı işlevi gördüğünden spordaki kadınların ve sporcu bayanların (Amerikan) toplumda radikal bir baskı

oluşturmaları gerektiğine inanmaktadır (24: 26). Radikal eleştirilerin fazlaca etiketlenmesinin sebebi, (Kuzey Amerikan) sporlarının temel yapı ve değerlerini yeniden yönlendirmeyi tartışıyor olmalarıdır. Onlar spora, temelde erkeklerin yönlendirildiği ve erkek egemen cinsiyetçi kurumlar olarak bakmaktadırlar (103: 342).

Nelson analizinde, sporda kadını kapsamayı kolaylaştırmanın; spor ve kadın ihtiyaçlarının yeniden değerlendirilmesi ile mümkün olabileceğini vurgulamaktadır. Nelson, kültür ve toplum tarafından geliştirilmiş engelleri aşarak (bu engeller; kadının nasıl hareket etmesi gerektiği, giyinmesi, düşünmesi ve hissetmesi gerektiği hakkındadır) radikal feminist yaklaşımlarının da odakları olan kadın spor deneyimlerine dair spor örneklerini geliştirme ve çoğaltma taraftarıdır (85).

Bununla birlikte, radikallere alternatif olarak liberal açılımların tercih edilmesi söz konusudur. Erkek egemen, kocaman ve yıkılmaz spor enstitülerin değişimi yavaştır ve “tamamen bürokratik olan yapısının avantajı olarak yıkılması açıkça imkansızdır” (86: 106). Bu spor örgütleri, “öğrenci sporcuların sömürülmesi, işe alma süreçlerinde yapılan hilelerin devam etmesi, kadınlara ve zencilere karşı ayrımcılıkların yapılması ve kritik mali kaynakların doymak bilmez erkekleri beslemek için futbol ve basketbol sporlarının giderleri olarak çarçur edilmesi” gibi durumlara rağmen ayakta durabilmektedir (86: 106). İşte radikal inanışa göre, liberal açılımlar tüm bu süreçlerin devam etmesinde ve gerçek değişimin gerçekleşmesinin sürekli gecikmesinde aslan payına sahiptir. Gerçek değişim için kadınların bu erteleyici unsurlardan vazgeçip birlikte hareket etmeleri gerekmektedir.

Cohen’e göre sporda radikallerin kaderi açıktır: “varoluşa ilişkin bir ikilem içinde yaşamaktadırlar. Sürekli olarak ulaşılamaz sonuçlar için çalışmaktadırlar ve liberalizm altında meydana gelen sonuçlardan daha iyilerini üretebilmek için başlayacak bir ‘temiz sayfa’ya asla sahip olamayacakları umutsuzluğunun acısını çekmektedirler” (28: 107).

Cohen’e göre, radikal ve liberal görüşlerin bir arada basit bir örgütte gelişebilmesi, ortak koordine edilebilecek bir yapının aynı anda her iki yaklaşımın stratejilerine de hitap edebilmesi mümkün değildir. Böyle basit bir girişim, tüm

stratejilerin etkililiğini azaltacaktır. Bu yaklaşımın getirisi olarak, içindeki anlaşmazlıkların zayıflatılması daha olasıdır. Cohen'e göre liberallerin, radikal duruşu yumuşatma yollarını araması ve radikallerin de liberal feministlerin daha baskın olmaları için ısrarcı olmaları birliktelik için en iyi ihtimaller olabilecektir. En kötü ihtimalle, içtenlikle yapılmış bir felsefi savaş ortaya çıkacaktır.

5. UYGULAMALI ARAŞTIRMA

5.1. Araştırma Yöntemi

Araştırmada nitel ve nicel araştırma yöntemleri birlikte kullanılmıştır. Nitel boyutta dökümantasyon tekniğinin yanı sıra mülakat tekniği de kullanılmıştır. Araştırmanın nicel boyutunda birinci kaynaklardan bilgi sağlamada en etkin ve en yaygın yollardan biri olan anket tekniği kullanılmıştır.

5.2. Evren ve Örneklem

Araştırmada gerek ön araştırma gerekse araştırma süreci boyunca kullanılmak üzere ikincil veri kaynaklarından yararlanılmıştır. Mülakat tekniği ile aktif olarak spor yapan/yapmış elit sporcu (s: 14), antrenör (s: 11) ve spor yöneticisi (s:11) toplam 16 kadınla görüşmeler yapılarak Türkiye'de spordaki kadının yerine ilişkin algıları belirlenmeye çalışılmıştır (görüşülen kadınların çoğu iki ya da üç role birden sahip olduğundan toplam sayı 16'dır). Teorik örneklem ile görüşülecek kişiler belirlenmiştir (66: 99).

Görüşmeler, ses kayıt cihazı kullanılarak ve anında not alma şeklinde yapılmıştır. Görüşmeler bireysel olabildiği gibi, üyelerin birbirinden destek alarak "acı gerçeklere" daha kolay değinebilmeleri, her üyenin, baştan değişmez sandığı görüşlerinin, öteki üyelerce sunulan yeni bilgiler ışığında, kolayca değişebilmesi, yeni durumlar alabilmesi gibi (57) avantajları nedeniyle grupça görüşmeler de yapılmıştır. Görüşmelerde, "görüşme formu" oluşturularak önceden belirlenmiş konu ve sorulara bağlı kalınmış, bu konularla ilgili başka ek sorular da sorulması yoluyla daha ayrıntılı bilgi alınması

amaçlanmıştır. Görüşme formu ile, benzer konulara yönelmek yoluyla farklı bireylerden sistematik ve karşılaştırılabilir benzer bilgilerin alınması amaçlanmıştır. Katılımda çeşitliliği sağlamak yoluyla evrene genelleme yapmak değil, çeşitli durumlar arasında ne tür ortaklıkların ve benzerliklerin var olduğunu keşfetmek amaçlanmıştır (110).

İki bölümden oluşan görüşme formunun ilk bölümü bazıları sporla ilişkili olan demografik bilgilerin sorulduğu 5 sorudan oluşmaktadır. Formun ikinci bölümünde spordaki kadının sorunlarına ilişkin 9 adet soru sorulmuş, verilen yanıtlar çözümlenerek ilgili başlıklar altında derlenmiştir.

Görüşmeden elde edilen veriler yorumlanırken zaman zaman görüşülen kişilerin ifadelerine de yer verilmiş, bunu yaparken görüşmecilerin gerçek isimleri değil tesadüfen seçilmiş takma isimler kullanılmıştır. Türkiye’de antrenör hele spor yöneticisi kadınlar parmakla sayılabilecek kadar az olduğundan ifadelerde kimliklerinin ortaya çıkmaması için bahsi geçen branş gibi zaman zaman gizlenen durumlar olmuştur.

Araştırmada ayrıca anket tekniğinden de yararlanılmıştır. Araştırmanın evrenini ve örneklemini Marmara Üniversitesi B.E.S.Y.O. öğrencileri oluşturmaktadır. Bu örneklem grubunun seçiminde Türkiye’nin en modern ve kozmopolit şehri İstanbul’un içinde diğer illere göre en üst düzeyde ve çeşitlilikte sportif imkanların bulunması, öğrencilikleri süresince veya mezun olduktan sonra spor ile ilgili çevrelere çok yakın bulunan buradaki öğrencilerin profesyonel ya da yarı-profesyonel işlerde yer alma potansiyellerinin olması, dolayısıyla gelecekte spor alanlarında söz sahibi olabilecek bu öğrencilerin sporda kadın sorununu nasıl değerlendirdiklerinin önemli olması etkili olmuştur.

Araştırmada kotalı örnekleme tekniği kullanılmıştır. Bölüm ekseninde kotalar belirlenerek örneklem oluşturulmuştur. Anket Marmara Üniversitesinin Antrenörlük (s: 130), Beden Eğitimi Öğretmenliği (s: 60) ve Yöneticilik (s: 60) bölümlerinde okuyan

125 kız ve 125 erkek, toplam 250 lisans öğrencisi tarafından cevaplandırılmıştır. Araştırmaya katılan her bölümden öğrencilerin yarısını erkekler oluşturmaktadır.

Anket formu toplam 48 sorudan oluşmaktadır. İlk altı soru yaş, cinsiyet, bölüm, mesleki ve sportif (branş) tercihleri gibi araştırma grubunun genel niteliklerini belirlemeye yönelik, sonraki üç soru kadın sorunlarıyla ilgi düzeyi ile kadın ve erkeklere göre olmadığını düşündükleri sporları işaretledikleri sorulardır. Bunlar dışında 15'er soruluk iki bölüm yer almaktadır. İlk Kuzgun'un geliştirdiği "Kadının Çalışmasına Karşı Tutum Ölçeği" (65), diğeri cinsiyete göre-daha çok kadınların-antrenör ve spor yöneticisi olarak iş bulabilmeleri ve başarılı olmalarına ilişkin araştırma grubunun beklentilerinin belirlenmesine yönelik soruların sorulduğu kısımdır. Bu soruların karşısında bulunan "kesinlikle katılmıyorum, katılmıyorum, olabilir/fikrim yok, katılıyorum, kesinlikle katılıyorum" şeklinde ifadeler sırasıyla birden beşe kadar derecelendirilmiştir. Anketler sınıflara gidilerek ders öncesinde veya sonrasında uygulanmıştır. Ankete katılmada gönüllü olmayanlara anket formu verilmemiştir.

5.3. Verilerin Toplanması

Feminist Teoriler ve Spor ile ilgili yaklaşımlarına ilişkin veriler 2004-2005 eğitim-öğretim yılının Eylül-Haziran aylarında; gazete verileri Şubat-Mart, görüşmeler ve ankete ilişkin veriler Nisan-Haziran ayları içinde toplanmıştır. Veri toplama işlemine başlamadan önce örneklem grubunda yer alan sporcularla, antrenör ve yöneticilerle görüşme için randevu alınmıştır. 2005-2006 eğitim öğretim yılında toplanan verilerin analizi ve değerlendirmeleri yapılarak teze son şekli verilmiştir.

5.4. Verilerin Analizi

Görüşme ve anket verileri toplandıktan sonra istatistiksel işlemler yapılarak çözümlenmiş ve sonuçlar değerlendirilmiştir. Elde edilen anket verilerinin istatistiksel işlemleri yapılmıştır. Görüş ve değerlendirmeler üzerinde tekli ve ilişkisel çözümlemeler yapılmıştır. Öncelikle araştırmada ele alınan bazı değişkenler açısından

araştırma grubunu oluşturan öğrencilerin özelliklerini betimleyici frekans ve yüzde dağılımları çıkarılmış, ardından araştırmanın amaçlarına uygun olarak;

- a- İkili grupların karşılaştırılması için “Bağımsız Grup t –testi Tekniği”;
- b- İki den fazla grupların karşılaştırılması için Ki-Kare veya varyans analizi tekniği;
- c- Varyans analizinin manidar çıkması durumunda anlamlılık düzeylerini belirlemek için Tukey – b Testi kullanılmıştır.

5.5. Sayılı ve Hipotezler

Araştırma “sporum cinsiyetten bağımsız bir faaliyet değildir” sayılısından ve aşağıda sıralanan ana hipotezler ve onların alt hipotezlerinden hareketle yapılmıştır:

1. Cinsiyet, spora katılım tercihlerinden, elde edilen tecrübeler, kullanılan dil ve çıktıların anlamlandırılmasına kadar sporla ilgili tüm süreçlerde etkili bir unsurdur.

- Sporda kadın ve erkeğin konumu hiyerarşik farklılıklar arz eder ve kadın erkeğe göre ikincil bir konumdadır.
- Elit sporcu erkekler kadınlardan daha fazla destek görmektedir.
- Spor medyası spordaki cinsiyetçi yapının yeniden üretiminde etkin rol oynamaktadır.

2. Spor ve cinsiyet ilişkisiyle ilgili birinci hipotezde belirtilen durumlar Türkiye özelinde de geçerlidir.

- Türkiye’de spor örgütleri ataerkil özellik göstermektedirler.
- Türkiye’de elit sporda cinsiyetçi uygulamalar yaygın olarak görülmektedir.
- Türkiye’de elit spor, sporum erkek egemen olarak yaygınlaşmasına katkıda bulunmaktadır.
- Türk spor medyasında cinsiyetçi unsurlar dikkat çekecek boyutlardadır.

3. Toplumsal teoriler üretildikleri toplumsal koşulların ürünüdürler. Bu nedenle farklı toplumlar söz konusu olduğunda geçerliliklerin yeniden incelenmesi gerekmektedir. Bu durum feminist teorilerin sporla ilgili yaklaşımları için de geçerlidir.

- Feminist teorilerin sporla ilgili yaklaşımları Türkiye özelinde de geçerlidir.

- Türkiye’de elit sporun içinde yer alan kadınlar sporda kadınların sorunlarını öncelikle yaşayan kişiler olarak bu konuda bilinç sahibidirler.

- Spor dünyasında antrenör, yönetici ya da öğretmen olarak görev üstlenecek kadınlar sporda kadınların sorunlarına erkeklere oranla daha duyarlıdır.

5.6. BULGULAR

5.6.1. Nitel Araştırma Bulguları

5.6.1.1. Grubun Genel Özellikleri

Görüşmeye katılan 16 kadının eğitim durumları, sporculuk, antrenörlük, yöneticilik gibi spora ilişkin deneyimleri ve yaşları ile ilgili genel bilgiler edinilmiştir

1. Yaş

Elit sporculukları devam etmekte olan katılımcılar 25-28 yaşları arasında olup, spor yöneticisi olanlar ise en az 28 yaşındadır. Spor yöneticisi olanlardan altısı 28-36 yaşlar arasında beşi 37 ve üzeri yaşlar arasındadır. Hem antrenör hem elit sporcu aynı zamanda da yönetici olan dokuz kadının yaş ortalaması yaklaşık 37’dir.

2. Eğitim

Katılımcılardan 11’i üniversite, 1’i lisans üstü eğitilidir. Dördü lise mezunu olan katılımcılardan 3’ü uğraştıkları elit sporun sorumluluklarından dolayı üniversite eğitimlerine tam katılım sağlayamadıkları için “atıldıklarını” dile getirmişlerdir. Onbir katılımcıdan 8’i üniversitelerin sporla ilgili bir bölümünden mezun, biri halen devam etmekte, ikisi ise sporla ilgili olmayan bölümlerden mezundur. Spor hayatı devam etmekte olan mülakata katılan diğer iki elit sporcu sporla ilgili bir bölüme kayıtlıken

üniversiteden atılmışlardır. Sporla ilgili olmayan bir bölümde okuyorken elit spor yaşantısının gerektirdikleriyle eğitim sisteminin uyumsuzluğu nedeniyle üniversiteden atılan bir katılımcı ise şu anda spor yöneticisidir.

3. Uğraş

Toplam 16 katılımcının 14'ü elit sporcu, 11'i antrenör ve 11'i spor yöneticisidir. 9 Kişi aynı zamanda elit sporcu, antrenör ve spor yöneticisidir.

Toplam 14 elit sporcudan 10 kişinin en az 10 yıl ve daha fazla elit sporculuk deneyimi olmuştur ve 5'i hala aktif sporcu olarak elit spora katılmaktadır. Toplam 14 elit sporcunun (aktif spora devam edenlerden) üçü hariç diğer hepsi aynı zamanda spor yöneticiliği yapmaktadır veya yapmıştır.

Tablo1. Görüşme Grubunun Genel Özellikleri

Katılımcı	Sporcu	Antrenör	Yönetici
Aşkın	Elit-27 Yıl	11-12	6 Ay B
Sabiha	Elit-15 Yıl	3 Yıl	6 Yıl B
Sevgi	Elit- 6 Yıl	Yok	C
Aysel	6 Yıl	4-5 Yıl	C
Derya	Elit 18 Yıl-Devam	2 Yıl	C
Aslı	Elit 37 Yıl	38 Yıl	A
Özlem	Elit 16-17 Yıl	7 Yıl	1 Yıl B
Esin	Elit 20 Yıl	Var	3 Yıl A
Dilek	Elit 6 Yıl	7 Yıl	5 Yıl A
Parıl	Elit	Var	C
Kader	Elit 4 Yıl	5 Yıl	Yok
Efsun	6-7 Yıl	27 Yıl	Yok
Esmâ	Elit 13 Yıl-Devam	Yok	Yok
Işıl	Elit 18 Yıl-Devam	Yok	Yok
Gül	Elit 10 Yıl-Devam	Yok	Yok
Rayiha	Elit 18 Yıl-Devam	Yok	4 Aydır B

Toplam 11 katılımcının, 6'sı elit düzeyde olmak üzere antrenörlük deneyimleri olmuştur. Katılanlardan bir kişi sadece antrenördür ancak elit anlamda olmasa da sporculuk deneyimi olmuş ve sporla ilgili eğitim almıştır. 2-6 Yıl süreyle antrenörlük yapanların sayısı beş kişi, 7-12 yıl süreyle dört kişi, 25-30 yıl süreyle bir kişi ve yaklaşık 40 yıl antrenörlük yapan bir kişi olarak tespit edilmiştir.

Sporda yöneticilik deneyimleri olan toplam 11 katılımcıdan 3'ü A kategorisinde, 4'ü B kategorisinde, 4'ü C kategorisindeki görevlerdir("A": Federasyonlardan birinde veya TMOK'ta yönetim görevi olmak; "B": Kulüpte yönetim görevi olmak; "C": Özel bir spor işletmesinde yönetim görevi olmak). Beşi sporla ilgili bir örgün eğitime katılıp bu alandan mezun olmamış spor yöneticisi olan katılımcıların biri hariç tamamı (s:10) elit sporculuktan gelmektedir. Katılımcılardan "A" ve "B" yönetim kategorilerinde olanların bu görevlere en eski 6 yıl öncesinde başlamış olmaları önemli olabilir.

5.6.1.2. Türkiye'de Spordaki Kadına İlişkin Algı

5.6.1.2.1. Okullarda Spora Katılım Fırsatları

Görüşmecilerden Türkiye'deki kızların ve erkeklerin okullarda spora katılıma fırsatlarını karşılaştırmaları istenmiştir. Katılımcıların çoğu cinsiyetlerarası farklılıklara ilişkin örneklerle değinmeden önce genel anlamda okullardaki eğitim sisteminin çarpıklıklarına ve yetersizliklerine vurgu yapmışlardır. Bununla birlikte eğitim sisteminin eksikliklerinden kız çocuklarının daha olumsuz etkilendiğini dile getirenler olmuştur.

Katılımcıların 15'i, okullarda spora katılımı kız ve erkek çocukları arasında fırsat eşitsizliklerine az veya çok rastlamış olduklarını çeşitli şekillerde dile getirirlerken, bir katılımcı eşitsizliğe hiçbir şekilde rastlamadığını dile getirmiştir.

Toplam 11 katılımcı ifade ettikleri "belirli şartlarda" kız ve erkeklerin okullarda eşit fırsatlara sahip olabildiklerini en az bir kez dile getirmekle birlikte, bunlardan 4'ü eşit şartların genelde hakim olduğuna inanırken diğer 7 kişi ayrımcılığın yaygınlığına dikkat çekmekte ve çoğu bu durumu genellemektedir. Beş katılımcı eşit şartlardan hiç bahsetmemekle birlikte her zaman veya genellikle ayırım yapıldığına dikkat çekmişlerdir. Bu durumda katılımcılardan toplam oniki kişi, okullarda kız ve erkeklerin cinsiyetlerine bağlı olarak spora katılım fırsatlarının çoğunlukla eşit olmadığını dile getirmişlerdir.

Okullarda kız ve erkek çocukların spora katılımındaki fırsat eşitsizliklerinin sebepleri ile ilgili katılımcıların ifadeleri çeşitlilik göstermekle birlikte şu maddelerle özetlenebilir;

- Öğretmenlerin ders içi ve dışı uygulamalarındaki farklılıklar,
- Okulların spora ilişkin politikası,
- Genel olarak -özellikle devlet okullarında- eğitim sisteminin kalitesizliği,
- Okullardaki fiziksel koşulların yetersizliği,
- Bölgenin sosyo-kültürel ve ekonomik gelişmişliği,
- Aile ve çevrenin sosyo-ekonomik ve eğitim düzeyleri, bilinçliliği,
- Kızları eğitim ve spora katılımı pasifleştiren geleneksel rol öğretilerinin yaygınlığı,
- Kız ve erkeklerin fiziksel farklılıkları ve doğaları gereği.
- Dini inançlar,

Yorumlar incelendiğinde, “öğretmenlerin ders içi ve dışı uygulamalarındaki farklılıklar” ve “okulların spora ilişkin politikası” nedeniyle oluşan spora katılım fırsatındaki farklılıkta, bazen kız çocukları eşit ya da daha iyi şartlarda spor yapabilme fırsatı bulabiliyorlarken, diğer bütün maddelerde kız çocukları her zaman mağdur olan taraf olduğu sonucu çıkmaktadır. Spora ilişkin pek çok görevde rol almış olan Aslı okullarda genel olarak ayrımcılığın olamayacağı inancını şöyle dile getirmiştir:

“Beden eğitimi öğretmenin zihniyetine kalmakla beraber okullarda genel olarak -bence yüzde 99- ayrımcılık yapılmıyordur. Eşit fırsatlara sahip olduklarını düşünüyorum. Bence beden eğit. öğretmenleri yüzde 80’i “boşsunuz” diyerek öğrencileri serbest bırakıyor. Bu da erkeklerin futbol oynaması kızların ise hiçbir şey yapmaması ile sonuçlanıyor. O nedenle özellikle *her iki cinsiyeti de kapsayıcı aktivitelere yer vermek gerekir*. Kendi uygulamamdan bir örnek: Futbol yerine, tanesi 1 milyondan -cüzi bir miktar para ile- badminton raketi aldırđım ve derslerde futbol yerine her iki

cinsiyetin katılımı ile badminton oynandı ve daha sonra da eğlenceli turnuvalar yapıldı...”

A kategorisinde yönetici olan Esin kızların okullardaki spora katılma fırsatlarına bakışını şöyle ifade etmektedir:

“Eğer bir okul ve kulüp anlaşmalı şekilde gidiyorsa o zaman oradaki bayanlar da erkekler kadar şanslara sahip olabiliyor. Ama bunu sadece İstanbul değil Türkiye geneli için düşündüğümüzde bayanlarla erkekler zaten okula gitmekte de eşit şartlara sahip olamazken sporda da eşit şartlara sahip olduklarını düşünmüyorum. Maddi olanaksızlar ya da mentalitelerden dolayı kız çocukları en başta okula gönderilmiyor. Yapılan kampanyalar -Baba Beni Okula Gönder, Kardelenler, Haydi Kızlar Okula, Türk Eğitim Gönüllülerinin yaptıkları vs.- ile sonuçta bu çocuklar okula gitmeye teşvik edilebiliyor; ama onun dışında zannetmiyorum hiçbir dalda bayan erkek eşitliği var, hep lafta kalır, okullarda bile örneğin basketbolde bu eşitliğin sağlandığını düşünmüyorum.”

Şu anda bir klüpte yönetici olan 32 yaşındaki Sabiha başarılı sporculuğunun mükafatı olarak aldığı bursla eğitimini spor takımlarını kulüp sistemiyle idare eden bir özel okulda sürdürmüştür. Sabiha kulüplerle anlaşmalı okullardaki spora katılım imkanlarında Esin’in cinsiyet eşitliği beklentisinin aksine bu tür okullarda da ayrımcılığın görülebileceğini öğrencilik yıllarından bir örnekle şöyle izah etmiştir:

“Öğrenciyken okulumuzda erkek-kız takımları vardı. Ama orda erkek takımlarına sunulan imkanlarla kız takımlarına sunulan imkanlar çok farklıydı. Erkek takımına daha profesyonelce yaklaşılıyordu. Onlar Ankara’da 5 yıldızlı ünlü bir otelde kalırken biz... 3 yıldızlı bir otelde kalmıştık mesela. Derslerde olmasa da takımlarda böyle bir ayrıcalık yapılıyor. Milli takımlar da öyle. Mesela yıldız kızlarda kızlara verilen malzemelerle yıldız

erkeklerde erkeklere verilen tanınan imkanlar ve malzemeler çok çok farklı oluyor. Bu ayrım maalesef yapılıyor. Kesinlikle, bunlardan biz kızlar olarak şikayetçiyiz.”

Katılımcıların çoğu ailenin ekonomik refah düzeyi ve eğitim düzeyi arttıkça kızların spora yönlendirilme oranının da arttığı azaldıkça spora yönlendirme oranının da azaldığı ve sporu ekonomik, dini ve ahlaki açılardan değerlendirme eğilimleri gösterdikleri görülmektedir. Kızların spora katılımlarında etkili olan ekonomi ve aile faktörlerine değinenlerden sırasıyla (kadın ve spor ile ilgili araştırmalar yapan) A kategorisinde yönetici olan Dilek ve B kategorisinde yönetici olan Özlem’in görüşleri şöyledir:

“Aslında bence olanak var, ancak kültürel bariyerler var. İyi eğitilmiş, bilinçli ailelerden geliyorsa bence spor yapmak istiyorlarsa eşit haklara sahipler, ama Türkiye’de az gelişmiş bölgelerden birinde yaşıyorlarsa, ekonomik yönden sıkıntıya sahiplerse veya biraz daha tutucu ailelerden geliyorsa o zaman eşit haklara sahip değiller”

“Ben bunu birebir yaşadım okul takımlarında. Onlara verilen olanaklar olarak eşit ama bayanlar birazcık aileden anne baba tarafından yönlendirilmeleri gerekiyor. Bence Türkiye’de yönlendirilmiyor. Mesela şort giyecek diye baba kızının basketbol oynamasına izin vermiyor. Babayla saatlerce konuşmam gerekti ikna etmem için. İkna oldu sonunda ama yeri geldi çocuk yine şortunu çantasına gizleyerek koydu. Aile çok önemli. Çoğu zaman bir de kızlar geliyorlar hocam işte ben bugün antrenman yapmasam olur mu diye. Erkekler antrenman konusunda daha dayanıklı. Erkek grip de olsa giriyor antrenmana mesela. Erkekler aileleri tarafından da daha çok destekleniyorlar spora katılımda”

Özlem'in bahsettiği kızların spora katılımdaki pasifliklerini dile getiren diğer tüm katılımcılar da bu pasifliğin nedenini aile ve çevreden benimsenilen ve öğrenilen toplumsal cinsiyet rol öğretilerinin ve örneklerinin etkisinden kaynaklandığı konusunda hemfikirdir. Kızların katılımının daha az ya da fazla oluşunun o spordaki baskın cinsiyet tanımına da bağlı olduğunu dile getirenler olmuştur. Buna örnek olarak futbol, basketbol gibi branşlarda kızların daha az; dans, yüzme gibi branşlarda ise *en azından eşit sayıda* katılımcı olabildikleri belirtilmiştir.

5.6.1.2.2. Toplumda Kadınların Spora Katılım Fırsatları

Burada katılımcılardan, okullar dışında kalan spora ilişkin tecrübelerine katılımda karşılaştıkları cinsiyetlerarası farklılık örneklerinden bahsetmeleri istenmiştir. Bu farklılıkları toplumsal cinsiyet bağlamında ele almaları beklenmiştir. Spor dünyasındaki (yönetici/antrenör/sporcu) kadınların karşılaştıkları zorluklara ilişkin algılarını kendi tecrübelerinden örnekler de vererek anlatmaları ayrıca istenmiştir.

Tıpkı okul örneğinde olduğu gibi genel problemlerden (eğitim düzeyinin ve bilinçliliğin düşüklüğü, dinin yanlış yorumlanması, kişisel çıkarlar, vs.) ve bunların genelde kadınlara olan olumsuz yansımalarından bahsedilmiştir. Katılımcılar, genel anlamda toplumda kadının spora katılımına ilişkin çok çeşitli durumlardan bahsettikleri gibi buluştukları pek çok ortak noktalar da olmuştur.

Görüşülenlerden yalnızca biri spora katılımda kadın ve erkeklerin her durumda eşit olduklarına şahit olduğunu, biri ise eskiden olmasa da artık katılım şartlarının eşit olduğunu dile getirmiştir. Bununla birlikte kadınların toplumda spora katılmaya ilişkin imkanlarının eskiye göre daha iyi durumda olduğunu ifade eden diğer katılımcılarla birlikte toplam 14 kişi pek çoğu hala devam etmekte olan olumsuz şartlara ve kadın katılım oranının düşüklüğüne vurgu yapmışlardır.

Görüşmelerden elde edilen genel ifadeler özetle aşağıdaki gibidir:

- Kadınların spora katılımlarının (toplumun belirli bir kesimi tarafından) hâlâ kabul görmemesi.

▪ Güvenlik sorunu; spora katılım öncesi, sırası ya da sonrasında tacize uğrama tehlikesi.

▪ Aile, eş, erkek arkadaş, vs. baskıları.

▪ Az oranda olsa da kadınların spora eskiye göre artış gösteren katılımı.

▪ Kadın sporlarına seyirci desteğinin/ilgisinin çok az oluşu.

▪ Medyanın kadın sporlarına ilgisizliği.

▪ Kulüplerde eskiye göre daha iyi ücretler kazanılmasına rağmen erkeklere kıyasla çok daha az kazanılıyor olması ve her açıdan (malzeme, çalışan sayısı, vs.) daha kötü olan şartlar.

▪ Kadınlar için örneklerin olmaması nedeniyle sporun erkek uğraşı olarak görülmesi ya da kadın uğraşı olarak görülmemesi.

▪ Futbolun erkek egemen bir spor kültürünün yaygınlaşmasına olan itici etkisi.

▪ Devlet yönetiminin kadını eve kapatmaya yönelik politikası.

▪ Kız ve erkek çocuklarına biçilen toplumsal cinsiyet rolleri.

▪ Toplumsal yapı, aile yapısı, ekonomik durum, okul, din, çevrenin etkisi.

▪ Sporun örgün eğitimi olumsuz etkileyeceği kaygısı.

▪ Evlilik, çocuk doğurma (Sporu bırakmada zorunlu bir etken olduğu yanılgısı).

▪ Erkeklerin fiziksel üstünlüğü; erkeklerin genel kuvvete, performansa, sürate dayalı bu tür sporlarda bayanlardan daha iyi olduğu düşüncesi.

▪ Erkek sporunun seyrinin daha güzel olduğu, sponsorların da bu nedenle erkek sporlarına destek veriyor olduğu düşüncesi.

▪ Sporların cinsiyetleşmesi.

▪ Erkeklere her zaman öncelik tanınıyor olması: (örneğin aile içinde her konuda, kulüpte salon saati almada, vs.).

▪ Sürekli erkek antrenörlerle çalışmanın getirebileceği olumsuzluklar.

Kadınların spora katılım örneklerine birzamanlar rastlanmayan yerlerde günümüzde spora katılımlarının tabu olmaktan uzaklaştığı, seyrek katılımlarının artış gösterdiği -görüşülenlerin ifadesiyle “iyiye doğru giden”- tablodan bahsedilmekle birlikte toplumda hâlâ kadının spor yapmasını kabullenemeyenlerin olduğu, farklı düzeylerde farklı kabulleniş yanıtlarının oluştuğu da ifade edilmiştir.

Görüşmelerde katılımcıların çoğunun dile getirdiği belirli toplumsal kesimlerde kadınların spora katılımlarının farklılık gösterdiği görülmüştür. Ancak bazı katılımcılar İstanbul ile diğer Anadolu illeri arasında farklılık olacağını dile getirirken; bazı katılımcılar, İstanbul ve benzeri gelişmiş illerdeki yüksek gelirli ve eğitilmiş ailelerde dahi kadının spora katılımına ilişkin olumsuz baskıların oluşabildiği görüşündedir. Sosyo-ekonomik anlamda toplumun çok değişik kesimlerinden kadınların antrenörlüğünü yapmış ve kadın sporunun gelişimi için örgütlenip çeşitli illere ziyaretlerde bulunarak aktivist rol üstlenmiş olan Aslı bu konudaki görüşlerini aşağıdaki sözlerle aktarmıştır:

“Kadınlar ve erkekler kesinlikle(!) eşit değiller. Eskiye göre iyileşme yolunda ama iyi değil. Spora katılımda eşit değiller. Erkekler spora aileler tarafından daha rahat gönderilirken kızlar spor yapma olanaklarından erkekler kadar yararlandırılmıyorlar. Toplumsal yapı, aile yapısı, din, çevrenin etkisiyle spora katılımda kadın hep mağdur olmaya mahkum edilmiştir. Bu durum, İstanbul’dan Ardahan’a, en yüksek sosyetenin varoşlarına kadar geçerli, kadın mağdur durumdadır. Örneğin elit düzeyde spor yapmak istiyor ancak o spor dalında yeterli kız takımı yok, oysa erkeklerde her düzeyde takımlar çiftler çiftler oluşturulmuş...”

Türkiye’de kadınların sürekli aile, abi/erkek kardeş, erkek arkadaş, eş, vb. kişilerce hayatlarının her döneminde bir şekilde baskı altında tutulmalarının sık rastlanan bir durum olduğu konusunda katılımcıların çoğu hemfikirdir. Dolayısıyla toplumda kadının yapması ve yapmaması gereken işler ve roller belirlendikten sonra kadının bu baskılar altında karar verme yetkisi oldukça daralmakta, bu durum spora katılımlarını da etkilemektedir. Genellikle kadının üzerine yüklenen ek görevler kadını başka bir uğraşa yönelmesini sıklıkla engellemektedir. Kadının spora katılım öncesi, sırası ve sonrasında tacize uğrama tehlikesi ve bu güvenlik sorununun baskı uygulayan yakınlarınca spora katılımına son verme şeklinde çözülmesi görüşmeye katılanlardan bazılarının dile getirdiği bir durumdur. Aşağıda Türk toplum yapısında gözlenen - zaman zaman sporla buluşan- bazı özelliklere değinenlerden örnekler verilmiştir:

“...Bizim toplumumuzda erkekler her şey yapabilir, spor da yapabilir, sanki her tür şey onlara kalmış ve özgürlük verilmiş, bayanlar ise evde otursunlar, okuluna gitsin eve gelsin, annesinin babasının işini yapsın, evde otursun, başka da bir şey yapmasın...” (Derya)

“Belki şu an değişmiş olabilir ama erkek çocuklar spora daha fazla yönlendiriliyorlar. Örneğin futbol, basketbol branşlarında olduğu gibi, hep bir erkek hakimiyeti var. Erkek egemen bir toplumda yaşadığımız için bu böyle...” (Sevgi)

“Erkek basketbolunda hiç bayan göremezsiniz ama bayan basketbolu erkeklerin elindedir. Erkek antrenörler, menajerler, masörler. Çünkü bu kadının kendisini eve kapatmasından kaynaklanıyor. Ya da belli bir yaşa gelip yoruluyor artık işte sporla ilgili de hiçbirşey yapmak istemiyor. Bir de çocuk yapınca sporla ilgili camiaya dönemiyor, herhalde neden bu.” (Özlem)

“Müzik, spor, sanat gibi kadınların mutlaka bir şeylerle uğraşması gerektiğine inanıyorum. Yani standart çocuğumu doğurdum, çocuğumu büyüttüm, okula yolluyorum, akşam yemek yapıyorum, evimi temizliyorum, çocuğumu besliyorum, kocama bilmem ne hazırlıyorum biraz buralardan çıkılması gerektiğine inanıyorum. Birazcık kadınların ayaklarının üzerinde durup bir şeyler yapmalarına ve ekonomik olarak özgür olmaları gerektiğine inanıyorum. Eşler -ki Türkiyemizde var- baskı yapamamışlar kadınlara. Ekonomik özgürlüğünüz olduğu anda erkek size baskı yapamaz çok fazla. Ekonomik özgürlüğünüz yok ve siz ona bağlıysanız, Türkiye için özellikle konuşuyorum, çok ciddi problem yaşıyorsunuz.” (Aşkın)

“Kadının ev hayatından çok fazla kopması istenmiyor ki sokağa çıkmasın kadın. Sosyal yaşantıya karışmasın kadın çünkü sosyal

yaşantıya karışırsa kadın bilinçlenecektir, kadının gözü açılacaktır kadın etrafta dünyada olan bitenin kendi haklarının farkına varacaktır. Kadının tabiri caizse gözü açılırsa gücü ortaya çıkar onu hiçbir şekilde baskı altına alamazsınız.” (Rayiha)

“Kadın doğurur, çocuğuna bakar, evine çeki düzen verir, bir taraftan vaktini çocuklarıyla eviyle ıvırı zıvırıyla...erkek ne yapar kahvesini içer ve çeker gider evden akşama da gelir, hazır sofra hazır yemek. Başarılı kadın yöneticilere, kadın sanatçılara, spor yöneticilerine baktığınızda, bunların sosyal normlardan çok uzak hayat yaşadığını görürsün. Bir yardımcısı vardır. Çocuklarına dadılar lalalar bakar. Bir erkek nasıl gelip gidiyorsa evine aynen o şekilde gider ve gelir, öyle bir hayat yaşar. Normal sosyal statü anlamında sosyal normlardan uzaklaşmadan bir hayat yaşamak istiyorsanız ne spor yöneticisi olabilirsiniz bir yerde ne doğru düzgün sanatçı olabilirsiniz ne de yönetici...ya da hiç evlenmemesi gerekir. Çocuğu olmayacak, evlenmeyecek öyle başarılı olacak illa. Ya da evlenip de kariyerim diye tutturmuş hatunlara bakıyoruz yüzde doksanbeşi boşanmış, geri kalan yüzde beşlik kısmı yardımcılarla, dadılarla, vs. idare ediyor...” (Parıl)

“Kadınlar her branşta daha başarılı olurlar. Çünkü Türk aile yapısının bunda önemli bir etkisi var. Kız çocuğunun kerhen kabulü, disiplinli yetiştirilmesi, buluş çağında ev işlerinde aktif olmasının beklenmesi, erkeğe ise “çık dışarı, açıl, gez, toz” denmesi...Kız çocuğu bilmem kaç metrekarelik bir yeri gırgırla dakikalarca gırgırlama sabrına erişiyor, sabrı öğreniyor. Ev nüfusu kadar tabak tencereyi sabır ve itina ile yıkama disiplinine erişiyor. Erkek çocuğu disiplini yaşamıyor. Kız çocuğu sevgide de atılmış, çocuk olamamış. Yapılması gereken ödevleri olan kız çocukları olarak yetiştirildik biz. Elit sporculukta disiplinli çalışmanın önemi ise çok açık...Bu nedenle Türkiye’de kızlar daha başarılı olurlar.”

“Kadının sorumlulukları çok fazla. Anne olmak bir kere en büyük sorumluluk. Okuyup üniversiteyi bitiyorsun, evlenip evinin kadını olmak hele de çalışıyorsan ikinci bir sorumluluk. İşten gel yemek yap, bulaşık yıka, kocanla uğraş bir de çocuk olunca zaten o kadının başarılı olmasını beklemek çok zor. ama erkek için bu geçerli değil. Erkek sorumluluğu çoğu zaman kadının üzerine yıkabiliyor. Başka dallara kayıp başarılı olabiliyor. Zaten kadını baskı altına alan en önemli sebeplerden biri de bu, erkeğin sorumluluğunu da zaman zaman üstüne alıyor. Bunu reddeden kadınlar zaten başarılı oluyor.” (Sabiha)

Kadınların evlilik, doğum, regl dönemleri ile ilgili yapılan spor ve iş hayatlarının, performanslarının olumsuz etkileneceğine ilişkin yorumlara katılmadığını “böyle bir anlayışla kadınları reddetmek olamaz” şeklinde dile getiren B kategorisinde yönetici ve daha önceleri elit düzeyde sporcu olan, uzun yıllar antrenörlük de yapmış Aşkın şunları eklemiştir:

“Türkiye Avrupa diye ayırdığınız zaman çok farklılıklar var, İstanbul bile kendi içinde çok farklı. Maalesef yetiştirme tarzımız ve küçüklükten beri gelen birtakım “kadın kısmı çalışmaz kardeşim” gibi bağınaz öğretiler sizi buralara getiriyor. Niçin yapamam kadın. Yapıyoruz biz işte. Sabahın altıbuçukunda buraya geliyoruz, akşam yedibuçukta evimize gidiyoruz. Ama çocuğumuzla ilgileniyoruz, yemek de yapıyoruz, her şey oluyor. Ben kabul etmiyorum, haftada üç gün yarım günlük bişey ama mutlaka bir şekilde kadınların çalışması gerektiğine inanıyorum ki erkeklere bağımlı olmasınlar.”

A kategorisinde yönetici olan Esin, diğer görüştüklerimizin çoğunun aksine kadın antrenörler ile ilgili şunları söylemiştir:

“Erkek antrenörler bayan takımlarında daha fazla; çünkü bence bayanlar bu konuda üzümlere söyleyeyim, kendilerini herhalde daha fazla yetiştirmiyorlar. İşte malum sebeplerden dolayı da sporcu olarak bir bayan çocuğunu yapıyor, ondan sonra da bir ara veriyor, ara verdikten sonra o camia sizi bir parça unutup, hep böyle bayanların hayatını bölen olaylar çıkıyor yani. İşte evlilik, çocuk...Neticede her şey artık o kadar profesyonel ki kulüp şu gözle bakıyor: “ben şu kadar parayı verdim bu bir mesaidir”, sabah geleceksiniz akşam döneceksiniz evinize. Antrenörlük gerçekten çok zor. Akşam evinize gittiğinizde kasetler seyretmeniz lazım, bu da çok uzun bir vakit demek. Herhalde bayanlar dış etkenlerden dolayı buna pek fazla tahammül edemiyorlar, neticede bunu yapan bir head coach var, bir baş antrenör var, 2. adam rolünü kabul ediyor herhalde bayanlar. Ben bu şekilde düşünüyorum. Yardımcı bayan antrenörlerin sayısı bayan olarak 1. ligde sanıyorum 3-4 kişidir. Çok az.”

Farklı branşlarda ifade edilen, karşılaşılan benzer sorunlara bir diğer örnek, kadın milli takımlarının geçerli sebep gösterilmeksizin kadınların üstün başarılarına rağmen uzun yıllar kapatılmasının yanında erkek takımlarının başarısız olsalar bile desteklenmesine devam edilmesidir. Örneğin yüzmede (44) ve basketbolda kadın milli takımlarının 20 yıl kadar bir süre durdurulmasını örnek veren bir katılımcı, “bayan basketbolunda belli bir seviyeye gelemememizin nedeni, belki araştırdığımızda bu 20 seneye dayanacak” derken başka bir branştan bu konu ile ilgili dertli olduğunu dile getiren diğer bir katılımcı ile aynı değerlendirmeyi yapmaktadır. Elit sporun kitle sporuna itici olumlu etkisinin çok önemli olduğunu da dile getiren Aslı kendilerine bir branşta umutlandırılmalarına ve hak ettiklerine inanmasına rağmen erkeklere sunulan hiçbir imkanın kadınlara sunulmayışına, bu branşta milli takımların kapatılmasına karşılık örgütlendikten ve bu sporun kadınlar arasında gelişimi için çabalarını kendi imkanlarıyla devam ettirmeye başladıktan bir süre sonra federasyonun bu durumdan rahatsız olduğunu ve sonrasında karşılaştığı ayrımcı tutumları şöyle aktarmıştır:

“Her gidilen yerin yerel basını ile iletişim kurup kadınların da bu sporda varolabileceğini anlatmaya çalıştık. Bu spor ile ilgili kişiler, antrenörler onore edilerek kadınlara destek olmaları istendi, destekledikleri takdirde biz size her türlü yardıma varız gibi destekleyici vaatler verildi, maddi olarak yetersizdik, ancak bunlar manevi yoğunlukta desteklerdi. Federasyon bunlardan rahatsız oldu ve federasyon teknik komitesine alınarak faaliyetlerimiz kontrol altına alınması amaçlandı. Benim için onurdu bu, ancak durumun farkına sonradan vardım. Bu, kız “sporcular” derneğini yok etme projesiydi. Federasyon çatısı altında daha etkin olacağımızı ve etkinliklerde yaygınlaşabileceğimizi düşünürken hareketlerimiz kısıtlandı. Umutlandırılıyorduk, ağzımıza bal çalınıyordu bu sene öbür sene vaatleriyle. Her defasında kamp hazırlıkları yapılıyor, müsabakalara gidileceği sözü veriliyor, ancak son anda gidilmeyeceği haberini biz “medya-basın” yoluyla alıyorduk. Sonunda dayanamayıp kendi imkanlarımla Ankara’ya giderek genel sekreterle yaptığım görüşmeden detayları öğrendim. Federasyondaki erkek üyeler aralarında karar almışlar; “Kız takımı nasıl olsa yenilecek, erkeklerin kazanma ihtimalleri olabilir, kazanmasalar da tecrübe kazanmış olurlar” diyerek kızların gönderilmesinden vazgeçilmiş.”

Batı tarihinde kadınların şikayetleri ve sınırlı da olsa modernleşmekte olan ülkelere örnek teşkil edecek oranda elde ettikleri konumları göze çarparken Türk tarih kitaplarında kadının spor yönetimine getirilişinin övülerek anlatılışına karşılık incelendiğinde kadın yöneticilerin sayısının yok denecek kadar az olduğunun görülmesi, Türkiye’de tarih boyunca ekonomik, dini, sosyal baskılar altında spora katılamayan kadının isyanının bu geçici övgülerle yatıştırılmaya çalışıldığını düşündürebilir. Spora erkeklerle yaklaşık aynı zamanlarda başlamış da olsa ara vermek zorunda bırakılan kadınlar, görüldüğü gibi erkekler özgürce ve hedefleri var edilmiş

biçimde faaliyetlerine devam ederken kaybettikleri zamanın faturasını “başarısız” damgası yiyerek ödemektedirler. Esin’e; “eşit, hatta daha fazla başarıya rağmen eşit oranda destekleme yerine yalnızca erkek sporcuların bireysel ya da takım halinde desteklenmesi söz konusu oldu. Bunlar değişti mi acaba” diye sorduğumuzda şunları söylemiştir:

“Bence artık değişti o. Şimdi artık hem federasyonlar hem kulüpler, bayan da olsa erkek te olsa başarılarının artmasını istiyor. Bugün artık başarı kriterleri de değişti. ne kadar fazla madalya alınıyorsa. O nedenle bugün Olimpiyatlara Dünya-Avrupa şampiyonalarına ne kadar fazla bayan sporcu ve erkek sporcu katılım hakkı elde ediyorsa -çünkü artık eskisi gibi herkes gidemiyor-, ne kadar fazla madalya alınıyorsa sizin başarı grafiniz yükseliyor. O nedenle bence şimdi değişti. Federasyonlarla da iletişim halindeyiz ve erkek- bayan arasındaki eşitsizlik durumu kalktı artık; antrenman şartları, antrenör sağlanması, kampların beraber yapılıyor olması gibi, aslında bu bizim açımızdan çok iyi önemli bir gelişme. *değil mi ...Bey.*” ((bu sırada odada bulunan *beyin* söylediğini de iletmek istiyorum))

Bey: “Şimdi bazı olimpiik sporların federasyonları bayan sporlarına daha fazla önem veriyor çünkü görüyorlar ki kadınlarda başarı elde etme şansı bazı dallarda daha yüksek.”

(Esin devam ediyor): “Şimdi biraz da dünyada bayanların katıldığı spor dalları arttı. Olimpiyatlarda kadınların katılımı yüzde 5’ten yüzde 40’a ulaştı. Dünya Şampiyonaları-Avrupa Şampiyonaları öyle. Bayan sporcu sayısının artmasına yönelik bir politika olarak dünyada gelişim var. Bu politika tabi Türkiye’yi de etkiliyor. Uluslar arası federasyonlardan ulusal federasyonlara olimpiyat politika ve ilkeleri geldiği için Türkiye’de bayan sporcu sayısının artması konusunda bir teamül var diyebiliriz. “

Esin sporun küresel boyutunun yerel düzeyde kadın sporuna olan etkisini olumlu bir bakış açısıyla dile getirmiştir. Dünya çapında başarı kriterlerinden birinin başarılı

sporcu sayısına endekslenmesi ile elit düzeyde kadınların yolu açılmış gibi görülüyor. Ayrıca bazı katılımcıların kısa bir süre öncesi için dile getirdikleri eşitsizlik durumlarını burada görüldüğü gibi bazı katılımcılar “artık böyle şeyler yaşanmıyor” şeklinde bu kısa dönem içinde elit düzeyde meydana gelen bir düzelmeye işaret etmektedirler. Görüştüklerimizden bir diğeri okçuluk sporunda da (belirli bir zaman dilimindeki tecrübelerine dayanarak) kadınlara farklı muamele edildiğini “erkekler yılda 5-6 kez yurtdışı müsabakalara giderken kadınlar 2-3 defa gidebiliyorlardı” şeklinde ifade etmiştir.

Elit düzeyde 10 yaşından beri atletizmle uğraşan Rayiha sporda uzun süre varolabilmenin önemini ve performans sporunun eleştirilen yüzünü gösteren tecrübesini aktarırken, aynı zamanda sosyalist feminist yaklaşımdan hatırlayacağımız cinsiyet faktörünün ekonominin önüne geçişine de örnek teşkil etmesi bakımından söyledikleri önemlidir:

“İlkokulda 10 yaşındayken başladım X kulübünde. 2 Yıl bu kulüpte devam ettikten sonra B’ye transfer oldum, X’in bayan takımını kapatmışlardı o zaman 89’da. X kulübünün spor politikası gereği çok fazla amatör sporlara ilgi göstermiyor, para ayırmak istemiyor. *Erkek takımı devam etti, o da kulüpteki daha önce atletizm yapan sporcuların şu anda yönetim kademesinde biraz etken olmasından kaynaklanıyor. Yoksa o da aslında asıl üst yönetime bırakılsa kapatılacak çoktan.* Şu anda da erkek takımı bile çok zor durumda. Sanırım tek sebep ekonomik durum. Biz o zaman orada çok alt yapı olarak başlamıştık, ilgilenilseydi belki bizler büyüyecektik, o zaman *böyle bir kapatma kararına engel olabilecektik* ama o dönem kız takımı ilk ve ortaokul düzeyinde kızlardandı. Erkek takımına göre zaten çok sonra başlamıştı, 87de kuruldu 89da feshedildi... Y kulübü ise bayan erkek ayırmadan bütün sporcularına karşı iyi olduğun dönemde senden iyisi yok ama herhangi bir dönemde bir sakatlık geçersen performansın düşse bir yarışmada müsabakada, senden kötüsü olmuyor. O nedenle çok rahat etmedim Y

kulübünde. Yani yöneticilerinin zihniyeti gereği rahat etmedim yoksa (maddi anlamda) son derece rahat bir kulüp.”

Rayiha performans sporuna daha güvenli ve aile gibi hissedebildiği bir örgüt ikliminde devam edebildiği için memnun olduğunu dile getirmektedir. Rayiha’nın hoşnut olmadığı başarıya endeksli kulüp iklimini doğal karşılayan diğer sporcu kadınlar, kulüplerinin o sene hangi takım başarı getirecekse o takıma yatırım yaptığını, “bir ayrımcılık yapılmadığını” dile getirmişlerdir. Ancak genel olarak kulüplerde gözlemlediği kız-erkek takımları arasındaki farkı elit düzeyde uzun yıllar sporculuk ve antrenörlük yaptıktan sonra yönetimde de yer almış Aşkın şöyle ifade etmektedir:

“Farklılık var. Erkek basketbolü çok daha farklı örneğin, seyir zevki, daha aktifler.. Ama kadınlarda sahada gördüğünüz hırs erkeklerden çok daha fazla aslında. Bir kulüp içinde aynı olanaklara mı sahipler; kulübe göre değişiyor ama erkeklere sağlanan olanaklar profesyonellik adına birazcık daha fazla. Bu durum büyük kulüpte de küçük kulüpte de istisna olsa da değişmiyor, sırf kız takımı üzerine kurulmuş takımlar olsa bile, erkek takımlarında malzemecisi var, osu var busu var, bayan takımına baktığınızda ise bir tane antrenör bir tane menajer belki! bir tane masör ama ne malzemecisi var ne...”

Performans sporunda antrenör olarak kadınların sadece yardımcı antrenörler olarak genellikle varolduklarına dikkat çeken Esin şunlara değinmiştir:

“Sayılı takım var, ben tabi üst düzey için konuşuyorum, 1. lig için. Bayanlarda 12 takım var ve düşünün yani bir takımın antrenörü olabilmek için 12 şansınız var. E bir çok takım antrenörüyle 2-3 senelik anlaşma yapmıştır. O zaman bu sayı otomatikman 7-8 e iniyor. E bir çoğu belki sizin şartlarınıza uymayacak diye elerseniz o kadar az takım kalıyor ki geriye dolayısıyla yıllarınızı da sadece antrenörlüğe bağladıysanız başka bir gelir kaynağınız yoksa iyi

sağlam bir anlaşma da yapmadıysanız dolayısıyla önünüzdeki sene ben nerden para kazanıcam derdiniz olabilir...”

Kulüplerde özelliklere sporculara ödenen ücretlerdeki en başından beri varolan büyük uçurumun günümüzde yavaş yavaş kapanmakta olduğu söylene de bu farkın kapanmayacağı düşünülmektedir. Yine de günümüzde ulaştığı profesyonelliğin önemli bir başarı olarak algılandığı bazı branşlarda ve belirli kulüplerin kadın takımlarında ayırım olmasına rağmen özellikle sporcuların durumlarından memnun oldukları daha doğru bir ifadeyle ayırımı vurgulamak yerine geline noktaı övmek ve kulüpleriyle gurur duymayı tercih ettikleri göze çarpmaktadır. Bir kulüpte yönetici olan Sabiha kız takımlarının ciddiye alınmayışına ve toplumsal cinsiyetleştirilmiş spordan dışlanışına şöyle örnekler vermektedir:

“Hem maddi hem de manevi açıdan bence kız ve erkekler eşit değil. Erkek basketbolünde kazanılan paralarla kız basketbolünde kazanılan paralar veya kız voleybolcularla erkek voleybolcular arasında kazanılan paralar eşit değil. Mesela antrenman yapılacak, deplasman ligde iki takımın da varsa öncelikli olarak erkeklere saat alınıyor. Önce erkek takımına saat alalım sonra kız takımına kaç derlerse o alınsın denilebiliyor. İki tane somut örnek. Bazı sporlar vardır erkek sporu diye geçiyor ama aslında kadınlar da yapabiliyor bunu fakat mesela futbol her şartta bence her olanakta oynanabilen bir spor. Zengin-şehirlerde de Anadolu’da da aynen iki kale kurup çocuklar oynayabilir. Fakat erkekler tarafından çoğunlukla oynanıyor. Kızlara benim zamanımda ‘aa erkek Fatma’ falan denirdi. Çok nadir ben mesela oynardım. O kadar erkek arkadaşımın arasında çok ta istenilen bir oyuncuydum. Mutlaka beni takımlarında görmek isterlerdi.”

Sporda uluslar arası başarılarla hem kendisi hem yetiştirdikleri ulaşmış Aslı ataerki düzenin kadını konumlandığı “aşağı” statünün sıkıntısı hep çektiğini, “birilerine “bayan sporcular imkan verildiği takdirde erkek sporculardan daha başarılı

olurlar”ı kanıtlamak için” çok çabaladığını ifade etmektedir. Aslı başarılarının basına yansıdığı dönemlerde bu branşlara katılmak isteyen kadınların sayısının belirgin biçimde arttığını gözlemlemiştir. Toplumda erkeklere göre çok daha az ve farklılık gösteren kadınların spora katılım biçimleri, iletişim kanallarında görülen örneklerinden bağımsız değildir. Çeşitli illerde bulunduktan sonra uzun süredir İstanbul’da göreve başlayan Özlem de “Eskiye nazaran bayanların spora katılımı daha fazla, anne babalar daha bilinçlendi. Çünkü sporun güzelliğini görüyorlar. Spor takımlarını görüyorlar, yer verilmiyor diyoruz ama yine de medyada kıyısından köşesinden gördüklerine özeniyorlar. Daha bilinçli haldeler.” diyerek spor örneklerinin bireyler üzerindeki dönüştürücü etkisine değinmiştir. Ancak görüşülenlerin tamamına yakınının da dile getirdiği gibi kadınlar için örneklerin olmaması veya yetersizliği sporun erkek uğraşı olarak görülmesi ya da kadın uğraşı olarak görülmemesine yol açabilmektedir. “Spora bakış açısı gördükçe çoğalır, yaygınlaşır” diyen Rayiha son zamanlardaki “spora salona gidelim, kilo verelim, fit vücudumuz olsun” gibi bir trendin oluştuğunu ve bu “profesyonel spora ve ülke sporuna” pek katkısı olmadığını düşündüğü bu eğilimlerin yaygınlaştığına, doğru örnekler sunuldukça doğru eğilimlerin artacağına değinirken şunları eklemiştir:

“Sadece işte biraz daha spor yapan toplum oluyoruz bu sayı arttıkça. Ama bizim spor kültürümüzün olması gerekiyor. Biz sadece futbol kültürü olan bir ülkeyiz. Futbol kültürü de sadece futbolu oynamaktan ziyade seyretmekten ibaret bir toplum. E futbol da genelde erkek egemen bir branş olduğundan dolayı erkek egemen bir kültür ortaya çıkmıştır... Sadece spor alanında değil bütün alanlarda kadınların bilinçlenmelerini engelleyecek unsurlar ortaya çıkmış olabilir. Son üç-dört yıldır ortaya çıkan gelişmelerden Türk genci olarak rahatsızım. Laik demokratik cumhuriyetimiz olduğunu düşünüyoruz ama ortaya çıkan yaptırımlar, görüntüler, kadınlarla ilgili- AB insan hakları mahkemesinde türbanı kamusal alanda yasaklamasının onaylanmasına rağmen, Başbakanın söyledikleri şeyler ortada. Mevcut hükümette kadınla ilgili izlenen yolun gidişatı benim hiç

hoşuma gitmiyor açıkçası. Bu doğal olarak spora da yansıyacaktır. Kadınları tamamen eve kapatmayı amaçlayan bir zihniyetin hüküm sürdüğü günlerde bu hem eğitime hem iş hayatına, hayatın her alanına aslında, olumsuz yönde yansıyacaktır. Burada önemli olan kadınların kendilerini savunabilmesi ve ortaya çıkabilmeleri. O yüzden de eve kapanmaktansa o zihniyete ulaşp, hayatın içine kendisini atıp hangi konu olursa olsun bu annelik, iş, spor olsun, her şeyde bir adım önde olması gerektiğini düşünüyorum, sadece sporla sınırlandırmak istemiyorum ben bu olayı. Artık bu sivil toplum kuruluşlarının etkisiyle mi olur, parlamentodaki çağdaş görüşlü kişilerin etkisiyle mi olur, bir şekilde kadınların hayatın içinde varolmasının sağlanması ve bunun için çalışılması gerekiyor gidişata engel olmak için.”

Atletizmle uğraşan Rayiha “Fitness” gibi ancak farklı yönde yine kadının gerçek imajına ve kadın kültürüne yakıştıramadığı pratiklerin gelişebildiğine inandığı bazı diğer branşlardan şöyle bahsetmektedir:

“Diğer branşların bazılarında o branşın geleneğinden getirilmiş olan kültür gereği bayanlara biraz baskı uygulandığını düşünüyorum. Belki branş ismi vermek uygun olmayacaktır ama daha mutaassıp olan branşlar var ve onlarda bayan sporcular erkekler kadar rahat olamıyor yani sanki sporcuların başında böyle bir bekçi var, gidişi gelişi oturması kalkması yemesi içmesi sürekli o kişiler tarafından kontrol ediliyor. Büyük bir baskı oluyor tabiri caizse namus bekçiliği yapılıyor bir çok branşta. Ama daha modern olan voleybol basketbol hentbol yüzme atletizm gibi branşlarda bunlara rastlamadım. Dediğim gibi daha mutaassıp çevrelerde ve erkeğin egemen olduğu branşlarda bayanlara bir takım baskıların yapıldığını düşünüyorum. Daha kontrolcü daha tutucu...En basiti ağustosun ortasında İzmir’de kamptasınız mesela biz askılı tişörtle kısa şortla dolaşırken onlar eşofmanla dolaşmak zorundalar yani en basiti bu, bizim de giyinişimizde bir

anormallik yok sonuçta ama onlar saklama ihtiyacı duyuyorlar kadının vücudunu. Normal bir giyinim tarzında bile azarlandığını işittim ben “niye bunu giydin” falan gibilerinden. Erkek sporcular akşam yemeğinden sonra sinemaya gidebilirken veya dışarı çıkabiliyorken kızlar çıkamıyor veya başlarında erkek olmadan çıkamıyorlar belli bir saatten sonra neredeyse tuvalete gitse izin isteyecek. Ama şu sporcuya şu yapıldı diye örnek veremem. Çünkü çok fazla bir iletişimimiz yok bizim onlarla. Tanışıklığımız yok selamlaşırız ama fikirler uymadığı için aynı frekansta buluşamadığımız için çok fazla diyalog kurulmuyor. Sadece böyle uzaktan izlemelerle yetiniyorsun ve yadırgıyorsun. Çünkü biz hiç öyle şeylerle karşılaşmamışız ama onlar belki de alışıklar o yüzden belki değişmiyor bu. Onlar için fark etmiyor olabilir...”

Yine erkekler yöneticiler ve antrenörlerle çalışıyor olmanın çeşitli şekillerde sıkıntılarını her zaman çektiğini dile getiren antrenör Efsun, erkeklerin bayanların başarısını hazmedemediklerini, kıskançlık yaptıklarını, birtakım olaylara bir bayan olarak katılmasını dahi istemeyebildiklerini ve bunlar gibi pek çok zorluklarla karşılaştığını söylemiştir. “Uzun senelerin verdiği bir başarı benimki uzun yıllardır burada çalıştığım” diyerek özellikle yönetim ve antrenörlükte başarılarının ödüllendirildiği nadir görülen kadınların aksine-tüm örgütleri erkek egemen bir branşta- zoru nasıl başardığını özetlemektedir. Antrenman sonrası görüştüğümüz sporculardan Esmâ seyir konusunda da Türkiye’de kadınların hak ettiği ilgiyi görmediğini şöyle dile getirmektedir:

“Ben Türk Milli takımındayken 4’lü finale yükselmiştik Avrupa Kupasında. İlk defa Avrupa Kupası Türkiye’de oynanmıştı ama seyirci çok azdı. Ancak bir Efes Pilsen, Ülker spor arasındaki maçta bile inanılmaz bir seyirciye oynuyorlar. Bu futbol olsun basketbol, voleybolda olsun hep aynı...”

Olumsuzluklara odaklanmadan ve hedeflerini hep yüksek tutarak spor hayatını şekillendiren Aslı yaşadıklarına ilişkin algısını ifade ederken “ayrımcılığın tanımı”nı yapar gibidir:

“Eğer erkek olarak bu başarıları elde etseydim, bu kadar çabam olsaydı, çok daha iyi yerlerde olurdum. Eğer bazı erkeklerin örtbas edilen davranışlarını ben yapsaydım, adım çıkardı, spordan uzaklaştırılırdım.”

5.6.1.2.3. Medyada Kadın Sporları

Görüşmede medyada kadın sporlarının takdimini değerlendiren kadınların ifadelerinde belirttikleri sorunlar özetle;

- Kadının erkek sporlarından farklı olarak ya da onların bazıları gibi büyük başarılarla rağmen medyada yer alamayışı ya da çok az -çoğunlukla sadece voleybolda- ve gittikçe azalan biçimde yer bulabilmesi.
- Medyanın sadece futbola yer vermesi.
- Spor medyası mensuplarının eğitim eksikliği ve spor kültürüne ulaşamamış olmaları ve bunun doğurduğu sorunlar,
- Kasıtlı veya kasıtsız doğru olmayan haberlerin yapılması.
- Kadın sporlarının gelişimini olumsuz etkileyecek biçimlerde özel hayatlarıyla, başarısızlıklarıyla, cinsel obje olarak, vs. ön plana çıkarılarak kadınlar spor medyasında yer bulabilmesi ile
- Sporcunun sporculuk kariyerine ilişkin süreçlerin gündeme gelmemesi ve bunların doğurduğu diğer sorunlar.
- Medyanın teşvik ediciliğinden özellikle kadınların mahrum bırakılıyor olması.
- Medyanın spora ilişkin bilgilendirme, haber verme görevini yerine getirmemesi.
- Spor basınında magazin kültürünün, kolaycılığın doğurduğu sorunlar.

4 katılımcı medyanın kadınlara yeterince yer verdiğini ve kadınlar açısından medyada bir sorun olmadığını ya da eskiden olsa da artık durumun düzeldiğini

belirtirken diğerk 12 katılımcı medyada sporla ilgili genel ve kadına ilişkin sorunlara vurgu yapmışlardır.

Katılımcılardan 10 kişi medyaya ilişkin değerlendirmesinde futbola değinmiştir. Aşağıda başlıklar altında verilen ifadeler bu katılımcıların görüşlerinden derlenmiştir.

Futbol medya sayesinde gelişebilmiştir: Futbolun büyük oranda gelişip yaygınlaşmasında ve ticarileşmesinde medyanın önemli rolü olduğu dşnlmektedir. Medya istediği oranda sporların gelişimini etkileyebilmektedir. Eğer medyayı kontrol edenler isteselerdi kadın sporlarını da yaygınlaştıracak desteği sağlayabilirlerdi.

Medyada futboldan başka bir branşa yer verilmemektedir: Medya gücü spora katkı anlamında sadece futbola hizmet etmektedir. Bu ortak görüş altında katılımcılar iki farklı yaklaşım getirmişlerdir. Bir grup görüş Türkiye’de kadının medyada yer bulamayışının, diğerk branşların yer bulamayışıyla eş değerde tutan görüşleri-radikal yaklaşımla- haksız bulmaktadır. Bunlara göre, erkeklerin ikinci sınıf durumunda oluşuyla eşdeğer bir durum değildir ve bu nedenle futbol dışında branşların da medyada yer alabilmesi sağlansa bile kadın sporlarının hak ettiği biçimde medyada yeralabilmesi mümkün olmayacaktır. Çünkü bu bir toplumsal cinsiyet sorunu ve ıkmazıdır. Diğerk bir grup görüş ise futbol dışındaki sporların ekrana taşınması mümkün olsaydı erkek-kadın ayrımı yapılmaksızın eşit seçimler yapılrđı inancını taşımaktadır. Durum futbolun diğerk-hem kadın hem erkek- sporlara olan hakimiyetinden ibarettir; hem kadınların hem de erkeklerin aşmak istediği cinsiyetten bağımsız bir sorundur.

Futbol, kadın katılımcısı olmadığından ataerkil modeli yaygınlaştırırken, kadını sporun dışında bıraktırmaktadır: Tüm katılımcıların hemfikir olduğu ve kendiliğinden belirttikleri bir ifadedir. Medyanın erkek katılımcılardan ibaret olan futbola önem vermesi demek kadınları baştan sporun dışına itmiş olması demektir. Katılımcıların ifadelerine göre futbola alternatif medyada yer alabilen diğerk sporlardan biri basketbolsa, bu yine ya sadece erkekleri kapsamaktadır ya da -eğer erkek basketbolu yer bulabilmişse belki- kadın basketbolunun skorları bildirilmesi şeklinde çok nadir ve belirli az sayıdaki kanallarda kadınları da içine alabilmektedir.

Kadın sporlarının takdimine ilişkin medyadan beklentileri ile ilgili aşağıdaki konulara değinmişlerdir:

- Sporla ilgilenen medya mensuplarının eğitilmesi ve gerçek spor kültürüne ulaşması gerekir.
- Diğer branşlarla ilgilenenlerin sayısı çok, her branşa ve cinsiyete eşit yer verilmelidir. Eşit emek harcayan kadınlar eşit muameleyi hak etmektedirler.
- Gelecek nesile model olması açısından kadın sporlarına yer verilmesi gerekir. Her branшта bayan sporcuların medyada görünmesi önemli.
- Amatör sporlara en azından devlet televizyonlarında yer verilmeli.
- Milli sporcuların kontenjan dahilinde üniversitelere sınavsız girişı ile ilgili 59. Maddeyi devletin pek çok kanalla açıklayıp ailelere iletmesi gerekir.
- Etik açıdan daha iyi haberler yapılabilir. Gençliğı teşvik edici spor yayınları olmalı.
- Kadının seksapalitesi değil sporcu kimliğı öne çıkarılmalıdır.
- Kadınları spora katılımını teşvik edici programlara yer verilmeli.
- Dernekleşmeliyiz; spor adamları olarak-tepki koymak için.
- Özel hayatların deşifre edilmemesi, sporcunun sporculuk kariyerine ilişkin süreçlerin gündeme gelmesi, gösterilmesi gerekir.

“Her şeyde kadının bir seks sembolü olarak ortaya çıkarılması durumu var. Bu yüzden de spor haberlerinde de bazen bu tür şeyler, fotoğrafları incellerseniz -ki bu ayrı bir tez konusu- fotoğraflardan da bunu çıkartabilirsiniz. Bence mutlaka çıkacaktır” diyen Esin’in iddiasını inceleme amacıyla iki gazeteyi belirli bir zaman diliminde incelemeye karar verdik. Bu amaçla Sabah ve Zaman gazetelerinin 2004 olimpiyatları öncesi Ağustos ayı sayılarının tamamını inceleyerek Esin’in iddialarının kısmen doğru olduğu kanaatine ulaştım. Farklı durumlar iki gazetenin dünya görüşlerindeki farklılıkların yansımasıydı.

Sabah gazetesinde spor sayfalarında kadın olarak *en fazla* yer alabilmenin kriteri manken olmaktır: ‘Manken’in bir takımın formalarını tanıtıyor olması, bir sporu

deniyor olması ya da bir şekilde bir spora katılması; bir erkek sporcunun sevgilisi ya da eşi olma, vb. gibi. Bunun yanında bir spor organizasyonunu seyreden ve cinsiyeti ile “ilgi çeken” bir izleyici de spor sayfalarında resimli haber olarak yayınlanmaktadır. Eğer ‘erotik görüntü’ alınabilmişse, bu spor haberi son sayfa haberi olarak -genellikle moda ile ilgili ve çoğunlukla yarı çıplak kadın resimli haber için ayrılan yerde- verilebilmektedir.

Zaman gazetesinin de aynı zaman dilimindeki sayıları incelendiğinde, kadınla ilgili spor haberlerinde veya gazetenin genelinde kadının cinselliğini çağrıştıran hiçbir ifade ya da görüntüye rastlanmamıştır. Bu gazetenin 3 Ağustos tarihli sayısında 1. spor sayfasından resimli olarak bayan halter takımındaki belirli sporcular yer almaktadır. Bireylerin ve ödüllerin ön plana çıkarıldığı bu haberdeki resimde kızlar uzun kollu spor kıyafetleri ile bilardo masası önünde poz vermişlerdir. Sporcunun şampiyonluktan sonra alacağı hayallerini süsleyen arabanın markası, adak kurbanı kesmek ve hayır işlerine ödülü harcamakla ilgili sözlerine başlıklarda yer verilmesi, içerikte geleneksel kadın rollerine değinilmesi ve bu gazetenin hemen hemen 1 aylık sayılarının tamamında kadın sporcuların resimlerinin bel veya göğüs üstünden itibaren görülecek biçimde verilmesi diğer gazeteden farklı olarak ilgi çeken noktalardır.

Ayrıca olimpiyat öncesi bir dönem olmasına rağmen her iki gazetede de kadın sporlarına yok denecek kadar az yer verildiği, önemli başarıların “kısa” haberle geçirildiği gözden kaçmamıştır. Örneğin incelediğimizde Sabah Gazetesi’nde 3 Ağustos’ta 16. Avrupa Yıldız Bayanlar Basketbol Şampiyonluk mücadelesinde çeyrek finale kalan milli takımımızın haberi ve aynı başlık (“Yıldızlar Son Sekizde”) altında Ankara’daki Uluslararası Bayanlar Basketbol Turnuvası’nda yenilgisiz şampiyon olan milli takımımızın haberi “bu arada” şeklinde bağlanarak 6 sayfalık spor sayfalarından yalnızca birinde, sayfanın kıyılarında bir yerde kısa haber olarak verilmiştir. Kadınların uluslararası başarıları kısa haber olarak verilirken futbol ile ilgili manşet haber yapılan konular; transferler, futbolcuların özel hayatları, henüz gerçekleşmemiş futbol maçları ile ilgili yorumlar ve kurgular resimli olarak verilebilmektedir. Zaman Gazetesi’nde çoğunlukla rastlanmamakla birlikte, sabah gazetesinin bir günlük spor haberlerini sansasyonel konularda, kaynak göstermeksizin, sadece kurgu ve yorumlardan ibaret

verdiğine rastlanmıştır (sıklığı bilmiyorum henüz, çıkarmalı mı?). İki gazetenin 7 Ağustos tarihli spor olayına yaklaşımı bu son tespite örnek oluşturabilecek niteliktedir: Süreyya Ahyar'ın Olimpiyat Oyunları'ndan çekiliş haberi her iki gazetede de resimli olarak ve 1. sayfada; Zaman Gazetesi'nde 'normal', Sabah Gazetesi'nde 'manşet' haber olarak verilmiştir. Sabah'ta "Süreyya Şoku" manşet başlığı altında kırmızı fontla dikkat çekilen "Suçlu Hocası ve Kocas" başlığı ile çeşitli yorumlar yer almıştır. Zaman Gazetesi'nde ise "Süreyya Ayhan Olimpiyatlardan Çekildi" başlığı ile yorumsuz ve imasız bir anlatımla bilgi verilmektedir. Yine 6 Ağustos'ta her iki gazetenin de kısa haber olarak yayınladığı kadın basketbolu ile ilgili haberin başlıkları şöyledir:

"Yıldız Basketçiler Sırbistan'a Yenildi" (Zaman)

"Yıldızlar Fark Yedi" (Sabah).

Kadının medyadaki görünümünden yola çıkarak Türkiye'deki spor basınının eleştirisini yapan Rayiha şunları aktarmıştır:

"Türk mediasından çok fazla memnun değilim açıkçası. Ben sportif organizasyonları Türk mediasından çok fazla izlemiyorum. Çünkü tat alamıyorum. TRT haricinde işi bilen elemanları barındıran görüntülü yayın kuruluşlarımız çok fazla yok. Yazılı basındaysa işin tamamen magazinsel boyutu ön plana çıkıyor ve yani bir voleybol maçında x kişinin smacı ne kadar sert vurduğu değil de veya kaç sayı kazandırdığı smaç vurduğu değil de slip şortunun kalçasının içine nasıl girdiğinin resmini görebiliyorsun veyahutta atlayış esnasında kum havuzuna düşerken veya kalkarken ki kalçasının pozisyonunu görüyorsun onun atlayışının kalitesini göremiyorsun. Hep böyle işin içinde biraz seksapellik ön plana çıkıyor belki işte bunun prim yapacağı düşünüldüğünden dolayı ama bunun da spor basını olduğunu düşünmüyorum ben tamamen magazin boyutu işin. Sporla çok ilgisi olmayan normal bir Türk vatandaşı olduğunuzu düşünün ilkokul orta okulda okumuşsunuz daha ileri gidememişsiniz,

eğitim seviyeniz de yüksek değil; kızının o pozisyonda işte uygunsuz bir harekette resminin çıktığını düşünün, ben o pozisyonda bir baba olsam kızımı spora göndermem.”

Çöl (1998), spor yazarlarının önemli bir bölümünün hobi ya da ikinci iş olarak yazı yazmaları ayrıca gazetecilik adına bir eğitim almamaları ve çoğunun da eski futbolcu olarak isimlerini öne çıkarmaları okuyucuya negatif mesaj vermesi konusunda ciddi bir durumu ortaya koyduğunu düşünmektedir. Bununla birlikte spor medyasının kadın konusunda bilinçsizliği ya da kasıtlı tavrını erkek egemen yapıdaki örgütlenişinden temellendiğini düşünebiliriz. Burada bunu kanıtlayacak verileri bir arada sunamasak da erkek egemen spor medya çalışanlarının “kadın ayrımcılığı” yerine bilinçsizlik nedeniyle bu sonuçların ortaya çıktığını itiraf etmeleri sonucunda bile kadın spor medya çalışanlarına olan ihtiyacı ortaya koymaya yetecektir. Ancak bunun için de ayrıca bir araştırma yapmak gerekecektir. Çünkü “halk bunu istiyor” gibi meşrulaştırıcı bahanelerin de baskın çıkması önemli bir olasılıktır. Böylelikle yapılacak tespit, sporun olumlu yönlerinin de algılanması ve kadınlar arasında yaygınlaşmasına katkıda bulunacak temiz bir medya için ne gibi bir durumla ya da durumlarla mücadele edilmesi gerektiğini de ortaya koyacaktır. 1988’de Amerika’da kurulan Spor Medyasındaki Kadınlar Birliği’ne (kısaltması “awesome” –etkili/korku veren/dehşetli- olarak telaffuz edilen AWSM’a) göre, 1995’lerde %8 oranında spor medyasında çalışan kadın eşit işe rağmen eşit ücret alamamaktaydı. Ayrıca en yüksek ücret alan erkek, en yüksek ücret alan kadından 5 kat daha fazla kazanmaktaydı (36: 238-239).

5.6.1.2.4. Spor ve Cinsiyet Roller; Erkeksileşme ve Eşcinsellik

Görüşmelerde sorulan sorulardan birisi de Batıdaki araştırmalarda sıkça ele alınan sporun veya bazı spor dallarının kadını erkeksileştirip eşcinsel eğilimlerini arttırabildiği görüşünü nasıl değerlendirdikleri ile ilgilidir. Burada bahsedilecekler bu soru ile sınırlı olup daha çok spora katılım yoluyla “kadının erkeksileşmesi”, “kadınsı özelliklerden uzaklaşması”, “eşcinsel eğilimlerinin artması” gibi yargılar ele alınacaktır. Bu konuya ilişkin görüştüklerimizden varsa tecrübelerini paylaşmaları da beklenmiştir. Yapılan görüşmelerde katılımcıların çoğu kendiliğinden Türk spor camiasında da böyle bir

söylentinin özellikle voleybol ve basketbol sporcuları arasında karşılaştırma yapmak şeklinde varolduğunu dile getirmişlerdir. Özellikle bir katılımcı bayan basketbolünde 4-5 yıldır çok konuşulan bir konu olduğunu dile getirmiştir. Bunda da yapılan transferler ile Türkiye'ye Amerikalı eşcinsel sporcuların gelişi veya Amerika'daki başarılı ve çok göz önünde olan kadın basketbolculardan eşcinselliklerini basın toplantılarında dile getirenlerin bir etkisi olabileceğini belirtmiştir.

İki kişi kadınların çeşitli antrenman teknikleri ve kullanılan hormonlar sonucunda erkeksileştigine inanırken, diğer 12 kişi bu unsurlara da değinerek sonuçta erkeksileşmenin görünüşte gerçekleşebileceğini, bunun da erkeksileşme anlamına gelmediğini dile getirmişlerdir. "Performans arttırmak için birtakım alınan hormonların etkisiyle sakal çıkması gibi şeyler bence erkeksileştirme çünkü vücutla fizyolojik olarak oynuyorsunuz yoksa antrenmanla maskülen hale gelmek bence erkeksileşme değil." Diyen Dilek doğal sportif uygulamalarla kadının vücudunun hafif kaslanmasının artık günümüzde istenen bir durum olduğunu, sporun kadının kadınsılığını azaltıp erkeksileştirdiği ile ilgili genellemelerin çağdaş olmayan mentalitenin ürünü olduğunu söylemiş ve şunları eklemiştir: "Belki spordan uzak olan insanların görüşü olabilir bu. Kendisinde sporun heyecanını, kendisinde sporun meydana getirdiği değişiklikleri hisseden bir insanın görüşü olamayacağını düşünüyorum."

Görüştüklerimiz arasında iki kişi erkeksi görünümdeki kadın sporcuların iç dünyasında ne gibi değişiklikler gerçekleştiği konusunda tam emin olmadıklarını söylemişlerdir. Örneğin bu konuda Rayiha şunları dile getirmiştir:

"Vücut geliştirmeyi bırakın kadınlar erkekler tarafından yapılmasını bile uygun görmüyorum. Halterin profesyonel olarak bayanlar tarafından yapılmasını uygun görmüyorum. Antrenman amaçlı sonuçta ben de halter yapıyorum branşım gereği ama... bir benim gibi sporcuları çıkarın podyuma bir de halterciyi vücut geliştirmeciyi çıkarın aradaki fiziksel farklılık çok bariz ortaya çıkacaktır. Bu da o branşın özelliği gereği bayanın bayanlık özelliklerini ortadan kaldırıyor bence. O hatlarının bozulması bir

bayanın doğru değil bence. Profesyonel olarak 5-10 yıl yaptın o sporu, 5-10 yıllık başarı için başarı gelsin diye veya para kazanacağım diye ben kendimi o hale düşüremem. O bayanın kendi seçimi veya onun hatası diye düşünüyorum. Hiç kimse bana sen vücut geliştirme, halter, boks yapacaksın diye bir baskı yapmadı. Sonuçta ben istediğim için o branşı yapıyorum veya yapmıyorum. O görüntüye ulaşabilmek için çok fazla miktarda ilaç kullanması gerekiyor. Bu ilaçlardan ölenler var. Sanıyorum 80 Olimpiyatlarında gülle atmada şampiyon olan Doğu Alman bir sporcu vardı bayan o dönemdeki Doğu Alman hükümetinin politikası gereği bilinçli olarak doping yaptırılan sporculardı bunlar. Bu bayan daha sonra ameliyatla cinsiyet değiştirmek zorunda kaldı. Böyle örnekleri de görüyoruz. Erkeksi özellikleri daha fazla olan bayanlardan birisiydi belki o ama kullanılan ilaçlar gereği o baskın özellikler daha fazla ortaya çıktı ve sonuçta o durum ortaya çıktı. Ama normal vücutlu bir bayana yüksek miktarda doping içeren ilaçlar ve bunların içinde sadece anabolik steroidler falan değil, testosteron hormonu içeren ilaçlar verilirse eninde sonunda onun görünüş açısından bayanlık özellikleri ne kadar doğal, normal olursa olsun biraz daha erkeksileşmeye başlayacaktır.”

Ayrıca erkeksileşme olarak algılanan görünümünün atletizm, halter, vücut geliştirme gibi sporlarda kullanılan ilaç ve hormonların etkisiyle değişen fizikî yapıyla ve ayrıca voleybol gibi bazı sporlardaki kıyafetler çok estetik olduğundan diğer bazı sporların kıyafetlerinin daha “salaş”, erkeksi algılanması ile ortaya çıktığı belirtilmiştir. Gül, bir sporun sert olmasının kadınsı özellikleri geride bıraktıracak anlamına gelmediğini, Hayat ise toplumun pek çok spora erkek “iş” diye yüklediği sıfatlardan dolayı kadınlar yaptığında erkeksileştiği ön yargısının ortaya çıktığını ifade etmiştir. Aslı da bu durumu uzak doğu sporlarına yakınlığından yola çıkarak ve bu sporlarda tanıdıklarını göz önüne getirerek şöyle aktarmıştır:

“Uzak doğu sporlarının ilginç yanı erkeklerle aynı kıyafetleri giyiyorsunuz, ortadan cinsiyet kavramı kalkıyor. O işi yaptığınız zaman karşınızdaki erkekmiş bayanmış diye bir kavram kalmıyor. Yeri geliyor bir erkekle eşleşip aynı sporu eşit şartlarda yapabiliyorsunuz, tabiki güç olarak eşit şartlarda değil. Ancak dövüş sporlarının kadınları daha erkeksileştirdiği düşünülüyor ya, bu toplumun yakıştıması. Çünkü bu sporları-dövüş sporlarını-erkekler daha fazla yapıyor, yumruk atma, tekme atma gibi erkeklere görüntü olarak daha çok yakışan sporlar. Kendimizi bildik bileli erkekler yaptığı için bu sporları kızlar yaparken görülse toplum bunlar erkeksileşmiş diyor. Bu sporu yapan kişiler sağlık açısından yüzde seksen kısa saçlı olmak zorunda. Kısa saçlı olunca da bir kadının kadınlığını, dişiliğini gösteren ilk önemli özelliğı saçtır. Saç kısa olunca erkeğe benzeme çabası olarak algılanıyor ve Boks erkeksi bir spor oluveriyor.”

Uzak doğu sporlarının antrenörler dahil erkek yoğunlukta bir spor olarak ortaya çıktığı ve erkeklerle özdeşleştirildiğini, kadınların da bilinçsiz olarak erkeksi özellikleri de örnek alabileceklerini dile getiren Aslı bu sporlara yakın olduğu dönemlerde kendisinin de saçlarını kestirdiğı ve farkında olmadan “sallanarak”-ve dik- yürümeye başladığını ancak şu an bulunmuş olduğu işyerinin maddi anlamda elit bir tabakaya hizmet vermesinin onun hareketlerini de etkilediğini “normal bir spor salonuna gidermiş gibi gitmiyorsunuz, daha özenli daha feminen giyiniliyor” şeklinde ifade etmiştir. Uzak doğu sporlarının kadınları erkeksileştirmediğini ve bunun neden böyle algılandığını şu an aerobik eğitimciliğı de yapan Aslı şu örnekle dile getirmiştir:

“...Tamirci babanın yanında çalışıyorsunuz diyelim, tulum giyip erkek yoğunlukta ortamda bulunduğunuzda onlardan örnekler kapıyorsunuz... Uzak doğu sporları yaptığım zamanlar dış görünüş olarak erkeksi davranışlar sergileme ihtimalim daha yüksekti diye düşünüyorum.”

Özetle görüştüğümüz kişilerin uzak doğu sporları dahil kendi katıldıkları çeşitli spor dalları ile ilgili dile getirdikleri; spor ortamında kadınlar sert olsalar da normal hayatta kadınsı olmaya devam ettikleridir. Ancak katılımcı olarak tecrübe etmedikleri spor dalları hakkında erkeksileşmeye ilişkin belirtilere sahip olabileceğini çeşitli şekillerde dile getirebilmişlerdir. Örneğin voleybolcular basketbolculara, basketbolcular atletizmcilere, atletizmciler halterci ve vücut geliştirmecilere-uzakdoğu sporundakiler ise hiçbirine- böyle bir eğilimi yakıştıramamıştır.

Görüştüklerimizden eşcinsel olan ya da eşcinsel olduğunu söyleyen hiç kimse olmadığı için tek taraflı elde edilen görüşlere yer vermekle yetineceğiz. Bu durum konunun etraflıca tartışılabilmesi önünde bir engel olabilir. Ancak yine de farklı boyutlarda görüşler elde edilebilmiş, genel bir çerçeve oluşturulabilmiştir. Katılımcılara eşcinsellik eğilimini arttıran spor dalları olabilir mi, spor eşcinsellik eğilimini ortaya çıkarabilir ve arttırabilir mi diye sorulduğunda, bu tür durumlara şahit olmuş ya da medyadan, literatürden haberdar olmuş olanlar dahil oniki kişi spor ile eşcinsellik arasında doğrudan bir bağ olmadığını, iki kişi böyle bir bağın olabileceğini, bir kişi ise bu konuda kararsız olduğunu vurgulamıştır. Spor branşının eşcinsel eğilimini arttırmayacağı ancak örneğin eşcinsel erkeğin estetik olduğu için belirli spor dallarını tercih edebileceği fikrini yürütenler olmuştur. Bununla ilgili TV kanallarından birindeki dans yarışması elemelerinde yaşanan bir olay örnek gösterilebilir; Bir transeksüel, oryantal dans gösterisi ile katıldığı elemelerde sözel olarak hayranlığını dile getirdiği gibi fiziksel olarak da bale sanatçısı ve programda jüri üyesi olan Tan Sağtürk'e yakınlaşmayı başarabilmenin ve elemeleri geçebileceğini öğrendiğinde onu tekrar görebilecek olmanın mutluluğunu yaşamıştı.

Sporun eşcinsel eğilimleri arttırdığına katılmayanlardan bazıları bu tür eğilimleri zaten var olan kişilerin daha çok takım sporlarına veya yukarıda değinildiği gibi kadınların sert erkeklerin estetik sporlara yönelebileceği ihtimalini dile getirmişlerdir. Bununla birlikte erkeksi nitelikleri baskın sporlarda bulunup sonradan feminen eğilimler göstererek farklı alanlara transfer olan sporcu erkeklere de rastlanılmış ancak bu tür örnekler çok nadiren rastlandığı ve Batılı ülkelerde ise sporcuların veya diğer kişilerin eşcinselliklerini rahatlıkla ifade edebildiklerini, toplumumuzdaki baskılardan

dolayı varsa da bu tarz eğilimlerin açığa çıkmayabileceği, bu konudaki diğer ifadelerdir. Katılımcılardan biri Türk toplumunda eşcinsel tercihlerin açığa çıkmasının çok zor olduğunu şöyle dile getirmiştir:

“Örneğin geçmişte flört ettiğim beyle şimdi arkadaş olmayı başarmışım, toplum bunu yanlış karşılıyor ki aynı cinsten kişilerin birlikteliğini nasıl karşılasın. Birine güvenip açıkladın diyelim, bu insan birgün sizi çekemeyebilir ve kıskançlık yapabilir ve “zaten öyle galiba” şeklinde ima ederek zaten bu durumu kabullenemeyen ve sizi dışlayacak olan topluma açıklayıp çıkar elde etmeyi ya da sizi birşekilde üzmeyi amaçlayabilir. Dolayısıyla bunu paylaşamıyorsunuz da.”

Gerçekten de “baskı ve ayrımcılık, eşcinsellerin kendilerinin olduğu kadar çoğunlukla eşcinsellik tarihçilerinin de kaderi olmuştur” (30:1). Araştırmacılar ve eşcinsel çevreler de bu gizlenme çabasını ortaya koymaktadır. Onlara göre Türk toplumunda kızların birbirlerine yakın davranması dikkat çekmemekte, aileler kızların birbirlerinde kalmalarını yadırgamamaktadır. Onlar hem kadın, hem de lezbiyen olmanın zorluğunu yaşadıklarından kimliklerini gay'lere oranla daha fazla gizlemektedirler ve daha az örgütlenmektedirler*.

Aslı, spordan gelen birtakım özelliklerden yola çıkarak toplumun eşcinselliği sporcuyla yakıştırılabildiğini şöyle aktarmıştır:

“İnsanlar antrenörseniz, spor kültüründen uzak olduklarından mıdır bilmem, oyuncunuza gösterdiğiniz ilgi sonunda bir çıkar arayabiliyor, toplum bunu yakıştırıyor. Toplum içinde erkek arkadaşlarımızı bile deşifre edemiyoruz bu yaşta, gençken de edemiyorduk. Erkek arkadaşı ben tanıyamadan niye evleneyim. Bu sefer evlenmedik diye yakıştırılabilir. Kadınların sustuğu bir yerde bizim gibi çok konuşan kadınlar da erkeksi oluyor. Bazı

* <http://www.lambdaistanbul.org/index>

girişkenliklerimiz hayretle karşılanıyor. Eğer spor yaptığım için ben bazı şeyleri yapabiliyor hale gelmişsem spor bana kişilik ve güven kazandırmış, erkeksi davranışlar değil.”

New York’taki Hetrick-Martin Enstitüsü’nün 161 gay üzerinde yaptığı araştırma, eşcinselliğin genetik olma ihtimalinin yüksekliğini ortaya koymaktadır. Araştırmalar cinsel yönelimin doğumdan önce ya da doğumun ilk haftalarında ortaya çıktığını göstermektedir. 161 gay’de tek yumurta ikizi olanların yüzde elliiki, ayrı yumurta ikizi olanların yüzde yirmiiki, normal kardeşlerin ise yüzde 11’inin de eşcinsel olduğu saptanmış, aynı araştırma lezbiyenler üzerinde yapıldığında da benzer sonuçlar alınmıştır^{*}. Eşcinsel, duygusal ve cinsel açıdan hemcinsine yönelen kadın veya erkek^{**}, kendi cinsine ilgi duyan kişi^{***} olarak tanımlanmaktadır. Weeks’e göre bir insanın cinsel- kimliği “herhangi bir tarihi durumda verilmiş bir şey değil, farklı sosyal etkileşimlerin, güç oyununun ve bazen de rastgele seçimlerin bir sonucudur. Eşcinsel eğilim güçlü olabilir fakat anlamı zaman içinde değişen bir dizi faktöre bağlıdır” (30: 214). Sporun; güç, cesaret, sertlik, saldırganlık gibi tarih boyunca erkeksi olarak tanımlanmış özelliklerin yansımalarını taşıyan aktiviteler olduğu görüşünden yola çıkarak, sporun bir erkeği kadın gibi yapmayacağı ancak bir kadını erkeksi yapabileceği düşünülebilir. Ancak sonradan spora ilişkin tecrübelerden öğrenilenlerin yol açtığı rol kaymaklarının eşcinsellikle karıştırılmaması gerekmektedir. Yukarıda da görüştüklerimizden biri toplumun erkeklikle özdeşleştirdiği rolleri kadının göstermesi durumunda eşcinsel olarak-yanlış- algılanabilmesinden bahsetmişti. Milliyet gazetesi yazarı Elif Korap cinsel yönelimi eğer çoğunluğun dışındaysa kişinin karşı cinsin özelliklerine sahip olduğuna dair tamamen yanlış bir görüş olduğunu şöyle açıklamaktadır^{*}:

“Erkek eşcinsel erkek, kadın eşcinsel kadındır. Eşcinsellik, arada kalma, biyolojik olarak sahip olduğu cinsiyetin göstermesi gereken davranışların tersine davranış gösteren kişi demek değildir.”

^{*} http://www.gaygaye.com/g_odak05.htm

^{**} http://www.gaygaye.com/g_odak05.htm

^{***} <http://www.lambdaistanbul.org/index>

Eşcinsellik ve spor ile ilgili görüşmelerden elde edilen genel ifadeler maddeler halinde şöyle özetlenebilir:

- Eşcinsellik toplumsal olduğu kadar bilimsel anlamda da tabulaştırılmış tam olarak açıklanmamış bir konudur.
- Türk toplumunda spora katılan eşcinsellerin bilinen sayısı çok azdır ve bunlar genellikle yabancı uyruklu olanlardır.
- Türk toplumunda spora katılan özellikle Türk eşcinsellerin sayısı bilindiğinden fazla olabilir ancak bunun açığa çıkması toplumsal baskılar yüzünden mümkün değildir.
- Sporun eşcinsel eğilimleri arttırdığı-ortya çıkardığı doğru değildir, ancak eşcinsel olanlar belirli sporlara eğilimli olabilir.
- Spora katılım sonrası eşcinsel olan kişi, hiç spor yapmamış olsaydı başka tecrübeler yoluyla da bu eğilimini keşfedebilirdi.
- Diğer alanlarda olması gerektiği gibi spordaki eşcinsel bireyin duygu durumuna saygı duymak ve kabullenmek, onu uygunsuz tepkileri olan biri gibi yargılamamak doğru davranış biçimidir. Eşcinsellik spor alanını paylaşmada göz önünde bulundurulacak ya da dikkat edilmesi, kaçınılması gereken bir kriter olamaz.

5.6.1.2.5. Taciz

Sporda kadınlarla ilgili önemli bir sorunun da cinsel taciz olduğu ancak çeşitli nedenlerle bunun çok önemli bir kısmının açığa çıkmadığı konusunda görüştüklerimiz düşüncelerini aktarırken “Siz ya da tanıdıklarınızdan böyle bir durumla karşılaşan oldu mu? Sizi ya da onları bu durum nasıl etkiledi?...” gibi sorulara da yanıt vermeleri istenmiştir.

Görüşülenlerden dördü kendisinin veya yakınlarından en az birinin cinsel tacize maruz kaldığını söylemiştir. Diğer 12 kişi kendisinin veya yakınlarından birinin böyle bir duruma maruz kaldığına şahit olmadıklarını genellikle “görmedim, duymadım, bilmiyorum” şeklinde dile getirmekle birlikte bu 12 kişiden beş kişi medyadan ve çevreden bu tür olaylara ilişkin duyumlarının olduğunu dile getirmişler, üç kişi de taciz

olaylarının büyük kısmının çeşitli şekillerde örtbas edildiği ve açığa çıkmadığı düşüncesine katılırken ikisi bu durum için olabilir demiş, ikisi bu düşünceye katılmamış ve beşi taciz olaylarının sanılandan fazla olduğu konusunda hiçbirşey söylememiştir. Buna ek olarak tacize rastladığını dile getiren 4 kişiden üçü bu oranın sanıldığından fazla olduğuna katılmış birisi de olabilir demiştir.

Bununla birlikte bazı katılımcılar bu tarz olayların küçük yaşlarda daha çok ortaya çıkabildiğini dile getirmiştir. Sonuçta en az dokuz kişi sporda taciz olaylarının önemli bir kısmının açığa çıkmadığı ve çeşitli şekillerde örtbas edildiği konusunda hemfikirdirler. Ayrıca sporda taciz olaylarına hiçbir biçimde şahit olmadığını dile getiren yedi kişiden üçü bu olayların neden açığa çıkmadığı konusunda yorum getirmemiş ve bu durumların sanıldığından daha fazla olduğuna katılmamışlardır.

Dolayısıyla tacizle karşılaşan bireyin bu durumla nasıl baş ettiği ve nasıl etkilendiğinin belirlenmesi için sorulan soruya cevap verenler arasında böyle bir durumla karşılaşmadığını ve karşılaşan birini tanımadığını söyleyenler de bulunmaktadır.

Tacizin yönünün genellikle antrenörden sporcuya doğru olduğu belirtilmektedir. Ayrıca sadece kızların değil erkek çocukların da tacize maruz kalabildiği söylenmiştir. Görüşmelerde özellikle küçük yaştaki çocuklara uygulandığı haliyle tacizin kabul edilemez olduğuna vurgu yapılmış, yaşları daha büyük sporcularda ise sanki sorumluluk taciz eden ve edilene eşit paylaştırılmış ya da tacize engel olmada veya o noktaya gelmeden gereğini yapmada taciz edilene tam sorumluluk verilebilmiş, yetişkin olarak mağduriyetinin boyutu küçük yaş grubuna göre küçümsenebilmiştir.

Katılımcılardan küçük yaşlardan itibaren çok çeşitli spor dallarında, belediyelerde ve okul ve üniversite takımlarında spora katılan ve şu anda bir spor kompleksinde antrenör olan Hayat, cinsel tacizin bir kısır döngü haline geldiğini ve bu kısır döngüyü küçük yaştaki sporcuların bilinçsizce çalıştırıcılarına/antrenörlerine karşı ilgi duyma yoluyla başlattıklarına inanmaktadır. Ona göre kız tarafından gelen ilgiyi eninde sonunda karşılıksız bırakmayacak olan erkek çalıştırıcı zamanla buna alışacak ve artık

sporcu tarafından ilgi oluşmasını beklemeden böyle bir eğilim ya da beklenti içine girebilecektir. Bunu alışılmış bir durum olarak her yeni karşılaştığı sporcuda da deneyebilecektir. Ancak Hayat bu kısır döngüyü bozmanın sporcunun elinde olduğunu da belirtmektedir.

Özellikle sporda cinsel tacizin dikkatle ele alınması gerektiğini vurgulayanlar sporun başka alanlarda olmayan rahat doğal ortamının, sporun içinden olmayanlarca öyle olmadığı halde taciz etme, eşcinsellik, cinsel yakınlık duyma gibi algılanabilecek görüntülere, ortam ve tecrübelerle yol açabildiğini, yaklaşmaların abartılıyor olabileceğini dile getirmişlerdir. Aslı'ya göre seyirci eğitilmiş olmadığından bu tür tartışmalar artabilir ve bu konuda spor yapmadan eğilmek mümkün değildir. Bu konuda Sevgi yanlış anlayanın sporcuyu da olabileceğini şöyle bir örnekle açıklamıştır:

“Voleybolcular örneğin; maç sırasında, maça çıkmadan önce antrenörleri popolarına vurur. Bu çok normaldir aslında ancak o sporcunun bir altyapısı yoksa ya da çok kısa bir süredir o sporun içindeyse belki yanlış anlıyor olabilir ya da dışarıdan insanlar öyle düşünüyor olabilirler.”

Bazen haksız yere, rant sağlamak için ya da istediklerini elde edemediklerinden sporcuların iftira niyetli bu tarz açıklamalar yapabileceğine işaret eden bir katılımcı bu konuda her iki tarafın da dikkatle dinlenmesi gerektiğini vurgulamıştır.

Görüşülenlerden sekiz kişi tacize uğrayanların korktukları için bunu açıklayamayabileceklerine değinmiştir. Bu korkunun nedenlerinin diğerleri tarafından kabul görmeme, camiadan dışlanma, sporculuk kariyerinin bitmesi, çevredekilerin tepkisini almak ve aşağılanmak korkusu gibi çeşitli düşüncelerden kaynaklanabileceği dile getirilmiştir. Ayrıca taciz edenin ceza görmeyeceği ancak açıkladığı ile kalacağı sonuçta kendisinin “iyi bir sporcuyu” olarak anılmak yerine damgalanmış olacağı düşüncesinin de etkili olabileceği söylenmiştir. İleri yaşlarda antrenör-sporcu birlikteliklerinin olabildiği hatta bunlardan evlilikle sonuçlananların olduğu söylenmiştir. Bunlar sonuçta bilinen ve taciz dışında kalan normal durumlar olarak

değerlendirilirken yukarıda sayılan sebeplerden dolayı taciz boyutunun varsa gizli kalabildiği düşünülmektedir. Elit sporcu olan Işıl, tacizle baş edemeyen sporcunun nasıl etkilendiği ile ilgili şunları aktarmıştır:

“Çok küçük yaştan itibaren birlikte çalışıp, bir noktadan belli bir seviyeye o antrenörle gelmiş olmanın getirdiği bir bağılılık duygusu var, sanki onsuz bir daha başarılı olamayacak, o sporda belirli bir yere gelemeyeceğini düşünerek bir korku gelişebilir. Bu sporcular gerçekten isterlerse bitirebilirler-taciz durumunu-tabiki kendileri bu durumdan hoşnut değiller.”

Tacize kendisi ya da yakınının mağruz kaldığını belirtenlerin kızgınlık ve rahatsızlıklarının boyutu görüşme anında dahi hissedilebilmekteydi. Bu katılımcılar bu tür davranışlarda bulunanların kesinlikle meslekten ihraçlarının gerektiğine ve bunun gerçekleşmesi için ısrarlı bir tutum içinde olunması gerektiğine inanmaktadırlar. Bir çocuğu ya da genci taciz eden kişinin her şeyden önce sapık olması gerektiğini söyleyen Rayiha, tacizci antrenörün bu sapkınlığı çıkarlarına nasıl adapte ettiği hakkında şu düşüncelerini aktarmıştır:

“Benim aklıma şu geliyor; ileride o sporcu üzerinden para ya da bir başarı kazanabileceği, popüler olabileceği düşüncesi varsa onu elinde tutmak için bunu -tacizi- bir koz olarak kullanmayı amaçlayan antrenörler olabilir. Çünkü siz bir sporcuya yatırım yapıyorsunuz o sporcu üst düzeye gelmeye başlıyor sonra elinizden kayıp gidiyor. Olabiliyor yani bu tarz şeyler. Onu kaçırmamak için bunu hem bir psikolojik baskı hem... bir bağ kurup zorlama, mecbur etme pozisyonu yaratabilir.”

Hatırlayacağımız gibi katılımcıların çoğu ileri yaşlarda tacize uğrayanların küçük yaşlardakiler kadar masum olamayabildiklerini söylemişler bunun altında yatan neden ise bu durumla başa çıkabilecek iradeye sahip olabilecekleri düşüncesi idi. Ancak halen ve sadece elit spora katılmakta olan Gül ve Esmâ böyle bir durumla karşılaşacak olsalar

ne yapmaları gerektiği hakkında fikirleri olmadığını, bunun nedeni olarak da böyle bir durumla karşılaşmadıklarını göstermişlerdir. Bununla birlikte görüşme grubunun yarısından fazlası böyle bir durumla karşılaştığında ne yapılması gerektiği konusunda bir görüş bildirmemiş veya bilmediklerini söylemiş, fikir yürüttüklerinde ise bu konunun genel anlamda göz ardı edildiği izlenimi ortaya çıkmıştır. Nitekim böyle bir durumda tam olarak nereye, kime, nasıl başvurulması gerektiği konusunda net cevap verebilen olmamıştır. A kategorisinde yönetici olan Esin taciz edenler hakkında ilginç değerlendirmelerde bulunmuştur:

“Nasıl engellenir ne yapmak lazım onun çözümlerini de bilmiyorum. Aslında bir camiada bir kişinin bunları yaptığı biliniyorsa, çok seviyoruz bazı konularda sessiz kalmayı bence, birilerinin çıkıp bu insanlara artık iş vermemesi gerekir. Bazı insanlar evlenseler dahi bazı huylarından vazgeçmiyorlar. Hala bu şekilde tacizlerde bulunmaya kalkıyor, hala herkes susuyor. Bilmiyorum artık nasıl önüne geçilir bunların. Neden deşifre edilmiyorlar ya da izin veriliyor olabilir; “Bana mı kaldı, yani napayım, herkes biliyor zaten, ya o zaten öyle...” anlayışı...O zaten öyle diye ölene kadar bu insanla mı yaşayacağız yani bu camiada. Hadi gençken herkesin birçok hatası vardır, genç antrenörlerimiz veya erkek antrenörlerimiz de bu tür hataları yapıyorlar daha sonra, olgunluk döneminde belki bir durumlar yaşanıyor belki bir düzenli ilişkisi oluyor bir sene 2 sene, bu insan evleniyor ama ondan sonra görüyorsunuz ki huylu huyundan vazgeçmemiş yine başka bir şekilde başka bir olayla karşınıza çıkmış. Yani tepki göstermek deyince mesela ne yapılmalı, gidip federasyonlara şikayet te mi bulunmalı? Mesela bu insanın lisansı elinden alınsın, bu insan bir daha maça çıkmasın, veya ne bileyim kulübüne gidip “biliyor musunuz bu adam böyle bir adam” densin... *Sonuçta bence bunlar birkaç defa denenmiş ve bunlardan bir yere gidilememiş* o yüzden de herkes “ya zaten herkes onun ne olduğunu biliyor” deyip o şekilde devam ediyor yani hayat. Olan sporculara oluyor o genç kızla erkek o yaşında farkında olmuyor

ama derler ya “çocukluğunuza bir dönelim” diye işte... 5-10 Sene sonrasında herhalde psikolojik çöküntüleri olarak *bu kız çocuklarına* geri dönüyor herhalde.”

Böyle bir durumla karşılaşıldığında yapılması gerekenler konusunda 7 kişi ilgili mercilere, yargıya başvurulmasına, üç kişi olayın doğru anlaşılması için iyi araştırılması gerektiğine ve bunlardan birisi tacize uğrayanın elinde kanıt olmasının önemli olduğuna değinmiştir. Ayrıca bazı katılımcılar tacize uğrayanın durumu aileye açıklaması gerektiğini söylemiştir. Özellikle bir katılımcı ailenin yapabilecekleri ile ilgili şunlara değinmiştir:

“Çocuklarını spora getiriyorlarsa o yetişkin aile, gelinceye kadar onun peşini bırakmasınlar. Hep çocuğunun yanında olsunlar o zaman bu tarz şeylere zemin hazırlanmaz. Çünkü o işi yapmayı düşünen kişi bundan korkacaktır annesi babası ailesi geliyor bu çocukların ben nasıl yaparım diye. Başka türlü başıboş kalan çocuk her türlü tacize açıktır diye düşünüyorum.”

Taciz olaylarının örtbas edildiğine ilişkin genel bir inanç olduğu tespit edilmesine rağmen bu tür bir olayla karşılaşan sporcuların hemen açığa çıkarmaları gerektiğini söylemişlerdir. Ancak açığa çıktığında spor hayatına normal olarak devam edebilen bir sporcu örneği gösterilmemiştir. Nitekim Halter branşında yaşanan taciz skandalı sonrası sporcular da ceza almışlar, bu branşın bayan takımlarının kapatılması bile söz konusu olmuştur. Yine taciz olaylarına kendi ya da yakınlarında rastladığını belirten ve her branşta “böyle tipler” olduğuna inanan Sabiha bu konuda şunlara değinmiştir:

“Maalesef olanlara rağmen antrenörlüklerine devam ettiler çünkü oyuncu eksikliği olduğu gibi Türkiye’de iyi antrenör eksikliği de olduğu için herkes kapısını açıyor bunlara. O tarafı kötü, bak iyi antrenör, bizim *takımımızı* şampiyon yapıyor oyuncu yetiştiriyor diyorsun ama bir taraftan da manevi olarak bir şeyleri kaybediyorsun ona kapı açtığın zaman. Böyle antrenörleri

barındırmamak konusunda öncüyüm, istiyorum. Çünkü çok sapıklıklar yapan antrenörler var yani ilkokul 5. sınıf öğrencisine bile sarkan (20 yaşında adam) var. Takım sporlarında cinsel taciz biraz daha zor sanıyorum, 10-12 kişiyle uğraşıyorsun ama bireysel sporlarda antrenörler birebir uğraştığı için antrenörler, daha sık yaşanıyor olabilir. Mesela halterde, atletizmde duyduk.”

5.6.1.2.6. Kadının Spordaki Yerini İyileştirmek İçin Öneriler

“Kadının spordaki yerini iyileştirmek için neler yapılabilir” sorusuna genellikle ailenin etkisi, eğitim seviyesinin artması ve çevredeki öğretmen-antrenör gibi spor mensupları tarafından yönlendirme ve ekonomik bağımsızlık şeklinde cevaplar verilmiştir. Kadının spordaki geleceğine ilişkin Parıl “Devlet politikası olmalı, o da olmayacak, dolayısıyla hiçbirşey başarılamaz; bu da bir araştırma olarak kalır böyle” diyerek umutsuz bakış açısı sergilerken, Aşkın, kadının sporda varolabilmesinin ekonomik bağımsızlığına dayandığını “Biz ne kadar ekonomik anlamda sağlam olursak o zaman hak ettiğimiz değeri biraz daha fazla alıcaz gibi geliyor bana” diyerek dile getirmiştir. Yine ekonomiden söze başlayan Özlem şunlara değinmiştir:

“Kadınların bir köşeye çekilip te ev hanımı olmalarına ben kesinlikle karşıyım. Herzaman ekonomik özgürlükleri olacak. Hele sporun içinden gelmişseniz asla evde oturmaları doğru bulmuyorum. En azından ha belki iyi bir konuma gelemezsiniz ama bir antrenörlük bir yardımcı antrenörlük sporun içinden mutlaka bir şeyler yapmamız gerektiğine inanıyorum.”

Aslı Beden Eğitimi ve Spor Yüksekokullarına girişte milli sporcu kontenjanı -59. madde- hakkında bilinçlendirme çalışmaları yapılmasının itici bir kuvvet, ayrıca milli takımları güçlendirecek bir girişim olacağına inanmaktadır. Ayrıca kadın sporlarının durumunun iyileştirilmesi için aileler, STK’lar, federasyonlar, komşular, çevre gibi çoklu etkenlerin işbirliğinin gerekliliğine değinmiştir:

“Anadolu’daki ücra yerlere kadar bilinci yaymak gerekir. Federasyonlar kendi başına yapamaz; medyayla, STK ile işbirliği yapmalı.”

Derya bu konuda şunları söylemiştir:

“Sporcu olan bayanlar çocuklarını, kız ya da erkek, spora yönlendirebilir. Şu anki anne ve babalar daha fazla bunun bilincinde ama yine de kulaktan kulağa yayarak, spor salonları, belediye tesislerinde çocuğa sporu sevdirep, onu spora kazandırmak lazım. Şu anki duruma bakarsak çok zor. Geriye dönük bir şey yapılamaz ama bundan sonra ne yapılırsa sonrası için avantajdır artık.”

Sportaki kadının durumunun iyileşmesini tamamen bilinçli aileye bağladığını dile getiren Aysel, olumlu bir yaklaşım izlemiştir:

“Sporda kadının sorunlarıyla ben şahsi olarak karşılaşmadım ama karşılaşanlar varsa zamanla hepsi düzelecek sadece zamana ihtiyaç var. Bayanlar çok çabuk geri adım atmamalı yani tacizler olabilir taciz edenleri ortaya çıkarmak gerekir, bu tarz bir şeyden utanacak hiçbir şey yok. Kimsenin sizin omuzlarınıza basarak bir yere çıkmasına izin vermemeli diye düşünüyorum.”

Sabiha beden eğitimi öğretmenlerinin etkisini şöyle aktarmıştır:

“Beden eğitimi öğretmeni çocuğun spora başlamasındaki en büyük etkidir. Beden eğitimi dersinde görüyorsun çocuğu aa senin boyun uzunmuş sen neden basketbol voleybol oynamıyorsun dediğin zaman çocuğun gözleri ışıdamaya başlıyor. Oyna şu takıma girersin burs kazanırsın. Sistem oturtulursa bayan erkek düşünce açısından eşit olduğu gibi spor açısından da eşit olabilir. “

Dilek, genellikle kulüplerle ilgili teşvik biçimleri hakkında fikirleri ve diğer görüşleri şöyledir:

“Mutlaka bir teşvik gerekiyor. Aslında şöyle bir model çıksa mesela, bayanlar 1. liginde bir bayan antrenör lig şampiyonluğunu kazansa bu çok güzel bir model olur. Veyahut ta kulüpler, mesela bir kulübün oyuncusunuz, 6-7 sene bu kulüpte oynamışsınız, bir de aynı idari heyetle oynamışsanız, artık sizin başınızdaki kişi artık çok iyi tanır sizi...dolayısıyla o kişiyi karşınıza alıp sen bu takımda kalsan da başka takıma gitsen de bak senden çok iyi antrenör olur, başka bir iş te yapabilirsin ama ben senin bizim bünyemizde olup antrenör olarak seni eğitmek istiyoruz demek bir teşvik olabilir mesela. Bence bu kişilere bu tür yollar açılmadığı için de bu tür kişiler kayıp oluyor olabilir yani başka yerlere gidecektir, başka kafasını çelen işler vardır...her kulübün elinde böyle değerlendirebileceği en aşağı 12-14 tane A takımı oyuncusu artı onlar kadar alt yapı oyuncusu var, dolayısıyla burada en büyük iş bence kulüplere düşüyor. Baktınız ki bir oyuncu çok kabiliyetli olmayabilir ama çok zeki bir oyuncu olabilir arkası çok kuvvetli bir oyuncu olabilir veya gördünüz diyalogu çok iyidir arkadaşlarıyla ama onun fiziksel yeteneğinin olmaması onunla ilişkinizi bitirmeniz gerektiği anlamına gelmez. Alırsınız genç takımında işi bittikten sonra sen A takımında oynayamazsın ama gel senden çok iyi antrenör olur. Gel bizde kal, seni birkaç seminere gönderelim eğitelim bu şekilde kazanılabilir belki...veya izlemiştinizdir alt yapıda antrenörlük yapıyordur ama işte bazen bazı olaylar şansla ilgili gerçekten birinin sizi keşfetmesi gerekir, elinizden tutup çıkarması gerekebilir, dolayısıyla, Federasyonun da belki tarama yapması gerekir, sadece İstanbul değil, bu şekilde bu kişileri bulup eğitime gönderebilir. Bayanların antrenörlük kartı almaları daha kolaylaştırılabilir. Kulüplere “antrenörlerden şu kadarı bayan olması gerekiyor” şartı getirilebilir. Mesela 12 antrenör varsa

bunun 4'te- 3'te biri mutlaka bayan antrenör olacak; O kadar takımın var kardeşim birinden birini eğit yani çıkar birilerini ortaya, belki böyle bir şey söyleyebilir federasyon ya da bunu kulüplere kural olarak koymak biraz antipatik olabilir ama en azından bir toplantılarla seminerlerle bunlar (bu fikir) onlara verilebilir. FB bununla ilgili güzel bir şey yapıyor. Duyduğum kadarıyla hedefleri 2007 senesinde bütün takımdaki bayan takımındaki bütün kadroyu bayan yapmakmış. Şimdi takımdaki kondüsyonerleri bayan, Didem menajerleri, bir bayan antrenör bulalım, sağlıkçımızı bayan yapalım gibi bir eğilimleri var.”

Dilek ayrıca ekonomik açıdan kadın sporculara değinmiştir:

“...Kulüp düzeyinde bayanlara ödenen paralarla erkeklere ödenen paraları incellerseniz eğer bir çok kulüpte bunun çok farklılık gösterdiğini görürsünüz. Ha tamam çok iyi yatırım yapan 2-3 takım bulabilirsiniz belki ama onun dışındaki takımlarda bayanların daha az para aldıkları bir gerçektir. Bu şartların da bence birazcık daha düzeltilmesi gerekir. Netice yapılan antrenman aynı, mesai saati aynı, verilen emek aynı, niye bir erkek bir bayandan daha fazla para alsın ki. Yani hoş bu sene bayağı bir farklılık gösterdi bayanlarda ülkeler yani ücret biraz daha yukarıya çekildi ama özellikle büyük şehirlerde yaşayanlar için İstanbul gibi bir yerde aldığınız para da size ayaklarınızın üzerinde olmanıza yetecek düzeyde olması gerekir. Erkeklerle hala eşit değil, öyle bir şey olması çok zor zaten de. Ama niye olmasın neticede verilen emek aynıysa yapılan iş aynıysa...”

Liberal yaklaşımın ifadeleriyle Esin şu önerilerde bulunmuştur:

“Bayan sporcu sayısının arttırılması lazım, bayan antrenör, hakem, yönetici sayısının arttırılması lazım. O nedenle ilk etapta temelden başlamak gerekir. İl etapta bayan sporcuların,

bayanların spora katılımını arttırmak gerekiyor.O yüzden böyle bir şey yapılacaksa eğer ilk önce okul düzeyinde kızların ve erkeklerin eşit düzeyde katılımını sağlayacak bazı önlemlerin alınması gerekiyor. Bazı ülkelerde kanuni yaptırımlar var. Bir okul erkek takımı kuruyorsa aynısının bayan takımını da kurmak zorunda. Belki bazı böyle hukuki, yasal önlemlerin de alınması lazım ama belki ilk etapta sporcu sayısının artırılması konusunda çalışma yapmak lazım. Daha fazla bilinçlendirmek lazım, daha fazla olanak yaratmak lazım. Türk kızlarının büyük bir çoğunluğu olanaktan yoksunlar. Gitmek istese bile ekonomik durumu müsait değil. Mesela olimpiyat komitesinin bir projesi var şu an. Spor yapmaya imkanı olmayan çocuklar için ücretsiz spor okulları projesi. Sponsorlar aracılığıyla. 23 okuldaki 6500 çocuğun 3500 tanesi kız çocuğu mesela. Böyle bir projeye -oyynamak-..lazım. Okullar düzeyinde, kulüpler düzeyinde, geniş yelpazeden bakıp sporda o sayıların arttırılması gerekiyor. Türkiye’de ne kadınlar ne erkekler için sistemli bir yetenek seçimi yok. Bayan sporcularımız tesadüflerle-bakın bugün elit düzeydeki tüm bayanlar maalesef yetenek seçimiyle değil bazı beden eğitimi öğretmenlerinin antrenörlerin tesadüfen görüp yönlendirmesiyle ortaya çıkıyor. O nedenle kız çocuklarının yetenek seçimiyle seçilip okullarda ondan sonra alanlarına göre spora başlatılması gerekiyor. Sayımız çok az mesela. Türkiye’de bayan sporcu sayısı çok az. Buna rağmen uluslar arası aldığımız başarılar çok büyük. Ben şuna inanıyorum, bizde sayı arttıkça, kaliteli antrenman arttıkça antrenörle beraber, Türk Elit bayan sporcu sayısı artacak, Olimpiyatlarda, Dünya Avrupa düzeyinde çok daha başarılı olabilecek potansiyele sahibiz. Bayanlar olarak çok daha iyi yerlere gidebilecek potansiyele sahip. Şu anda sayı çok küçük ve tesadüflerle yürüdüğü için durum böyle. Ama sistemli bir yetenek seçimi ve antrenman düzenine geçilirse Türk kadınının spordaki geleceği parlak. “

Rayıya da eğitime vurgu yaptıktan sonra elit sporun gelişimine ilişkin fikirlerini belirtmiştir:

Genel olarak sporun bir iş olarak görülmemesi kadının spora katılımını da etkiliyor. Spor Türkiye’de profesyonel bir iş olarak görülüyor. Ben burada çalışıyorum, benim sosyal güvencem var, sigorta primlerim yatıyor 25 yıl sonra da olsa en azından emekli olabilirim sabit bir gelirim olabilecek ama sporda böyle bir şey söz konusu değil. En azından devlet olarak sporu bir iş kolu olarak görürsek hem erkek sporcu sayısı artacaktır hem kadın sporcu sayısı artacaktır. Erkek sporcu sayısının artması o erkeğin ailesini de spora yöneltecektir. Kadın sporcu sayısının artması da kadının ailesini spora yöneltecektir. Böylece belli bir standartta spor kültürü ve spor katılımcısı oluşacaktır yoksa hiç spordan 5 para kazanmadan veya güvencesi olmadan profesyonel spor yapılamaz çok zor. Sadece kendin için yaparsın sen parayı verirsin, gidersin bir kulübe üye olursun kendi çapında kalır o iş. Ama profesyonel olarak elit sporun yükselmesi, elit spora da kadın katılımcı sayısının yükselmesi bence temelde buna dayanıyor. O sporun hangi branş olursa olsun iş olarak görülmesine dayanıyor.”

Gül, medya ve ailenin etkisine deyinmiş, okul başarısına odaklanan kızların spordan uzaklaştığına vurgu yapmıştır.

5.6.2. Anket Bulguları

5.6.2.1 Genel Özellikler

1. Sınıf, Bölüm

Aşağıdaki tabloda araştırmaya katılanların sayı ve yüzdeleri, bölümleriyle birlikte belirtilmiştir.

Tablo2. Sınıf ve Bölüm

	BÖLÜM							
	Antrenörlük		Spor Yöneticiliği		Beden Eğitimi Öğretmenliği		Toplam	
	s	%	s	%	s	%	s	%
4. Sınıf	71	54,6	32	53,3	42	70,0	145	58,0
1. Sınıf	12	9,2	28	46,7	18	30,0	58	23,2
2. Sınıf	47	36,2	-	-	-	-	47	18,8
Toplam	130	100,0	60	100,0	60	100,0	250	100,0

Tabloda katılımcıların yarısından fazlasının 4. sınıf olduğu, 1. sınıfların dörtte bire, 2. sınıfların ise beşte bire yakın oranda olduğu görülmektedir.

Antrenörlük bölümündekiler araştırma grubunun yaklaşık olarak yarısını (% 52) oluştururken Spor Yöneticiliği (% 24) ve Beden Eğitimi Öğretmenliği (% 24) bölümündekiler yaklaşık dörtte birlik bir bölümü oluşturmaktadırlar. İkinci sınıf öğrencilerin tamamı antrenörlük bölümündendir ve birinci sınıflardan 12 kişi antrenörlük bölümünden, 28 kişi Spor Yöneticiliği ve 18 kişi Beden Eğitimi Öğretmenliği bölümünden oluşmaktadır. Dördüncü sınıf öğrencilerden yaklaşık yarısı (% 48,9) Antrenörlük, % 22'si Spor Yöneticiliği ve % 28,9'u Beden Eğitimi Öğretmenliği bölümündendir. Araştırmaya katılacak öğrencilerin çoğunlukla 4. sınıftan olmaları konuya hakimiyet açısından istediğimiz bir durumdur. Bu nedenle mümkün olduğunca son sınıflara ağırlık verilmiş ancak okulda 3. sınıfın olmayışı 2. ve 1. sınıflara yönelmemizi gerektirmiştir.

2. Yaş

Araştırma grubunun yarıdan biraz fazlasını 21-24 yaş grubundaki katılımcılar oluşturmaktadır. Ayrıca dörtte birinden fazlasını 20 yaş ve altı, yaklaşık sekizde birini

25 yaş ve üzeri oluşturmaktadır. Ayrıca en düşüğü 16 en yükeğı 32 yaşında olan araştırma grubunun % 90'ı 18-25 yaş arasındadır.

Tablo3. Yaş

	s	%	Geçerli %
20 Yaş ≥	69	27,6	27,6
21-24	149	59,6	59,6
25 Yaş ≤	31	12,4	12,4
Yanıtsız	1	0,4	-
Toplam	250	100,0	100,0

4. Branş ve Cinsiyet Dağılımı

Anket grubundan 130 kişilik Antrenörlük Bölümü öğrencilerinin cevaplamaı beklenen bu soruya yanıt veren diğerk bölüm öğrencileri de olmuştur. Nitekim 142 cevapta beden eğitimi öğretmenliğı (6 kişı) ve spor yöneticiliğı (6 kişı) bölümlerinde okuyup çeşitli yollarla belli branşlarda uzmanlık/yeterlilik alan öğrencilerin de bu soruyu yanıtlamış olabileceğı düşünölmektedir. Anket grubundaki çoğı antrenörlük bölümü öğrencilerin sahip oldukları yirmi farklı branşın çoğı bireysel sporlardan oluşmaktadır (bkz.: Tablo 4).

Erkek öğrencilerin özellikle basketbol (% 90), futbol (% 76,5), karate (% 66,7) branşlarında kız öğrencilerden baskın biçimde sayıca fazla oldukları görölmektedir. Erkek öğrenciler aynı zamanda badminton, vücut geliştirme, masa tenisi, golf branşlarında da kız öğrencilerden sayıca üstündür. Ayrıca vücut geliştirme, masa tenisi ve golf branşlarında hiç kadın; eskrim, sualtı, can kurtarma ve triathlon branşlarında ise hiç erkek bulunmamaktadır. Sadece tenis branşında kız ve erkek katılımcıların sayısı eşittir.

Tablo 4. Branş ve Cinsiyet Dağılımı

		Kadın %*	Erkek %*	Toplam s**	Toplam %**
Branşlar	Voleybol	71,4	28,6	14	5,6
	Basketbol	10,0	90,0	20	8,0
	Atletizm	58,3	41,7	12	4,8
	Futbol	23,5	76,5	17	6,8
	Tekvando	76,0	23,1	13	5,2
	Sualtı- Triathlon- Can kurtarma	100,0	-	7	2,8
	Yüzme	70,0	30,0	10	4,0
	Badminton	42,9	57,1	7	2,8
	Vücut Geliştirme	-	100,0	1	0,4
	Karate	33,3	66,7	6	2,4
	Kürek	66,7	33,7	9	3,6
	Masa Tenisi	-	100,0	1	0,4
	Judo	83,3	16,7	6	2,4
	Hentbol	75,0	25,0	4	1,6
	Eskrim	100,0	-	1	0,4
	Tenis	50,0	50,0	6	2,4
	Golf	-	100,0	5	2,0
	Jimnastik	66,7	33,3	3	1,2
	Toplam	50,7	49,3	142	56,8
	Yanıtsız	50,0	51,8	108	43,2
Genel Toplam		-	-	250	100,0

* Bir branşa ait toplam sayı içinde kadın ve erkeklerin oranı.

** Toplam s ve Toplam %, o branşı işaretleyenlerin toplam sayısı ve toplam içinde o branşın yüzdesidir.

Kız öğrencilerin sayıca üstün oldukları branşlar arasında voleybol, tekvando, judo, cimnastik, eskrim, hentbol, kürek, sualtı-can kurtarma, yüzme, atletizm bulunmaktadır. Yüzme, tekvando ve voleybol branşlarında kadınların belirgin üstünlüğü söz konusudur.

5. Lisanslı Sporculuk

Araştırma grubundan 22 kadın ve 16 erkeğin herhangi bir spor dalından lisansı yoktur ve 103 kadın ile 109 erkek -toplamda araştırma grubunun tamamına yakını- lisanslı sporculardır. Lisanslı olma durumu cinsiyetten bağımsız olmakla beraber, yöneticilik bölümünden antrenörlük bölümüne gidildikçe beklendiği gibi artış göstermektedir. Nitekim antrenörlük bölümüne başvurabilmek için en az iki yıl lisanslı sporcu olma şartı aranırken diğer bölümler için böyle bir zorunluluk yoktur. Yöneticilik bölümündekilerin % 66,7'si, öğretmenlik bölümündekilerin % 78,3'ü ve antrenörlük bölümündekilerin % 96,2'si lisanslıdır. 212 Lisanslı sporcudan 43'ü ikinci, 7'si de üçüncü bir lisansa daha sahiptirler*.

Tablo 5. Lisans

		Lisans		Toplam
		Yok	Var	
Cinsiyet	Kadın	22	103	125
	Erkek	16	109	125
Toplam		38	212	250

* Lisanslı olunan sporlarda cinsiyetlerin varlığına bakıldığında kızların daha çeşitli sporlarda yer aldıkları görülmektedir. Türkiye genelindeki oranlardan farklı olarak bu seçilmiş grupta daha fazla branşta kadınların sayıca üstün olduğu belirlenmiştir. Türkiye geneli sporcu sayıları incelendiğinde sadece cimnastik branşında tüm yıllarda lisanslı kadınların baskın biçimde erkeklerden sayıca üstün olduğu ancak bu oranın da son iki yılda gittikçe birbirine yaklaştığı görülmüştür (**1999**: 319K, 200E; **2002**: 715K, 416E; **2003**: 1131K, 676E; **2004**: 2046K, 1874E; **2005**: 2760K, 2342E;). Bunun yanında 2003 yılı itibarıyla Halk Oyunları Federasyonu ve 2004 yılı itibarıyla (1990 yılında kurulan) “Herkes İçin Spor Federasyonu”nda da kadın lisanslı sporcu sayısı daha fazladır (GSGM).

Tablo 6. Branşlar ve Cinsiyetlere Göre Dağılımları

	Kadın s	Erkek s
Voleybol	25	8
Basketbol	8	21
Atletizm	11	9
Futbol	6	36
Yüzme	12	6
Sualtı-Triathlon-Can kurtarma	5	5
Güreş	1	4
Badminton	7	5
Tekvando	14	6
Vücut Geliştirme	-	2
Boks	-	2
Karate	4	8
Buz Pateni	1	-
Kürek	7	3
Kickboks	2	1
Masa Tenisi	1	2
Judo	8	2
Hentbol	4	1
Eskrim	2	-
Tenis	4	2
Yelken	-	1
Atıcılık	1	-
Golf	-	4
Cimnastik	3	-
Bisiklet	1	-
Fitnes	1	-
Bocce	1	-
Pentatlon	1	-
Kungfu	1	-
Toplam	130	128

Tablo 6’da katılımcıların sahip oldukları lisansların hangi branşlarda olduğu ve cinsiyete göre frekansları verilmiştir. Her birey için belirtilen en fazla üç ayrı branş dikkate alınmıştır.

5. Spora Yönelten Faktörler

5.1. Okul

Görüşme grubunun çoğunluğunun sporda fırsat eşitsizliklerinin en az karşılaşılabileceği yerler olarak dikkat çektiği okullarda, çok çeşitli faktörlere bağlı olarak spora katılmada cinslerarası fark gözetilebileceğinden de bahsedilmiştir. Ayrıca okul dışında spora katılımı ya da model olabilecek spora katılan kadınların izlenmesinde erkeklere oranla çok daha az alternatifleri olan kızların spora yönelmelerinde okul faktörü çok önemli olabilmektedir. Bu ve görüşmelerden elde edilen eşitsizlik tablosundan yola çıkarak, kız ve erkek öğrencilerin sporla ilgili bir alana yönelmede okuldan çoğunlukla eşit oranda etkilenmesi veya kızların diğer faktörler içinden en çok ya da daha fazla okuldan etkilenmesi beklenebilir. Anketten elde edilen verilerde okuldan etkilenme durumunun cinsiyetten bağımsız olduğu tespit edilmiştir. Bununla birlikte okulu daha etkili bir faktör olarak kadınların işaretleme oranı artarken (çok fazla: K % 26, E % 16) okulun daha az etkili olduğuna ilişkin ölçülere gidildikçe (az: E % 22, K % 19; çok az: E % 26, K % 13) erkeklerin oranı artmaktadır.

Tablo 7. Sporla İlgili Bir Alana Yönelmede Okulun Etkisi

	Çok az		Az		Orta		Fazla		Çok fazla		Toplam	
	s	%	s	%	s	%	s	%	s	%	s	%
Kadın	13	11,9	19	17,4	32	29,4	19	17,4	26	23,9	109	100,0
Erkek	26	22,4	22	19,0	31	26,7	21	18,1	16	13,8	116	100,0
Toplam	39	17,3	41	18,2	63	28,0	40	17,8	42	18,7	225	100,0

$$X^2: 6,839 \quad S.D.: 4 \quad p= 0,145$$

5.2. Aile

Görüşme grubundan elde edilen ‘ailelerin kız ve erkek çocuklarını spora yöneltmedeki farklı tutumlarına’ ilişkin verilerde belirlenen; elit spor düzeyinde (veya yüksek eğitilmiş) ailelerin genellikle cinsiyetlerarası fark gözetmeden adil biçimde çocuklarına destek olduklarıydı. Ankette yer alan bununla ilişkili bir soruda, katılımcıları sporla ilgili bir bölüm seçmeye yönelten faktörlerden ailenin etkisini derecelendirmeleri istenmiştir. Anketten elde edilen veriler de görüşmelerden elde edilen görüşleri destekler biçimdedir; kız ve erkek katılımcıların birbirine çok yakın, hatta zaman zaman eşit ve kız öğrencilerin daha baskın olduğu değerler elde edilmiştir.

Tablo 8. Spor İle İlgili Bir Alana Yönelmede Ailenin Etkisi

	Çok Az		Az		Orta		Fazla		Çok fazla		Toplam	
	s	%	s	%	s	%	S	%	s	%	s	%
Kadın	23	20,2	6	5,3	19	16,7	27	23,7	39	34,2	114	100,0
Erkek	19	16,2	12	10,3	32	27,4	27	23,1	27	23,1	125	100,0
Toplam	42	18,2	18	7,8	52	22,1	54	23,4	66	28,6	231	100,0

$$X^2: 7,839 \quad S.D.: 4 \quad p=0,098$$

5.3. Medya ve Seyir

Katılımcılar kendilerini sporla ilgili bir bölüm seçmeye yönelten faktörlerden “medya”nın çok fazla etkili olmadığı yönünde cevaplar vermiştir (bkz. Tablo.9). Oysa tablo 7 incelendiğinde “seyrettiği sporlar”ın, yönelimlerinde etkili olduğu söylenebilir. Dolayısıyla bu sonuçlardan medya dışında bir seyir biçiminin etkili olduğu düşünülebilir. Yine seyir ve medyanın etkisi ile cinsiyet arasında yeterli bir ilgi belirlenememişse de etkilenme sıklığının erkeklerde etkilenmeme sıklığının kadınlarda daha çok olduğu belirlenmiştir.

Tablo 9. Spora Yönelmede Medyanın Etkisi

Etki Derecesi	s	%	Geçerli %
Çok az	70	28,0	33,8
Az	49	19,6	23,7
Orta	44	17,6	21,3
Fazla	28	11,2	13,5
Çok fazla	16	6,4	7,7
Yanıtsız	43	17,2	-
Toplam	250	100,0	100,0

X^2 : 6,952 S.D.:4 P=0,138

Tablo 10. Seyir

	Kadın		Erkek		Toplam	
	s	%	s	%	s	%
Çok az	12	12,0	10	9,0	22	10,4
Az	6	6,0	12	10,8	18	8,5
Orta	24	24,0	26	23,4	50	23,7
Fazla	34	34,0	29	26,1	63	29,9
Çok fazla	24	24,0	34	30,6	58	27,5
Toplam	100	47,4	111	52,6	211	100,0

X^2 : 3,820 S.D.:4 P=0,431

5.4. Arkadaş ve Kendi Seçimi

Sporla ilgili bir alana yönelmede “arkadaş” faktörünün cinsiyetten bağımsız olduğu belirlenmiştir. Ancak incelendiğinde erkeklerin “arkadaş” faktörünü sporla ilgili bir alana yönelmelerinde daha fazla etkili olarak belirttikleri söylenebilir.

Tablo 11. Sporla İlgili Bir Alana Yönelmede Arkadaşın Etkisi

	Çok az		Az		Orta		Fazla		Çok Fazla		Toplam	
	s	%	s	%	s	%	s	%	s	%	s	%
Kadın	20	17,5	26	22,8	24	21,1	28	24,6	16	14,0	114	100,0
Erkek	18	15,8	17	14,9	28	24,6	31	27,2	20	17,5	114	100,0
Toplam	38	16,7	43	18,9	52	22,8	59	25,9	36	15,8	228	100,0

$$X^2: 2,894 \quad S.D.: 4 \quad p= 0,576$$

Tablo 11’de sporla ilgili bir alana yönelmede diğer faktörlerden bağımsız olarak sadece kendi seçiminin etkili olduğunu belirtenlerin oranlarına bakıldığında sonuçların cinsiyetten bağımsız olduğu, sayı olarak kızların oranı erkeklere neredeyse eşit derecede ve bazen fazla olduğu görülmektedir. Ayrıca araştırma grubunun büyük bir bölümünün (s: 159) sporla ilgili bir alana yönelmesinde başka bölümleri kazanamamasının “çok az” ve “az” etkili olduğu belirlenmiştir. 55 Kişinin yanıtsız bıraktığı soruda anket grubunun çok küçük bir kısmı (s: 20) “fazla” ve “çok fazla” etkili demiştir.

Tablo 12. Sporla İlgili Bir Alana Yönelmede “Kendi Seçimi”nin Etkisi

	Çok az		Az		Orta		Fazla		Çok fazla		Toplam	
	s	%	s	%	s	%	s	%	s	%	s	%
Kadın	7	7,4	4	4,2	5	5,3	17	17,9	62	65,3	95	100,0
Erkek	10	10,3	5	5,2	9	9,3	21	21,6	52	53,6	97	100,0
Toplam	17	8,9	9	4,7	14	7,3	38	19,8	114	59,4	192	100,0

$$X^2: 3,061 \quad S.D.: 4 \quad P= 0,548$$

6. Yapmak İsteddiği Diğer İşler

Türkiye’deki üniversitelerde spor ile ilgili eğitim veren bölümlerde artan bir farklılaşma (beden eğitimi öğretmenliği, antrenörlük, spor yöneticiliği, rekreasyon gibi) son zamanlarda zorunluluk olarak görülmektedir. Buna rağmen bu yeni sayılabilecek çeşitlenme süreci içinde öğrenciler farklı bölümlerde eğitim görmelerine rağmen çeşitli uygulamalar yoluyla sıklıkla diğer alanlarda da yeterlilik alabilmeleri ve ayrıca rehberlik hizmetlerinin henüz yaygınlaşmadığı eğitim sistemi içinden üniversitelere gelen bu öğrencilerin zamanla çeşitli nedenlerle farklı alanlara ilgi duyması olasılığı düşünülerek anket grubuna “mezun olduktan sonra mümkün olursa bölümünüz dışında başka hangi işleri yapmak isterdiniz” sorusu yarı açık olarak sorulmuştur. Ayrıca anketten çıkacak birtakım sonuçların, ileride hangi mesleklerde varolma isteğindekiilere ait olduğunu bilmek de faydalı olabilecektir.

Tablo 13. Yapmak İsteddiği Diğer İşler *

	Erkek		Kadın		Toplam	
	s	%	s	%	s	%
Antrenörlük	43	34,4	51	40,8	94	37,6
Beden Eğitimi Öğretmeni	34	27,2	55	44,0	89	35,6
Spor Dışında Bir İş	49	39,2	18	14,4	67	26,8
Hakem	13	10,4	27	21,6	41	16,4
Masör	18	14,4	17	13,6	35	14
Yöneticilik	18	14,4	16	12,8	34	13,6
Diğer	12	9,6	20	15,8	32	12,8
Menajer	12	9,6	7	5,6	19	7,6
Animatör	6	4,8	5	4,0	11	4,4

Bu soruda işaretlenen seçeneklerden beşten fazlası dikkate alınmamıştır. Antrenörlük bölümünde okuyan öğrenciler, eğer kendi branşları dışında bir branşı belirtmişlerse işaretledikleri “antrenör” seçeneği geçerli kabul edilmiştir. Anket grubunun üçte birden fazlası (98 kişi) yalnızca bir seçeneği işaretlemiş ve yaklaşık

* Tablo 13’ün okunuşuna örnek: Erkeklerin %34,4’ü, kadınların %40,8’i kendi okuduğu bölüm dışında antrenörlük mesleğini yapmak istemektedir.

sekizde biri (30 kişi) hiçbir seçeneği işaretlememiştir. Sadece 2 seçeneği işaretleyenlerin sayısı 77, sadece 3 seçeneği işaretleyenlerin sayısı 37, Sadece 4 seçeneği işaretleyenlerin sayısı 6, sadece 5 seçeneği işaretleyenlerin sayısı 2 ve sadece “diğer” seçeneğini işaretleyenlerin sayısı 3’tür. Ancak toplamda diğer seçeneğini işaretleyenlerin sayısı 32 kişidir. En çok tercih edilen işler arasında antrenörlük ve beden eğitimi öğretmenliği dikkat çekmektedir. Bundan başka “spor dışında bir iş” seçeneğinin dörtte birden fazla kişi tarafından işaretlenerek üçüncü en çok tercih edilen seçenek olması ilgi çekicidir. Aşağıdaki tabloda seçenekler en çok işaretlenenden en az işaretlenene doğru sıralanmıştır.

İşaretlenen uğraşlar içinde cinsiyetler arası en büyük fark “spor dışında bir iş” seçeneğinde görülmektedir. Bu seçeneği erkekler yaklaşık 3 kat daha fazla işaretlemişlerdir. Antrenörlük, Beden Eğitimi Öğretmenliği, Hakemlik, Diğer seçeneklerini ise kız öğrencilerin daha fazla işaretlediği görülmektedir. Bunlarda “spor dışında bir iş” seçeneğindeki kadar büyük bir fark söz konusu olmasa da -Antrenörlük dışında- oranlar dikkat çekicidir.

5.6.2.2. ‘Spordaki Kadın’ın Durumu ve Sorunları

1. “Sporda Kadının Durumu ve Sorunları”na İlgi Düzeyi

Anket grubunun sporda kadının durumu ve sorunlarıyla ilgi düzeyine ilişkin kadınlar ve erkeklerin cevapları arasında anlamlı bir fark tespit edilememiştir.

Tablo 14. İlgi Düzeyi

	İlgilenmedim		Medya ve Çevre		Derslerden		Özel İlgiliyim		Toplam	
	s	%	s	%	s	%	s	%	s	%
Kız	18	16,1	64	57,1	18	16,1	12	10,7	112	48,7
Erkek	22	18,6	68	57,6	22	18,6	6	5,1	118	51,3
Toplam	40	17,4	132	57,4	40	17,4	18	7,8	230	100,0

$$X^2 = 2,767$$

$$S.D : 3$$

$$p= 0.429$$

Araştırma grubunun “Sporda kadının durumu ve sorunlarıyla ilgi düzeyiniz nedir” sorusuna verdiği cevaplar incelendiğinde büyük oranda “medyadan ve çevremden duyduğum kadar biliyorum” dedikleri tespit edilmiştir.

Spordaki kadın sorunlarıyla algıladıkları ilgi düzeylerinin cinsiyetten bağımsız olduğu belirlenmiştir. “Özel ilgiliyim” diyen kızların oranı % 10’un üzerinde iken, erkeklerin % 5,1 olduğu dolayısıyla kızların sayısının diğer 3 şıkta hemen hemen erkeklerle eşit olmasına rağmen burada erkeklerin 2 katından daha fazla oldukları görülmektedir, ancak bu seçenekte anlamlılık için yeterli toplam sayı sağlanamamıştır. Birden fazla seçeneği işaretleyenler arasında “ilgilenmedim” diyen bir kız öğrencinin “medya ve çevreden duyduğum kadar biliyorum”u da işaretlemiş olması ve “özel olarak ilgileniyorum” diyen bir kız öğrencinin de aynı zamanda “medya ve çevreden duyduğum kadar” ile “bazı derslerde geçtiği kadar biliyorum” seçeneklerini de işaretlemiş olması; “özel ilgiliyim” diyenlerin çoğunluğunun 4. sınıf olmaları ilgi çekicidir. Özel ilgiliyim diyenlerin % 9.3’ü antrenörlük bölümü, % 6.7 ile yöneticilik bölümü ve % 5.1’i beden eğitimi öğretmenliği bölümündendir. Ayrıca “ilgilenmedim” ifadesi hiçbir zaman “derslerde geçtiği kadar biliyorum” ifadesiyle birlikte kullanılmamıştır.

Spordaki kadının durumu ve sorunlarıyla ilgi düzeylerine bakıldığında; “medya ve çevreden duyduğum kadarıyla” seçeneğinde görülen yığılmaya “ilgilenmedim” seçeneği de eklendiğinde anket grubunun yaklaşık % 75’inin spordaki kadın sorunlarına ilişkin eğilimlerinin toplumsal yargılardan ve spordaki kadının medyadaki görünüm biçimlerinden soyutlanamayacağı söylenebilir.

2. Kadınlar ve Erkekler İçin Uygun Olmadığı Düşünülen Sporlar

Araştırma grubuna kadınlar ve erkekler için uygun olmadığı düşünülen sporlar ayrı ayrı sorulmuş, sonuçlar tablo 14 ve 15’te sırasıyla sunulmuştur. Böyle bir konunun cinsiyetle ilişkili olma olasılığı nedeniyle sonuçlarla ilgili erkek ve kız öğrencilerin dağılımı da incelenmiştir.

Tablo 15. Kadınlar İçin Uygun Olmadığı Düşünülen Sporlar

	*Erkek		*Kadın		Toplam	
	s	%	s	%	s	%
Vücut Geliştirme	100	80,0	86	68,8	186	74,4
Güreş	85	68,0	78	62,4	163	65,2
Boks	84	67,2	70	56,0	154	61,6
Halter	75	61,6	77	60,0	152	60,8
Futbol	47	37,6	40	32,0	87	34,8
Tekvando	31	24,8	21	16,8	52	20,8
Karate	28	22,4	16	12,8	44	17,6
Atmalar	15	12,0	7	5,6	22	8,8
Basketbol	11	8,8	7	5,6	18	7,2
Hentbol	3	2,4	5	4,0	8	3,2
Atlamalar	5	4,0	1	0,8	6	2,4
Diğer	3	2,4	2	1,6	5	2,0
Koşular	2	1,6	2	1,6	4	1,6
Cimnastik	2	1,6	1	0,8	3	1,2
Yüzme	1	0,8	1	0,8	2	0,8
Voleybol	1	0,8	1	0,8	2	0,8
Bale	1	0,8	-	-	1	0,4
Buz Pateni	-	-	-	-	-	-
Step-Aerobik	-	-	-	-	-	-

Spor ile ilgili yüksek öğrenim görmekte olan bu öğrenciler için sporun cinsiyetten bağımsız olmadığı anlaşılmaktadır. Her iki cinsiyet için, işaretlenen belirli branşlarda yığılma olmakla birlikte kızlar için daha fazla spor dalının daha büyük oranlarda uygun görülmediği ortaya çıkmıştır. Örneğin en az % 20'nin üzerinde işaretlenmiş olan sporların sayısı kızlarda altı (futbol, tekvando, boks, v. geliştirme, halter, güreş) iken erkeklerde ikidir (bale, step-aerobik). Seçenekler arasından “buz pateni” ve “step-aerobik” kadınlar için hiç işaretlenmezken erkekler için çoğunlukla işaretlenen branşlardan olmuştur. Bunun yanında “yüzme”, “bale”, “cimnastik”, “hentbol”, “koşular”, “atlamalar”, “voleybol” branşları da kadınların için uygun olmayan sporlar olarak çok düşük ($\% 3,2 \geq s$) oranda işaretlenen branşlardır. Kadınlar için uygun

* 125 erkek ve 125 kız öğrenciden bu sporları işaretleyenlerin frekans ve yüzdeleri.

olmadığı düşünülen ve belirgin oranda fazla işaretlenen sporlar sırasıyla; “vücut geliştirme” (% 74,4), “güreş” (% 65,2), “boks” (% 61,6), “halter” (% 60,8), “futbol” (% 34,8), “tekvando” (% 20,8) ve karatedir (% 17,6). Sadece “hentbol” ve “halter” seçeneklerini kadınlar az bir farkla daha fazla işaretlerken, “yüzme”, “bale”, “koşular”, “voleybol”da erkeklerle eşit, diğer tüm branşlarda ise erkeklerden daha az sporların kadına uygun olmadığı yönünde işaretlemişlerdir.

Tablo 16. Erkekler İçin Uygun Olmadığı Düşünülen Sporlar

	Erkek		Kadın		Toplam	
	s	%	s	%	s	%
Bale	70	56,0	59	47,2	129	51,6
Step-Aerobik	38	30,4	42	33,6	80	32,0
Cimnastik	13	10,4	22	17,6	35	14,0
Boks	15	12,0	9	7,2	24	9,6
Buz Pateni	11	8,8	9	7,2	20	8,0
Voleybol	4	3,2	10	8,0	14	5,6
Vücut Geliştirme	4	3,2	8	6,4	12	4,8
Halter	2	1,6	3	2,4	5	2,0
Güreş	1	0,8	3	2,4	4	1,6
Diğer [Ritmik Cimn. (s:2), Fazla Estetik ve Fazla Sert Sporlar]	2	1,6	1	0,8	3	1,2
Tekvando	2	1,6	2	1,6	2	0,8
Hentbol	2	1,6	2	1,6	2	0,8
Karate	1	0,8	1	0,8	2	0,8
Yüzme	-	-	1	0,8	1	0,4
Atmalar	-	-	-	-	-	-
Atlamalar	-	-	-	-	-	-
Koşular	-	-	-	-	-	-
Futbol	-	-	-	-	-	-
Basketbol	-	-	-	-	-	-

Erkeklerde “futbol”, “basketbol” ve “atletizm” dalları hiç işaretlenmemiştir. Toplam 12 spor erkeklerde %3,3 ve altında bir orana sahiptir. Erkeklerde %51 oranda “bale” en çok işaretlenen (N:129) branş olarak başı çekmektedir. Anket grubunun erkeklerde en çok işaretledikleri diğer branşlar sırasıyla (yaklaşık üçte biri) “step-aerobik” (% 32), “cimnastik” (% 14), boks (% 9,6), buz pateni (% 8) branşlarıdır.

Anket grubundan bir kişinin erkeklerde “diğer” bölümüne yazdığı “fazla estetik ve fazla sert sporlar” ifadesi, işaretlenen branşlardaki genel eğilimi ifade eden bir özet gibidir. Verilen cevaplardan sporun “görüntülerinden” etkilenildiği açıkça anlaşılmaktadır. Nitekim kızlar için estetik sporlar uygun görülürken, spor estetik olmaktan uzaklaştıkça kızlara uygun görülmemeye eğilimi sözkonusudur. Örneğin atletizm branşlarından “atmalar”ı işaretleyenlerin sayısı “koşular”ı işaretleyenlerin 11 katıdır ya da cimnastik branşını başarabilmek için gerekli kuvvetin, koordinasyonun, vs. önemi estetik bir branş olduğu için görmezden gelinebilirken veya hentbol branşı mücadele ve agresiflik gerektiren özelliğine rağmen az işaretlenen branşlardan biri olurken, iletişim kanallarında çoğunlukla erkek yüzünü tanıyabildiğimiz “basketbol” ve “futbol” branşlarının kızlar için uygun bulunmamasını, büyük oranda kızların o spordaki başarı durumlarına değil sporun görünümünün kişileri üzerinde bıraktığı etkisine bağlayabiliriz. Futbol, yaygınlığı işaret edilmek amacıyla Türkiye’nin “birinci sporu” olarak tanımlanmasına rağmen kadınların varlık gösteremediği, dışlandığı bir branş olarak karşımıza çıkmakta; bu branşta çok iddialı ülkelerden biri olmayan örneğin Amerika’da bile kadınlar ve özellikle kızlar arasında futbolun yaygınlığı dikkat çekmektedir. Bu başarı Title IX’ın bir etkisi olarak açıklanabilir.

Görüldüğü gibi anket grubunun görüşlerinden spor göreceli olarak estetikleştirildiği oranda kadınsı, mücadele ve temas içerdiği ölçüde erkeksi bir faaliyet olarak karşımıza çıkmaktadır. Ayrıca erkeklere uygun görülmeyen sporların sayısı ve bu sporları işaretleyenlerin oranları, kadınlara uygun görülmeyen sporların sayı ve işaretlenme oranlarının çok gerisindedir. Buradan araştırma grubunun sporu daha çok erkeksi aktiviteler olarak algıladığı düşünülebilir. Bu görüşün varacağı pratik düşünce “erkekler ve özellikle kadınlar sporda yer alacaklarsa kendilerine yakışan biçimlerinde yer almalıdır” olacaktır.

3. Kadının Çalışmasına Yönelik Tutum

Anket grubuna Kuzgun tarafından geliştirilen onbeş soruluk “Kadının Çalışmasına Karşı Tutum Ölçeği” uygulanmıştır. Kadının çalışmasına yönelik maddelerin cinsiyete göre ortalamaları ve diğer değerler tablo 17’de gösterilmiştir.

Tablo 17. Kadının Çalışmasına Yönelik Tutum Ölçeği

Maddeler ve Cinsiyete Göre Ortalamaları *	p	S.d.
1. İyi nesiller yetiştirebilmek için, kadının çocuğuna bakması gerekir. (Ortalama) Kadın = 4,0165, Erkek= 4,1290	0,473	1
2. Kadınlar iş hayatındaki engeller ve güçlüklerle baş edebilirler. (Ortalama) Kadın = 4,5000, Erkek= 3,7680	0,000	1
3. Kadınların iş hayatına girmesi, erkekler arasında işsizliğe yol açacağı için sakıncalıdır. (Ortalama) Kadın= 1,6179, Erkek= 2,0240	0,006	1
4. Kadınlar aylık rahatsızlıkları ve doğum yapmaları nedeniyle iş hayatında verimsiz olmaktadır. (Ortalama) Kadın = 2,3226, Erkek= 2,6480	0,052	1
5. Kadınlar iş hayatında cinselliklerini ön plana çıkararak, ayrıcalık sağlamaya çalışmaktadırlar. (Ortalama) Kadın = 2,1048, Erkek= 3,3360	0,000	1
6. Çalışan kadının çocuğu sevgiden yoksun büyümektedir. (Ortalama) Kadın = 2,4309, Erkek= 3,0880	0,000	1
7. Kocasını eve bakabilecek ve ihtiyaçlarını karşılayabilecek durumda olsa bile, kadının çalışması gerektiğine inanıyorum. (Ortalama) K.= 4,0574, E.= 3,1840	0,000	1
8. Kadınlarla erkeklerin birlikte çalıştığı iş ortamında erkekler tahrik olduğu için verim düşebilir. (Ortalama) Kadın = 1,8145, Erkek= 2,5440	0,000	1
9. Kadınlar ev işlerini aksatmayacak şekilde hafif veya yarım zamanlı işlerde çalışmalı. (Ortalama) Kadın = 2,7154, Erkek= 3,2000	0,003	1
10. Kadınlar duygularına göre davrandıkları için işlerinde ortaya çıkan sorunları çözemezler. (Ortalama) Kadın = 1,6557, Erkek= 2,6320	0,000	1
11. Kadınlar daha bilgili ve görgülü olmak için yüksek öğrenim görmeliler, ancak çalışmalarına gerek yoktur. (Ortalama) Kadın = 1,5968, Erkek= 2,2602	0,000	1
12. Kadınların çalıştığı iş ortamlarında gayri meşru ilişkiler olabilir. (Ortalama) Kadın = 1,9355, Erkek= 2,5520	0,000	1
13. Kadının birinci görevi, evin sorumluluğunu üstlenmek ve çocuk yetiştirmektir. (Ortalama) Kadın = 2,5610, Erkek= 3,2640	0,000	1
14. Kadına çalışma hakkı vermek, ona yeteneklerini geliştirme olanağı vermek demektir. (Ortalama) Kadın = 4,3145, Erkek= 3,7984	0,000	1
15. Kadın işgücünden yararlanmak toplum kalkınmasını hızlandırabilir. (Ortalama) Kadın = 4,4435, Erkek= 3,9200	0,000	1

* 1-Kesinlikle Katılmıyorum, 5-Kesinlikle Katılıyorum

Birinci ve dördüncü sorular hariç tüm sorularda, kadının çalışmasına yönelik tutumlarda cinsiyete göre çok anlamlı farklılık olduğu belirlenmiştir ($P<0,01$). Bu farklılık erkeklerde kadının çalışmasına yönelik tutumun kadınlara göre daha olumsuz ya da kararsız yönde olduğunu göstermektedir.

Örneğin; anket grubunun geneli -cinsiyet farkı olmaksızın- iyi nesiller yetiştirebilmek için, kadının çocuğuna bakması gerektiğine inanmaktadır. Ayrıca “Kadınlar aylık rahatsızlıkları ve doğum yapmaları nedeniyle iş hayatında verimsiz olmaktadır” sorusuna da her iki cinsiyet de genel olarak katılmadıklarını belirtmişlerdir. Ancak bu maddelerde bile erkeklerin ortalaması (2,6480) ile kadınların ortalamasına bakıldığında (2,3226) erkeklerin bu konuda daha kararsız olduğu görülmektedir. Bu fark diğer tüm maddelerde daha belirginleşmektedir. Örneğin kadınların doğum ve aylık rahatsızlıkları konusunda genellikle pek fikri olmayan erkeklerin % 24 kadınların ise % 0.9 oranında “kadınlarla erkeklerin birlikte çalıştığı iş ortamında erkekler tahrik olduğu için verim düşebilir” düşüncesine katıldıkları belirlenmiştir. Bu düşünceye katılmayan kadınlar % 79.8, erkekler % 55.2 oranındadır. Bunun yanında “Kadınların çalıştığı iş ortamlarında gayri meşru ilişkiler olabilir” düşüncesine kadınların dörtte üçü erkeklerin yarısı katılmamaktadır. Bu düşünceye katılan erkeklerin oranı (% 29) kadınların oranından (% 12) yine fazladır.

Nitekim erkeklerin yarısı “Kadınlar iş hayatında cinselliklerini ön plana çıkararak, ayrıcalık sağlamaya çalışmaktadırlar” düşüncesine katılırken dörtte biri “fikrim yok” ve toplam dörtte biri de “katılmıyorum” ve “kesinlikle katılmıyorum” demiştir. Kadınlarda ise yaklaşık dörtte üçü bu soruyu “katılmıyorum” ve “kesinlikle katılmıyorum” şeklinde cevaplarken, yaklaşık altıda biri “fikrim yok” ve yine yaklaşık altıda biri “katılıyorum” (s: 16) ve “kesinlikle katılıyorum” (s: 4) demiştir.

Ayrıca erkekler % 42 oranında “çalışan kadının çocuğu sevgiden yoksun büyümektedir” düşüncesine katılırken kadınlarda bu oran % 24’tür (Katılıyorum ve kesinlikle katılıyorum diyenlerin toplam yüzdeleri). Bu fikre katılmayan kadınların oranı % 62 iken erkeklerin oranı % 37’dir. Yine “Kadının birinci görevi, evin sorumluluğunu üstlenmek ve çocuk yetiştirmektir” düşüncesine kadınların % 60’a

yakını, erkeklerin ise % 36'sı katılmamaktadır. Bu düşünceye katılan kadınların oranı % 31.7, erkeklerin oranı ise % 53.6'dır.

“Kadınların iş hayatına girmesi, erkekler arasında işsizliğe yol açacağı için sakıncalıdır” düşüncesine kadınların toplam % 9'u ve erkeklerin toplam % 16'sı “katılıyorum ve kesinlikle katılıyorum” demiştir. Ayrıca kadınların %79'u bu düşünceye “kesinlikle katılmıyorum” derken erkeklerde bu oran % 55'tir.

“Kadınlar iş hayatındaki engeller ve güçlüklerle baş edebilirler” düşüncesine “kesinlikle katılıyorum” diyen kadınların sayısı 82 iken erkeklerin sayısı 26, “katılıyorum” diyen kadınların sayısı 34 iken erkeklerin sayısı 73, “fikrim yok”, “katılmıyorum” ve “kesinlikle katılmıyorum” diyen erkeklerin toplam sayısı (yaklaşık dörtte biri) yirmialtı ve kadınların toplam sayısı sekizdir (Toplam; Kadın: 124, Erkek: 125). “Kadınlar duygularına göre davrandıkları için işlerinde ortaya çıkan sorunları çözemezler” düşüncesine verilen cevaplar incelendiğinde de erkeklerin yarısının kadınların ise tamamına yakınının bu görüşe katılmadığı ortaya çıkmıştır. Görüldüğü gibi kadınların çoğu iş hayatındaki güçlüklerle baş edebilmede kendilerine güvenleri konusunda tereddüt etmezken erkeklerdeki oran bu konuda şüpheli olduklarını gösterebilir.

Cinsiyet ekseninde anlamlı belirlenen tüm diğer maddelerde de kadının çalışmasına yönelik olumlu yargılarda kadınların eğilimi “kesinlikle katılıyorum”a kayarken erkeklerin sayısı “kesinlikle katılmıyorum” düşüncesine doğru yoğunlaşmaktadır. Tersi yani olumsuz ifadelerde de tam tersi bir durum söz konusudur.

Tablo 17'de kadının spor yöneticisi ve antrenör olarak iş bulma ve bu işlerde başarı göstermeye ilişkin beklentilerle ilgili maddelerin kadın ve erkek ortalamaları ve diğer değerler verilmiştir.

4. Kadının Spor Dünyasında Çalışma Fırsatları

Bu bölümdeki 15 soru ve ilgili değerler Tablo 18'de verilmiştir.

Tablo 18. Kadının Spor Dünyasında Çalışma Fırsatlarına İlişkin Düşünceler

Maddeler ve “p” Değerleri	Cins	Mean	S.s.
1. İş bulmada cinsiyet önemli etkindir P= 0,004*	K	3,1532	0,96309
	E	3,5280	1,08936
2. Bir kadının bir spor kuruluşunda antrenör olarak işe başlayabilme şansı çok yüksektir. P= 0,688	K	3,0484	0,90934
	E	3,1600	2,95504
3. Kadın antrenörler, günümüz spor dünyasında, erkeksi nitelikler geliştirmeden başarılı olamazlar. P= 0,020	K	2,3171	1,07366
	E	2,6371	1,06942
4. Antrenör olarak kadınların iş bulması erkeklerden daha zordur. P= 0,099	K	2,7967	1,15204
	E	3,0400	1,15981
5. Kadınlar antrenörlük mesleği ile ilgili güçlüklerle baş edemezler. P= 0,000*	K	1,7480	0,91967
	E	2,5887	1,08209
6. Kadın antrenörler erkeklerden daha az ücretle çalışmayı kabul etmezlerse iş bulamazlar. P= 0,039	K	1,9590	1,07101
	E	2,2276	0,95654
7. Kadın antrenörler iş bulabilmek için erkeksi olmalıdırlar. P= 0,008*	K	1,8583	0,92850
	E	2,1885	0,99861
8. Antrenör olarak kadınların işlerinde yükselmesi erkeklerden daha zordur. P= 0,003*	K	2,2276	1,03870
	E	2,6364	1,11803
9. Kadın spor yöneticilerinin bir spor kuruluşunda yönetici olarak işe başlayabilme şansı yüksektir. P= 0,333	K	3,2377	0,86295
	E	3,1210	1,01687
10. Kadın spor yöneticileri erkeklerden daha az ücret karşılığında alışmayı kabul etmezlerse iş bulamazlar. P= 0,156	K	1,8934	0,92538
	E	2,0569	0,87122
11. Kadınların, spor yöneticisi olarak iş bulması, erkeklerden daha zordur. P= 0,012	K	2,2213	0,94923
	E	2,5403	1,01532
12. Yönetici olarak kadınların işlerinde yükselmesi erkeklerden daha zordur. P= 0,024	K	2,0583	0,91941
	E	2,3306	0,95186
13. Kadın yöneticiler iş bulabilmek için erkeksi olmalıdırlar. P= 0,001*	K	1,7333	0,75296
	E	2,1057	0,91269
14. Kadın yöneticiler, günümüz spor dünyasında, erkeksi nitelikler geliştirmeden başarılı olamazlar. P= 0,000*	K	1,8443	0,93615
	E	2,3065	0,98094
15. Spor yöneticisi olarak kadınlar, mesleki güçlüklerle baş edemezler. P= 0,001*	K	1,5935	0,76648
	E	2,5161	3,01078

*1., 5., 7., 13., 14. ve 15. maddeler 0.01 düzeyinde anlamlıdırlar.

Yukarıdaki 15 maddeden toplam altı ifadede cinsiyete göre çok anlamlı farklılık tespit edilmiştir ($p < 0.01$). Aynı zamanda 3., 6., 11. ve 12. maddelerde de önemli derecede anlamlılık tespit edilmiştir ($p < 0,05$). Bu farklılıkların yönü de kadının çalışmasına yönelik tutum ölçeğindeki gibidir. Örneğin çok anlamlı çıkan 7. (Kadın antrenörler iş bulabilmek için erkeksi olmalıdırlar) ve 13. (Kadın yöneticiler iş bulabilmek için erkeksi olmalıdırlar) maddelere bakıldığında (dörtte birden fazlası “olabilir, katılıyorum, kesinlikle katılıyorum” diyen) erkeklerin, (altıda bir oranındaki) kadınlardan daha çok kadın antrenör ve yöneticilerin iş bulabilmek için erkeksi olmaları gerektiğine inandıkları ortaya çıkmıştır. Ayrıca “kadın antrenörler/yöneticiler günümüz spor dünyasında erkeksi nitelikler geliştirmeden başarılı olamazlar” düşüncesi çoğunlukla “olabilir” şeklinde işaretlenmiş ve cinsiyetlerarası anlamlı bir farklılık görülme de erkekler daha fazla bu maddelere “katılıyorum ve kesinlikle katılıyorum” demişlerdir. Aynı şekilde “kadın antrenörler/spor yöneticileri iş bulabilmek için erkeksi olmalıdırlar” düşüncesine erkeklerin dörtte biri kadınların altıda biri “olabilir, katılıyorum, kesinlikle katılıyorum” demiştir.

Cinsiyet ekseninde anlamlı çıkmayan maddelerde de ortalamada benzer sonuçlara rağmen incelendiğinde erkeklerin her zaman kadınlardan daha fazla olumsuz yönde yanıt verdikleri görülmüştür. Örneğin 10. (olumsuz) ifadede “kesinlikle katılmıyorum” diyen kadınların oranı % 37,7 iken erkeklerin oranı % 24,4’tür. Ancak 9. (olumlu) ifadeye (kadınların bir spor kuruluşunda spor yöneticisi olarak işe başlayabilme şansının yüksek olduğuna) katılmayan kadınların oranı %16.4 iken erkekler %28.2’dir.

İş hayatının, antrenörlük ve yöneticilik mesleğinin güçlükleriyle “baş edebilme” ile ilgili maddelerin diğer maddeler ve birbirleri arasında yapılan karşılaştırmalarda genellikle çok anlamlı sonuçlar ortaya çıkmıştır. Genellikle ters yönde bir ilişki tespit edilmiştir. Örneğin “*kadınlar iş hayatındaki güçlüklerle baş edebilirler*” düşüncesini toplam 215 kişi “katılıyorum ve kesinlikle katılıyorum” şeklinde işaretlerken, “kadınların antrenörlük mesleğinin güçlükleriyle baş edebilirler” ifadesini toplam 93 kişi bu yönde işaretlemiştir ($p = 0,000$). Ancak bu maddelerin cinsiyete göre açılımlarına bakıldığında kadınların ifadeleri, kadınların iş hayatı güçlükleriyle olduğu gibi doğru orantılı olarak antrenörlük ve yöneticilik mesleğinin güçlükleriyle de baş

edebileceği yönündedir. Fakat erkeklerin bu iki maddeye verdikleri yanıtlar arasında çok anlamlı farklılıklar görülmektedir ($p = 0,000$): erkeklerin yaklaşık yarısına yakını, iş hayatındaki güçlüklerle baş edebilseler de kadınların antrenörlük mesleğinin güçlükleriyle, dörtte biri ise yöneticilik mesleğinin güçlükleriyle baş edemeyeceklerini düşünmektedirler.

“Antrenör olarak kadınların iş bulabilmeleri erkeklerden daha zordur” düşüncesini 83 kişi “katılıyorum ve kesinlikle katılıyorum” olarak işaretlemiş 64 kişi de olabilir demiştir. “Antrenör olarak kadınların işlerinde yükselmesi erkeklerden daha zordur” düşüncesine ise yine erkekler kız öğrencilerden daha fazla olabilir gözüyle bakmaktadır.

6. TARTIŞMA VE SONUÇ

Tarih boyunca tüm toplumlarda kadınlar ve erkekler, temelde biyolojik olan ancak kültürel olarak üretilen rol farklılıklarıyla yaşamışlardır. Din, üretim biçimi, vb. etkenlerin sonucunda şekillenen cinsiyet rollerinin, farklılıkların ötesinde hiyerarşik bir görünüm arz ettiği de açıktır. Bu hiyerarşide yaygın olarak dikkati çeken erkek egemenliğidir. Kadın genellikle eksik olarak görülmüş, erkek kontrolünde ve erkekler tarafından belirlenen toplumsal yapı içerisinde, aileyle sınırlı roller çerçevesinde yaşamıştır. Bu bağlamda sporda da kadınlar ve erkekler arasındaki farklılıklar, sadece farklılıklar olarak ortaya çıkmamakta, cinsiyete dayalı hiyerarşik işbölümleri göze çarpmaktadır. Pek çok analiz ve testler ışığında bilimsel bir disiplin olarak araştırılan ve evrensel nitelik taşıdığı söylenen sporun hiyerarşik, cinsiyetleştirilmiş inanç ve eğilimlerden etkilenmiş ve etkileniyor oluşu şaşırtıcı olabilir. Ancak Batı’da son elli yılda ve ülkemizde belki son on yılda artan, kadının sporda var olmasına engel olabilecek inanışlar ve iddialar üzerinde duran araştırmaların toplumsal sonuçları da görülmeye başlamıştır.

Bilimdeki kadın lehine olan bu değişim anlaşıldığı üzere salt kadın hareketleri ile gerçekleşemez. Tarihin kadını yeterince açıklayamayışına inanan kadınların teoride verdiği mücadelenin bu anlamda önemli katkıları söz konusudur. Örneğin kadınları çalışmayan varlıklar olarak tembelliğinden dolayı lanetleyen kiliseyi herhangi bir yaklaşımla cevaplayamayacak feminist teorisyen olamaz. Buradan hareketle mevcut kuram ve metotları sorunlu görmeyen ve eksikliği yorumlayanın ilgi, yetenek veya niyetlerinde sorgulayan; araştırmacının cinsiyetinden kaynaklanan etkileri vurgulayan ve bu yüzden kadın araştırmacılar tarafından yapılan uygulamalar gündeme gelmiştir. Mevcut yöntemdeki değişen bakış açısı, yeni yöntemlerin geliştirilmesinin gereksizliği anlamına hiç gelmemektedir, aksine, kadının durumunun daha iyi anlaşılmasına olanak sağlama iddiasındaki yeni yöntemlerin tüm varolan yöntemlere rağmen geliştirildiğini ortaya koyarak, yeni yöntemin üstünlüğüne veya önemine vurgu yapma iddiasındadır. Bu yeni metot arayışları -bu çalışmadaki “görüşme”lerde açıkça gözlenen, durumların kadın bakış açısından uzak, toplumsal önyargılara bağımlı bir yaklaşımla ve doğrudan kadınla ilgisi olmayan konulara ağırlık verilerek ele alınışı eğilimlerindeki gibi- genel

kuramların makro düzeydeki analizlerinin kadına uyarlanışının zorluğundan yola çıkmaktadır. Dolayısıyla sosyoloji teorilerinin olguları açıklarken kadına ilişkin durumları açıklayamayışının kuramdan, metottan ya da uygulamadan kaynaklandığını düşünen araştırmacılar, son otuz yılda bu yönde yaptıkları çalışmalarla, toplumsal olgulardaki örtülü cinsiyetçi yapıları inceleyen yeni kuram ve metotlar üzerinde durmaktadırlar.

Bu çalışmaya başlarken, kadının toplumsal konumunu iyileştirmeye yönelik eylem ve teorilere yönelen feministlerin spora ilişkin yaklaşımlar da geliştirdiğini görmek, bizi spordaki kadının kimliğini feminist bakış açılarından incelemeye yöneltmiştir.

Teorik yaklaşımlar ve düşünceler içinde üretildiği toplumun koşullarından bağımsız değildir. O nedenle bu yaklaşım ve düşünceler, farklı toplumlarda farklı sonuçlar verebileceğinden yeniden test edilmeye değerdir. Modernleşme sürecinde olan ülkelerde modernleşme projesinin bir gereği olarak spor destek görebileceğinden, bir modern sporun anavatanında kadın ekseninde oluşan kısıtlamalar modernleşmekte olan bir ülkede daha hafif boyutta oluşabilir. Ya da radikal bir bakış açısıyla evrensel ve en köklü baskılanan grup olarak kadının sporda da kısıtlanması tüm toplumlarda beklenen bir durumdur. Öyle ya da böyle tüm toplumlarda çeşitli ataerkil baskılar yüzünden kadınlar spora erkekler kadar katılamayacaktır. Dolayısıyla çoğunlukla Batı'nın spordaki kadına ilişkin tecrübeleri kaleme aldığı günümüzde, farklı geçmişleri, toplumsal koşulları olan spordaki kadınların sahip olduğu farklı eşitsizlik durumları ve sorunlar, gündeme getirilip tartışıldığı takdirde feminist teoriye katkıda bulunacaktır. Örneğin ülkemizdeki toplumsal koşullar göz önünde bulundurularak spordaki kadınların sorunlarının tespit edilmesi ve tespitlerin bu farklılıklar çerçevesinde ele alınması başlı başına önemli bir veri sağlayabilir.

Batı'da 1840'larda ortaya çıkan ve 1960'lardan itibaren olgunlaşarak güçlü bir proje halini alan feminist akım, Türkiye'de 1980'lerde gelişmeye başlamış; ancak bu gelişim spor analizlerine yansımamıştır. Daha açık bir ifadeyle Türkiye'de feminist çalışmalar kadınlarla ilgili genel toplumsal konuları içermiş, sporda kadınlar ve sorunları özel olarak üzerinde durulması gereken bir alan olarak görülmemiştir. Tam

feminist hareketin ortaya çıktığı 1980’li yıllardaki sporu huzur ortamı yaratmada araç olarak kullanmaya ilişkin politikaların (101) sporda kadın sorunsalının su yüzüne çıkmasını engellemede önemli bir rolü olabilir. Nitekim nitel araştırmamızda, araştırma grubundan, sporda kadın sorununu daha önce hiç düşünmediklerini dile getirenler olmuştur. Bu nedenle kadın sorununu başka konularla birlikte ele alma, diğer genel problemleri kadın sorunundan üstün tutma veya genel sorunlara kadın sorunundan daha fazla odaklanma gibi genel eğilimler tespit edilmiştir. Ayrıca, spor olgusunun cinsiyet ekseninde eleştirisinden özellikle kaçınma eğilimi de yaptığımız bazı mülakatlarda gözlenen davranışlardır.

Dolayısıyla araştırmanın nitel boyutunda belirlenen önemli hususlardan biri araştırma grubunda feminist yaklaşımların dile getirdiği konularla ilgili bir bilinçlenmenin olmamasıdır. Başka bir ifadeyle, sporda kadınların sorunlarıyla ilgili farkındalık düzeyinin düşük olduğu belirlenmiştir. Bu durum konuyla ilgili sosyal gerçekliğin belirlenmesinde araştırmacıya zor bir görev yüklemektedir. Çünkü konuyla ilgili bilinç düzeyinde yer almayan, yani doğrudan söylemlerle ifade edilemeyen hususların araştırmacı tarafından “aktif katılımcı” kabul edilebilecek bir yöntemle, araştırma grubunun farkındalığını arttıracak sorularla ‘görülmeyen’ gerçeğin ‘görünür’ kılınmasını gerekli kılmaktadır. Bu noktada araştırmacının yönlendirme hatasına düşmeden araştırma grubunu sorunlar üzerinde düşünmeye davet etmesi kaçınılmaz olmaktadır. Örneğin görüşmelerde “elit sporculuk hayatınızda hiç cinsiyet ayrımcılığı yapıldığını hissettiniz mi” sorusuna önce “ayrımcılık yaşamadım” diyen bazı katılımcılar, kendilerine “kurumunuzdaki erkek takımı ile malzeme, antrenman saati-süresi, maç sayıları, deplasman seyahatlarındeki organizasyonun kalitesi, antrenör ve yöneticilerin ilgisi, vb. açılardan aynı imkanlara mı sahiptirler?” diye sorulduğunda cinsiyet ayrımcılığına ilişkin tecrübelerinden bahsetmeye başlamışlardır. Bu sonuçlardan yola çıkarak “Türkiye’de elit sporun içinde yer alan kadınlar sporda kadınların sorunlarını öncelikle yaşayan kişiler olarak bu konuda bilinç sahibidirler” hipotezinin *kısmen* yanlışlandığı söylenebilir.

Bazı (liberal) feminist yaklaşımların spordaki kadın sorununu tüm kadınlar için aynı olarak ele alması ve bazılarının ise farklı toplumsal koşullara göre değişen spordaki kadının durumlarının belirlenmesinin gerektiğine vurgu yapması (90), ayrıca

pek çok feminist yaklaşımın kendi toplumsal koşulları için bile kadın sorununa henüz geçerli bir reçete sunamamış olması, bizi bu yaklaşımların kendi toplumumuzdaki analizine itmiştir. Batı’da liberaller ve profesyonel spor karşıtı diğer feministler arasındaki görüş ayrımının bilincinde olmayan görüşme grubunun çoğu, kadının spora katılımının arttırılması, erkeklerle benzer imkanlara sahip olunması liberal fikrini dile getirirken, profesyonel sporun erkek egemen bir düzene hizmet ettiği -diğer- feminist görüşü göz önünde bulundurmamıştır.

Düzenli ve bilinçli olarak spor yapan kadınlar üzerinde yapılan bir araştırmada da (2005) -neredeyse tüm feminist teorilerin eleştirdiği- profesyonel spora, araştırma grubunun bakış açılarının önemli ölçüde olumlu olduğu ve ‘profesyonel sporun dolaylı olarak erkeklerin üstün olduğu bir dünya düzenini sürdürmeye hizmet ettiği’ görüşüne katılmadıkları ortaya çıkmıştır (6: 118).

Cohen’e göre, sporda toplumsal cinsiyet eşitliğinin başarılabilmesi için temel oluşturan radikal veya liberal çabaların olması gerekir ve bunlardan hangi metodoloji daha iyidir tartışması yapmak doğru olmaz. Ona göre radikal feministler, daha ‘makul’ görülmesine yol açarak liberallerin daha etkili olmalarına sebep olmaktadır. Radikaller ne kadar sıkı çalışırlarsa, liberallerin işi o kadar kolaylaşmaktadır ve gerçek değişimin olasılığı o kadar büyümektedir. Sistem, aşırı ile daha ılımlı olan çözüm arasında seçim yapması gerekince, ılımlı olan çözüm üstün gelecektir. Seçim için ileri sürülen yalnız başına ılımlı çözüm olursa, bu, aşırı, uç bir çözüm olacaktır ve varolan gerçeklik bunu olduğundan daha etkileyici olarak algılayacaktır. Bu nedenle, masada tartışılacak uç ve ılımlı seçeneklerin her ikisinin de olması, anlamlı ve önemli değişimlerin gerçekleşme şansını da yükseltecektir (86: 106).

Batı’da bu açılımlar söz konusuysen; ülkemizde sporda kadın sorununa ilişkin pek çok örneğe rastlanmasına rağmen bu sorunların nadiren ele alındığı görülmektedir. Batı’da kadın özgürlük hareketlerinin kazanımları sonrasında kadınlar arasında yükselen bir erkek-merkezli tanımlamalardan kaçınma gayreti gelişmiştir ve bu çabalar sonrası ters bir tepki olarak “feminist” kelimesine aşağılayıcı ve onur kırıcı anlamlar yüklemek adına çok etkili bir karşı saldırı ile karşılaşmıştır. Bu o kadar etkili olmuştur ki, feminist kelimesinin artık yeterli bilincin oluşmadığı çevrelerde kötü olarak

benimsenmesi evrenselleşmiştir. Dolayısıyla içinde yaşadığımız toplumsal koşullar göz önünde bulundurularak yapılacak girişimler Batı'daki örneklerinden farklı bir yön çizebilecektir.

Spora ilişkin feminist teori çalışmalarının çoğu yarışma sporlarında gerçekleşen cinsiyetçi durumlar üzerinde durmaktadır. Liberal feministler sporcu kadınları cinsiyetçi ayrımı aynı şekillerde tecrübe eden homojen bir grup olarak ele almaktadırlar ve ayrımcılığın eşit fırsatlara sahip olmamaktan ileri geldiğini düşünmektedirler. Daha sonra bu çerçeve genişletilerek (*kadının kurtuluşu* temelli bir bakış açısı ile) post-endüstriyel toplumlarda sporun cinsiyetçi güç ilişkilerine nasıl katkıda bulunduğu incelenmiştir. Bu incelemeler daha çok Marksist, kültürel, sosyalist eleştirel teorilerin kapsamındadır. Feminist çalışmalar ayrıca sporun kadını güçlendiren boyutuna da vurgu yapmaktadırlar. Son zamanlarda ise radikal feminist söylemlerin rastlandığı postmodernist, postyapısalcı (örneğin; Hall, 1996) daha yeni feminist teorik çerçeveler dikkat çekmektedir (Pelak, 2005). Ayrıca liberal söylemlerden günümüze gidildikçe feminist söylemlerin, kadın sporcuların –ırk, yaşadığı bölge, renk, din, v.s.'den başka ayrıca spora katılım biçimlerinden kaynaklanan farklı geçmişlerinden dolayı- toplumsal cinsiyet kimliklerinin farklılık ve tutarsızlıklarına dikkat çekme eğiliminde oldukları görülmektedir.

Feminizm'den ve yaklaşımlarından habersiz bir grup olarak görüştüklerimizde özellikle radikal söylemlere ilişkin hiçbir ifade tespit edilememiştir. Ortaya konan fikirler ve görüşler daha çok liberal feminist akımı andırmaktadır. Hatta bir-iki katılımcı –feminist mücadeleden bağımsız- Batı'daki Title IX yasasını örnek vermiş ve bu tür girişimlerin bize de uyarlanabileceğini öne sürmüştür. Görüşme grubundan az sayıda kişinin spordaki kadın sorununun en önemli sorun olduğuna ilişkin söylemleri “kadın sorununu” merkeze alan radikal yaklaşımı hatırlatmaktadır. Bu da görüşme grubunun çoğunun düşünceleri “kadın sorununu” konuşmamız gerektiği halde başka sorunlara sıklıkla kayarken, bu azınlıkta kişilerin kadına ilişkin sorunları spordaki problemlerin merkezinde tutmasından kaynaklanmaktadır. Yoksa bu kişiler de “eşitlik” söylemleriyle öne çıkabilmektedirler. Kadının sporda varlık gösteremeyişini ekonomik temelde açıklayan, ikincil durumdaki erkek sporlarının da varlığına dikkat çeken

kadınların bu görüşleri ise Marksist yaklaşımla buluşmaktadır. Sonuçta feminist teorilerdeki söylemlerden yola çıkarak elde ettiğimiz argümanları görüşme grubu ile tartıştığımızda Türkiye özeline ilişkin -ileride de bahsedilecek olan- spordaki kadının sorunlarının belirlenmesi, bu sorunlar ortaya konulurken feminist yaklaşımların kendiliğinden söylemlerde zaman zaman belirginleşmesi söz konusu olmuştur. Dolayısıyla “Feminist teorilerin sporla ilgili yaklaşımları Türkiye özelinde de geçerlidir” hipotezi böylece kısmen doğrulanmıştır.

Anket grubunda da *sporda* cinsiyete ilişkin verilerde kız ve erkek öğrencilerden elde edilen bulgular arasında genellikle önemli derecede farklılığın olmaması “spor dünyasında antrenör, yönetici ya da öğretmen olarak görev üstlenecek kadınlar sporda kadınların sorunlarına erkeklere oranla daha duyarlıdır” hipotezini yanlışlamaktadır. Başka bir deyişle erkek ve kız öğrencilerin spordaki kadın sorunlarıyla ilgi düzeylerini neredeyse tamamen aynı algıladıkları söylenebilir. Erkek ve kız öğrencilerin sporları cinsiyete göre sınıflandırdıkları, branş tercihleri ve yapmak istediği diğer işler incelendiğinde cinsiyete göre belirgin farklılıkların ortaya çıktığı, spordaki kadının iş olanakları ve spordaki kadın konusu ve sorunlarıyla ilgi düzeylerine ilişkin sorularda ise benzer cevaplar verdikleri ortaya çıkmıştır. Bu sonuçların yönü bize kız ve erkek öğrencilerin sporu cinsiyet ekseninde değerlendirdiklerini göstermektedir. Ancak az da olsa farklılığın yönü (erkeklerde negatif, kadınlarda pozitif) dikkate değerdir.

Bu çalışmada farklı feminist teoriler ortaya konduğunda, “spor toplumsal cinsiyetten bağımsız değildir” temel hipotezinin, tüm feminist yaklaşımlar tarafından benimsenen ve çeşitli araştırmalarla da kanıtlanan bir sayıtlıya dönüştüğü açıkça görülmüştür. Araştırmamızda bu sayıtlıdan hareketle incelediğimiz, sadece ülke genelindeki lisanslı sporcu sayılarına bakarak da görülebilen belirgin sayısal ikincil konumunun iç yüzüne, elit spor ekseninde ancak genel olarak kadının durumunu da sorgulayarak anlamaya, belirginleştirmeye çalıştık. Yapılan teorik incelemelerde ortaya koyulanlar, araştırmanın “Cinsiyet, spora katılım tercihlerinden, elde edilen tecrübeler, kullanılan dil ve çıktılarının anlamlandırılmasına kadar sporla ilgili tüm süreçlerde etkili bir unsurdur” hipotezini doğrulamaktadır.

Türkiye’de devlet politikalarının meyili gereği ön plana çıkartılan elit sporu takip etmek bu anlamda ulaşılabilir bir alan olması, ayrıca kitlesel spora katılan kadınlardan daha iyi durumda oldukları varsayılan elit spordaki sorunların kadının genel durumu hakkında da fikir verebileceği düşünülmüştür. Nitekim çalışmamızda elit düzeyde erkeklerin kadınlardan daha fazla destek gördüğü, elit düzeyde ve kısmen profesyonel anlamda spor yapan kadınların tamamının cinsiyet ayrımcı tecrübeler yaşadığı; bu ayrımcılıkların antrenörün ilgisi, salon, malzeme, organizasyonların kalitesi, kendilerine karşı kullanılan dil, cinsel taciz, gibi sporla ilgili tüm süreçlerde ortaya çıkabildiği dile getirilmiştir. Bu ayrımcılıklara ilişkin örnekler, Türkiye’ye modern sporun girişinden günümüze kadar büyük bir zaman dilimine yayılarak verilmiştir.

Günümüzde profesyonel bazı kulüplerde ve sporun dünyadaki örgütlenme kriterlerinden en çok etkilenen federasyonlarda bu durumun değişmekte olduğuna, ilgi ve ödüllerin artık başarıya endeksli dağıtıldığına değinenler Türkiye’de elit sporda cinsiyet ayrımının varlığına ilişkin hipotezimizi kısmen yanlışlamaktadır. Ancak bu en iyi durumdaki tek tük kulüplerde bile çoğunlukla başarılı kadınların başarılı erkekler kadar destek görmediği, bu az sayıda kulüp dışındaki kulüplerde, okullarda, hele hele devlet ve yerel yönetimler kontrolündeki alanlarda ise spora katılımın cinsiyetçi anlayıştan bağımsız olmadığı görüşmelerde dile getirilmiş, verilen örneklerle pekiştirilmiştir.

Dolayısıyla buradan elde edilen veriler “Türkiye’de elit sporda cinsiyetçi uygulamalar yaygın olarak görülmektedir”, “Elit sporcu erkekler kadınlardan daha fazla destek görmektedir” hipotezlerini doğrulamaktadır. Görüldüğü üzere elit sporda ve spordaki bazı mesleklerde üst düzeyde elde edilmiş başarıların sarhoşluğu, kadınları spordaki kadının ikincilliğine karşı mücadeleden veya sorgulamadan vazgeçirici etkisi olabilmektedir.

Ayrıca toplumda genel olarak kadının evine ait olduğu düşüncesinin yaygın olduğu dönemlerde çok çeşitli branşlarda elit sporda kadının federasyonlar tarafından uzun süre desteklenmemesinin günümüz elit ve kitlesel sporuna yansıyan etkileri olduğu elit sporcu kadınlar tarafından düşünülmektedir. Başka bir deyişle Türkiye’de

kadınlar spora katılımdan olduğu kadar elit sporun kitlesel ilgiyi çeşitli şekillerde artırıcı etkisinden de uzun bir süre mahrum bırakılmıştır. Böylece Türkiye’de spor örgütleri nadir olarak kadınları dahil etmek suretiyle ataerkil bir yapılanma gerçekleştirmiştir. Günümüzde hala bu yapılanmada yer edinebilen kadın sayısı çok azdır. Sporla ilgili yüksek eğitim alan çoğu lisanslı öğrencilerden, düzenli spor yapan kadınlara, spor cinsiyetten bağımsız tanımlanmamakta, farklı sporlar ve sportif görevler kadınlara ve erkelere yakıştırılmaktadır. Bunun yanında kadının bir spor branşına katılımında, spor branşının ne kadar önceden ortaya çıktığı ya da takım veya bireysel oluşundan çok, o spor branşının kadınsı veya erkeksi algılanışıyla ilgili olduğu gerek teorik araştırmalarda, gerekse uygulamalı araştırmalarda belirlenmiştir. Türkiye’de spor ortamında kadının çoğunlukla sporcu olarak varolduğunun görülmesi ve bu alanda da erkeklere oranla çok az sayıda olmaları, diğer alanlarda ise yok denecek kadar az sayıda olmaları gibi bulgular “Sporda kadın ve erkeğin konumu hiyerarşik farklılıklar arz eder ve kadın erkeğe göre ikincil bir konumdadır” ve “Türkiye’de spor örgütleri ataerkil özellik göstermektedir” hipotezlerini desteklemektedir. Spordaki kadının iş fırsatlarına ilişkin anket grubunun bulguları ise bu hipotezleri kısmen yanlışlamaktadır ancak düşük oranda da olsa kadın ve erkek sportif çalışanlar arasındaki farklılık algıları dikkat çekmektedir. Örneğin “Antrenör olarak kadınların işlerinde yükselmesi erkeklerden daha zordur” seçeneğini işaretleyen erkeklerin ortalama değeri 2,6364 iken, kadınlarda bu değer 2,2276’dır.

Günümüz sporu; *geçmişte* kadınların spor yapamayacakları inancını din, değerler, gelenekler, biyoloji, vb. yollarla açıklayarak topluma uygulatan ve bu çabalar da yetersiz kalınca ekonomik baskı ve propaganda yollarına başvuran bir politikanın izlerini taşımaktadır. Feminist yaklaşımlara göre, toplumda sporun erkekler tarafından ele geçirilmesinin bir sonucu olarak erkeklerin ilgi-ihiyaç ve yönelimlerine hitap eden spor organizasyonlarına kadınların yeterince ilgi göstermeyişi olağandır. Tecrübe bile edinmeden spora ilgi duymaktan, denemekten sırf bu sebeple -toplumsal baskı ve telkinler yoluyla- vazgeçmiş kadın sayısı zannedilenden fazladır. Bu vazgeçiş sporculuktan ve spordaki uğraşlardan vazgeçme şeklinde ikiye ayırabiliriz. Orta-alt sosyo-ekonomik düzeyde bir ailenin kız çocuğuna “spor yapıyor musun” diye sorduğumda aldığım cevap bu anlamda çok ilginçtir. Önce cevap vermek için

düşüncesini zorlayan bu çocuk ancak “abim futbol oynarken onu izliyorum” diyebilmiştir.

Artık Türkiye’de kadınların spora eskiye nazaran daha fazla katıldıkları gözlenirse de sporu bırakma oranlarının oldukça yüksek olduğu da bilinmektedir. Yapılan bir araştırmada Türkiye’de kadınların sporu bırakma oranlarının diğer ülkelere göre yüksek oluşunun nedeni olarak evlenme yaşının çok küçük olması, genç annelik, kadınların ev içi sorumluluklarının fazlalığı, kadının sporda aktifleşmesiyle birlikte baba ve kocanın hayatlarındaki kontrollerinin artması ortaya çıkmıştır” (62: 168: nkl.: Fasting & Pfister). Yaptığımız görüşmelerde de çoğunlukla kız çocuklarının spora yönlendirmediği, erkeklerin ise özellikle yönlendirildiği dile getirilmiştir. Görüşülenler genellikle bu baskılar üzerinde özellikle durmuş olsalar da artık bu durumların özellikle kentlerde, sosyo-ekonomik açıdan rahatlamış, iyi eğitilmiş aileler açısından değişmekte olduğunu da dile getirmişlerdir.

Görüşme grubunun vurguladığı spora yönelmede aile etkisi, anket grubunca da - özellikle kızlar tarafından- okulla birlikte en önemliler olarak ortaya konmuştur (ortalama değerleri en yüksek). Erkeklerde okuldan çok aile ve arkadaş faktörleri sporla ilgili bir alana yönelmede etkili olarak dikkat çekmektedir. 15 farklı branştan 157 bayan ve 294 erkek lisanslı sporcu ile yapılan bir araştırmada da sporcuları ilgili spor branşına teşvik eden unsurların başında anne, baba, kardeş ve yakın çevredeki ilgili spor branşının antrenörü gelmektedir (99: 45). Yine erkeklerin daha fazla olduğu bu araştırmada arkadaş faktörü Beden Eğitimi Öğretmeninden önce gelmiş, televizyon, basın-yayın organları ise son sıralarda yer almıştır. Bizim çalışmamızda da medya, “başka bir bölümü kazanamadığım için” seçeneğinden sonra sporla ilgili bir alana yönelmede etkili en az işaretlenen unsur olmuştur.

Yapılan bir araştırmada 336 çalışan kadının yanıtladığı anket verilerinde cinsel nitelikli olan ve olmayan düşmanca davranışların en önemli öncülüğünün örgüt iklimi olduğunu göstermiştir. Bunun yanı sıra cinsiyet temelli düşmanca davranışların işten ayrılma niyetini yordamasa da kadınların ruh sağlığını olumsuz etkilediği gibi iş yerinde tatminsizliğe ve kaytarmaya neden olduğu ortaya çıkmıştır (12, 2002). Webster de “kadınları rahatsız eden ve onları aşağılayan ‘erkek bencilliğini’ suçlamakta ve bu

duygunun, kadınlar için, erkeklerin bedensel üstünlüklerinin getirdiği engelden çok daha büyük bir engel oluşturduğunu söylemektedir” (93: 130; nkln: 109: 111). Nitekim Türkiye’de ataerkil yapıdaki spor örgütlenmelerinde varlığını sürdürülebilen az sayıdaki kadınların ya iyi eğitilmiş, elit sporculuktan gelme, ya da maddi kaygılardan kurtulmuş kişiler oldukları gözlenmektedir. Özellikle de Türkiye’de elit sporculuğun spor camiasında yer alabilmede önemli bir etken olduğu düşünülürse, bu sistemde bulunmak isteyen kadınlar için elit spor etkili bir araç olarak ayrıca ele alınabilir. Sporun Türkiye’deki mesleki görünümünden antrenörlük, hakemlik, yöneticilik gibi uğraşların çoğunlukla gönüllü ya da ek iş olarak yapıldığı göz önünde bulundurulacak olursa ataerkil yapıdaki bu kurumlarda kadınlara karşı gelişen cinsel nitelikli veya düşmanca davranışların kadınların çoğunlukla bu gönüllü işlerden vazgeçmesi ile sonuçlanmasına neden olduğu araştırılmaya değer bir konudur. Spor dünyasındaki kadınların sayılarının çok az oluşu, erkek egemen örgütlerde kadın olarak varolabilmenin ruhsal sorunlara ve motivasyon eksikliğine yol açmasının (12, 2002) bir sonucu olabilir. Sürekli katılımdan uzaklaşma da spor ortamlarının erkeklere özgü olduğu ön yargısını güçlendiren bir etki yaratabilir.

Sporda toplumsal cinsiyet konusundaki araştırmalarıyla dikkat çeken Messner de örgütlü sporu -erkeksi ve kadınsılıkla ilgili baskın görüşleri yapılandırması, değer biçmesi ve yansıttığı gibi- toplumsal cinsiyet ilişkileri yoluyla inşa edilen bir kurum olarak ele alır (78: 71).

Ancak hâlâ sporun ve sporla ilgili işlerin kadına uygun olmadığı ön kabulü, daha en başta kadını bu alana yönelmede olumsuz etkileyebilir. Bu yerleşik inanç kadınların spor alanında var olma sürecinde de olumsuz bir etken olacaktır. Modernleşme sürecinde kadın daha çok toplumsal sahnede görünmeye başlamışsa da kadının evine ait olduğu ve iş hayatında yer almasının hoş karşılanmadığı yapılan araştırmalarda da kısmen ortaya çıkmıştır (65; 12). Araştırmamızda ise kadının çalışmasına yönelik tutumların ölçüldüğü anket sonuçlarına göre, erkekler kadının geleneksel rollerine daha fazla vurgu yapmış ve bu rolleri çalışma hayatının güçlükleriyle baş etmede engel olarak kabul etmiştir. Gelecekte spor alanında söz sahibi olma potansiyeli olan anket grubundaki erkeklerden spordaki kadının durumuna ilişkin olumsuz değerlendirmeleri

olanlar olmuştur. Kısmen de olsa erkeklerin kadınlara oranla artan biçimde kadının spor yöneticiliği ve özellikle de antrenörlük mesleğinin güçlükleriyle baş edemeyeceğini, bu mesleklerde başarılı olabilmek için erkeksi nitelikler geliştirmesi gerektiğini veya daha az ücretle çalışmayı kabul etmesi gerektiğini düşündükleri ortaya çıkmıştır. Ancak genellendiğinde erkeklerin çoğunun bu görüşlere kısmen katılmadığı göz önünde bulundurulacak olursa, spordaki kadına ilişkin olumsuz değer yargılarının değişmekte olduğunu, kadının spor alanında kabul görmeye başladığı bir dönemin içinde olduğumuzu düşünebiliriz.

Bununla birlikte tarihi süreçte elit sporun ödülllerinden erkekler faydalanabilmiştir. Örneğin Olimpiyatlardan dışlanan kadının elit spor yoluyla sınıf atlaması sözkonusu değildir. Geçmişteki bu ayrım kadının spora katılmasıyla birlikte günümüzde daha karmaşık birşekilde karşımıza çıkmaktadır. Araştırmamızda elit düzey sporla ilgili sporcu kadınların olumsuz koşullarına ilişkin elde edilen veriler çok çeşitlidir. Toplumsal baskılar nedeniyle spora katılamayan kadınlar elit düzeyde de o oranda az varlık gösterebilmiştir. Federasyonlar elit ya da kitle sporunda kadının katılımını teşvik edici politikalar geliştirmedikleri gibi -özellikle görüşmelerden anlaşılan- kadını anlamaya uzak yönetsel yapılarıyla herhangi bir zorlanmada kadını saf dışı etmekten çekinmemişlerdir.

Kurulduğunda Beden Terbiyesi Kanunu'nun amatörlüğü teşvik etmesi ve profesyonelliğin gizli veya açık hertürlüsünü yasaklamasının ardından 1951'de Futbol Federasyonu'nun kabul ettiği futbolda profesyonellik uygulaması kritik bir dönüm noktasıdır; "Spor, özellikle de futbol, bu dönemden sonra elit sporcuları merkeze alan, büyük ölçüde ticarileşmiş ve kitlesel tüketime yatkın bir yapıya doğru evrilmiştir" (Akın, 2005). İşin içine profesyonellik girdiğinde ise medyada profesyonellerin daha fazla yer alması, kitlelerin bu sporlara ilgisinin arttırılması söz konusu olmuş, gözden uzak amatör sporlar ve sporcuların, sporun ahlaki boyutunun değeri geniş halk kitlelerince benimsenmesi gittikçe zorlaşmıştır. Dolayısıyla "kitle"leri bu denli etkileyen ancak sadece "elitler için" olan profesyonel sporlarda maddi kaynakları aktarmak için başarı şartı aranması ve başarının da "erkek"le özdeşleşmesi, bunun dışındaki kanallara -genellikle kadınlara- yatırımın gereksiz, dağılmaya ve başarıyı

azaltmaya yol açacağı düşüncelerinde temellenen bir ucunda artı değerli “erkek” diğer ucunda eksi değerli “kadın” arada da “eşittir” aldatmacasının meşrulaştırıldığı bir toplumsal cinsiyet denklemi kurulmuştur.

Kitle iletişim araçları, sporun profesyonel biçimlerini (Türkiye’de futbolu) halka benimsetmesiyle, kısmen herkes için sporu da böylece “erkekler için spor” olarak zihinlerde dönüştürmeye katkı sağlayan unsurlardan biri olmuştur. Özellikle futbolda gerek yerli gerek yabancı oyuncuların, antrenörlerin transferleri, antrenman imkanlarının mükemmelleştirilmesi, organizasyonların gerçekleştirilmesi, kitlelerin bu planlı gösteriye daha çok ilgi göstermesini sağlamaktadır. Bu anlamda amatör ve performans sporu arasındaki farklardan bazıları neredeyse kadın sporları ve diğer sporlar arasındaki farklar olarak uyarlanabilir: birisi medyada çok, biri az yer alır; biri seyirciye oynar, diğerinin izlenme oranı çok düşüktür; biri çok diğeri az -ya da hiç-sponsor alır, gibi. Nitekim günümüzde gizli ya da yarı-profesyonel amatörlerden bahsedecek olursak bunların kadın sporları için daha yerleşik farklar olduğu görülecektir.

Bununla birlikte elit/amatör şeklinde yarışma sporları içindeki cinsiyete dayalı ayrışma toplumun geneline baktığımızda farklı bir boyut kazanmaktadır. Görüşme grubundan elit sporcu ve yönetici olan Esin toplumun genelinde yarışma sporlarında genellikle erkeklerin boy gösterdiğini ve kadınların yeni ‘moda dalgasıyla’ “fitness salonlarına” akın ederek spor yapan ancak yarışmayan kadın sayısında bir artışa neden olduğuna değinmişti. Mücadele ve yüksek performans içeren elit ve hertürlü sporun erkekle, modern beden kültürüne ilişkin pratiklerin kadınla özdeşleştiği bir çağın dönemecinde olduğumuz çeşitli araştırmacılar ve bilim adamları tarafından da dile getirilmektedir. Bourdieu’ya göre (örn. elit spordaki gibi) sportif pazar, erkek çocukların; “güzellik dersleri” kızların fiziksel sermayesindedir (19: 172).

Radikal feministler gibi sosyalistlere göre de erkeğin fiziksel, ekonomik üstünlüğü, tarihi süreçte kadınların dışlandığı spor örgütlerindeki varlığını garantilemiş olması, medya desteğine sahip oluşu, vs. gibi (artı) kazanımları ile; kadının spora katılımının gecikmesi ardından ataerkil spor yapılanmasına uyum sağlayamaması veya

çeşitli dinamiklerle spor dışına itilmesi, medyanın görmezden gelişi veya aleyhte cinsiyet rollerine ve görüntülere vurgu yapılması, vs. gibi (eksi) kayıplardan doğan büyük farkı görmezden gelerek yapılacak eşitlik girişimleri çözüm değildir. Anlaşıldığı kadarıyla özellikle radikal feminizm, “fitness” tarzı bedensel etkinliklere katılarak modern beden külürü ile etkileşime giren kadınların deneyimlerine odaklanmakta ve bilinçli veya bilinçsiz buradan elde edilen çıktıların ataerkil sisteme hizmet edişine ve kadınların buna izin verişine karşı çıkmaktadır. İşte aile ve meslek hayatında başarılı olmaya varan amaçlarla “sırf kadın olmalarından dolayı içinde yaşadıkları dönemin bedensel görünüm normlarını ve politikalarını izlemekten bir türlü elini eteğini çekememelerinde” (88: 166) etkili olan bedensel kültürün üretilmesine sporların *kadınsı, estetik, fitness* olarak sınıflandırılmış biçimleri veya özellikle medyaya yansıyan kimi sporla ilişkili alanlarda kadının “manken” görünümünün önemi gözardı edilemez.

Bununla birlikte radikal feministlere göre şüpheli olarak ele alınan sadece ‘fitness’ değil, tüm sporlardır. Nitekim onlara göre sporun her türlü biçiminde ataerkil ideolojinin izlerine raslamak mümkündür. Yapılan bir araştırmaya göre, yarışmacılık ve kurallarla sınırlandırılmışlığının olmaması ile diğer sporlardan farklılaşan kaykayın bile -özünde ya da tamamen- erkeksiliğe (masculinity) alternatif olduğu söylenemez. Hatta bu spor erkek üstünlüğü ve ataerkil ilişkiler ideolojisinin yayılmasına hizmet eder ki Beal’ın bu çalışmanın sonuçlarına göre kız ve erkek sporcular, erkeğin toplumsal rolü olarak sporun egemen ideolojisine dahil olmuşlardır (11: 9, 16). Oysa araştırmamızda böyle bir tehlikeye değinen hiç olmamıştır ve genellikle spora katılım sayısının arttırılması yönünde görüş bildirilmiştir ve bazı koşulları hariç “spor” –özellikle de profesyonel spor- iyi yönleriyle ele alınmış ve kadınların teşviki istenmiştir.

Diğer taraftan özellikle liberal yaklaşıma göre kadının spora artan biçimde katılımı birtakım önyargıları veya hatalı öğrenmelerin doğurduğu sonuçları giderek yokettiği düşünülmektedir. Örneğin -günümüzde rastlanmayan ancak- 1920’lerde Amerika’da kadın sporlarının, formları yok ya da kötü kalitede ve eski, okul içi ya da okullararası maçları yok veya organizasyonları oldukça zayıf, onları taşıyacak otobüsleri yok ya da çok eski, ekipmanları zayıf olduğu, ayrıca, öğretmenlerin ilgi

göstermediği hatta takımların iptalini ve kızların sadece rekreatif amaçlı katılımlarını teşvik ettiği, küçücük bir yenilik, erkeklere tanınan olumlu durumlardan bazılarının kızlara da sağlanması gibi durumların heyecanla karşılandığı (Cohen, 1993) bir dönemi yaşadığını unutturacak bir değişim meydana gelmiştir ve bu değişimle birlikte kadının spordaki itibarı da yükselmiştir. Oysa görüşme grubunda gerek kendi dönemlerine gerekse günümüzdeki örneklerle ilişkin bu tür ifadelerle sıklıkla rastlanmıştır.

Spordaki kadının 1920'lerin Amerika'sındaki durumunu hatırlatan örneklerle Türkiye'de gerek elit gerekse amatör düzeyde ve okullarda hâlâ rastlandığı düşünülürse durumun ne kadar vahim olduğu anlaşılabilir. Kızlar, erkeklerin sahip olduklarına sahip olma umuduyla, onlara özenme duygusu ile sosyalleşirken zamanla erkek olmaya özenir, kadın olmaktan utanç duyar hale bile gelmiş ya da erkek olduğunda ya da onlar gibi hissedildiği ölçüde başarılı olacağına inanmaya başlanmıştır ki (86) başarılı kadınlara “erkek gibi” demekten geri durulmamakta, “erkek gibi kız” yakıştırmasından da kimse gocunmamaktadır. Yaptığımız mülakatlarda bazı spor yöneticisi kadınlar, başarılı olmak için “erkek gibi” olmak gerektiğini veya öyle olmak istediğini dile getirmiştir. Burada feminist yaklaşımların önerdiği “dilde devrim” akla gelmektedir. Messner, Duncan ve Jensen'in araştırmasında (1992), televizyonda yayınlanan üç kadın ve üç erkek spor karşılaşmaları gözlenmiş, erkekler için hiçbir toplumsal cinsiyetleştirilmiş bir ifade ya da adlandırmaya (isimleri önüne konan sıfat ya da takım adları) rastlanmazken kadınlarda 98 sözlü ve 81 grafiksel göze çarpan toplumsal cinsiyetleştirilmiş yorumların ortaya çıktığı belirlenmiştir (81: 81-93). Kılıcıgil çalışmasında futbol seyircisini ekranda tutmak ve daha fazla izlenme payı almak için dünya plajlarına gönderilerek tangalı, üstsüz ve bikinili kadınlarla röportaj yapan televole muhabirlerinden bahsetmektedir (60).

Spor bilimlerindeki ilerlemeye paralel olarak, tarihi süreçte kadınların genel anlamda spora katılımlarının tartışılması, hangi sporlara katıldıklarının tartışılmasına doğru değişim göstermiştir (29; 53; 85; 86). Batı'da bu tartışmalar diğer tüm kültürel pratiklerde olduğu gibi feministlerce eleştirilmektedir. Günümüzde spor cinsiyetten bağımsız algılanmamakta, estetik olduğu oranda kadına (1: 183), mücadele ve temas içerdiği oranda ise erkeğe yakıştırılmaktadır. Araştırmamızda daha estetik olduğu

düşünülen step-aerobik, bale, buz pateni, voleybol, jimnastik, yüzme gibi sporlar kadınlara uygun olarak görülmüş ve bu sporlarda lisanslı kız öğrencilerin sayısı daha fazla olmuştur. Erkeklerde ise özellikle bu sporlar uygun değildir olarak işaretlenmiştir. Ayrıca mücadele gerektiren, uzak doğu sporları ve futbol, basketbol gibi takım sporları erkeklere uygun görülürken kadınlara uygun görülmemiştir.

1987’de Almanya’da yapılan kadın ve erkeklerin serbest zaman sporuna ilişkin görüşlerini ele alan araştırmada da, kadınlar dans ve ata binme sporlarını yapmak istediklerini belirtirken, erkeklerin böyle bir arzusunun olmadığı; erkekler planör, paraşütle atlama, uçurtma branşlarını yapmak istediklerini belirtirken kadınlarda böyle bir sonucun çıkmadığı tespit edilmiştir (105: 96 nkl: Opaschowski: 17). Yine düzenli spor yapan kadınların yanıtladığı bir anketin sonuçlarına göre bu kadınların özellikle uzakdoğu sporlarının, mücadele sporlarının, yüksek risk içeren ya da kasların aşırı gelişmesine neden olan sporların kadınlar için, estetik boyutu ön planda olan sporların ise erkekler için uygun olmadığını düşündükleri ortaya çıkmıştır (6: 115). Messner bir çalışmasında kadınların erkekler gibi sporda becerikli olamayacağı inancının kadın sporlarını izlerken kırılmasına ilişkin örneklerle değinmektedir (80: 58). Burada erkek beysbol takımının çalışmalarına antrenör babası sayesinde tanık olmuş bir kızın ‘topu erkek gibi ve kız gibi fırlatma’nın tanımını şöyle yapmıştır:

“ ‘Kız gibi fırlatmak’ insan kolu için aslında daha anatomik, doğal bir devinim; ‘erkek gibi fırlatmak’ ise aslında kola ciddi zarar veren, fazlaca tekrar gerektirebilen öğrenilmiş harekettir”.

Feminist çalışmaların üzerinde durduğu bir diğer önemli nokta sporların kadınsı veya erkeksi olduklarının kabul edilişinde ortaya çıkan çelişkidir. Onlara göre, oldukça güç ve mücadele gerektiren bazı sporların (örn. : Field Hockey) kadınlara özgüleştirilmesine rağmen daha kolay olan sporlarda kadının yeterince güçlü olmadığı sebep gösterilerek bu sporların kadınlara uygun görülmemesinin altında başka nedenler aramak gerekecektir. Basketbol, pek çok çevre tarafından erkeksi ve kadın için kaba olabilecek uygulamaları olduğu düşünülürken, hentbol gibi mücadele gerektiren bir sporda kadın katılımcıların sayısının (anket grubunda) voleybolla eşdeğer olduğu ve

hentbol branşının kadına uygun olmayan spor olarak diğerlerine oranla çok daha az işaretlenmesi ilginçtir. Oysa basketbolda hentboldeki kadar temasa izin vermeyen “silindir” kuralı vardır.

Bunun yanında basketbol ortaya çıktıktan sonra özellikle yarışmacı anlayışın kadın doğası ile örtüşmediği ve kadın sağlığına negatif etkili olduğunu sebep göstererek yoğun çalışma içine girenler kadınların oynayacağı basketbola ayrı kurallar geliştirmişlerdir. 1933'te % 96 oranında takımlarda kadın basketbolu kuralları uygulanmaktaydı. 1937'de 2 eyalet haricinde tüm eyaletler kadın kurallarını kabul etmişlerdir (28: 64). Önemli farklılıklar sona ermekle beraber bazı oyunlardaki kural farklılıkları uzun yıllar sürmüştür: Kadın sporlarının ölçüleri erkeklerinkinden küçük yapılmıştır, basketbolda oyun daha kısa süre, daha küçük alanda, küçük topla, küçük formayla, vs. oynatılmış; teniste erkekler 5 set kadınlar 3 set oynatılmış, kadınlar disk atmaya ve yüksek atlamaya yeterli fiziksel kapasitede görülmemiş, daha kısa koşturulmuş, golfte kadınların hedefi daha yakına yerleştirilmiştir (23).

Görüldüğü gibi erkeksi kabul edilen sporlar da kendi içinde daha erkeksi olarak derecelendirilebilmektedir. Bu sınıflamalar yukarıda bahsettiğimiz biçimlerde çelişkili olabildiği gibi daha belirgin ayrımların olduğu da görülmektedir. Örneğin araştırmamızda kadına uygun olmadığı düşünülen sporlardan futbol, basketboldan daha fazla işaretlenmiştir. Dünyadaki bu sporlara ilişkin duruma baktığımızda araştırma grubunun verilerini destekleyecektir. Nitekim Sydney 2000'de basketbolun Olimpiyatlardaki 64. yılı iken futbol 100. yılını kutladı ancak kadın futbolu Olimpiyatlar ile 1996 yılında, basketboldan 20 yıl sonra tanışmıştı. Bu bağlamda 1900'lerin Batı'sında da görüldüğü gibi kadın olarak spora katılabilmenin sporların kadınsı ve erkeksi olarak algılanışıyla çok ilgili olduğu başka bir deyişle bir sporda kadının var olabilmesi, o sporun ne kadar erken ortaya çıktığı ile ilgili olmaktan çok, spor dalının ne kadar erkeksi veya kadınsı algılandığına bağlı olduğu söylenebilir.

Nicel araştırmamızda erkeklerin %20'sinden fazlasının kadınlara uygun olmayan spor olarak işaretlediği taekwondo branşından olan kız öğrencilerin sayısının

erkeklerden daha çok oluşu ve Türkiye genelinde bu branştaki lisanslı kadın sporcuların sayısının diğer branşlara oranla yüksek oluşu dikkat çekicidir. Erkeksi kadını görece “güçlü, namusuna sahip çıkabilen” anlamında onaylayan Türk toplumunun belirli kesimlerinde, “namus” idealleriyle eve kapatılan ancak güçlü olması arzulanan kadının, tüm “gözler önünde” spor yapması hoş karşılanmayacaktır; diğer taraftan “tae-kwon-do” tarzında “aferin, erkek gibi kız, bu kıza bir şey olmaz” dedirtecek sporları yapan kadınlara kötü gözle bakılmayacak, Batı’daki gibi “şüpheli” görülmeyecek ve genelde destekleneceklerdir. Tae-kwon-do sporunu uygulayanlara ilişkin gözlemlerinden bahseden görüşme grubundan Rayiha, bu antrenörlerin, sivil kıyafetlerini seçimleri üzerinde sporculara kontrol ve baskı uygulamaları gibi namusluluk konusundaki kalıp davranışlarına ilişkin örnekler vermişti. Burada sporun yakıştırılması, ‘namus’un garantilenişi temel düşüncesinde yatmaktadır.

Türk toplumunun tersine Batı’da böyle bir durumda eşcinsellik iddiaları daha etkili olabilmektedir. Ancak araştırmamızdaki gibi yapılan diğer çalışmalarda da belirlenen üst düzey eğitilmiş, spora düzenli olarak katılan bireylerde, sporun estetikse kadınsı, mücadele gerektiriyorsa erkeksi olarak algılandığı Batı’dakine benzer bir bakış açısı görülmektedir (6). Messner hem katılımcı olan sporcu açısından hem de seyirci açısından, erkeğin, toplumun “kadınsılaşma” algısından ayrılma ve güç, başarı, üstünlük gibi geleneksel idealini gerçekleştirmesi için sporu önemli bir alan olarak ele almaktadır (79).

Batıda kadınların olduğu kadar eşcinsellerin spora katılımına ilişkin tartışmalar da sürmektedir. Bazı inanışlara göre spordaki eşcinsel kadınlar erkeksi rolleri baskın olduğu ölçüde, erkeklerin spora ilişkin işlerde daha başarılı olduğu inancını beslemektedir. Griffin çalışmasında, spordaki eşcinsel kadına karşı oluşan düşmanca yaklaşımların görünümelerini altı kategoriye ayırmıştır: susmak (silence), inkâr (yadsıma/denial), özür, heteroseksüel imajın teşviki, lezbiyenlere saldırı ve erkek koçların tercih edilmesi (43: 337-339). Bu kadınlarla ilgili konuşulması beklenen yerde sessiz kalmanın tercih edilmesi; sessizliğini bozmak zorunda kalan antrenörlerin, koçların, yöneticilerin (programlarında lezbiyen var mı diye sorulduğunda) inkara

yönelmesi; kadının, toplumun “güzel kadın” standartları ile uyumlu biçimde kadınsı imajı satmaya çalışması yoluyla adının çıkışının bedelini ödemeye çalışması gibi.

Türk toplumunda da eşcinsellerin var olduğu bir gerçekse de henüz bir tabu olarak “sessiz kalınan” ve haklarında spora ilişkin çok fazla şey bilemediğimiz bir özel alan olarak karşımıza çıkmaktadır. Diğer taraftan görüşme grubundan bir katılımcı spor camiasında, eşcinsel kadınların genellikle Amerika’dan transfer olan sporcu ve antrenörler arasında olabildiğini ve bu işaret edişin de farklı kültürel alt yapıya sahip bu kişilerin bu durumlarını saklama ihtiyacı duymamalarından kaynaklandığını dile getirmiştir. Griffin, sporun heteroseksüel imajı teşvik edişinin aynı zamanda eşcinsel katılıma ket vuruşunu açıklarken sporda kadının cinselliğinin ön plana çıkartılmasını örnek vermektedir. Bunlar arasında playboy dergisinde resimleri yayınlanan sporculardan, iki üniversitenin basketbol karşılaşması sırasında antrenörlerin eş ve anne olarak ele alınması gibi örnekler yer almaktadır. Ayrıca Heywood, sporda başarılı olan kadınların aslında erkek gibi oldukları dolayısıyla lezbiyen olduklarından şüphelenildiği hipotezinin çok eskilere dayandığını söyler (52: 151). Görüşme grubu ve onların daha geniş kitlelere dayanarak verdikleri bilgilerden ülkemizde böyle bir inanışın pek yaygın olmadığı düşünülebilir.

Spora katılım oranı açısından okullarda durum genel durumdan farklı değildir ve kızların katıldığı spora alternatif aktiviteler yukarıda bahsedilenleri destekler biçimdedir. Yapılan çalışmalar, kızların, (okullarda) ders programı dışında spor haricindeki aktivitelerde ve hobi kulüplerinde sayıca erkeklerden daha üstün olduklarını göstermiştir. Bando takımları, drama veya hizmet kulüplerine katılımda bu oran neredeyse iki katıdır. Okul gazetesinde ve yıllıklarında daha fazla kızlar çalışmaktadır. Toplum hizmetleri, üyelikler, gönüllü hizmetler, onur üyeliklerinde daha fazla yer almaktadırlar. Sporda ise erkekler sayıca oldukça üstünler. Fakat bu fark, her yıl – Batıda- daha da daralmaktadır (97). Yine Koca’nın çalışmasında, toplumsal sınıf farkı gözetmeksizin bütün erkek ilköğretim öğrencileri kendilerini yaptıkları sporla tanıtırırken sadece lisanslı sporcu olan kız öğrencileri kendilerini sporcu kimlikleriyle tanımlamışlardır (62: 167). Ancak anket grubumuzda çoğu lisanslı sporcu olan kadınların spora yönelmede en çok etkili olarak işaretledikleri faktörün okul olması ve

görüşmelerde de kadının spora katılımında ayrımcılığın en az rastlandığı yer olarak okulların gösterilmesi önemli bir veridir. Yine de özellikle okullarda eğitimde fırsat eşitliğinin ciddiyetle savunulması gerekir.

Eğitim kurumları, ayrımcılığın olmaması beklenen, kadınların potansiyellerini ortaya çıkarmada önemli bir yer olarak karşımıza çıksa da veriler cinsiyetlerin birtakım yönlendirici faktörler tarafından okul içinde bile etki altına alınabildiğini düşündürmektedir. Nitekim okul tamamen eşit fırsatları sunuyor olsa bile, sosyal bir birey olarak öğrencilerin bu fırsatlardan yararlanırken aile, çevre, kültür, medya gibi etmenlerden kendilerini ve eğilimlerini tamamen soyutlamaları mümkün olmayabilir.

Öğrencilerin başıboş bırakıldığı beden eğitimi derslerinde erkek öğrencilere futbol oynamaları için “top verilmesi”, kızların da etrafta oturup sohbet etmesi – genellenemeyecek ve zamanla değiştiği düşünülebilecek- neredeyse klasikleşen bir uygulama olarak akıllardadır. 1951’de profesyonelleşen futbolda, profesyonelliğin getirdiği rekabet ve bu rekabetin yazılı basında azımsanmayacak bir yer bulmaya başlaması geniş halk kitlelerinin futbola olan ilgisini de ta o dönemlerde arttırmasının ve futbolun Türk toplumunda günlük hayatın önemli dinamiklerinden biri haline gelmesinin (2) böyle bir uygulama üzerinde hiç etkili olmadığı düşünülemez. Gökalp’e göre spor/futbol medyası, futbol söyleminden beslenerek ve bu söylemi biçimlendirerek yeniden inşa eder ve zihinsel anlam haritalarının oluşmasına katkıda bulunmaktadır (44: 133). Talimciler, devletin kitle sporlarını geliştirmeye yönelik politikalarını rafa kaldırdığı bunun yerine futbolun öne çıkartıldığı 1980’li yıllardan şöyle bahsetmiştir (101):

“Futbolun 1980 askerî hareketi sonrasında kitleleri ‘depolitize etmek’ amacıyla kullanıldığını ve yerine getirdiği bu ideolojik işlev sayesinde geniş kitleleri eğlendirerek/meşgul ederek var olan toplumsal sorunlar üzerinde düşünmelerini engellemek sureti ile ülke içinde yaratılmaya çalışılan ‘huzur ve güven’ ortamının önemli bir bileşeni olduğunu görüyoruz”.

Kılıcıgil'in araştırması sosyo-ekonomik açıdan sıkıntılı ve alt gelir grubu ailelerin de kendileri açısından önemli sayılabilecek aıdat parasını ödeyerek çocuklarını futbol okuluna gönderdiklerini ortaya koymuştur ve profesyonel şartları hem aileleri hem de çocukları futbola yönelmede etkilemektedir (60: 15). Televizyon şirketleri hem düzenli olarak büyük izlenme oranlarıyla gelirlerini maksimize etmekte (44; nkl.: Ünsal, 2005: 400) "hem de döngüsel birşekilde futbolun toplumsal alandaki ağırlığının ve popülerliğinin artmasına neden olmaktadır" (44: 129).

Bu arada yapılan bir araştırma (Önver ve Küçük, 2002) halkın %45,6'sının Türk gelenek ve göreneklerinin kadın futbolunun önüne engel teşkil ettiğini düşündüklerini ancak gerekli ortamın oluşturulması halinde "kızları futbol oynamak istese destekleyecekleri" görüşünde oldukları ortaya koymuştur. Bununla birlikte halkın % 37,6'sı futbolun erkek oyunu olduğunu düşünmektedir (89). Tuchman (1978), kadının sürekli kenarlarda yazılarak marjinalleştirilmesini, *sembolik yok oluş* olarak adlandırmıştır (69: 4). Aslında futbolun bu kadar popülerleşmesi ve başarıların sansasyonel bir biçimde yansıtılması sadece kadının yok oluşunu değil, toplumsal dünyayı şekillendiren egemen güçlerin edimlerinin de görünmezliğini sağlamaktadır.

Ayrıca medyanın spora yönelmede en etkisiz faktörlerden biri olarak araştırmamızda olduğu gibi çeşitli araştırmalarda karşımıza çıkması önemlidir (5, 2002; 70, 1997; 99, 2003). Görüşme grubunun en çok eleştirdiği alanlardan biri de medya idi. Bir katılımcı sporu teşvik edici programların yapılmadığını, sporun gerçek yüzünün medyaya yansımadığını, bunun da gençleri spora yöneltmede hiçbir fayda sağlamadığını söylemişti. Gerçekten de yapılan çalışmalardan da benzer çıkarımlar elde edilebilir. Bu olumsuzluklara ek olarak bu çalışmada medyada kadın sporlarının takdimi ile ilgili sorunlar ele alınmaya çalışılmıştır. Bunun için iki gazeteden 1 ay süre ile elde edilen veriler, görüşme grubunun ifadeleri ve bu konuda yapılan araştırmalar birbirini destekler niteliktedir. Medyada erkekler, güçlü, agresif, otoriter, militarist öğelerle ele alınırken kadının cinselliğine, kadınsılığına, güzelliğine, narinliğine vurgu yapılmaktadır. Kadının başarıları kısa haberlerle geçirilirken, futbolcuların özel hayatları, henüz gerçekleşmemiş futbol maçları ile ilgili yorumlar ve kurgular, transferler, resimli haberler şeklinde verilmektedir. Yine 2004 Olimpiyat Oyunları

öncesi ve sonrası ulusal basında yer alan haberleri inceleyen bir araştırmada, basında en fazla yer bulduğu tespit edilen isimlerden Süreyya Ayhan, Nurcan Taylan, Şule Şahbaz gibi sporcuların yer aldığı ve bazı branşlardaki haberlerin daha çok sansasyonel türde olan haberler olduğu görülmüştür (58).

Cuneen & Claussen (1999) tarafından yapılan ‘sporla ilişkili tanıtımlar’ araştırması, satın alınan eklerin bakış açısından toplumsal cinsiyet karakteristiklerini incelemiştir. Ortaya çıkan sonuçlar, spor reklamlarında toplumsal cinsiyet unsuruna çok fazla değinildiğini göstermiştir. Özetle:

- a) Sporla ilgili tanıtımlar, ağır bir biçimde toplumsal cinsiyet tarafından karakterize edilmiştir;
- b) Eğer kadınlar spor eklerine aktifçe tutturulmuşlarsa, serbest zaman ya da rekreatif aktiviteler içinde resmedilmişlerdir;
- c) Kadınlar genellikle basketbol, futbol gibi aynı cinsiyetlerin birlikte yarıştığı yarışma sporlarında gösterilmemişlerdir.
- d) Kadınların yarışmacı şekilde gösterildikleri zamanlar, onların bireysel aktivitelerdeki alımlı ya da çekici göründükleri veya betimlenebildikleri anlardır
- e) Toplamda, sporla ilgili eklerde çok daha fazla olarak erkekler yer almıştır. Tüm bu sonuçlar cinsel farklılığa ilişkin görüş ile ilgilidir— tanıtımlar, uyduruk sosyal kurgular olmaktan çok yaşamın doğal ve “gerçek” parçaları olarak ve öyle imiş gibi toplumsal cinsiyet farklılıklarıyla ilişkili olarak oluşturulmaktadır (69: 4).

Sporda cinsiyete ilişkin unsurların vurgulandığı önemli alanlardan biri olan medyanın bir kolu olarak yazılı spor basınının incelenmesi sonucunda diğer araştırmaların bulgularındaki gibi kadını aşağılayan, cinselliğini ön plana çıkaran, geleneksel rollerini vurgulayan, elit düzeyde erkeklerden farklı olarak başarılarını görmezden gelen cinsiyetçi öğelere rastlanmıştır. Tüm bu sonuçlar da “Türk spor medyasında cinsiyetçi unsurlar dikkat çekecek boyuttadır”, “Spor medyası spordaki cinsiyetçi yapının yeniden üretiminde etkin rol oynamaktadır” hipotezlerimiz doğrulanmıştır.

Araştırmamızda, elit düzeyde ve üniversite öğrencileriyle yaptığımız incelemelerden tespit ettiğimiz spora ilişkin cinsiyetçi bir anlayışın -erkeklerde oranın kısmen daha fazla olmasına rağmen- cinsiyet ayırt etmediği; toplumun yapılandığı kadınsılık ve erkeksilikle ilgili kişilik özellikleri ve davranış paternlerinin spora da yansıdığı ve bunun sonucu olarak sporun görece erkeksi bir faaliyet olarak geliştiği; kadınların okullarda, kulüplerde, federasyonların çatısı altında, sivil hayatta, elit ya da kitlesel spora katılımında genel problemlerden daha fazla etkilendiği ve erkeklerden farklı olarak özgül problemlerinin olduğu; medyada spora ilişkin görüntülerde kadının belirgin biçimde cinselliğinin ön plana çıkarıldığı ve başarılarının erkeklerle eş değerde yer verilmediği; spor çevrelerinde dahi spordaki cinsiyetlerarası fırsat eşitsizlikleri konusunda bilincin gelişmediği; kadını spordan uzaklaştıran önemli etkenlerden taciz sorununun çözümünün muğlak kaldığı ve örtbas edildiği ortamların yaratıldığı gibi çoklu sonuçlardan bahsedilebilir. Ayrıca kadınların çoğunun işsiz ve erkeğe ekonomik olarak bağımlı olduğu, örgün ya da yaygın-mesleki eğitime yeterince katılamadığı, özellikle sporda daha kalitesiz şartlarda çalıştığı, kendilerini geliştirme fırsatlarının sunulmadığı, geleneksel roller ve işlere mecbur bırakıldığı gibi diğer sorunlar da göze çarpmaktadır. Nitekim Batıda'ki kadın hakları-kurtuluşu mücadelelerinde dile getirilen; daha fazla ücret, daha iyi şartlarda çalışma, geleneksel olmayan işler için eğitime ve bu işlerde kabul görme talepleri ile kendin için mücadele, kendi hayatının kontrolüne sahip olma ve hepsinden önemlisi kadınların hakları ve eşitliği için çalışma (91: 151) gibi stratejilerde de bulgularımıza benzer durumlar göze çarpmaktadır.

Bu sonuçların hiç biri toplumun tamamına genellenemeyecekse de toplumun belirli kesimlerinde spora ve spordaki kadına ilişkin çözüm bekleyen sorunlardır. Bu sorunların çok uzun zaman öncesine dayandığı ve çözüm için etkili proje ve politikaların dile getirilmesi bir yana spora her biçimde katılımındaki cinsiyet dağılımlarına ilişkin bile bir bilincin oluşmadığı düşünülecek olursa; kadın antrenörlerin, yöneticilerin, hakemlerin, menajerlerin, ve diğer sporla ilgili işlerde varolmak isteyen kadınların bu uğraşlarıyla ilgili tecrübe edinebilmelerinin kontrol altına alınmasına ihtiyaç vardır.

Oluşturulacak ‘Kadın Spor Birlikleri’ bu ihtiyacı karşılamada etkili olabilir. Ancak sivil toplum kuruluşunun bir düşünceyi harekete geçirmek için biraraya gelen ortak amaçlı bireylerden oluştuğunu hatırlarsak, böyle bir amaca hatta düşünceye sahip bireylerin varlığından şüpheli bir ortamda bu tarz bir girişimin en azından gecikeceği anlaşılmaktadır. Tarihi süreçte de ülkemizde böyle bir altyapının oluşmasına ket vuracak gelişmeler göze çarpmaktadır; “Batı modernizmi rasyonalist, pozitivist değerlerin yanı sıra bireye dayalı liberal değerleri de oluşturarak, dinsel ve geleneksel inançların yoğurduğu cemaat ilişkilerini dönüştürmüş”, çoğulcu bir toplumsal yapıya ulaşmıştır. Türk modernizmi ise devlet dışında bireye, sivil topluma, piyasaya özerk alan tanımayan medeniyetçilik ve milliyetçilik ilkeleri üzerine inşa edilmiştir ve çoğulculuğa da karşı durmaktadır (6: 31; nkl.: 45). Bu farklılıklar pek çok alanda olduğu gibi sporda, sporun örgütleniş biçimlerinde ve spordaki kadının durumunun şekillenişinde de etkili olmuştur.

20. yy. Batısı, özgürlük hareketlerine, pozitivist yaklaşımlardan yola çıkan özerk spor birliklerine tanıklık ederken, Türkiye’de bu sivil baskının günümüzde de bir türlü oluşamamasının, ‘iki kişinin bir araya gelmesi’nin tehlikeli sonuçlar doğurabildiği dönemlerin etkisinden hala kurtulamamış olması ile açıklanması düşündürücü olabilir. Muhtemelen yine geçmişte başka alanlarda olduğu gibi kadına ilişkin problemlerin çözümü için kadınla ilgili olmayan kurumların girişimleri beklenecek gibidir. Burada da devlet ve sporla ilgili kuruluşların spordaki kadına yönelik politikalarını ve stratejilerini belirlemeleri gündeme gelmektedir. Bu nedenle yine sürecin doğru işleminde, hızlandırılmasında ve etkili kılınmasında kadın akademisyenlerin, spor dünyasındaki kadınların ve ilgili erkeklerin işbirliği yapması gerekebilir. Bu konuda, daha önce kadının konumunu iyileştirmeye yönelik başka alanlarda çalışmış aktivist ve düşünürlerin görüş ve yönlendirmelerinden de faydalanılabilir; Spor dışındaki yasal olarak tanınmayan ya da sadece görünüşte tanınan hakların tamamen elde edilmesinde ortaya konan çalışmalardan yola çıkarak, antrenmanlı bir kadın sivil inisiyatifin yerel boyutta örgütlü bir biçimde hak arayışı ve bu süreçlere ilişkin tecrübeleri spor alanına da ışık tutabilir. Ancak perspektiflerin her zaman geniş olmasını gerektiren; çoklu etkileyeni ve etkiledikleri ile karmaşık bir alandır spor. Öyle ki bugün kadının güçlenmesine katkıda bulunan etkinlikler olarak değerlendirilen yanları olsa da sporun

artan negatif işlevlerinden yola çıkarak spora alternatif aktiviteler olabilecek platez uygulamalarının geniş hareketler bütünü olmasına rağmen uygulayıcıları tarafından spor olmadığı vurgulanmaktadır ve sporun olumsuz işlevlerine odaklanan bazı feminist çevrelerin de bu tür uygulamalara doğru bir eğilimi söz konusu olabilir.

Yukarıda tartıştığımız “erkek sporlarının daha çok desteklenmesi, sporların cinsiyete göre sınıflandırılması” gibi bulguların, Batı’daki araştırmalardan yalnızca ‘zamansal’ açıdan farklılığına işaret edilebilir. Bununla birlikte, özellikle görüşmelerde kısmen dile getirilen “erkeksi sporları yapan kadının, namusunu koruyabilen” olarak Türk toplumda kabul görmesi durumu, (görece) Batı’da ise bu sporları yapan kadının “eşcinsel” olarak ‘nefretlik’ ya da erkeğin üstünlüğünü çağrıştıran durumuna vurgu yapılması gibi daha önce değinilmemiş tamamen toplumsal temelli farklılıklardan da söz edebilmek için bu yönde daha fazla araştırmaların yapılması gerekmektedir.

7. ÖNERİLER

- Türkiye’de spordaki kadının profilini ve sorunlarını çeşitli yönleriyle ve çokdisiplinli yaklaşımlarla ortaya koyacak kapsamlı akademik çalışmalar yapılmalıdır.
- Kadınların spora katılım fırsatlarını engelleyen unsurların tespit edilmesi ve spor alanlarına ilgi duyan kadınların bu engelleri aşması için ve kadın sporcuların, antreörlerin, yöneticilerin, hakemlerin, vs. bu alanda kalabilmelerini sağlamak için politikalar ve stratejiler geliştirilmelidir.
- Kadının spordaki konumunu güçlendirmede olumlu ve önemli bir yeri olabilecek çeşitli görevlerdeki kadınlar bilinçlendirilmelidir.
- Kadın sporcular ve spor mesleklerinde var olmak isteyen kadınlar için doğru rol modelleri geliştirilmeli, spor kamuoyu spordaki kadınların sorunlarına duyarlı hale getirilmelidir.
- Spordaki kadına ilişkin medyadaki görünümlerin denetimini yapacak organlar oluşturulmalı, bu konuda medya mensupları bilinçlendirilmelidir. Daha fazla kadının medya çalışanlarına dahil olmasıyla bu tarz problemler azaltılabilir.
- Spordaki kadın konusuna eğilecek bir sivil toplum kuruluşu oluşturulabilir. Oluşturulacak girişimin Türkiye’nin toplumsal koşullarına duyarlı, spordaki antrenör, menajer, yönetici, hakem ve sporcu gibi farklı kadın üyelerin bileşiminden meydana gelmesi veya bu alanlardaki tüm kadınları kapsaması, bu girişimin sporda varolmak isteyen kadınlara tecrübe edinebilecekleri ortamları sunmada aktif rol oynaması sağlanmalıdır. Ayrıca olası girişimlerin, ‘bölücü’ olmamasına, yani , spor dünyasındaki kadınların, kendi kimliklerini ortaya koymaya veya sporda ‘eşit’ fırsatlara ulaşmaya çalışırken, -‘futbol takım taraftarlığı’ örneğindeki gibi- ayrımcılık ve toplumdaki bölünmeleri ortaya çıkartmamasına dikkat edilmelidir. Aksi takdirde, cinsiyetçiliği ortadan kaldırmaya yönelik çabalar, yeni cinsiyet ayrımcılıklarını üretebilir.
- Sporda kadının yerini iyileştirmeye yönelik ilgili mercilerde -devlet, federasyonlar gibi- uygulanabilir politikalar belirlenmeli; bu politikaların belirlenmesinde alanda yapılmış bilimsel araştırmalar göz önünde bulundurulmalı.

8. EKLER

MÜLAKAT FORMU

Kişisel Bilgiler:

1. Eğitimsel geçmişinizden bahseder misiniz? (Eğitiminizin sporla ilişkisi var mı?). Kaç yaşındasınız?
2. Antrenörlük yaptınız mı? Evetse, kaç yıl hangi branşlarda antrenörlük yaptınız?
3. Sporda yönetici olarak ve/veya sporla ilgili olarak başka ne tür pozisyonlarda
4. Varsa sporculuk deneyimleriniz nelerdir? (Ne düzeyde ve ne kadar süre ile, hangi branşlarda?).

Sporda Kadın ve Sorunlarına İlişkin Sorular:

5. Sizce Türkiye'deki okullarda kızlar ve erkekler spora katılımında eşit olanaklara mı sahipler? Hayırsa hangi düzeylerde, nasıl, niçin? Evetse ne gibi tecrübe, örneklerden, vs. dolayı böyle düşünmektesiniz?
6. Genelde, toplumda (okul dışı; kulüplerde, federasyonlarda ve örgütsüz alanlarda) kadın ve erkekler, spora katılımında eşit olanaklara mı sahipler? Evetse sizi böyle düşündüren sebepleri açıklar mısınız? Hayırsa nasıl, detaylandırır mısınız?
7. Spor dünyasındaki (yönetici/antrenör/sporcu/hakem) kadınların –kadın olmalarından dolayı- karşılaştıkları zorluklar nelerdir?
8. Bazı spor dallarının sporcuların eşcinsellik eğilimini arttırdığı ve kadınları erkeksileştirdiği söyleniyor ve bu batıdaki araştırmalarda yoğun olarak işlenen bir konu olarak karşımıza çıkıyor. Siz Bu konuda ne düşünüyorsunuz? Katılıyorsanız, sizce hangi branşlarda, niçin?
9. Sporda kadınlarla ilgili önemli bir sorunun da cinsel taciz olduğu ama çeşitli nedenlerle bunun çok önemli bir kısmının açığa çıkmadığı söyleniyor. Bu konuda ne düşünüyorsunuz? Siz ya da tanıdıklarınızdan böyle bir durumla karşılaşan oldu mu? Sizi ya da onları bu durum nasıl etkiledi? Böyle bir durumla karşılaşacak biri olsa neler önerirdiniz?
10. Medyada kadın sporların takdimi nasıl değerlendirirsiniz? Sizi rahatsız eden taraflar var mı, varsa neler? Nasıl olmasını istersiniz? Yoksa neden, bahseder misiniz?
11. Kadının spordaki yerini iyileştirmek için neler yapılabilir?

ANKET

Açıklama: Bu araştırma, spor dünyasındaki kadınların sorunlarını belirlemeyi amaçlamaktadır.

Ankette toplanacak bilgiler bilimsel amaçlar dışında kullanılmayacaktır. Bu nedenle anket formuna adınızı soyadınızı yazmayınız ve imza atmayınız. Çalışmamıza gösterdiğiniz ilgi ve samimi cevaplarınızdan dolayı teşekkür ederim.

Pınar YAPRAK

M.Ü. Sağlık Bil. Ens. Yüksek Lisans Öğrencisi

1. Cinsiyetiniz nedir?

☐ Kadın ☐ Erkek

2. Bölümünüz?

☐ Antrenörlük (Branşınız:.....) ☐ Spor Yöneticiliği ☐ Beden Eğitimi Öğretmenliği

☐ Diğer(Yazınız):.....

3. Yaşınız (rakamla yazınız):....

4. Mezun olduktan sonra mümkün olursa bölümünüz dışında başka hangi işleri yapmak isterdiniz?

- ☐ Beden Eğitimi Öğretmeni
☐ Spor Yöneticisi
☐ Antrenörlük → Hangi branş/branşlar(yazınız):.....
☐ Menajer
☐ Hakem
☐ Masör
☐ Animatör
☐ Spor dışında bir iş
☐ Diğer (yazınız):.....

5. Herhangi bir spor dalında lisansınız var mı?

☐ Yok ☐ Var → Hangi branş/branşlar:.....

6. Sizi sporla ilgili bir alan seçmeye yönelten faktörleri (x) koyarak derecelendiriniz

	Çok az	Az	Orta	Fazla	Çok Fazla
Ailem					
Arkadaşlarım					
Okul hayatı ve Öğretmenlerim					
Medya					
Seyrettiğim profesyonel sporlar					
Başka bölümleri kazanamadığım için					
Yukarıdakilerden bağımsız tamamen kendi seçimim					
Diğer(yazınız):.....					

7. ‘Sporda Kadınların Durumu ve Sorunları’ konusuyla ilgi düzeyiniz?

- ☐ Bu konuyla özel olarak ilgileniyorum
☐ Bazı derslerde geçtiği kadar biliyorum
☐ Medyadan ve çevremden duyduğum kadar biliyorum
☐ Bu konu ile hiç ilgilenmedim

8. Kadınların yapmasının uygun olmadığını düşündüğünüz branşlar varsa işaretleyiniz.

☐ Voleybol	☐ Cimnastik	☐ Atlamalar	☐ Yüzme
☐ Futbol	☐ Step-Aerobik	☐ Koşular	☐ Buz Pateni
☐ Basketbol	☐ Vücut Geliştirme	☐ Bale	☐ Güreş
☐ Tekvando	☐ Hentbol	☐ Halter	☐ Diğer(yazınız).....
☐ Boks	☐ Atmalar	☐ Karate	☐ Diğer.....

9. Erkeklerin yapmasının uygun olmadığını düşündüğünüz branşlar varsa, yanına işaretleyiniz.

☐ Voleybol	☐ Cimnastik	☐ Atlamalar	☐ Yüzme
☐ Futbol	☐ Step-Aerobik	☐ Koşular	☐ Buz Pateni
☐ Basketbol	☐ Vücut Geliştirme	☐ Bale	☐ Güreş
☐ Tekvando	☐ Hentbol	☐ Halter	☐ Diğer(yazınız).....
☐ Boks	☐ Atmalar	☐ Karate	☐ Diğer.....

10. Aşağıdaki görüşler hakkında düşüncenizi hizasındaki seçeneklerden birine (x) koyarak belirtiniz

	Kesinlikle Katılmıyorum	Katılmıyorum	Fikrim Yok	Katılıyorum	Kesinlikle katılıyorum	
1.İyi nesiller yetiştirebilmek için, kadının çocuğuna bakması gerekir.	☐	☐	☐	☐	☐	1
2. Kadınlar iş hayatındaki engeller ve güçlüklerle baş edebilirler.	☒	☒	☒	☒	☒	2
3. Kadınların çalışma hayatına girmesi, erkekler arasında işsizliğe yol açacağı için sakıncalıdır.	☐	☐	☐	☐	☐	3
4. Kadınlar aylık rahatsızları ve doğum yapmaları nedeniyle iş hayatında verimsiz olmaktadır.	☒	☒	☒	☒	☒	4
5. Kadınlar iş hayatında cinselliklerini ön plana çıkararak, ayrıcalık sağlamaya çalışmaktadırlar.	☐	☐	☐	☐	☐	5
6. Çalışan kadının çocuğu sevgiden yoksun büyümektedir.	☒	☒	☒	☒	☒	6
7. Kocası eve bakabilecek ve ihtiyaçlarını karşılayabilecek durumda olsa bile, kadının çalışması gerektiğine inanıyorum.	☐	☐	☐	☐	☐	7
8. Kadınlarla erkeklerin birlikte çalıştığı iş ortamında erkekler tahrik olduğu için verim düşebilir.	☒	☒	☒	☒	☒	8
9. Kadınlar ev işlerini aksatmayacak şekilde hafif veya yarım zamanlı işlerde çalışmalılar.	☐	☐	☐	☐	☐	9
10. Kadınlar duygularına göre davrandıkları için işlerinde ortaya çıkan sorunları çözemezler.	☒	☒	☒	☒	☒	10
11. Kadınlar daha bilgili ve görgülü olmak için yüksek öğrenim görmeliler,ancak çalışmalarına gerek yoktur.	☒	☒	☒	☒	☒	11
12. Kadınların çalıştığı iş ortamlarında gayri meşru ilişkiler olabilir.	☐	☐	☐	☐	☐	12
13. Kadının birinci görevi, evin sorumluluğunu üstlenmek ve çocuk yetiştirmektir.	☒	☒	☒	☒	☒	13
14. Kadına çalışma hakkı vermek, ona yeteneklerini geliştirme olanağı vermedemektir.	☐	☐	☐	☐	☐	14
15. Kadın işgücünden yararlanmak toplum kalkınmasını hızlandırabilir.	☐	☐	☐	☐	☐	15

11. Aşağıdaki görüşler hakkında düşüncenizi hizasındaki seçeneklerden birine (x) koyarak belirtiniz

	Kesinlikle Katılmıyorum	Katılmıyorum	Olabilir	Katılıyorum	Kesinlikle Katılıyorum	
1. İş bulmada cinsiyet önemli etkindir.	☐	☐	☐	☐	☐	1
2. Bir kadının bir spor kuruluşunda antrenör olarak işe başlayabilme şansı çok yüksektir.	☐	☐	☐	☐	☐	2
3. Kadın antrenörler, günümüz spor dünyasında, erkeksi nitelikler geliştirmeden başarılı olamazlar.	☐	☐	☐	☐	☐	3
4. Antrenör olarak kadınların iş bulması erkeklerden daha zordur.	☐	☐	☐	☐	☐	4
5. Kadınlar antrenörlük mesleği ile ilgili güçlüklerle baş edemezler.	☐	☐	☐	☐	☐	5
6. Kadın antrenörler erkeklerden daha az ücretle çalışmayı kabul etmezlerse iş bulamazlar.	☐	☐	☐	☐	☐	6
7. Kadın antrenörler iş bulabilmek için erkeksi olmalıdırlar.	☐	☐	☐	☐	☐	7
8. Antrenör olarak kadınların işlerinde yükselmesi erkeklerden daha zordur.	☐	☐	☐	☐	☐	8
9. Kadın spor yöneticilerinin bir spor kuruluşunda yönetici olarak işe başlayabilme şansı yüksektir.	☐	☐	☐	☐	☐	9
10. Kadın spor yöneticileri erkeklerden daha az ücret karşılığında çalışmayı kabul etmezlerse iş bulamazlar	☐	☐	☐	☐	☐	10
11. Kadınların, spor yöneticisi olarak iş bulması, erkeklerden daha zordur.	☐	☐	☐	☐	☐	11
12. Yönetici olarak kadınların işlerinde yükselmesi erkeklerden daha zordur.	☐	☐	☐	☐	☐	12
13. Kadın yöneticiler iş bulabilmek için erkeksi olmalıdırlar.	☐	☐	☐	☐	☐	13
14. Kadın yöneticiler, günümüz spor dünyasında, erkeksi nitelikler geliştirmeden başarılı olamazlar.	☐	☐	☐	☐	☐	14
15. Spor yöneticisi olarak kadınlar, mesleki güçlüklerle baş edemezler.	☐	☐	☐	☐	☐	15

Ekleme istediğiniz düşünceleriniz var mı?.....

Anket Formunu İlgiliye Teslim Etmeyi Unutmayınız.

8. KAYNAKLAR

- (1) Açıkada C., Ergen E.: Bilim ve Spor. Büro Tek Ofset Matbaacılık, Ankara, 1990.
- (2) Akın Y.: Ana Hatları İle Cumhuriyet Döneminde Beden Terbiyesi ve Spor Politikaları. Toplum ve Bilim Dergisi, 103: 53-92, Birikim Yayınları, İstanbul, 2005.
- (3) Amman M. T.: Dünyada ve Türkiye’de Spor Sosyolojisi; Tarihçe ve Günümüzdeki Durum. Dinamik Spor Bilimleri Dergisi, Marmara Üniversitesi Beden Eğitimi Spor Yüksekokulu, Cilt:1, 1: 73-84, Kasım-1999.
- (4) Amman M. T. ve Aslantürk Z.: Sosyoloji; Kavramlar, Kurumlar, Süreçler, Teoriler. amlıca Yayınları, İstanbul, 2001.
- (5) Amman M. T., Bakır M. Ve Yorulmazlar M.: Uygulamalı Araştırmalar Işığında Televizyon-Spor İlişkisine Farklı Bir Bakış. Marmara Üniversitesi B.E.S.Y.O. Dinamik Spor Bilimleri Dergisi, C:1, 4: 77-83, Kasım, 2002.
- (6) Amman M. T.: Modernleşme Sürecinde Kadın ve Spor. Morpa Kültür Yayınları, İstanbul, 2005.
- (7) Andersen M. L.: Thinking About Women; Sociological Perspectives on Sex and Gender. Third Edition, Mcmillan Publishing, N.Y., 1993.
- (8) Atalay K.: Geçmişten Günümüze Geleneksel Türk Sporları. GSGM, Ankara.
- (9) Ball D. W., Loy J. W.: Sports and Social Order; Contributions to The Sociology of Sports. Addison-Wesley Publishing Company, Massachusetts, 1982.
- (10) Basow S.: Student Ratings of Professors Are Not Gender Blind. Reprinted from AWM Newsletter, Vol. 24, No. 5, Sept.-Oct. 1994.

- (11) Beal B.: Alternative Masculinity And Its Effects On Gender Relations In The Subculture Of Skateboarding, Journal of Sport Behavior. Database: Academic Search Premier, 01627341, Vol. 19, Issue 3, Aug., 1996.
- (12) Bebekoğlu G. ve Wasti S. A.: İşyerinde Cinsiyet Temelli Düşmanca Davranışların Sebepleri ve Sonuçları: Profesyonel Kadın Çalışanlar Üzerine Bir Anket Çalışması. 10. Yönetim ve Organizasyon Kongresi, Akdeniz Üni. İİBF, Mayıs 2002.
- (13) Bebel A., Dinçer E.: Kadın ve Sosyalizm; Türk Toplumunda Kadın Sorunu. İkinci Cilt, 25: 8-44, Toplum Yayınevi, Ankara, 1966.
- (14) Berktaş F.: Tarihin Cinsiyeti. Metis Yayınları, İstanbul, Eylül, 2003.
- (15) Bernicow Louis: The American Women's Almanac. Berkley Publishing Group, N.Y., 1997.
- (16) Birrell S., Cole C. L.: Women, Sports and Culture. Human Kinetics, 1994.
- (17) Birrell S.: Feminist Theories for Sport. Ed.: Coackley J. J., Dunning E.: Handbook of Sports Studies. s.: 61-76, Sage Publication, London, 2000.
- (18) Bouchier D.: The Feminist Challenge: The Movement for Women's Liberation in Britain and United States. Theories Of Modern Feminism. Macmillan Press, London, 1983.
- (19) Bourdieu P.: Toplumbilim Sorunları. Çeviren: Ergüden I., Kesit Yayıncılık, İstanbul, 1997.
- (20) Bozkurt T.: Davranışlarımızdan Seçmeler-Örgütsel Yaklaşım. 1. Basım, Beta Basım Yayın Dağıt., İstanbul, 1999.
- (21) Brayson L.: Challenges to Male Hegemony in Sport. 1990.
- (22) Burstyn V.: The Rites of Men: Manhood, Politics and The Culture of The Sport. University of Toronto Press, Toronto, 1999.

- (23) Cahn S. K.: Coming On Strong Gender And Sexuality in 20th Centry in Woman's Sport. The Free Press, N.Y., 1994.
- (24) Christian S.: The Radical Potantial of Woman In Sports. Woman and Sports Journal, July-Agust, 2004.
- (25) Coakley J. J.: Sport in Society: An Inspiration or an Opiate. Ed.: Eitzen D. S.: Sport in Contemporary Society. 6th Edition, s.: 20-36, Worth Publishers, N.Y., 2001.
- (26) Coakley J. J.: Play Group versus Organized Competitive Team: A Comparison. Ed.: Eitzen D. S.: Sport in Contemporary Society. 6th Edition, s.: 40-49, Worth Publishers, N.Y., 2001.
- (27) Coakley J. J.: Sports in Society; Issues and Controversies. 8. Edition, McGraw-Hill, Boston, 2004.
- (28) Cohen G. L.: Women in Sports, Issues and Contraversies. Sage Publications, India, 1993.
- (29) Colombo D.: Elen O.: 100 Years Basketball 1891-1991. FIBA, Aralık, 1991.
- (30) Curran D. J., Renzetti C. M.: Social Problems; Society in Crisis. 5th Edition, Allyn and Bacon, U.S.A., 2000.
- (31) Çaha Ö.: Feminizm. Editör: Mümtaz'er Türköne, Siyaset. Lotus Yayınları, 3. Baskı, Ankara, 2005.
- (32) Çöl Z.: Bedel. Milliyet Gazetesi, 07.01.1998.
- (33) Donovan J.: Feminist Teori. İletişim Yayınları, 2. Baskı, İstanbul, 2001.
- (34) Duberman M. B., Vicinus M. J., Chauncey Jr. G., Tarihten Gizlenenler: Gey ve Lezbiyen Tarihine Yeni Bir Bakış. Çeviren: Serkan Göktaş, Phoenix Yayınevi, Ankara, 2001.

- (35) Dunning E.: Sport as a Male Preserve: Notes on the Social Sources of Masculine Identity and Its Transformations. *Theory, Culture, and Society*. 3: 79-90.
- (36) Eitzen D. S. and Sage G. H.: *Sociology of North American Sport*. 6th Edition, McGraw-Hill, U.S.A., 1997.
- (37) Eitzen D. S., Zinn M. B.: The De-Athleticization of Woman: The Naming and Gender Making of Collagiate Sport Teams. Ed.: Eitzen D. S.: *Sport in Contemporary Society*. 6th Edition, s.: 123-132, Worth Publishers, N.Y., 2001.
- (38) England P.: *Theory on Gender; Feminism on Theory*. Walter de Gruyter Inc, N.Y., 1993.
- (39) Erdemli A.: İnsan, Spor ve Olimpizm. *Spor Felsefesi Yazıları*, Sarmal Yayınevi, İstanbul, 1996.
- (40) Erdemli A.: Bir Temel İnsan Hakkı Olarak Spor. *Beden Eğitimi ve Sporda Sosyal Alanlar Kongresi Bildiriler Kitabı*, Gazi Üniversitesi Beden Eğitimi ve Spor Yüksekokulu, s.: 1-6, Ankara, Ekim, 2003.
- (41) Farrel W.: *The Myth of Male Power*. Simon & Schuster, New York, 1993.
- (42) Fişek K.: Devlet Politikası ve Toplumsal Yapıyla İlişkileri Açısından Dünyada ve Türkiye’de Spor Yönetimi. *YGS Yayınları*, 1. Basım, İstanbul, 2003.
- (43) Griffin P.: Changing the Game: Homophobia, Sexism, and Lesbians in Sport. Ed.: EITZEN D. s.: *Sport in Contemporary Society*. 6th Edition, s: 335-352, Worth Publishers, N.Y., 2001.
- (44) Gökalp E.: Medya ve Spor ya da Spor/Futbol Medyası. *Toplum ve Bilim Dergisi*, 103: 121-137, Birikim Yayınları, İstanbul, 2005.
- (45) Göle N.: *Modern Mahrem*. Metis Yayınları, İstanbul, 2001.
- (46) Guttman A.: *Games and Empires: Modern Sports and Cultural Imperialism*. Columbia University Press, N.Y., 1994.

- (47) Gürten K.: Harpastum'dan Televizyon Futboluna:Spor, Endüstrileşme ve Hukuk İlişkisi Üzerine Düşünceler. Toplum ve Bilim Dergisi, 103: 138-146, Birikim Yayınları, İstanbul, 2005.
- (48) Hall M. A.: Feminism and Sporting Bodies, Essay on Theory and Practice. Human Kinetics, 1996.
- (49) Hargreaves J.: Sporting Females: Critical Issues in The History and Sociology of Woman Sports. Routledge, London, 1994.
- (50) Hartmann I., Pfister T. & .: Sport and Woman, Social issues in International Perspective. Routledge Taylor and Francis Group, ISCPES, N.Y., 2003.
- (51) Haviland W. A.: Kültürel Antropoloji. Çeviren: Hüsamettin İnanç ve Seda Çiftçi, Kaknüs Yayınları, Birinci Basım, İstanbul, 2002.
- (52) Heywood L.: Despite the Positive Rhetoric about Women's Sports, Female Athletes Face a Culture of Sexual Harassment. Ed.: Eitzen D. S.: Sport in Contemporary Society. 6th Edition, s.: 150-154, N.Y., Worth Publishers, 2001.
- (53) Hiçyılmaz E.: Türk Spor Tarihi. Demet Ofset, İstanbul, 1974.
- (54) Hong F., Hua T.: Sports in China: Conflict Between Tradition and Modernity, 1840s to 1930s. Ed.: Mangan J. A. ve Hong F., Sports in Asian Society Past and Present. s.: 189-212, Frank Cass Publisher, London., 2003.
- (55) Jaggar A. M.: Knowing Women-Feminism ,and Knowledge. Ed.: Jaggar A. M., Human Biology in Feminist Theory. Cambridge, 1994.
- (56) Johnstone R. L.: Religion in Society; A Sociology of Religion. 6th Edition, Prentice Hall, U.S.A., 2001.
- (57) Karasar N.: Bilimsel Araştırma Yöntemi. 11. Baskı, Nobel Yayınevi, Ankara, Ekim, 2002.

- (58) Kaya N.: Ulusal Basının Elit Sporcular Üzerindeki Psikolojik Etkisi ve 2004 Atina Olimpiyat Oyunları ile Paralimpik Oyunlarına Uygulanması. M. Ü. Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul, 2005, (Danışman: Doç. Dr. T. Biçer).
- (59) Kızılçelik S.: Sosyoloji Teorileri 1. Mimoza Yayınları, Konya, 1992.
- (60) Kılıcıgil E.: Televizyonda Yayınlanan 'Televole' İsimli Magazin Programlarına Spor-Sosyolojik Bakış. Spormetre Beden Eğitimi ve Spor Bilimleri Dergisi, Ankara Üniversitesi, Cilt: 1, 1: 17-29, Eylül, 2003.
- (61) Kimmel M., & Messner M.: Men's Lives. New York, Macmillan, 1989.
- (62) Koca C., Bulgu N.: Spor ve Toplumsal Cinsiyet: Genel Bir Bakış. Toplum ve Bilim Dergisi, 103: 163-184, Birikim Yayınları, İstanbul, 2005.
- (63) Koray M.: Türkiye'de Kadınlar. Türkiye Sosyal Ekonomik Siyasal Araştırmalar Vakfı, Yeni Yüzyıl Kitaplığı.
- (64) Kramarae C., Treichler P. A.: Amazons, a Feminist Dictionary Bluestockings and Crones. Pandora-HarperCollins, London, 1992.
- (65) Kuzgun Y. ve Sevim A.: Kadının Çalışmasına Karşı Tutum Ve Dini Yönelim Arasındaki İlişki. A.Ü. Eğit. Bil. Fakültesi Dergisi, Cilt: 37, 1: 14-27, 2004.
- (66) Kümbetoğlu B.: Sosyolojide ve Antropolojide Niteliksel Yöntem ve Araştırma. Birinci Basım, Bağlam Yayınları, İstanbul, Kasım, 2005.
- (67) Lenskyj H.: Out of Bounds, Woman, Sports, Sexuality. Woman's Press, Toronto, 1986.
- (68) Lorber J.: The Social Construction of Gender. Ed.: Rothenberg P. S.: Race, Class, and Gender in the United States. 5th Edition, s.: 47-57, Worth Publishers, N.Y., 2001.
- (69) Lynn S., Hardin M., Walsdorf K.: Selling (out) the Sporting Woman: Advertising Images in Four Athletic Magazines. Florida State Uni. & Penn State Uni. Journal of Sport Management. 18: 335-349, Human Kinetics Publishers, 2004.

- (70) Macionis J. J.: Sociology. Prentice-Hall, Inc., Sixth Edition, New Jersey, 1997.
- (71) Marshall B. L.: Engendering Modernity; Feminism, Social Theory and Social Change. Polity Pres, U.K., 1994.
- (72) Marx, Engels, Lenin, Kadın ve Aile. Çeviren: Arif Gelen, Sol Yayınları, Dördüncü Baskı, Ankara, 2002.
- (73) Marxism, Mariategui and the Feminist Movement. Central Committee, Communist Party of Peru (PCP) [Translation And Reproduction By Peru People's Movement (MPP), 1996.], 1976.
- (74) Meissner W., Meyers E., Basketball For Girls. A.S. Barners Company, N.Y., 1940.
- (75) Messner M.: Sports And Male Domination: The Female Athlete As Contested Ideological Terrain. Sociology Of Sport Journal, 2: 197-211, 1988.
- (76) Messner M., Sabo D.: Sport, Men and the Gender Order: Critical Feminist Perspectives. Champaign, IL: Human Kinetics, 1990.
- (77) Messner M.: Like Family: Power, Intimacy, and Sexuality in Male Athletes' Friendships. Ed.: P. Nardi, Men's Friendships. Nebury Park, Sage, 1992.
- (78) Messner M.: Boyhood, Organized Sports, And The Construction of Masculinities. Ed.: Disch E.: Reconstructing Gender; A Multicultural Anthology. s.: 57-73, Mayfield Publishing, U.S.A., 1997.
- (79) Messner M.: The meaning of Success: The Athletic Experience and the Development of Male Identity. Ed.: Eitzen D. S.: Sport in Contemporary Society. 6th Edition, s.: 317-331, Worth Publishers, N.Y., 2001.
- (80) Messner M.: Ah, Ya Throw Like a Girl! Ed.: Rothenberg P. S.: Race, Class, and Gender in the United States. 5th Edition, s.: 57- 59, Worth Publishers, N.Y., 2001.

- (81) Messner M., Duncan M. C., Jensen K.: Separating the Men from the Girls: The Gendered Language of Televised Sports. Ed.: Eitzen D. S.: Sport in Contemporary Society. 6th Edition, s.: 81-95, Worth Publishers, N.Y., 2001.
- (82) Mills C. W.: The Sociological Imagination. Oxford University Pres, U.S., 1977.
- (83) Mitchel A.: Feminizm. Çeviren: Şirin Tekeli, İletişim Yayınları, Yeni Yüzyıl Kitaplığı.
- (84) Naistbitt J., Aburdene P.: Kadınların Önlene Meyen Yükselişi, Megatrend for Women. Çevirenler: Hakan Pekiner ve Arkadaşları, Form Yayınları, no: 20, İstanbul.
- (85) Nelson M. B.: Are We Winning Yet? How Women are Changing Sport and Sports are Changing Women. Responsive Database Services, No:1, 1992.
- (86) Nelson M. B.: Sexism and American Culture of Sport. Harcourt Brace&Company, Orlando, 1994.
- (87) Nicholson L.: Feminism/Postmodernism. Routledge, Chapman& Hall, N.Y., 1990.
- (88) Odabaş S.: Modern Beden Kültüründe Güzellik Salonlarının Yeri. Toplum Ve Bilim Dergisi, 104: 153-181, 2005.
- (89) Önver M., Küçük V.: Türkiye’de Bayan Futbolunun Sosyo-Kültürel Açidan Değerlendirilmesi. Marmara Üniversitesi B.E.S.Y.O., Dinamik Spor Bilimleri Dergisi, C:1, 4: 67-75, Kasım, 2002.
- (90) Pelak C. F.: Negotiating Gender, Race, Class Constraints in the New South Africa. ISSA and Sage Publications, London, 2005.
- (91) Pharr S.: Homophobia as a Weapon of Sexism. Rothenberg P. S.: Race, Class, and Gender in the United States. 5th Edition, s.: 143-152, Worth Publishers, N.Y., 2001.

(92) Plamentez J.: Man and Society: A Critical Examinationa of Some İmportant Social and Political Theories from Machiavelli to Marx. Long-man Press, 2. Cilt, New York, 1963.

(93) Reed E.: Kadının Evrimi; Anaerkil Klandan Ataerkil Aileye. Çeviren: Şemsa Yeğın, Payel Yayınları, 2. Basım, İstanbul, 1994.

(94) Rodney L. S.: Administration of Public Recreation. 1964.

(95) Sadker D. & M.: Failing at Fairness: How America's Schools Cheat Girls. Ed.: Rothenberg P. S.: Race, Class, and Gender in the United States. 5th Edition, s.: 556-571, Worth Publishers, N.Y., 2001.

(96) Smith S. S., Mickelson R. A.: Education and The Struggle Against Race, Class, And Gender Inequality. Ed : Disch E.: Reconstructing Gender; A Multicultural Anthology. s.: 303-317, Mayfield Publishing, U.S.A., 1997.

(97) Sommers C. H.: Who Stole Feminism. Simon & Schuster, N.Y., 1994.

(98) Steinem G.: Moving Beyonds Word. Simon & Schuster, New York, 1994

(99) Sunay H., Saracaloğlu A. S.: Türk Sporcusunun Spordan Beklentileri İle Spora Yönelten Unsurlar. Spormetre Beden Eğitimi ve Spor Bilimleri Dergisi, Ankara Üniversitesi, Cilt: 1, 1: 43-48, Eylül, 2003.

(100) Talas C.: Toplumsal Politika. 5. Baskı, İmge Kitabevi, Ankara, 1997.

(101) Talimciler A.: Bir Meşrulaştırma Aracı Olarak Futbolun Türkiye'de Son Yirmi beş Yılı. Toplum ve Bilim Dergisi, 103: 147-162, Birikim Yayınları, İstanbul, 2005.

(102) Therberge N.: A Critique of Critiques: Radikal and Feminist Writings On Sport. Social Force, Volume 60, 2: 341-349.

(103) Therberge N.: Women's Athletics And Myth of Female Frailty. Women- a Feminist Perspective. Fourth Edition, s.: 507-519, Mayfield Publisig Company, California, 1989.

- (104) Therberge N.: It's Part Of The Game: Physicality and The Production of Gender in Women's Hockey. Gender and Society. 11: 61-87.
- (105) Voigt D.: Spor Sosyolojisi. Çeviren: Atalay A., Alkım Yayınevi, 1998.
- (106) Waters M.: Modern Sociological Theory, Sage Publications, London, 1994.
- (107) Wallance R. A. ve Wolf A.: Çağdaş Sosyoloji Kuramları; Klasik Geleneğin Geliştirilmesi. Çev: Leyla Elburuz ve M. Rami Ayas, Punto Yayıncılık, İzmir, 2004.
- (108) Warren, M. A.: The Nature of Woman:An Encyclopedia and Guide to The Literature. Edge Pres, California.
- (109) Webster H.: Taboo. S.:111.
- (110) Yıldırım A., Şimşek H.: Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri. Seçkin Yayıncılık, Ankara, 2000.
- (111) Yılmaz N., Demir V., Kepoğlu A.: Küreselleşme Sürecinde Sporun Ticarileşmesi ve Sonuçları.. Dinamik Spor Bilimleri Dergisi, Marmara Üniversitesi Beden Eğitimi Spor Yüksekokulu, Cilt:1, 1: 85-94, Kasım-1999.
- (112) Yurdesin D.: Futbol, Kamusal Alan ve Demokrasi. Toplum ve Bilim Dergisi, 103: 107-120, Birikim Yayınları, İstanbul, 2005.
- (113) Zweig S.: Dünün Dünyası. Çeviren: Burhan Arpad, Milliyet Yayınları, 1971.

9. ÖZGEÇMİŞ

Pınar Yaprak 1981 yılında Mustafakemalpaşa’da doğdu. M.K.P. Sağlık Meslek Lisesi Hemşirelik Bölümünden 1999 yılında mezun oldu. Aynı yıl Abant İzzet Baysal Üniversitesi Beden Eğitimi Öğretmenliği Bölümü’ne kayıt oldu. 2003’te bu bölümden mezun olarak Marmara Üniversitesi Beden Eğitimi ve Spor Anabilim Dalı Spor Yöneticiliği Yüksek Lisans Programına başladı.

Yüksek lisans eğitimi süresince dönemsel uluslararası görevlerde -genellikle basketbol antrenörü olarak- yer almış ve gönüllü çalışmalarını yürütmüştür.

Sağlık Bilimleri Enstitüsü Müdürlüğü'ne;

Marmara Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü **Beden Eğitimi ve Spor Anabilim Dalı** çerçevesinde yürütülmüş olan bu çalışma, aşağıdaki jüri tarafından **Yüksek Lisans tezi** olarak kabul edilmiştir.

Tez Savunma Tarihi : 22 / 06 / 2006

Tez Danışmanı : Doç.Dr.M.Tayfun AMMAN
Üniversitesi : Marmara

İMZA

Üye : Doç.Dr.Birol ÇOTUK
Üniversitesi : Marmara

Üye : Yrd.Doç.Dr.M.Mehmet YORULMAZLAR
Üniversitesi : Marmara

ONAY

Yukarıdaki jüri kararı Enstitü Yönetim Kurulu'nun 06 / 07 / 2006 tarih ve 03 sayılı kararıyla onaylanmıştır.

Prof.Dr.Sevim ROLLAS
Müdür